

Кръстьо Хаджииванов

ОРЛОВИ ПЕСНИ ЗА СВОБОДАТА

(Избрано творчество)

Творбите от оригиналите са редактирани от поета Иван Докузов (носител на два поетични Оскара) и брата на Кръстьо Иван, направил и последна редакция.

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ

Поради обясними причини не всичко може да бъде включено в I-ви том "ОРЛОВИ ПЕСНИ ЗА СВОБОДАТА"

Безспорно за читателя ще бъдат интересни всички произведения, защото във всяко от тях личи талантът, поетичното виждане и гражданската позиция.

Отпадат произведения, които имат висока биографична, политическа и историческа стойност, писани в паметни места като: с. Баница, Серско на 6. IX като декламираните от младия партизанин в Серес, Демир Хисар, Св. Врач, Петрич, Капатово и другаде "Към зората", "Ще победи", сатирата "Победата на Хитлер", " В революционна Испания" и др.

Ако се намерят средства останалите творби от детството, юношеството и младежките години на автора ще публикуваме във втората книга "Сборник за Кръстьо", където ще бъдат включени негови писма, картички, страници от бележниците му, снимки, спомени за него, кореспонденция до него, посвещения - стихове и разкази за поета, отзиви, родословното дърво на поета и пр.

Ето защо приканваме останалите живи близки приятели, съученици, съселяни и пр. да изпратят това, което евентуално са запазили като документи, спомени, впечатления или чути от тях разкази за поета за да можем по-пълно да възстановим образа, духа и творчеството на една наистина "изключителна личност".

Очакваме вашите писма на адрес:

2700 Благоевград
ул. Хайдукови 70 А
Иван Хаджииванов
Тел. (073) 83-60-27

МЛАДЕЖКО ТВОРЧЕСТВО
1948 - 1952 г

I A Песен за човека и живота

I Б ПИРИНСКИ ЛЕГЕНДИ

1. Приказка за еделвайса
(Fabello par la edelvajso pintsfloro)
2. Архара
3. Легенда за старата козарка
4. Надгробно видение
5. Песента на вятъра
6. Пирин
7. Смъртта на овчаря (На Араслану)

I B

1. Еделвайсът
 2. Недоволникът
 3. Мир
 4. За живота
 5. Някога в бъдещето
 6. Такава трябва да е свободата
 7. Безумецът
 8. Пари и власт
 9. Свободно що живее
 10. Убийците
 11. Сибир
 12. Златото
 13. Подзвездни мисли
 14. Без покой
 15. Зюмбюл
 16. О, нека само дойде пролетта
 17. Отлитна си и този земен ден
 18. Капчици дъждовни
 19. Срамно е
 20. Ние хората
 21. Не искаме ни робство, ни война
 22. Песента на славея
 23. Есенна тъга
 24. Два звера
 25. Другарството
 26. Не цъфвай, дрен
 27. Жалка смърт
 28. Полунощ
 29. Гърция
 30. Корея
 31. Край границата
- I Г** Кой е виновен - роман

II. ЮНОШЕСКО ТВОРЧЕСТВО 1944 - 1947

1. Ще дойде светлият ден	22.VII.1944
2. Ще победи	5.IX.1944, Серес, Гърция
3. Дивна песен	22. X. 1944, Серес,Гърция
4. Геройски гроб (На Н. Янкулов)	8.XI.1944, Св.Врач
5. Завинаги (На В. Бабалеев)	23.III.1945, Св.Врач
6. Прогонен (На Давко)	28. XI.1945, Петрич
7. Последен ден	12. VI. 1946
8. Музиката	22. IV. 1946
9. Нечута песен	27.IV. 1947
10. Войната	7. XI. 1947
11. Нова година	31. XII. 1947

III. ДЕТСКО ТВОРЧЕСТВО

1. Българийо 18.VIII. 1939
2. Разговор 3.III.1937
3. Лястовица 13. IX.1937
4. Петльо 29. IX.1938
5. Погребение 6.X. 1938
6. Цветенце 5.V. 1940
7. Селският работник 28. VII. 1940
8. За народа 31. XII. 1940
9. Есен 10. IX. 1940
10. Над гроба 6.XI.1942
11. Ровач 5. III. 1943
12. Пролетна нощ 24.VI. 1943
13. Орелът 29. VI. 1943
14. Спи спокойно 19.X. 1943 Петрич
15. Закъснял си 24. X. 1943

ЕДЕЛВАЙС НА КРЪСТА ИЛИ ПОСЛЕДНИЯТ “ГЕМИДЖИЯ”

(Биографичен портрет)

КРЪСТЬО ХАДЖИИВАНОВ, петото дете на Георги Хаджииванов и Николина Щеркова, е роден на 25.XII. 1929 г. Кръстниците видели в това някакво предзнаменование (тогава са родени Христос и Ботев) и затова му дали името Кръстьо.

Родното място е с. Капатово, на 5 км от гр. Мелник, по течението на Мелнишката река.

Последните от семейството ни, които го виждат, са сестра ми Веска от с. Ласкарево и брат ми Борислав, които го изпращат заедно със зет ни Крум Малчев по посока за границата.

Дълги години ние, близките, не знаехме нищо за съдбата му... Никой никакви документи и писмени сведения не ни е давал, а на подхвърляните версии не можеше да се вярва.

Дълги години баща ми пишеше до БЧК, МЧК, до правителството и ЦК на БКП, но нямаше никакви отговори.

Баба Ванга, гледайки огромната мъка на баща ни, на два пъти му бе казала, че “Кръстьо е жив!” Сега си мисля, че тя е използвала преносния смисъл на думите, говорейки за духа и поезията му! Като ние, близките, изобщо не се съмняваме в нейното ясновидство, доказано ни на два пъти – когато (1930 г) посочва на баща ни точно къде са откраднатите колела от каруцата и 1938 г. - точно къде е изчезналият гердан на майка ни!

Разкъсван от тежките предчувствия и мъка, баща ни си отиде, смазан преждевременно, а майка ни доживя до 1994 г. – 93 годишна, сляпа, на всяко потропване и поздрав питаше: ” Кръстьо, ти ли си?” Така си отиде в очакване!

Въпреки че на брега на Струма от 1997 г. се издига триметровият му мемориал, лобното място е под въпрос, а гробът – неизвестен, макар поетът да пише:

.....” и с първи лъч над моя гроб незнаен
и мойта смърт ще хвърли светлина”.....

Считам за уместно да припомня списъка на жертвите (стр. 93 от послеслова на “Възкръснали песни”), споменавайки за разиграната от ДС драма със сестра ни Веска и гаврата с брат ни Благой:

След убийството на Кръстьо палачите арестуват сестра ни Веска, майка на три деца и бременна в 7-я месец с четвърто дете. Разпитват я за неща, които знаят и които тя не признава – че Кръстьо се е крил в дома ѝ в Ласкарево. В милицията издевателството стига до побой, от който тя абортира момченце, полудява и страда до края на живота си!

А брата Благой, арестуват в с. Расник, Брезнишко, разкарват го из околиците на нашия окръг, имитирайки разстрел на няколко пъти в Разложко, Петричко и Благоевград. Накрая, изгубил равновесие, в ДС в Благоевград започнал да ги псува и вика: “Разстреляйте ме най-после, вашата мама, ето ме на!”...

Тогава му предлагат да избере от бюрото на зам.-началника на ДС, тогава

майор Жоро Димитров от Ладарево, една от двете купчини, но преди това да подпише декларация за сътрудничество.

От купчината с картите (т. е. да стане в съдбата си картоиграч) и с творбите на Кръстьо, писани след м. март 1950г., Благой избира последната!

Подписал декларацията, обличат го в униформа на майор на НМ и го разкарват демонстративно из Петрич, Сандански, Кулата и Чучулигово, та евентуално знаещите за убийството на Кръстьо да видят, че брат му Благой е работел срещу него!...

Другото, което трябва да се каже е, че пред хората и особено пред властта, ние трябваше да се правим като че ли нищо не се е случило, че сме забравили Кръстьо и дори да демонстрираме лоялност към властта!!!...

Така през 1965 г. в “Звезда” публикувах Кръстьовото “Не цъфвай, дрен”, с псевдоним КАБИБ – инициалите на нас, петимата братя! И пак през 1965 г. представих откъси от поемата на Кръстьо като моя, спечелила наградата на Студентския фестивал в Станке Димитров (днес – Дупница).

Провокациите, изпитанията и нашата готовност за лоялност бяха постоянна задача на ДС към нас, заедно с това – да търсят и записват в досиетата ни – политически, успоредно с криминални, за да могат превантивно да ни дискредитират и елиминират, какъвто бе случаят с мене – 1997 г – осуетено заемането ми на дипломатическа служба и особено фрапантно през 1993-94 г с брат ни Борката, подложен на тежка социална, политическа и психическа преса, достигайки

до “финия” метод на физическо ликвидиране!...

Четейки досието си (на близките ми са унищожени), установявам как в три машинописни реда са изфабрикувани 7 лъжи и изопачени факти, като това че семейството ни е изселено заради бягството на Кръстьо, а фактът е, че Кръстьо го вземат трудовак март 1950 г, нас ни изселват на 1 август 1950 г, а той избягва от урановите мини в края на март или април 1951г.!...

Не мога да не добавя и това, че в село и навсякъде наши близки провокативно, по инструктаж на ДС, са ни подхвърляли, че Кръстьо е предател на родината, диверсант, фашист и пр., на което, особено брат ни Благой, е отвръщал с псувни!...

Нека читателят прощава за отклонението, но нека стане ясно над каква кал, мерзост, подлост и мръсотия и днес греят кристалните чувства на Кръстьовата поезия!

Семейството ни е наследник на възрожденски родове от Капатово и с. Хърсово. Потомците в Капатово се гордеем с пращадото ни – свещеника - възрожденец Лазар Аврамов Дамов и дядо Хаджи Иван – селски войвода на ВМОРО до 1905 г. и чичо Златко Хаджидимитров – през 20-те години околийски войвода на ВМОРО (крилото Т. Александров и Ив. Михайлов), а в с. Хърсово – с изявени родственици като търговеца дядо ни Стоян Щерков, възрожденския учител Кочо Щерков, критиците на властническите пороци вуйчовците ни Илия Щерков и царският офицер Димитър Благоев (известен родолюбец, който - като сирак е бил храненик на ВМОРО, следва в чужбина на нейни разноски и по-късно, като преводач на Съюзническата контролна комисия (1919-20 г.) упорито отстоява интересите на България), а също и Никола Янкулов.

Тук, в района на Пирин и Средна Струма, вее хуманистичният дух на земляците ни Орфей и Спартак, а на няколко десетки километра са се родили и са живели и Александър Велики, св. св. Кирил и Методий, последните ни царе преди византийското робство, воювали са Симеон и Калоян Велики, творили са Йоан

Кукузел, Христофор Жефарович, Григор Пърличев, отец Паисий, св. Иван Рилски, Неофит Рилски, Миладиновци, Смирненски, “гемиджиите”, минавали са Левски и Гоце, бродили са войводите Ильо и Кочо Лютата, Сандански, Таската Серски, Тодор Александров и Иван Михайлов, баба Ванга и много легендарни борци за свобода и бележити личности, останали в народната памет.

Водачите на ВРО и нейното продължение – ВМОРО са преспивали в къщите на праядо ни поп Лазар Аврамов Дамов и на Златко Златков – син на дядо хаджи Димитър.

Кръстьо е закърмен в атмосферата на усилен земеделски и интелектуален труд и с хуманистичните-революционни традиции, с народните ни песни и възрожденската ни поезия. Ето защо в светогледа и поезията му има учудваща будност за проблемите на родината и нашия народ и на цялото човечество!

Неговият девиз, под който в Благоевград, София и Капатово през 1999 г. чествахме 70-годишнината от рождението му, беше “Без граници нов свят ще сътвориме”, а на 6 юли 2000 г., в Българския културно-информационен център (БКИЦ) в Братислава честването му бе под надслов ”Всички сме братя с еднакви сърца!”. Под същия надслов бе и честването в Словашкото радио, Братислава, на 30 май 2001 г.

Той, 14-годишен, с доводите на историческата логика, успява да убеди родителите ни да го пуснат партизанин при наричаните от баща ни “комунисти-разбойници” из Пирин, Алиботуш и Беласица, за “да се помогне на България да не попадне под болшевишкия ботуш!” Но уви!... Прототип е на героя от епизода “Магарешката пътека” от сериала “На всеки километър” – пренася за Алиботушката чета от “Метаксас” оръжие през минираните полета... Оцелява в руините на административна сграда в гр. Серес, обстрелван от отстъпващите немци!... Облечен в английска винтяга и препасан с револвер, от микрофон, даден му от българския генерал, на митингите в Серес и Демирхисар декламира стиховете си и сатирата си против Хитлер и диктатурата му.

“Първият български дисидент”, както го нарече поетът Войтех Кондрат, отхвърля предложенията на КГБ (октомври 1944 г.) и ДС (март 1945 г.) да следва в Литературния институт “Максим Горки” в Москва и да пише хвалебствия за Сталин с думите: “Искам да уча в Париж, не в Москва, защото тя е много близко до Сибир”, “Ода за Сталин няма да напиша, защото той е по-голям кръволок и от Хитлер” и “Никога няма да стана слуга и палач на никоя диктатура и най-малко на сталинската!”.

За последните думи инспекторът от Просветата и висш агент от ДС, започва да го бие в присъствието на директора на гимназията в Свети Врач – Филчев (виж “Македонска Голгота”, 1998 г, Александър Полизоев). За двете предложения се споменава в “Паметен лист” в Австралия, 1972 г. и в публикация на българската емиграция в Лондон 1983 г. Филчев е учил Кръстьо в прогимназията в Хърсово, където съчиненията му се четат по класовете като образец: “Девојката на пролетта”, “Гроздобер”, “Левски и свободата” и др.

Още тогава всички виждат и чувстват в него изключителните дарби на спортист, поет, йога, акробат – наричат го “детето без кости”. Ходи на ръцете с крака на врата си, прави предно и задно салто, катери се и скача по дърветата като катеричка, а на бягане, дълъг и висок скок е недостижим! През 1947 г. седемнадесетгодишен скача 7,5 м. През 1948 г., на събора, посветен на св. Георги в с. Кромидово, поради изключителната си скромност дълго отказва да се състезава, но подканван от тълпата и изтласкан от приятелите си, надскача Христо Гоцев, най-големия скачач в района с 1,5 м. През 1949 г. прескача река Вировица - над 10 м (по

сведения на братя Златкови и др.). “Скачаше с летеж”, “Прескачаше придошлата бурна Мелнишка река” (Димитър Артъков и Илия Балджиев)... “На селските събори и в гимназиите бе винаги с огромна преднина”..., “Той не ходеше, той летеше”...

Но неговата притегателност и магнетизъм на търсен приятел се усилват още повече и от мъдростта, скромността, високия му морал и готовност да се раздава, да помага винаги и на всеки: на съучениците си в уроци, домашни съчинения и езици (владееше есперанто, френски и руски), на носещите товар по пътя, на копачите в полето, на нижещите тютюн и пр.

Той бе такъв слънчев, обичащ и отзивчив младеж. Неговата духовна основа бе трудът и абсолютната честност на родителите ни, искреността и доверието на хората и към хората! И въпреки непосилния физически селски труд и екстремните условия на живот и творчество като партизанин 1944 г, в гимназията в бурните 1943-1947 г, в полулегалност (1948-49 г.), в трудовите лагери (март 1950 – април 51 г.) и нелегалност (1951 – 52 г.), в краткия си живот написва над 100 стихотворения, 9 поеми и един незавършен роман. Не всичко е запазено при изселването ни на 1 август 1950 г и при обиските и разсипничеството в селата Ласкарево и Капатово след убийството му на 27 юни 1952 г.

“Спеше кратко и неспокойно, социалните проблеми и “Кой е виновен” бяха будни и в съня му. Четеше в оригинал Пушкин и френските поети и писатели, пишеше стенографски и на есперанто. Имаше изключителна памет за поетичните творби в бързо и непринудено наизустяване, знаеше цели откъси от “Фауст”. (Н. Цветанов, Спомени, 1991 г.)

И при всичко това бе изключително скромен. Въпреки че познава редакторите на опозиционните вестници, които разнася из района, и че неговите стихове се преписват от ръка на ръка и се декламираат и пеят от младежите в Пиринско, той - “най-взискателният към себе си”, не си позволява да публикува приживе нито една творба!!!

Затова е любимец на всички и навсякъде. След побоя в Св. Врач гимназистите реагират, като го избират за свой представител на националния младежки конгрес във Варна.

Той е образец за подражание! Но към властващите болшевики и техните престъпления е безкомпромисен до саможертва!

“Безкомпромисен идеалист”! (Тома Зикатанов, 1990 г.), (Т. Кавалджиев, 1999 г.).

По време на родоотстъпническите акции на комунистите в Пиринско той отговаря на родоотстъпниците и влияе на младежите с девиза: ”Само Ботев да бе останал единствен българин на света, аз ще остана вторият след него!”

Тогава пише “Ботев”. Това добре се знае и нека го помнят и днешните спекуланти с неговото име!... Защото, както пише проф. Георги Цанков, “Кръстьо изпълни детската си клетва от творбата си “България”!; “Жертва живота си за България и прогреса на човечеството” и по-нататък: “Ако другите народи имат своите “революции”, “Пражки пролети” и “Солидарност”, то ние имаме не по-малко значителни личности като Кръстьо, жертвали се в борбата срещу болшевишката диктатура”. Гоцето (Австралия) и братя Златкови (Нова Зеландия) пишат:

“През 1951 г ние пренесохме зад граница Кръстьовата поезия, по-силна от самия динамит!”

Макар да контактува с хора от всички политически течения, той винаги защитава демократичните си хуманни позиции против всяка диктатура. Затова е абсурдно, нагло и глупаво, както ДС по-рано, така и днес спекулантите с неговото

име да го назовават със взаимно изключващи се епитети, противоречащи на тези, които го

славят: “Христос”- “антихрист”, “националист”, “анархист”, “монархист”, а сега и “комунист”, т. е. “болшевик”, като преди това и “фашист”, въпреки че е бил партизанин, а така също “дребнобуржоазен националшовинист” и в същото време – “предател на родината”, “диверсант” и каква ли не антибългарска помия.

Кръстьо беше изключителна личност и затова не може да бъде определен само с един епитет, както често се опитват представителите на различните идеологии - всеки, според собствените си разбирания, наричайки го с посочените епитети. Не, хуманността на Кръстьо, неговото изключително човеколюбие, всеотдайността му, готовността му за саможертва не могат да се ограничат в рамките на една идеология, защото неговите идеи са кристално чисти, а животът му е образец на най-висока нравственост и безкомпромисен идеализъм, достойнство и честност спрямо народа ни и човечеството.

Но аз, последният от 10-те негови братя и сестри, искам да кажа поне само това, че са много жалки и нищожни всички платени и не хиени, защото неговият талант, изключително хуманни социални идеи, висока нравственост и етичност и любов към роден край и родина, към природата, земята и човечеството са в тъканта на чувствата на неговото творчество – поезия и всички писания и никой не може да промени нищо, колкото и да крещи и пише със цветни епитети и изопачения.

Това се отнася и за мене, който искам да възкресим от останалите фрагменти образа му, взривен от диктатурата и низостта.

Но затова абсолютно основателни са думите на поета и вицепрезидента Годор Кавалджиев от 15.XII. 1999 г. в София:

“Свидетели сме как за името на Кръстьо се боричкат различни политически организации и идеологии, но аз ще кажа, че той, както и духовните му водачи Ботев, Левски и Гоце, не принадлежат към нито една от тях, а само на целия ни народ и на прогресивното човечество”.... А аз пак бих повторил казаното от многото познаващи го - “подобен на Христос” (Б. Златков, Г. Костадинов и др.) и това, че той дори можеше и не знаеше да мрази!

Отрицанието му на болшеvizма и Тито-Сталинската политика на БКП в родния край е главният повод за втория побой в село и за арестуването му и после – изпращането му в Блатешница и в урановите мини в с. Сеславци към Бухово. Там стачкуват, “защото с бомбите на този уран Сталин ще унищожи света!”. След убийството на приятел в забоя (месец ноември 1950 г.) дописва “Убийците”, а още на 10 януари 1950 г. е написал “Сибир”!

Ако българските сталинисти чувстваха поне частица от националните ни интереси, щяха да го оставят да следва в университета и да твори класика или да побеждава на спортните писти, за да блесне спортната слава на България в света, за да види светът втория – българския Фаил, но не!... Той бе инакомислещ и с цената на всичко трябваше да бъде ликвидиран! Затова детето-партизанин избягва от лагера и става горянин за повече от година, но ДС дебне и произвежда предатели!...

Знаем, че е планирал бягство с плуване по р. Струма, но докъде е стигнал сам, действително хванат и точно погребан знае само

“един тиранин знаел го е само,
тоз, който и във гроба ме зари!”... (“Надгробно видение”)

По една от версиите за смъртта му, в засада при брега на река Струма е принуден да направи “последния си лъвски скок” в реката, където е разкъсан от втората граната, а гробът му, както на повечето велики българи, остава

неизвестен!.. Друга версия на ДС е, че идва като диверсант от Гърция, а третата – че е убит във вътрешността на страната, докаран с джип и е инсценирано убийство на границата!... (Иван Попов).

И днес като легенда се разказва фактът за Божието възмездие, че няколко години след това точно на това място в реката се удавя синът на платения граничен агент и последен предател, предал и още 17 други младежи.

Божие наказание постига и семейството на главния виновник – Атанас Топалов от с. Хърсово, който не позволил Кръстьо да учи в София, а да бъде изпратен в урановите мини на бавна и сигурна смърт. Разбира се, лакеите и палачите на диктатурата са много повече в района и те се знаят!

За Кръстьо и за 300-те избити свободолюбци, дръзнали да преминат “желязната завеса”, напомня издигнатият самотен паметник на брега на река Струма до селата Чучулигово и Кулата, където всяка година на 27 юни се събират стотици приятели и почитатели на наречения от проф. Цанков и други “духовен великан”, “един вид пророк на новото човечество, “пророкувал нежната революция” – без кръв и написал в тефтерите си още през 1949 г. девиза, който по-късно по неведоми Божии пътища западноевропейците приемат за девиз на Евроатлантическата общност:

“Без граници, нов свят ще сътвориме,
свят на любов, на правда, свобода!”

Поезията му, писана до март 1950 г., шестува с българската емиграция по Европа, Нова Зеландия и Австралия, издавана в паметни листове, а след 1989 г. – и по цял свят. Творбите му и започнатият роман “Кой е виновен”, писани след март 1950 г. преминават през ареста на ДС и са освободени с голяма жертва на брат ни Благой и всички нас и се преписват и крият на потайни места чрез близки и приятели, за да излязат за пръв път комплетно на български в началото на 1990 г. в Братислава с помощта на активисти на “Нежната революция”, намерили и познали там своите възгледи и девизи!

И въпреки раздражението, злобата и пречките на сталинистите в България и сталинистите - българи-активисти на Първоначалния културен съюз на българите в Словакия (ПКСБС), попречили за финансова подкрепа от Министерството на културата на Словашката република, пак тук за първи път на славянски (словашки) език бе публикувана стихосбирката “Пламъци на любовта към свободата”.

(Първата стихосбирка в Чехословакия – брошурата “Стихотворения и поеми” бе издадена в началото на 1990г. с помощта на активисти на “нежната революция”). Книгата “Пламъци на любовта към свободата” бе издадена през 2004 г. от Инициативния комитет на българи и словаци “Ботев- Кръстьо” и с **финансова помощ на правителството на Словакия!**

Защото и тук са стотици почитателите на поезията и личността му и десетки са тези, които му посвещават творби: Крум Дерменджиев – бюст, Микулаш Климчак, портрет, 2001 г., Огнян Механджиев, Ирена Даскалова, Емил Венков – скулптура (глава), 2003 г., Петър Златков Златков (Нова Зеландия) – портрети, Кръстьо Павлов – портрет, sk Людмила Андеркова и Густав Хубка – стихове, д-р Дими Димов, Людвик Фукс, Войтех Кондрат, проф. Енчо Мутафов и доцент Любен Бумбалов – сърдечни слова, проф. д-р Емил Кудличка, sk магистър Хатала, Марта Морицова, Драстих, Балог, проф. Павол Балгави, Олга Маркова, Ваня Петеркова, поетът Ангел Маринов, Юлия Селерсова, в. “Неделник” (седмичник за българите в Америка и Европа) – публикации, поетът Игор Хохел – публикации, преводи, н. с. Мария Кошкова, Зузана Пучекова, проф. Иван Славов, д-р Константин Славов, проф. Йордан Коларов – фотоси, редакторката Ева Рихтерова, Марош Пуховски,

Лора Неделчева, Лазарова, инж. Иван Тодоров и фотографите Георги Андреев и Манул Василев, д-р Любен Янкулов, критикът Луко Захариев, поетесите Катя Кирянова, Красимира Кацарска и Катя Ерменкова, доц. Анета Йовкова, поетът Михаил Неделчев, Марта Бланарова, консулите Алдев, Йовевски и Пехливанов, Емил Рупел, Ч. Ерисон, певиците Мария Петрова, Елена Теова, вицесветовния шампион по дълъг скок певецът Йордан Янев, Петър Костадинов, братовчедката Мария Петрова, Страхил Хаджииванов и поетът Йордан Петров – “Боци” помогнаха за разпространението на творчеството на Кръстьо.

Документирана връзка с Кръстьовите публикации и имат бившите министър-председатели на Словакия UD-г Ян Чарногурски, г-н Мечиар, сегашният вицепремиер-унгарец Павол Чаки, Милан Княжко – водач на “нежната революция” в Словакия 1989/90 г, Ф. Гал, проф. Балгави, акад. Климчак и пр.

Още през 1990 г, преди да стане вицепрезидент, световноизвестната ни поетеса Блага Димитрова, прочитайки братиславската брошура със стихове на Кръстьо, каза: “Докато ние, макар и по-възрастни след 9. IX.1944 г., наивно сме вярвали и славехме вождовете на болшевиизма, той, който е воювал срещу фашизма непълнолетен, пак между първите воюва отново – срещу болшевиизма., като е почувствал жестокостта, безперспективността и злините на новата диктатура и с близо половин век предсказва пълния ѝ банкрут и жертва живота си за това.”

Не случайно и заради посвещенията си на Кръстьо, като поемата “Смъртта на поета”, Иван Докузов спечели европейския поетичен “Оскар” за 2000 г. А съставителите на антологиите “Зорница” 1999 г. и “Вечерница” 2001 г., поставили началото на новото литературно преоценение и течение в България – поетите Траян Колев, Иван Докузов, Г. Драмбозов, Илия Балджиев, Димитър Милов, Александър Тренев, проф. Георги Цанков, проф. Костадин Динчев, проф. Илия Манолов, поетите Росица Зиновиева, Венцислав Пейков (посветил на Кръстьо “Сатурнови дупки”), проф. Кацулов (“Пиринска балада”, 1980 г), Стоимен Найденов (“Пирински орли”, 1980 г.), поетът Богдански (“Млад орел”), поетът Димитър Бундов, проф. Коцалов, проф. Фидана Даскалова, проф. Ив. Кочев, проф. Любомир Стаматов, Атанас Мечкаров и много други поставиха Кръстьо между най-големите български и световни романтици, което потвърди и “Литературен седмичник” за Чехия и Словакия. Досега на Кръстьо са посветени около 25 творби.

Активни организатори на честванията му са Кръстьо Павлов, Златко Златков, проф. Костадин Динчев, проф (PhD) Емил Кудличка CSc, шеф-редакторите Rap Vob Ева Рихтерова, д-р Дими Димов, Кръстьо Енчев, Димитър Чавдаров, Чапкънов – декламатор, д-р Палов, Илия Даскалов, семейство Фришови, Борислав Владиков, Милко Милков, сем. Цонзарови, Катя Зеленайова, инж. Янчо Янчев, Българската православна църква (9 юни 1997 г. - Благоевград - НВП. Пимен и на 12 юни 2004 г. в Братислава - отец Николай Андонов), Атанас Милчев, инж. Иван Тодоров, Никола Малчев, доц. д-р Павлов, Никола Цветанов, Ангелина Попова, Дянко Марков, Петър Момчилов, Петър Константинов, Райна Дрангова, Мария Коева, Иван Николов и много други в България, в Чехословакия и Словакия след 1993 г.

Досега за Кръстьо и Кръстьовите творби има около 60 публикации във вестници и списания в около 30 издания като вестниците “Пиринско дело”, “Литературен форум”, “Литературен фронт”, “Македония”, “Прелом”, “Струма”, “Вяра”, “Анти”, “Справедливост”, “Неделник”, “Нов вестник”, “Параграф 13”, “Свободна мисъл” и др., в българското и словашкото радио и телевизия като ЮЖ за Чехия и Словакия и БНТ, “Вечерник”, “Литературен тижденник”, “Сме”, “Нови час”, “Нови ден”, “Бойовник” и списанията “Факти”, “Роден глас.”, “Екстра плюс”,

“Ромбоид”, “Мости” - издание за страните от Вишеградската четворка (Чехия, Словакия, Полша и Унгария) и др. и сборниците: “Записки по българските страдания” “Лушин” и “Българската Голгота” на д-р Иван Илиев Гаджев, “Словашки литературен обзор”, “Славянско единство”, “Българска зорница” (Румъния) – Катерина Чинчева-Гавризи, в. “Труд” – Иванка Лалева, Станислав Христов, Александър Христов и много, много други.

На честванията през декември 1999 г. в Благоевград и 2001 г., 2002 г. и 2003 г. в Братислава присъстваха по над 400 човека.

Като организации, включили се в честването в България са: със стотици анархисти – Федерация на анархистите в България (ФАБ, бившата ФАКБ), БЗНС, СДС, БДФ, ВМРО, “Мати България”, ОАС, Съюза на репресираните и доста членове на БСП и дори на ДПС и др., а в Чехословакия – Общество против насилието (VPN), Християнско демократично движение (KDH), Словашко християнско демократично движение (SKDH), Движение за демократична Словакия (HZDS), Културен съюз на българите в Средна Европа (КСБСЕ), КСБС, ПКСБС, “Матица Словенска”, “Слованска взаимност” особено Съюзът на словашките антифашисти (SZPB).

Не може да не се споменат и съпричастните, духовно подкрепили и финансови спонсори на възкресяването на творческия дух на Кръстьо, като екипите на в. “Неделник” (в САЩ, Канада и ЕС), Гоцето – Георги Хаджииванов, (Австралия), акад. Микулаш Климчак, инж. Петер Окрес (фирма SITEL), инж.Любомир Георгиев (фирма “Тениал”), магистър Никола Малчев, инж. Нихад Малкич (фирма “Акрукс”), инж. Георги Апостолов (SK), инж. Петър Байкушев, последният ми директор в педагогическата ми работа в Благоевград Йордан Иванов, UD-г Ян Черногурски, н.с. инж.Страхил Иванов, Бисер Яламов (Solvex), инж. Страхил К. Хаджииванов, инж. Phdг Александър Хаджииванов, Кръстьо Йорданов Хаджииванов, посланик Ярослав Голев, Йордан Димитров (“Електрик Гарант”), Владимир Шатев, инж. Никола Анушев, магистър Стоян Влахов, магистър Яни Владиков, инж. Хатала, и почитатели - маг. Розета Даскалова, маг. Бетка Палацка, писателят Георги Кирилов, поетесата ст.н. с. Красимира Кацарска, н.с. Любен Лазаров, екипите на Радио Благоевград (“Творбите на Кръстьо са уроци по демокрация” 1991 г) и Българското национално радио, Радио Дарик, Телевизия Благоевград – Канал “Пирин”, Българската национална телевизия, Канал “ОКО”, Кабелна телевизия Благоевград и Пирин – СОТ и други местни радиа, моят приятел – поетът Димитър Бундов, магистър Христо Смилков, проф. Илия Манолов, Иван Шалев, Христо Ваклинов, Мария Янкулова и др.

А проф. Георги Цанков завършва есето си от 4.VI.1997 г. така: “Кръстьо се завръща точно когато ни е най-необходим, за да ни говори с Ботевски плам!”

Десетки почитатели и приятели в спомени, посвещения, публикации и поетични творби, певци, художници, скулптори в България и Словакия и по света вдъхновено описват портрета на Кръстьо като ботевец, но аз – неговият най-малък брат, носейки го жив в паметта и сърцето си и живеейки с неговия дух, мисля, че най-истинският му портрет са неговите стихове на изключителен идеализъм, високо достойнство, морал и гражданска и родолюбива чест и талант, които особено липсват на днешните политици, поети и общественици и които черти и творби, според Илия Балджиев, “непременно ще достигнат до сърцата на хората по цялата земя”, а според Тодор Кавалджиев, “трябва да се изучават от учениците и студентите не само в България”. И завърши речта си с: “Аз искрено му завиждам”.

През 2002 г., в Австрия, заедно с честването за Ботев, бе отдадена почит и на Кръстьо от представители на КСБСЕ – Културен съюз на българските общности

от Средна Европа – Румъния, Чехия, Полша, Словакия, Унгария, Австрия и Германия.

Този биографичен портрет е сбор от послесловите на стихосбирките и част от словото, подготвено и частично изказано от мене за честването на Ботев и ботевци, между които и Кръстьо, пред паметника на българските партизани от Словашкото народно въстание (SNP) в Братислава и на 12 юни 2004 г. пак там, в Българския културен клуб, при промоцията на “Пламъци на любовта към свободата”, рецитирани от народните артистки на Чехословакия и Словакия – Ева Кристинова и българката Божидара Турсунова с родов корен от гр. Кукуш.

Нека ме извинят всички съпричастни, автори на публикации и почитатели, които не успявам да посоча и особено тези стотици, които ежегодно на 27 юни пред мемориала и на 25 декември, на рождената му дата, отиват на поклонения - на всички тях, както и на гореспоменатите, изказвам още веднъж най-сърдечна благодарност и пожелание за много, много години живот на общуване с духа и творчеството на поета-мечтател КРЪСТЬО Хаджииванов.

Изказвам благодарност и на членовете на моето семейство, което особено в последните две години ме търпя безработен, и без пенсия, и без доходи и ми дадоха възможност да се занимавам с творчеството на брат ми Кръстьо.

Сърдечно благодаря и на тези, които ни помогнаха да преживеем при тежките здравни и финансови проблеми.

И днес модерните и префинени убийци и “крадци на свобода и щастие” се стараят да не го забелязват, пренебрегват го и се вбесяват от това, че отново, след половин век възкръсва неговият пример на живот и морал, посочвайки и с поезията си на нас, българите, на нас, славяните и на всички хора по света единствения и най-правилен път на спасителните идеи, на вярата в прогреса – пътя на честността, скромността и добротата, път безпорочен, път на морала и красотата, “на братството” и “общочовешка свобода”, равенство и прогрес:

”...Морал аз диря, диря свобода”,...

“...истински щастлив е тоз, свободно що живее”....

“...Ний всички братя сме с едни сърца”...

и “...Ще покорим звездите и небето,
ще покорим дори и вечността!”

Все още засега, доколкото прозира светлина, осветяваща фактите и картината на злокобната болшевишка диктатура, това е портретът на моя обичан брат. Защото престъпниците, които все още властват в новата болшевишко-капиталистическа система, заличиха и унищожиха досиетата и документите на цялата зловеща методология и методи на капаните на смъртта като дейността на Ким Филби зад гръцката граница, а вътре, в България - още по-коварна!

И все пак аз добре зная, че този най-добър и точен портрет са неговите поетични слова – неговата поезия, в която искрено, честно и талантливо е излял душата си – без фалш, стихоплетствуване, предокарване, нагаждане, без компромиси и достойно. Пишейки, със всеки свой саможертвен стих, той иска да спаси милиони животи от заблудите на диктатурата, посочвайки им пример на поведение и борба за светлина и мечтано бъдеще!...

За да може да се види и разбере цялата обстановка и стойност на саможертвата на живота и поезията на Кръстьо:

Кръстьо 14-годишен, воюва за свобода и прогрес срещу миражите на хитлеристката диктатура, с пушка в ръка, с обич в сърцето и с огнени стихове.

Воюва и срещу най-страшното зло на човечеството – болшеvizма, с пламъците на огнените си стихове, в които изгоря неговият млад живот на 22

години! Искат или не мутантите на диктатурите и робството, тези стихове живеят и ще живеят и звучат в паметта на народа ни и на човечеството.

Затова неговите убийци – палачите и лакеите на диктатурите и днес не могат да го умъртвят, въпреки всички усилия, защото всички честни, съвестни и свободолюбиви хора чувстват необходимост от неговия живеещ и борбен саможертвен дух – духът на неговата поезия, в която може да се чуе как бие камбаната на неговата съвест, как пулсира неговото героично и достойно сърце и как лети орловият му дух на правдата и прогреса.

А професорът-славист от Виенския университет Миклос Хайнц през 2000 г. каза:

“Аз не зная и не познавам по-силен и синтезиран образ в поезията и прозата дори на утопичните мечтатели, нито в религиозните описания, нито в социалните и политически програми по света за вярата и морала, за бъдещия рай на земята и небето от борбените и саможертвени оптимистични мечтания на Кръстьо, родени в съпротивата срещу сталинския ад и изразени във финала на поемата “Песен за човека и живота”.

Позовавам се и винаги ще се позовавам на чужди оценки със съзнанието и извинението си, че аз не мога да бъда безпристрастен оценител на личността, живота и поетичното дело на моя брат.

Боже, още веднъж ти благодаря, че си създал, създаваш и съхраняваш човеци, които чувстват нуждата да “възкресим” една рядка личност и неговата “динамит поезия” – песни орлови за свободата, за честта и правдата между хората – песни за прогреса, написани с пълно съзнание за болката и чувство на гражданин на света, загрижен и поел проблемите му на младите си плещи.

Затова ти се моля, Боже, дай на почитателите и съмишлениците му дълъг живот и успехи и нека се множат, наследяват и прераждат...

Как да не вярвам, Боже в Тебе, когато тези, които го познават (и затова бяха ликвидирани, съсипани или прокудени по света) и тези, които сега се запознават с него, независимо един от друг, говорят за него с едни и същи възхитителни слова и оценки.

Особено съм благодарен на вицепрезидентката Блага Димитрова за топлите и искрени думи и затова, че ме насочи към духовно ответния и забележителен критик Георги Цанков, написал “Певец на волността” (4.VI. 1997 г.) и към екипа на “Литературен форум”.

“И нека не подскачат литературните историци!”

Иван Хаджииванов

1990 - 2005 г

Братислава – Благоевград

P.S.

Нямаше да напиша тези редове, ако не бях отишъл на Мелнишките вечери на поезията – 14-17 октомври т.г.

Исках да съчетая молитвите си за здравето на сина ми в църквите и параклисите на Мелник и Роженския манастир с проучване мненията на творците за поезията на брат ми!..

Още на 14 вечерта дадох романа на един утвърден прозаик! Приятел ме предупреди: “Внимавай, че е циментова червен!” Отговорих: “Ако е истински творец и човек, проблеми няма да има!” Когато се спряхме на неговата маса, въпросният побърза да отгатне кой съм. Нарочно казах: “Уважаеми г-н..., мисля, че

не е важна политическата разцветка, след като общото мнение е, че сте талантлив творец”.

Той категорично отговори: “Аз съм червен!!!”...

“Добре, приемам, но идвам с молба да прочетете започнатия роман на брат ми и ако обичате, да напишете или изкажете няколко изречения, ако виждате някакви стойности!”.

- Аз ще го прочета, но нищо няма да кажа – и започна тирада на приблизително следното обвинение:

- Слушал съм за тебе, ти наистина си един луд и маниак, който – вместо да изпишеш вежди, избобждаш очите на брат си... Ти си човек, който в нищо друго не можеш да се реализираш и си въобразяваш, че с брат си нещо правиш! Ти изобщо писал ли си някога и какво разбираш?

Отговорих, че съм завършил история и литература и съм печатал, че ми идват много вдъхновения и стихове, но съм се зарекъл - докато не дам път на брат ми, със себе си няма да се занимавам.

Може би беше прав, като каза, че докато дам път на брат ми, ще минат още години, а от моите творчески планове няма да излезе нищо, така че нито от брат ми, нито мене нещо ще остане!

Бях склонен да приема логиката му, че от мене нищо няма да остане, но когато категорично изплю камъчето, че “Няма какво повече да се занимаваш с брат си!”, дълбоко в мене се надигна гневна вълна! Потулих я с благовидно разделяне!...

Прегледах една от книгите му.

Същият пише и добре пише за жертвите на фашизма, но опитът на брат ми да избяга, приписал на някакъв друг герой, без да спомене прототипа...

Явно, след като 40 години болшевиките го бяха погребали завинаги и сега не могат да са помирят, че за Кръстьо се говори и пише, още повече, че се мъчим да издадем и разпространим творчеството му!

На 15 октомври в Рожен, след като представих на рецитала три творби на Кръстьо, а Катя Кирянова каза, че имам основание да се гордея с такъв брат, при мене дойдоха 8 творци от различни градове на България да ме поздравят и изразят добрите си впечатления от Кръстьовото творчество!

На трима от тях казах, че предната вечер ми е казано категорично: “Да не се занимавам с брат ми!” Те отговориха следното: “Да не се занимаваш с приятели, с жена си, с любовница или с комшиите, но с брат си?... Такъв идиотизъм не можем да разберем!”

Да, уважаеми читатели и приятели, червените бетони, живели с блягните на “социализма” и сега – с тези на “болшевишкия капитализъм”, искат да не се говори и пише за жертвите на тяхното хищничество и насилие, т.е. да продължат и сега да убиват сваяното и талантливото, приватизирали правото на единствени “мъдречи” и “съдници”, оставайки в същото време нравствено-духовни, физически и социално-икономически палачи!

За 15 -16 години изтече много вода и се разбра, че при изживените превратности всеки се оказва такъв, какъвто си е бил и по време на диктатурата.

Затова всички тези, които реално и човешки не могат да разберат болката на нас, близките на жертвите, да не говорим за гражданския ни и човешки дълг към техните завети, а смеят да ни обвиняват в “изваждане на очи”, в “ново погребение”, в “лудост” и “маниачество”, не са нищо повече от едни нагли, арогантни, безсрамни лицемери и палачи, както ги нарече една гражданка от Благоевград.

Ако е живот и здраве, в “Сборник за Кръстьо” ще публикувам писма и документи на мои и на други опоненти, които биха били по-доволни, ако забравя за Кръстьо завинаги!

И в същото време прави чест и се извисяват като човеци, граждани и творци тези, които духовно, финансово или технически-организационно подкрепят издаването и разпространението на Кръстьовото творчество!

Най-сърдечно оставаме към тях с вечна благодарност!!!

“Еделвайс на кръста” е първата стихосбирка, издадена в България 1997 г., “кръстена” от поета Александър Тренев, под редакцията на поета Илия Балджиев и поетесата Зоя Андонова.

ИЗВАДКИ ОТ ПИСМОТО НА БОЙКО ЗЛАТКОВ (ЮНИ, 2005 Г.) ДО ИВАН ХАДЖИИВАНОВ:

.....Просто не зная от къде да хвана, за да мога в едно просто писмо да опиша гения, който до такава ранна смърт така много ни завеща

Аз съм писал спомени и стихове за него, подбуден от неговото писмо до мене, публикувано във втората стихосбирка, с което така ясно заявява тесните ни връзки, разбирания и съчувствия...

...От много ранни години нещо съществено ни свързва, като младежи, а той беше тъй тих и въздържан, не позволяваше никому да се внедри в мислите му (сега след собствен опит разбирам)....

Случаят на св. Георги в Кромидово - аз бях там и най-изненадан да видя Кръцо

да скача, той не беше човек на състезанията, знаейки, че победеният не се чувства доволен като подигравка с жени, властници и т. н.

Това беше изключителен момент и за втори път не мисля да го е направил, каквото правеше и можеше, той го имаше в себе си, за негово, не за публично демонстриране, както и в любовта.

Имаше негова възраст Сийка, дъщеря на агроном от Хърсово, много прилегата и той имаше дълбоки чувства към нея, но с разрастването на болшевизма в страната той предвидя, както смъртта си, още по-скоро и бъдещето, за което не искаше да ангажира невинни да страдат за него.

Морал и красота бяха неговите качества, той не можеше дори да мрази, нещо по-достойно дори и от Исус Христос. Може би ненавиждаше и душманите, като на Бога се молеше да им прости или дочака да се вразумят.

Когато стигнах до бежански лагер (по мръсен и от болшевишките) в Гърция срещнах трудовак от неговата част, който ми разправяше как всяка заран са го изваждали от строя да го мъмрят, че той има брат в лагер "Белене" и той самият е кандидат за там и както четеш писмото му до мене по-добре от бял ден се разбира престоят му в оная зверска атмосфера"...

ДУХОВЕН МОСТ МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА ПОЕТИ

Нелепо и страшно е, когато дете-партизанин с пушка в ръка донесе свободата на своя народ, после минава в съседна Гърция да се бори за свободата и там и да е принуден само осем години след този подвиг да бяха от същата тая “народна свобода” отново за Гърция и да остави костите си на брега на невинна Струма до границата на Кулата.

Нелепо и страшно е наистина, жестоко е!

И той сиромашът, като своя събрат по перо великия Джордж Гордън лорд Байрон, сподели съдбата на молепсаните от дамгата на революционната романтика и борбата за съвършенство на духа и тялото и все на път за тази древна и праславна Гърция.

Революцията, уви, винаги е изяджала своите чеда и съдбата на младия поет-революционер Кръстьо Хаджииванов-Кръцо е безпощадно доказателство за това. Много от тези херувими на новия ден и негови приятели дълги години изтърпяваха греха си пред народа, че докрай са се борили за осъществяването на идеала за социална справедливост в новия свободен живот; други успяха да минат границата, за да оцелеят, но Кръцо не можа...

Кръстьо бе разпънат на кръста на идеала и суровата действителност, защото и той като божествения пирински еделвайс живееше над пропаст, над пропастта на човеческата простотия и бездарието, на късогледството на тоталитарните властници от сталински тип.

Кръстьо живя като поет и като поет умря в нашата страна на убиваните поети, за да даде името си като Ботев на връх пирински някой ден.

Поети по това време нямаше в нашия край по течението на Струма и Струмешница и поетичното творчество на Кръстьо Хаджииванов е навреме изграденият духовен мост между поколенията поети, които след неговата кончина се роиха като пчели стихоносни.

Представям на читателите с ръка на сърцето стиховете на моя голям приятел Кръцо, на безкомпромисния идеалист, на борещия се за съвършенство човек, жител на света и на земята, в чийто родов ген бе заложено най-доброто от добродетелите на българина.

Кръстьо Хаджииванов не можа да мине границата, но за неговите пламенни и честни стихове граници няма и те непременно ще намерят сърцата на хората по целия свят.

1996 г.

Илия Балджиев

ПЕВЕЦ НА ВОЛНОСТТА

Можех да науча много неща за живота на Кръстьо Хаджииванов от верния му брат Иван, но предпочетох да не знам нищо. Достатъчна ми беше тази страстна и необикновена музика, която се излива от стиховете му. Сякаш от белия лист изскочи огромната душа на един духовен великан, какъвто може да роди само земя като страдалницата Македония. Човек неволно използва условното наклонение, мисли си “какво би станало, ако Кръстьо бе живял по-дълго”..., но сякаш всеки негов ред предсказва, че ще връхлети върху грешния и кървав свят като метеор, че ще озари с неземната си светлина безвремието и бързо ще се върне в небесните селения. Безумие ще е да мерим творческото му изригване с аршините на днешния ден – той пребивава в друго време и пространство, мери ръст с истинските романтици, които не могат да бъдат оковани в букаите на тленността.

Онова, което знам за съдбата му, властно ме кара да го сравня с лорд Байрон, с метежния Шели, с българския им събрат Ботев и нека не подскачат от гняв литературните историци, а да се вслушат в недопята му песен. Тя извира от чистия извор на мечтанието, на романтичния бунт срещу всяко насилие и неравенство, това е арията на вечната младост, нетърпяща конюнктурата и съображенията. В спомените на онези, които са го познавали, непрестанно възкръсва полумитичният образ на способния на лъвски скок левент, на “младежа – пророк”, който проявява нравствен максимализъм към всички и най-вече към себе си. Почти невероятно е, че в някакви си 22 години свръхинтензивен, наситен с революционна романтика и бунтовна непримиримост живот, е успял да напише около 100 стихотворения, 9 поеми, да остави и недовършен роман.

Едва 8-годишен Кръстьо пише пророческото си стихотворение :”Погребение” – каква немислима тема за един малчуган, който тепърва трябва да се радва на божия свят, да играе, да осъществява себе си. Пеещият на клончето славей е покосен от пушечен изстрел – същото ще се случи със самия автор само след 14 години, но преди това поетът неведнъж ясно вижда смъртта си – той сякаш неумолимо върви към нея, сякаш я търси в ритмичните си строфи и се опитва да разбере смисъла на нейното жестоко послания.

Личната тема още в началото на поетичния му път върви неразривно свързана с другата – с безсмъртната тема за родината, за България.

Българийо, майко мила,
ти си много плодородна
и затуй ще си свободна....

- изрича като тържествен обет детето и остава вярно на дадената клетва. В стиховете му татковината е свободна, в тях борбата между Доброто и Злото е основополагащата тема, която хармонично се свързва с гражданското му поведение. Болшевиките се опитаха да омърсят тази съдбовна свързаност на българския писател със земята му, те дележа героите на наши и ваши, възпяваха фанатиците и петолъчката, но забравяха всички, които са се обричали не на партията, а на народа си. Така останаха заключени прекрасните Вазови стихове за Македония, така потънаха за десетилетия в затворите за книги ранните романи на Димитър Талев, така се премълчаваха гениалните балади на Теодор Траянов... Обречен на забрава бе и Кръстьо Хаджииванов, юношата който бе въстанал срещу социалния гнет, но не преви глава и пред последвалия го болшевишки терор!

Колкото по-дълбоко проникваме в анализите на историята, колкото повече арестувани документи излизат на бял свят, толкова по-жестока става истината за

изкуственото разделение на брат от брата, за коминтерновския заговор срещу превърнатия в жертвен агнец български народ. Драмата на епохата властно присъства в творчеството на Хаджииванов, който сякаш е намерил нови думи и нов ритъм, за да продължи Ботевата “Борба” и Яворовите “Хайдушки копнения”. Националната ни поезия е била брутално лишена от една неоспорима величина, но талантът на Кръстьо е изгрял във време, което наистина не беше за поезия, време, когато насилваха жени и мъже да се откажат от бащинията си, дори от родовата си принадлежност, когато поетичният порив бе скован от зловещите канони на червената идеология. Как биха допуснали палачите волно да се носи над планини и полета песента на славея, да отправя люти закани към тираните и да изповядва:

Моята любов е красотата,
майка моя – туй е свободата!

Всеки професионален литератор би се изкушил да потърси в изповедите на поета връзката с традицията, да отбележи Ботевско – Яворовото начало, но още по-поразително според мен е нежеланието на Хаджииванов да се съобразява с нарежданията на онези рушители на традицията, които туриха зад решетки волната песен. Младият творец е къс самородно злато, което палачите няма да

успеят да шлифоват, да затворят в рамките на позволеното. Титанично клокочи неговата воля за живот, за свобода, а философската дълбочина на световъзприемането му слисва дори и днес. Достатъчно е да прочетете “Песента на вятъра” или “Приказка за еделвайса”, за да почувствате мащаба на тази романтична визия за света, която няма време да спира край дребните неща от всекидневието, а се рее сред облаците и звездите, общува с безкрая. Сякаш небесен дух е нашепвал думите, за да прелетят те над скованите в мраз пустини и да достигнат до нас, недокоснати от мрака. Помните ли, че лорд Байрон постигна мечтата си да иде в Гърция и да умре за свободата на поробените? Кръстьо Хаджииванов инстинктивно е вървял по стъпките му, докато – край брега на Струма – го е настигнал болшевишкият куршум.

Аз също любех правдата велика
бунтовник крачех в нощните тъми,
но зъл тиранин в гроба ме натика
със подлост от засада ме уби.

Изтръпвам, когато препрочитам тези стихове – подобни на тях в нашата поезия са само безсмъртните Ботевии слова. И в обичта си, и в омразата си Кръстьо може да се мери само с Ботевите чувства, а той е наследил Ботевия хъс към слугите на Мамона, към сатанинските лакеи. А колко нежност и болка са притаени в душата му, как красиви са пейзажите в “Това е пролетта” и в “Есенна тъга”. Невероятно е това драматично наслагване на полярни усещания в сърцето на два̀сетгодишния, то доказва магическия ген, избраничеството – и нека не се боим от силните думи, които сякаш изгубиха стойността си в сивото ни всекидневие.

Когато се опитват да ни внушават, че през последния половин век у нас не е имало последователни инакомислещи, достатъчно е да отговорим с писаното на 10 януари 1950 година стихотворение “Сибир” – невъзможно е Хаджииванов да не е знаел, че с него подписва смъртната си присъда, че открито въстава срещу червения Сатана и е уцелил най-уязвимото му място. Нещо повече – във философското си проникновение поетът достига много по-далеч от късогледите си събратя – той е прозрял лъжовността на миражите, усетил е озъбеното лице на света, почувствал е заплахата на “кървавата звезда” и налагането на “разврата за морал”. Свободният бунтар откровено не приема теориите за свръхчовека, за “господарството на

господарите”, но той е още по-категоричен, когато гневно се обръща към новите “пророци”:

И вие спрете, новите пророци на земята,
що правите хората невинни на мирния живот
да бъдат врагове един на друг...
И в името на глупостта,
на диктатурата на пролетариата
да се избиват както нивга досега!

Несъмнено – от естетска гледна точка – не всичко в тези стихове е съвършено, но пък в чисто човешки план изречението ни е по-скъпо и необходимо от най-майсторски изваяните строфи на перфекционистите. Защото Кръстьо Хаджииванов успява да се пренесе отвъд безумната епоха на кръвожадните и студените войни, той е един вид пророк на новото човечество, жадно за “всеобщо братство, правда на земята”. За нас, измъчените съвременници това все още продължава да бъде далечна и свидна мечта, но той, който остави тленното си тяло край село Чучулигово, отдавна рее безсмъртния си дух из волните полета на бъдещето. Затова и изпитваме огромна необходимост да възкресим завета му, да чуем гласа му - чрез издадената от “Македония прес” стихосбирка “Еделвайс на кръста” Кръстьо Хаджииванов се връща точно когато е най-необходим, за да ни рече с Ботевски плам:

Ний всички братя сме с едни сърца,
не щеме между себе си омраза
не щеме вождове – човешки божества,
не щеме граници, не щеме господари
не искаме ни робство, ни война!!!...
(Проф. Георги Цанков, 4 юни 1997г.,
Македонски дом, София)

ЗА КРЪСТЬО ХАДЖИИВАНОВ:

“Докато ние искрено вярвахме и славославехме вождовете на комунистическите идеи и властта, той – който още 14-годишен става партизанин срещу фашисткия ред, е и един от първите, тръгнали срещу болшевишката диктатура и напълно съзнателно заплахи веруюто на своя идеал и поезия със живота си”

Блага Димитрова, м. юни 1990 г.,
по повод брошурата стихове на Кръстьо, издадена
през 1990 г. в Чехословакия

Тодор Кавалджиев, поет и вицепрезидент на България 1996-2001 г.

Откъси от втората му реч за Кръстьо Хаджииванов на честване 70-години от рождението му в София-прес, 15.XII. 1999г. (Словото, чуто от запис и от честващите го в Благоевград 450 човека на 17.XII.1999 г. и толкова - в Словакия, юни 2000 г).

“Днес отново сме изправени очи в очи с един изключително морален, изключително талантлив и изключително човечен образ, образ на един примерен млад човек. ...

.....
Възвисяването на такива кристални и безкомпромисни идеалисти като Кръстьо е наш дълг и трябва високо да възвисим тяхното дело, техния образцов живот, завети и поезия и най-вече идеите, за които те се пожертваха.....

.....
Аз знам как за Кръстьо се боричкат разни политически идеологии и течения....

Той обаче принадлежи на България и на целия свят...

И така както Ботев, Левски и Гоце не могат да бъдат делени на бели червени и сини, така и Кръстьо не може да бъде заключен в една идеология.

.....
Казах преди две години и го повтарям. Аз не знам наистина този голям талант, този бурен, не обхващащ се с днешните представи българин, какво би направил ако не на 22, не на 32, а до 42 години бе останал жив, какво би направил?.....

.....
Колко са такива като него?.....

Това са единици!.....

Затова винаги трябва да се отнасяме с преклонение към този бурен дух, защото неговата поезия е поезия на вярата!... Вярата в утрешния ден, вярата във вечната борба!

.....
Него трябва да го изучават в университетските аудитории...и в училищата и то не само в България!

Аз искрено му завиждам! Засега само това мога да кажа:
Благодаря!”

Проф. д-р Емил Кудличка

ДОСТОЙНОСТ НА ДЪЛБОКА ЧОВЕЧНОСТ

Кръстьо Хаджииванов е поетът натуc
Родил се е с неизмеримо душевно богатство на любов към живота, пълен с поезия и романтизъм.

Неговата поезия е проникната и прелива от революционен размах до най-съществените принципи на живота. Още като дете мисли и повече за свободата на своя народ, за справедливост и носи в сърцето си най-възвишените човешки идеали за свобода, правда и любов на човек към човека.

Дълбокият хуманизъм, вложен в романтичните революционни поетични идеи, е белязан не само от македонско родолюбие на българския герой и поет, но и се родее с най-великите хуманисти на Европа.

Неговото творчество, неговата поезия, вдъхновена от революционните идеи, се споява с конкретните действия в борбата за свобода и човешки права. Той воюва не само със стихове, но и с пушка в ръка. Воюва за човешки права, воюва срещу всяко тиранство и насилие.

Вицепрезидентът на България, поетът Тодор Кавалджиев, по повод 70-годишнината от рождението на Кръстьо Хаджииванов, издигна най-високо личността на този гений. В своите речи той подчертава, че България трябва да остане вярна на великите идеи на великия поет, който загина в бой за истинска народна свобода, който положи своя живот за най-човешките идеали и права на света.

Подобно оценява живота и поетичното му творчество и забележителният литературен критик, професорът от Софийския университет д-р Георги Цанков, когато говори за моралните му възгледи, които са свързани и с неговата гражданска позиция в борбата за свобода.

Поетът Кръстьо Хаджииванов воюва за Доброто против Злото, безсмъртната тема за отечеството, за България, воюва срещу насилието и бруталността на властниците. Воюва до саможертва за истинските човешки правдини.

Титанически кипи неговата воля за живот, за свободата, изненадват с философската си дълбочина неговите хуманистични идеи във революционно рухо.

Идеите на неговата поезия раняват в сърцето червения сатана.

Поетът се бунтува срещу лъжите и измамите на владетелите и властниците, той е чувствителен и прозорлив пророк и със своята философия прониква чак до най-съществените причини на злото.

Но не само проф. Цанков, но и много други критици, общественици и творци високо оценяват Кръстьо Хаджииванов като герой и велик поет.

Повтаряме, че идеите на неговата поезия са израз на най-дълбоко човешко достойнство. Неговите стихове изразяват най-силната вяра в победата на правдата и справедливостта.

Поетът с възвишените си мечти и визия, доказва дарбата си да ги трансформира в стихове с особено силни сугестивни поетически изразни средства. Неговият речник е обикновен и разбираем, неговата поетика е белязана от времето, в което живее и твори.

Дълбок отпечатък в неговото творчество дава горчивата съдба на неговия живот.

Духът на революционния романтизъм се чувства в неговите идеи, проявили се в творчеството му и в действията му. Героизъм и готовност за саможертва са венец на неговата велика благородна душа, преливащи в неговите стихове.

С превода на неговите стихове на словашки език се задълбочава не само славянското единство и взаимодействие, но и се обогатява словашката и славянската поезия с великите хуманни идеи, изразени в стиховете на Кръстьо Хаджииванов, българския поет и борец за свобода и човешки правдини.

Проф. PhDr Емил Кудличка Csc

АЗ ОБВИНЯВАМ!

... А между хилядите жертви на болшевишкия терор беше и 22-годишният партизанин и поет с гениална дарба Кръстьо Хаджииванов, чийто шедьовър – философска поема в 2500 стиха – наскоро редактирах заедно с брат му Иван Хаджииванов. Комунистите убиха този поет на 27 юни 1952 година по най-жесток начин. А сега той можеше да бъде един от най-гениалните поети на човечеството на всички времена. Това е едно от най-големите престъпления на комунизма.

На Кръстьо Хаджииванов преди шест години посветих поемата си “Смъртта на поета”, която завършва с 23 уникални апотеозни стиха за значението на гениите в човешката история. Наскоро, заедно с други четири творби в български оригинали и в преводи на италиански и английски език, изпратих тази поема на Европейския културен център “Алдо Моро” за номинирането ми за втори “Оскар” за поезия. Подвига на този поет-патриот вградих и в тъканта на писания от мен огромен модерен роман в стихове “Гений”, от който написаните досега стихове са повече от 17 000. Но комунистическата държава България съвсем се обърка. Когато комунистите – предатели разбраха, че са сгафили, престанаха да тероризират хората-патриоти от моя край, писали се българи, но стовариха насието си върху хората, писали се насила македонци. Властниците не чувстваха никаква вина. Те стоварваха насието си ту върху едни, ту върху други хора, а заедно с тях и върху мен, детето. За болшевиките беше важно диктатурата им да е във вечно действие, за да обезличават народа и да го държат в страх, в подчинение и в робство. И болшевишкото робство стана по-черно и от петвековното турско робство (1389-1878 г.). А аз, детето, юношата, младежът и възрастният човек бях и съм една от хилядите преследвани жертви. Затова казвам: Аз обвинявам!....

Кръстьо е не само мой помощник, но и мой учител!

Септември 2005 г.

Иван Докузов

Наред с пророчествата за падането на фашизма, на болшевишката диктатура, на диктаторите и владетелите, своята неминуема смърт и пр. поетът-хуманист още през 1949 г., 19-годишен, пророчески написа в стиховете си и стана неподозиран кръстник на девиза на сега създаващата се Евроатлантическа общност, на новата цивилизация.

Не случайно професорът от СУ, литературният критик Георги Цанков през 1997 г. го нарече “духовен великан”, “самородно злато” и “един вид пророк на новото човечество” при промоцията на стихосбирката “Еделвайс на кръста”.

Изключително висока оценка на поета дават и поети, литератори и литературни издания и публикации в Лондон, Австралия, Америка, Чехословакия и Словакия – като проф. Емил Кудличка, официоза “Литературен седмичник”, поетите Ян Майерник, Петер Грегор, критикът Драстих и много други, списания и вестници във и вън от България, поставяйки Кръстьо между седем от най-известните световни творци и мислители от втората половина на ХХ и началото на ХХІ век.

Да не говорим за десетките посвещения за Кръстьо от поети като Иван Докузов, Венцислав Пейков, Г. Хубка, Л.Андеркова и т. н.

През 1999 г. Кръстьо бе включен между 25-те най-големи автори на българската литература от ІХ до ХХ век в Антологията “Зорница” и 2001 г. в антологията “Вечерница” на представителите на новото литературно течение в България, преценили литературното ни богатство.

Особено е видна високата оценка за Кръстьо в стихосбирката му на словашки език “Пламъци на любовта към свободата”, 2004 г.

Иван Хаджииванов

Факсимиле на стиховете – девиз на евроатлантическата общност, писани пророчески през 1949 г и включени в поемата “Песен за човека и живота” (1952) и спечелила 1-во място 1965 г на студентски фестивал в гр. Дупница.

ПЕСЕН ЗА ЧОВЕКА И ЖИВОТА

Простор, небе, звезди, КОСМИЧНИ БЕЗДНИ -
те имат ли начало или край?
Създадени ли са? Ще ли изчезнат?
И как? Това едва ли някой знае.
Или това, което е безкрайно
и днес зовем със име ВЕЧНОСТТА,
която със забава си играе
с простора и милионите слънца?

В пространството, което се довижда,
ПРАШИНКА Е И НАШАТА ЗЕМЯ,
където ние, хората, живеем
и също сме игра на вечността.

И там, в безкрая със СЛЪНЦАТА СВЕТЛИ,
където МИСЪЛТА ни не отива,
се забавлява тази чудна вечност
и всичко в своята игра опива.

Лети земята в танц със светилата,
понесли се безбройни и безспир,
СРЕД ВАЛСА НА ТЪМАТА И СЛЪНЦАТА
в една безкрайна и безмерна шир.

Нищожен свят!... Прашинка от скала,
от цялата Вселена е Земята,
където милиардните лета
се движи като всичко в небесата.

Със нашата Земя и със звездите
играе си НЕСВЪРШВАЩОТО ВРЕМЕ,
създава ги, изгаря в глъбините,
в покой не ги оставя да подремат.

С вървежа си безмилостно е то,
руши това, което е създало,
със вечното нестихващо хоро
под страстната свирня на вечността
то красота и грозота простряло
навсякъде и в нашата Земя.

Над грозотата красота посява,
над красотата ражда грозота,
отлита като пролетен порой,
със бурите промени то навява
над образа на земния покой.

Промени носи то във планината,
променя животворното поле,
пресушава то реките, езерата,
потопя суши в ширното море
и все така по пътя си безкраен
създава и безмилостно руши.

В балкана някъде скали стърчат,
от равнини израстват върхове,
щом почвата са дъждовете свлекли,
отнасят я в дълбокото море.

От времена архайски, в древността
моретата са станали пустини,
пресушавало ги в своята игра
и днеска – чак след толкова години
дълбоко носят своята следа!...

С гори били покрити равнините,
а днес от тях – ни помен, ни следа,
като че ли на нашата Земя
богините съблекли си полите
за друг живот, за нова красота.

Лети си времето, тъй бързо отминава,
назад не връща се, безспирно си върви,
над миналото сее то забрава,
към бъдещето вечно устремено
подобна сянка облачна лети.

С вървежа, мигновено отминаващ,
създадо е най-китния живот,
със красота, със бодрост го дарява
или премазва с бързия си ход.

Тук толкова човешки същества
се раждат, преживяват и умират,
потоците на радост, скръб, тегла
като река в живота си събират,
отлитнали за миг като стрела...
следите после трудно се намират.

Човешкото рождение и смъртта -
така са близки – затова се сливат,
така е и за всички същества
и всички безвъзвратно си отиват,
а от зачатията на Земята
тук нашият живот е само миг.

И в този миг, в това човешко време
ний страдаме в неволи и скърбим,
воюваме, избиваме се, мреме,
без своята съдба да подредим.

А времето не чака, нито пита:

кой, как, къде, защо така живее -
лети си то безспирно и помита
това, което в пътя си посее.

Пустините, реките, езерата
за нас изглеждат сякаш вечни те,
горите, върховете в планината,
които знаем с късата си памет,
си мислим - в тях безсмъртност се плете.
Така и за човешкия ни род,
че вечен е на нашата Земя,
и с мисълта, с науките безкрайни
ще осветлява мрачния живот -
завинаги връстник на вечността.

А може някога,
след хиляди, милиони векове
човекът и човешката култура,
тъй както ураганни ветрове,
да спрат и да затихнат като буря.

И може тези горди върхове
във морски острови да се превърнат,
а глъбините с пясъчни дъна
в пустини прашни да се преобърнат.

Със сигурност и други чудеса,
които скоро няма да узнаем,
ще стават тук, на нашата Земя,
че този ум е чужд на вечността,
да опознае мрачната ѝ същност
и да избегне всякаква беда...

А ние във живота си човешки
желаем всичко, всичко да узнаем,
дори което хората пред нас
отдавна скрили са в съня мъртвешки,
оставили загадки до захлас...

Ний искаме да знаем за човека –
какъв е бил в началото си той,
за зверовете древни в старовека,
за рибите и птиците безброй,
за динозаври хищни по земята,
за тайните закони на живота,
дори и за невидими слънца.

Това са щели хората да знаят
отдавна, още чак от древността,
но всеки много бързо среща края,
че тайните във краткото ни време
едва ли могат да се разгадаят.

А времето като че ли се плаши
от питането ни, от мисълта

във път към глъбините на живота
към тайните, зарити с вечността.
Като че ли нарочно – миг живеем
и бързо, бързо праща ни смъртта.

А толкова е дивен тук животът,
приспива ни във люлката си той
със сладости или горчив в хомота,
но като вино винаги опива
и ни възнася с вихрите си той
и най-подир без милост ни затрива...

След есен – зима, а след зима – пролет -
безспир сезонно времето тече,
след мисълта, след гордия ѝ полет
в керван човекът се натам влече.

Където път се е прострел в безкрая,
където светло бъдеще го вика,
но докъде ще стигне - сам не знае,
къде ще спре и мисълта велика.

Човекът горд е тука на Земята
със своя ум, със своите дела,
владее въздуха, полята и гората,
царува и над ширната вода.

Че над полетата и над реките
той слага твърдо своята ръка,
че с ум пробива път във планините
и там, където крият се блата.

Но все пак той, макар и величав,
със своя ум, с могъщия напредък,
не е ли пак нищожество нищожно,
не е ли като всички същества,
подобно бръмбар, червея дъждовен,
когато рови влажната земя?

Тук всички ние, земни същества,
еднакви сме за общия Творец.
От нас живота всеки изживява -
едни летят, а другите – пълзят
и всеки след това смъртта отвява –
в земята всички мъртви да лежат.

Различни песни, но един е краят!...
След нашта смърт – отново равни ние -
и червеят, и гордият орел -
на пръст в земята бързо ще изгнием...

В живота си човек е често по-нищожен
дори от всички земни същества,
че още прави робствата възможни
и все погубва всяка свобода.

Със своя ум живота наредил
да бъде във страдания, сълзи,
затворил със закони правотата,
със граници земята разделил,
със накити окичил слепотата,
погубил туй, с което се родил!

И със войни, с престъпности безбройни
той влива във живота грозота,
със струните, от хаоса разстроени,
погубва тука всяка красота
и секват всички песни вдъхновени.

О, жалко е за този ум човешки,
че тука е злините сътворил,
заплюл морала в пътя си лудешки,
към подлостта, към робството, разврата
човечеството той е изродил.

А бедните животни във горите,
макар и без разсъдък да са те,
макар че нямат разум във главите –
закони робски никой не плете.

Те граници не знаят да побиват,
да загрозяват горската си шир,
не знаят като нас да се избиват,
да задушават волята безспир.

За тях не са ни къси, нито тесни
горите и планинските бърда,
на птиците сред хубавите песни
живеят вечно в мир и свобода.

Не се прекланят те на божества,
които между тях да се намират,
като че ли дошли от небесата
съдбите да отравят и минират...

Блазе на вас, о, птици на простора,
лятащи със разперени крила
сред въздуха безспир и без умора,
че граници, че никаква бразда
не ще възпрат свободния ви полет!

Не спирайте, летете все така,
при вас ни робство, нито властник има,
живеете с любов сред красота
затуй за вас е волността любима!

Към вас, о, ВЕЧНО ПЛАВАЩИ ОРЛИ,
владетели на ширните простори,
към волността – човешка завист ври,
че вашето мълчание говори,

че символ сте на мир и свободи!

С тъга ви гледам там във висините
отлитнали с невързани крила,
достигнали дори и до звездите,
зарейни във кръгова игра.

И може би защото сте без ум -
не браните въздушните простори
със граници на царства и държави
и не така на воля да летите,
а сгърчени във клетка да седите,
тъй както тук за нас минават дните?

И вие, щъркели, отлитащи на юг
над равнини, реки и над морета,
над планини, над урви и скали,
вий имате ли граници проклети?

Обичате простора и летите,
потъвате в безкрайни синини -
най-смелите летци сред висините,
последвали безспирно красотата,
зовящи дух свещен на свободата.

А ние, хората, със светлия си ум,
така сме си живота наредили,
че тръгнали по краткия си друм,
в обратен път ни юркат командири.

Владетели – земята разделили,
моретата, въздушния простор,
навсякъде прегради са забили
и в тях народите са заградили,
та всички да умираме в затвор.

В концлагери най-бедните народи
се мятат във безкрайни теглила,
душите им преливат с гняв отровен,
потиснати проплакват във хомота,
но все търпят с надеждните устои,
че утре ще се подобри животът!...

Да бяха птички, биха би измрели,
но робите – те могат да търпят,
дори насила биха и попели,
когато господарите пощят.

О, робство, о, позор човешки,
безсмъртни ли сте вие в този свят,
засенчвате цветята с власт лудешка
на свобода да се не разцъфтят!

Ще свършат ли неправдите човешки?
Ще дойде ли за всеки светъл ден?

Ще може ли щастливо да живее
тук всеки, който е с любов роден?

Мечта, която вечно в роба тлее,
затопля уморените сърца,
и робските тегоби щом навяят,
пропъжда ги с усмивката си тя.

Защо ли роби има по Земята?
Нима за робство са родени те?
А други от рождената си дата
са отредени все за богове?

Във майчината си утроба
били сме всички равни ние,
но след това коварство, злоба
нас, хората, са разделили!

Природата не ни отрежда
да сме неравни в този свят,
че тя неравенството гони
със своя скрит и явен гняв
и все пак сме неравни ние -
човекът тук не е човек!

Тя всички с щедрост е дарила
да бъдат помежду си мили,
на всички красота е дала
и най-подир смърт отредила -
да отпочиват вечност цяла!

Едни в охолство, други в мъки да живеят
- природата не ни дели така.
На младите тя дава сили да младеят,
а в старостта изпраща ни смъртта.

Тук злото не природата е отредила,
че всекиму е дала всичко да живее.
Тя – майка наша - всички е родила,
за всички ни еднакво тя милее!

Махнете партии и користни закони,
природата е против тях,
че тя неравенството гони
със своя скрит, невидим гняв!

Защото сме разумни същества,
затуй ли във различия се ровим -
едните да са вечни божества,
а другите да бъдат само роби?

По външност и по своите лица
ний всички, всички имаме прилика,
а пък престъпниците със властта
правят ни душите многолики.

Забиват те печата на лицето -
печат, живота, който ни кове –
та цяло робство да лежи в сърцето,
сърцето ни и нас да избодете.

А хората с една съдба проклета,
които в орисията са братя,
еднакви чувства имат във душата,
дори на двата края на Земята.

С еднакви чувства те еднакво и разбират
живота и човешките тъги,
еднакво те страдания събират,
еднакви са и техните мечти!

А толкова съдбите са различни,
що помрачават людските сърца,
страдащи от чуждата себичност,
тласкаща народа към смъртта.

А колко малко тези са, които
живеят във доволство и покой,
не срещнали страдание в живота
и не завлякъл пътя им порой.

И ако искаме да си представим
за миг един: кой как в света живее?...
И мисълта ни литне устремена,
за да кръстоса цялата Земя,
тя милиарди хора ще съзре
в безкраите на север и на юг,
там някъде край морски брегове,
в полетата, в планинските усои,
привели мрачно своите чела,
прекарвайки живота си във мъки,
дори проклели своята съдба!

И днеска малко хора по Земята
се срещат със усмихнати лица.
Това людетете са на теглилата,

живеещи в пустинна сухота,
сред глад и жажда с грижата насъщна.
И залък хляб и капчица роса
понякога ги слабо озаряват
и се просветва робската душа...

По-често са усмихнати децата,
далеч от мисълта за робски дял,
не осъзнали мъката, теглата,
даряват всичко с радост и усмивка
и грее в тях природна доброта.

А някъде в блестящи градове,

със балове, сред пирове разкошни,
живеят тези, дето управляват,
почувствали се богове най-мощни

За хората тегоби те отреждат,
орисват им нещастната съдба,
подхвърлят ги сред мъки безнадеждни
да бъдат черни роби на света.

Различия такива на Земята
не срамят ли тук нашия живот?
И не е ли по-долен и от скот,
тоз, който е покорен пред съдбата,
отрежда му да остане роб?

О, колко жалко е:
човек да бъде кукла във живота,
да го подмятат чуждите ръце,
без воля и без срам, със врат в хомота,
да стъпва по отъпкания път,
по който от бездънност сме вървели,
изгубили човешката си сваяст,
със мъки и nevoли наскърбени,
без никакъв човешки резултат.

Горко на този беден сиромаш,
разцъфнал с пролетния аромат,
през лятото изгарящ от засуха
и пожълтяващ в есен осланен,
а зимата с виелицата люта
от корена до върха – вкочанен!

Малцина се от бурите не плашат,
които пролет в щастие цъфтят,
през лятото не могат да слънчасат,
не може суховеят да напращи,
през есен и през зима се не стресват,
пред робството изправят се безстрашни,
подобно боровете в лесовете,
които гордо вечно зеленят.

Но рядко могат те да се намерят,
че с раните в порочния живот
едва ли могат те да оцелеят,
че с тези рани цели векове
народите в мъчения треперят
и жертвите не стигнаха до лек,
че язвите до костите се целят.

Дали те някога ще заздравеят
и ще изчезне грозният им знак?
Дали теглата тук ще занемаят
или нататък, в бъдещето чак?..
О, раните им вечно ще болят!

Докато има робство и война,
страданията няма да изчезнат.
Те – майките на всичките тегла -
все на гърба на хората ще тегнат.

Нима за всички хора на Земята
не достигат хляб и свобода,
та са потребни робството, разврата
и затова е нужна и война?

Нима е нужно майки във войната
все да оплакват свидни синове,
загиващи невинни от гранати,
че дълг отечествен ги уж зове?

Нима е нужно малките дечица
в нещастия сироти да реват,
прокълнати от бедните душици,
така съдбата им да подредят?

Нима е нужно да се разрушава,
това що се изгражда с векове?
- Да, нужно е! – най-властно повеляват
земните, човешки богове.

На хората и то - на всички хора
в живота нуждите са все едни,
природата еднакви нас ни ражда,
за всички ни дарила е простора
свободно да живеем и творим!

На всички ни е нужна свобода
и облекло, и покрив, и храна.
Нима не може всеки да ги има,
та все живеем в робство и война?

Защо ли повечето да гладуват
и много по затворите лежат,
за свобода, за слънце да тъгуват,
а други пък по ширната Земя
в страдания със черен труд робуват?

Нас всички майки са ни закърмили
от първите ни детски час и дни
те всички ни с надежди са хранили
с еднакви нужди всички сме били!

Потребностите ни далеч-далече
не се решават дълго след това,
а всичките зависими сме вече
от хора, считани за божества,
- бащите на жестоката война,
на робството и бунта, на гнева.

Желанията всички наши

остават само за МЕЧТИ,
но догорят ли те в душата,
човек в живота друг път хваща,
към пропасти върви безмерни,
отчаян мисли за смъртта,
че там утеха ще намери.

И затова тук, на Земята
живее всеки със МЕЧТА
за бъдеще добро в живота
и за духовната храна.

С желания във мрачни дни
човекът духом не умира,
напред в живота се стреми,
той нови пътища намира
с окрилящите го мечти.

О, колко много са мечтите
на всички хора по света,
дори на старците в тъгите
след отлетели времена!

Мечти на малките деца
в живота бодро устремени,
мечти на младите сърца,
със сила в сладост напоени.

О, как тук всички без умора
в различията си безброй
живота си с мечти подслаждат,
намиращи във тях покой...

Така в мечти и във стремежи,
във радост, скърби и тегла,
човешкият живот наежен
кове чук тежък на властта.
И времето без да поглежда,
състарява и деца.

Така дете седи над книга,
прелиства, иска да чете,
но школският звънец го вика
и бърза то да порасте...

Животът страстно го привлича,
към себе си го той зове
и затова го то обича
и иска, иска да расте.

А някога, щом остарее
поел дъха на СТАРОСТТА,
пил соковете на живота
от всички чаши на страстта,
отново иска да младее

и да забрави за смъртта.

И който много се е скитал,
на лутане наситен, той
безброй превратности изпитал,
жадува вече за покой.

А който в своя край живее
и не познава във света,
отдън душа за път милее,
натам го тегли мисълта.

Вълните на река поройна
притегля бурното море,
като деца в играта бягат
към онзи мощен морски рев.

Обичат хората живота,
привличащ топлото сърце,
във младост, в старост се увличат,
докато смърт ги призове.

*

В Балкана в старини старее
един ПАСТИР сред лесовете,
от детството си там живее
и там ще свърши часовете...

Понякога, подпрян на камък,
тъгува той за младини,
за стихналия жизнен пламък,
припомня младите мечти.

Те някога в гърдите грели,
подклаждали му радостта,
но с грижите са отлетели
и ето - среща старостта.

В детинство, влюбен в красотата,
в леса, във горските цветя,
с овчарите пасял стадата,
кръстосвал всичките бърда.

Дете на свежата природа,
като фиданката растял
и със морала на народа
светъл като цвят цъфтял.

С природата съпреживявал,
с доброто хранила го тя,
в лице невинност се четяла
и гряла детската душа.

Във жилите кръв чиста текла,
както в планинската река,

водата бистра се е влекла
през камъни и през трева.

Така летели дните детски,
безгрижен расъл със гората,
рояли се мечти небесни
и с трепет грабвали душата.

Мечтаел, че като порасне
и младостта му избуее,
ще тръгне из света прекрасен,
та със морето да се слее.

Със параходи по морета,
край острови по дълъг път
да срещне хора с ветровете,
да знае всичко по светът,
така с доволство във сърцето
да легне в родния си кът.

И още прелестни мечти
в душата детска са живели
и нощем светлите звезди
най-романтично са го грели,
в балкана – приказен и лунен
потъвал в сладостите зрели.

С подобните мечти децата
растат по цялата Земя,
като кристал им е душата –
тя гледа с техните лица.

О, младост, бързо отминаваш!
След тебе идва старостта,
със детството мечти залязват
и изтрезняват с възрастта.

Така младежката душа
животът грубо помрачава
и почва тежката борба...
за хляб, за правда, свобода.

Дори в простора на Балкана
в живота скърби среща той,
живот зъбат, суров, в закана
с неволи, с тежести безброй.

И озарен от любовта,
със сладки се мечти опивал,
с мечтата – станал той баща,
макар и рядко се усмихвал,
че все пак има красота...

И грижите му все растели,
тежки грижи на баща,

косите черни побелели
от непослушните деца.

Заветът вечен на бащите е:
децата - здрави и добри,
да ги заместят в бъднините,
та в най-дълбоки старини
да ги крепят и помнят дните...

Така по силата на естеството
всички към потомство се стремят.
И птиците, и дивите животни
в живота си по този път вървят.

И старецът, огледал си децата,
отбил дълга, посрещнал и правнуци,
подпрян като мъдрец е на скалата,
наметнал старите си ямурлуци,
умува за живота и съдбата...

Но вече със надежди отживели,
макар и като в детството овчар,
но с чувствата на младост онемели
сред пепел от младежката си жар.

Какво ли още в старост го крепи?
За бъдеще какво ли мисли той?
Нима в дълбоките си старини
не чувства вече мъртвия покой
и се усмихват някакви мечти?

Човек с надежда е и в старостта,
в безсмъртието тя е за душата
и с нея примирен и с лекота
пристъпва към смъртта и към земята...

И все пак и пред рая в небесата
за земния живот човек милее,
целебен ручей, билки из гората
той търси цял ден, за да подмладее.

След време горе в голите чукари,
подкарал стадото си да пасе,
ще го открият младите овчари
със вкочанено, стихнало сърце.

Човешкият живот е филм на приказка,
тя бързо на екрана му протича,
останал празен, без следата никаква,
пак всеки смъртен вечно го обича,
макар с тъга и горчила обричан.

С надежди всеки бремето влече,
с нещастия, с неволите човешки,
да търси радост - бисерче в калта

и ровене из пластовете тежки.

Мечти, идеи никой, никой тук,
дори със смърт не може да погуби,
животът ни, макар и сред боклук,
изгрее ли, не можем го разлюби.

Така ОРАЧЪТ цял живот в полето
се бори с тежка, спечена земя,
живее все с надежди във сърцето,
дори когато в плодните нивя
изсипва Бог градушка от небето.

Орач е той и цял живот оре,
безброй бразди в живота си нарежда
и все, макар с помръкнало лице,
към бъдещето плахо той поглежда.

След тежък труд почивката е сладка
и с нея този труд изглежда лек,
безкраен му се струва живот кратък,
във който той работи в студ и пек.

Дори когато и небесна пещ
жаравата изпраща на земята,
в полето се стопява като свещ,
но пак мечти светулкат му в душата.

Работи той за бъдещето свято
на своя дом, на своите деца,
не плашат го ни бурите, ни злото,
докато в миг сред някоя бразда,
сред бурите или пък сред покоя
сам не прегърне мъртъв радостта.

Така животът мрачен отминава
на роба посред ширното поле,
където само с труд се подвизава,
където зной и мъка го яде!

Тъй цял живот прекарва в мрачина,
в труд непосилен търси радостта!
Понякога премине буря летна,
за да пропъди огнения пек,
и след гърма светкавичен потрепва
простор избистрен, от прохлада лек.

Така в измъчената му душа,
където само теглила тегнеят,
настъпва миг на радостта нетленна
и му пречиства бурята духа.

В един момент с безгрижие и радост,
почувствал се свободен и велик,
дори във старини почувствал младост,

забравил всички тежести за миг.

Така в живота ни един светлик
се ражда паметен и преобичан,
лъч слънчев оживява мрачен лик
със радост и с божествено величие.

О, как е крехка в нас душевността,
променлива в съдбата на човека,
като че ли със нея, ей така,
той опознава по-добре живота,
почувствал сладост и горчивина!

Дори на принцове охолни злото,
понякога сред низ от светли дни,
прекъсва с гръм на щастие хорото
и те проливат облачни сълзи.

Един РИБАР под мрачността небесна
живота си прекарва във борба
с вълните, със стихии в морето,
печатите на своята съдба
понася в бръчки горестни в лицето.

Поел диханието на морето,
познал покоя, страшния му гнев,
когато с орлов полет от небето
се спусне бурята със страшен рев.

Познава той в небето и звездите,
останал сред водите през нощта,
познава часовете на мъглите
със хищна паст във непрогледен мрак,
за да се слеят с ада на вълните.

Или когато буря загърми,
и цялото море клокочи, ври,
и всичко глътва с идващи талази,
и все така опасни изненади
грозят със смърт рибарските съдби.

Тогава той във ужас се запитва
в гърдите с морски гняв - защо така?
Защо едни загиват сред вълните?
Защо са вечни роби по съдба?
А друг защо безбурно кара дните
далече от човешките тегла?

Защо неправда властва на Земята
разперила могъщите крила?
Или така е тука отредено –
едни в разкош, а бедните – в беда
да леят вечно пот и кръв вгорчена?

С такива мисли в страшната борба,

живота си страдалчески спасява,
проклина Бог и цялата Земя
и всеки, който с пранги преминава,
проклина и живота, и смъртта!

А някой път, застанал край морето,
оставил лодката си на брега,
опрял глава страдалческа и клета,
загледан във безбрежна ширина,
духът му волно литва към небето...

След залез слънце вечер в мрачината
луната блесне в морските води,
приспани и завити в тишината,
като в огромно земно огледало
надничат от небето скрити нимфи
със образа на светлите звезди.

И някъде наблизко край брега
изкряска чайка, литне над водите,
изплеска бодро своите крила,
прикътва се дълбоко в тъмнините
да търси любовта за през нощта.

Тогава във рибарската душа,
където морна мрачността живее,
природата безгрижен миг посява
над тихо възцарената тъга
и от сърце провиква се да пее.

Понякога със своята чаровност
природата утеха, вяра дава,
лекува тя душите ни отровени,
та скръбния живот ни подсладява.

А някога пак лудите вълни
ще го погълнат в своята игра,
ще го обвият в своите поли
и щом му се наситят, след това
ще го изхвърлят нейде на брега.

*

ОТ СВОЯ РАНА ВСЕКИ ЩЕ УМРЕ,
с която е белязана съдбата:
световен учен, с книгите приведен,
дочакал побелялата коса;
бунтовникът - в борбите млад се млати
за щастие, идеи и за радост;
орачът - сред браздите недосяти;
морякът – в бурята, в момент на слабост.

МИНЬОРЪТ, който кърти във недрата,
ни слънцето, ни свежестта видял,
и всеки ден, проклинайки съдбата,
с по-черна и от въглена душа,

не би ли като червея умрял?

Жадува слънце, въздух и простори,
но там го е тиранинът отвял,
където с мрака вкаменен се бори,
и с тежестта на робските неволи
от мъка той не би ли полудял?

О, толкова човеци по Земята
мъждукат, дихкат с робската съдба,
с угаснали надежди във сърцата,
с отчаяност най-страшна във душата,
сами зоват при себе си смъртта!...

И толкова готов е да умира
тук този, който в мъките живее,
че ценност във живота не намира,
която зрънце радост да посее.

А онзи, който като в рай добрува,
все вижда във сълзите питие,
на чужди гръб живее и мъдрува,
той никога не иска да умре.

Щастлив живот... набързо преминава,
като орел над нас ще прелети,
че щом са дните пълни със забави
не иска никой нищо да забрави,
не иска никой с тях да се прости.

А онзи, който във тъги живял е,
прекарва сякаш дълги векове,
че радост във живота не видял е,
че не познава бодри смехове.

Охолникът си кожата цени,
страхливец е, бледнее пред смъртта,
но щом почувства крайните си дни,
усети ли, че вече си върви,
по-жалък е от всички на света...
О, истината древна е това!...

Животът ценен е и скъп тогава,
когато с възвишеност се живее
и най-достойни знамена развява.
И щом народът труди се и пее,
славата си той ще доживее.

Но хората смирено тук живеят
с покорните, с бездушните сърца,
пред робството печално те немеят
и в страх навеждат своята глава.

А онзи, който носи във гърдите,
човешката, БУНТОВНАТА ДУША,

пред робството не пада, не залита,
що не покланя гордата глава,
и смело пред смъртта си той стои,
щом пламъци бушуват във очите
донася светлина и свобода!

Пред злото той не пада на колене,
молитви той уплашен не шепти,
че силата в кръвта му пламенее,
във нея като водопад бучи
и пред смъртта му като изгрев грее.

Пред зло за Бога питат само тези,
които Го забравят в светли дни,
наказал ги без разум във главите,
умрели духом – живи мъртъвци!

Старици само в Бога се надяват
кръвта им щом замръзва и пълзи,
затуй те молят Бог да ги спасява –
да са безсмъртни техните души...

Бунтовникът с живота все се бори
неправдите да срути по света,
най-скъпа е за него свободата,
за нея той и страда, и говори,
и смело жертва своята душа.

И днеска много пишат и говорят
за равенство, за братство, свобода,
за разума човешки все те спорят,
но ни прашинка биха пожелали
да изметат от своята съдба!

А най-престъпни, зли и лицемерни
са тези, дето уж за свобода –
но само за себичното се борят
и на гърба на бедния народ
изграждат паразитните гнезда.

Престъпниците вечно са притворни,
грабители на чужда свобода,
над робството изграждат ново робство,
тирани нови стават на света –
и затова, със хорското презрение,
завинаги остават в паметта!

Народът на лъжци се доверява,
а искрените, честни синове,
клеветени - със злите припознава
и често - дълго време след смъртта! -
с добро започва да ги споменава.

**Че никой повече не люби свободата
и правдата на този грешен свят,**

**от този, който жертва си главата,
единствено с достойнството богат.**

Мечтите му не са мечти на роб,
а са мечти на бунтове и бури,
макар сред тях намерил своя гроб,
той светлина излъчва във лазура
крепи духа на бедния народ.

Мечтае той за братство и обича
правдата човешка на света
и затова той личното отрича
във името на обща свобода!

И тъжно кратък неговият път е,
такъв е пътят горд на доблестта,
макар да знае, че на злото силите
поглъщат хищно светлите чеда.

Макар да бъдат рядкост на Земята
честните им мисли и дела,
като слънца огряват времената –
за хората са хляб и светлина.

Едни от тях в затворите изгниват,
а други със куршум, с бесило, с взрив,
изчезват по дерета и по ниви,
дори в далечен край сибирски, див,
в стрелбища, пещи или във мазета,
за тор и в душегубките с цвят сив,
във Белене за гладните прасета,
за вълците и за двуноги псета!

*

Мнозина пък от своята родина
пропъждат безвъзвратно по света,
тъй както хищник пилците разпръсва
далеч, далеч от родните гнезда.

Нещастници, страдалци толкоз много
се срещат със попарени души,
изгарящи във носталгичен огън
по роден край и хората добри!

Един ЗАТВОРНИК дълго във затвора
безброй години в самота стои,
забравен от света, от всички хора,
без слънцето бунтовно той кипи!

Защо е там? Навярно е “престъпник”,
тъй както другите, които там лежат,
защото не надминали са тези,
които вечно в клетка ги държат!

Той мрачен е! Погубил го е мракът
и в костите проникнал е дори,
и светъл лъч във тъмнината чака,
и дните, и годините брой.

Понякога, във паметта вторачен,
се мерне спомен от свободни дни
и сякаш облак буреносен, страшен
по бледото лице му пропълзи.

Той спомня си как някога свободен
живял със светли, хубави мечти,
не знаел, че тирани ще го тласнат
в затвора тъмен, влажен да търпи.

Съдбата бори хорските надежди,
във дом щастлив нещастие гради
и там, където с веселост се вглеждаш,
тя може бързо скръб да посади.

Животът много често е нехаен
и не пребъдват светлите мечти,
и рядко някой може да познае
какво го чака в утрешните дни.

И днеска пак мечтателят в затвора
освободил е мисъл и сърце,
бунтовникът, борецът неуморен,
във битките мечтае да умре,
единствено това желае той,
смъртта очаква всеки ден и миг,
защото по природа е герой,
а не да мре мърцина мъченик.

Понякога далече във затвора
пристига лъч от синьото небе
и грабнал му страдалната умора,
той облекчава бедното сърце.

Подобен лъч по-ценен е от слънце,
прелива сили в младия живот,
че той прониква с вяра като зрънце
във този свят без полети, без свод.

Лъчът като барут очи запалва,
огрял за миг слепеещите дни
и пак отново борбен дух въстава,
и пак мечтата за борба гори.

Набира сили той да се пребори
с решетките, с килийния живот,
та горд изхвъркнал с устрем от затвора,
в живота си готов е за пилот.

Но често губи дух и млади сили

и натежава морната глава,
че черни мисли са се нароили
от тежка скръб, от бедната съдба.

Обрулен свободата пак оплаква,
че споменът му в локва тук лежи,
че вече няма, няма да дочака
навънка светли дни и младини.

Оплаква той живота, че отлита
и няма да се върне младостта,
че в костите му натежали идат
сигналите на старост с болестта.

И пак през процеп вижда той надежда
във чакане да свърши мрачен сън,
редовно през решетката поглежда
девойката на свободата вън.

Или пък пред бесилката изправен,
той всеки миг готов е за смъртта,
където за последно с дъх сподавен
разделя се достойно със света.

Бунтовникът гори, дори тогава
той вярва твърдо в свята свобода,
с идеите си той я завещава
и подпечатва смело със смъртта!

Но който грохне ниско пред смъртта си
В ОТЧАЯН ПЛАЧ ЗА СКЪПИЯ ЖИВОТ,
наказваме с презрителна усмивка
човечеца, изпаднал като скот,
дръзнал със орлите да се мери,
със символа на волния живот,
а като червей жалко се измята,
и се заравя с калния хомот...

*

НО КОЙ НЕ БИ ЗАПЛАКАЛ ЗА ЖИВОТА,
ИЗПРАВЕН ЗА ПОСЛЕДНО ПРЕД СМЪРТТА,
ОСВЕН БЕЗУМЦИ, НА КОИТО ТРОПАТ
В ГЪРДИТЕ ТЪПИ, КАМЕННИ СЪРЦА?...

Та кой за младостта не би заплакал,
за слънчевите радостни простори,
очите си за красоти изплакнал,
когато всичко за живот говори?...

Куршумите, бесилките, затворите,
ний срещаме по цялата Земя,
отнемачи животи многобройни
и пита се човек - защо така?

Защо са нужни пушки и куршуми

и душешите страшни бесила?
За да погубват и мечти и думи?
И вярата във светла бъднина?

Ще каже някой: “Тъй законът звънка
за вечните убийци и крадци!”....
Но виждаме – убийците са вънка,
а вътре мрат поети и творци.

**НИМА ПРЕСТЪПНИЦИ СА ТУКА ТЕЗИ,
КОИТО ИСКАТ ХЛЯБ И СВОБОДА,
КОИТО МРАЗЯТ РОБСТВО НЕЧОВЕШКО
И НЕ ПОЧИТАТ ЗЕМНИ БОЖЕСТВА?**

Те трябва ли да бъдат мъртъвци,
че правдата на хората посочват,
че сочат гневно подлите лъжци,
които осмъртвяват, кръволочат?

Престъпници не са ли тези, дето
поробват, предизвикват смърт и глад?
Те от народа вечно са проклети,
ограбили живот и свобода!

“ПРЕСТЪПНИЦИ” – БОРЦИ ЗА СВОБОДАТА
СЕ СРЕЩАТ ОЩЕ МНОГО ПО ЗЕМЯТА,
ЕДНИ В ЗАТВОРИ, ДРУГИ – В “КОНЦЕНТРАТИ”,
А НЯКОЙ ПЪК НА ОСТРОВИ ДАЛЕЧЕ,
ОТДЕТО САМО МИСЪЛТА КРИЛАТА,
НЕСПРЯНА, МОЖЕ ДА СЕ ВЪРНЕ ВЕЧЕ!

Те всички са “престъпници” еднакви,
че правдата обичат по света,
че будят съвестта във своите братя,
ослепени в робската мъгла.

“Престъпници”, че са за свободата,
против жестоко робство и смъртта,
против убийствата, затворите, разврата
и срещу смъртоносната война.

ПАЛАЧИТЕ НАЙ-ЗЛИ НА СВОБОДАТА,
ОПЛЕЛИ В РОБСТВО ТЯЛОТО, РАЗУМА,
СЪС МАСКИ НА СВЕТЦИ И МИРОТВОРЦИ,
НА ТОЗИ ГЛАС ОТВРЪЩАТ СЪС КУРШУМИ,
С КОНЦЛАГЕРИ, КАТОРГИ И ЗАТВОРИ,
СЪС ПЪТНИЦИ БЕЗБРОЙНИ КЪМ СМЪРТТА
ПОД БЛАГОВИДНИ ДОВОДИ И ДУМИ...

Те мислят, че смъртта на духовете,
на гордите жреци на свободата,
ще ги спаси и те във вековете
ще властват безконечно на Земята...

А вярващият в бъдещата правда,

следовникът на Ботев – брата мой,
глава не би отметнал и под брадва,
не ще подири в робството покой!

Той, както всички хора - рай мечтае,
бунтовникът обича роден дом,
сред хората да бъде той желае,
но повече обича свободата,
затуй палачът с него си играе...

Но този, който в огън е горял,
от огън се не плаши. Изгорял,
от нищо страх в живота не усеща,
и всеки миг спокойно би умрял,
готов смъртта геройски да посрещне.

**НО ЧЕСТО ОТ ЖРЕЦИ НА СВОБОДАТА,
КОИТО ТЪРСЯТ ОБЩА СВОБОДА,
ТИРАНИ НОВИ СТАВАТ НА ЗЕМЯТА
И НОВО РОБСТВО ТУКА ИЗКОВАВАТ
С ПРЕСТЪПНОСТИ И НОВИ ТЕГЛИЛА.**

**О, ЗАТОВА ЛИ ТУК СЕ РАЖДАТ ХОРАТА
- ДА СА НИЩОЖНИ ПОДЛИ СЪЩЕСТВА,
ДА БЪДАТ МЪЧЕНИЦИ ВЪВ ЖИВОТА
ИЛИ ДА СА КРАДЦИ НА СВОБОДА,
ДА БЪДАТ ТЕ ТИРАНИ И УБИЙЦИ,
ПРЕЗИРАЩИ ЧОВЕШКАТА ДУША?**

**ПОТЪРСИМ ЛИ ВИНОВНИКЪТ КЪДЕ Е
ЗА ВСИЧКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, ТЕГЛА,
ВИНОВНИК ВИЖДА СЕ, ЧЕ НИКОЙ НЕ Е
И ТОЗИ, КОЙТО В КЪРВИ Е ОПЛИСКАН,
И КОЙТО ТУК ЗАКОНИТЕ КОВЕ?!...**

**Те всички чисти са като светци,
престъпности - без никакъв престъпник?!
Те винаги остават ненамерени!...
Каква човешка долна слепота!
Каква развратна низостна лъжа
на подлите, лукави лицемери!**

*

Далече някъде, незнаен по света,
се скита СТРАННИК с мъка и тъга,
скитник странен – никой го не знае,
че всеки ден за утре все гадае,
какво съдбата ще му поднесе
и кой ли вятър ще го замотае?

Той скита се, бленува и тъгува,
тъгата в поглед залезен личи,
години е, откакто се сбогувал
със всички там, където се родил.

Тъгува той за своята родина,
за образа на всички близки хора,
с най-тежката тъга за татковината,
за родно слънце в родните простори!

**За роден край с тъга непоносима,
увяхващ цвят, откъснат в летен ден,
за китните поля и за градините,
за планините горди, за реките,
за всичко мило, с трепет за любимата,
за полските чукари и тревите.**

Жалее той за роден бащин дом,
за хороводни сини планини,
за мила пролет и лета горещи,
за есента, когато дъжд ръми,
за родна свобода и всяко нещо...

О, роден кът, където си живял,
дори с горчиви рани дни и нощи,
и за сълзите, дето си пролял,
спомените вдъхват чудна мощност...

Животът свързва нашите души
със родното, където сме живели,
и ни остава сладко да тежи
споменът от дните отлетели.

От горчилата пак е сладък спомена,
когато след години заблести,
за странника, прокуден и бездомен,
с най-верен спътник – памет и мечти.

Защо тъжи в далечен край незнаен,
в път нежелан на скръбния порой?
Защо животът с него си играе,
понесъл го със хищния си вой?

И кой далеч в чужбина го изпрати,
където денонощно да жалее?
Защо не се завърне, щом обича
във своята родина да живее?

Прокуден е! Тиранът го прокуди
от бащин дом, от родната земя,
в сърцето му човешки гняв възбудил
против безумията на света.

Против законите, които те създават
и вършат толкова престъпности със тях,
които в кръв Земята потопяват
и предизвикват дни на Божи гняв!

**Нима престъпности се вършат нейде
без правила, закони и тиранни,**

**на които хората тъй сляпо се покланят,
лакейничат, тиранството избрали?**

О, тази сляпа вяра се разклаща
и рухва този дом на глупостта!
За истинското братство и човечност
човекът днес долавя мисълта.

О, страннико!...
Ще ли се в къщи върнеш?
Законът забранява ти сега,
не можеш ти дори да се обърнеш
в пътеката на своята съдба!

Той вярва, както всички се надяват,
във светлостта на бъдещите дни,
че времето след дългата забрава
ще го повика в родни ширини.

Той вярва...
Но може никога да се не върне
от дългия и странен път
и свършил някъде, във прах ще се превърне
далеч от роден край, в незнаен кът.

В незнаен гроб той кости ще остави,
там времето забрава ще плете,
макар в родината си незабравен...
Че е израснал там като дете.

Поредният нещастник на Земята,
тъй пропътува късия си път,
почувствал малко радост във душата,
а повече - неволи, зло и скръб.

А може да пребъде със мечтите,
тиранството да падне в роден край
и нашият герой, щастлив във дните
да се завърне, та до в старините,
да поживее в своя земен рай
и с благодарност да приключи дните.

О, рядко като в приказка мечтите
се сбъдват за нещастните в света,
горчиво заплатили със тъгите
на своята страдалческа душа.

*

Така един СИРАК, бездомник вечен,
макар и млад, с оборена душа,
посяда като пътника далечен
почивка да намери във нощта.

Посяда той умора да забрави,
да поговори с плахите мечти,

тъгата да разсее – да не дави
и натежава в морните очи.

Мечтите са победни над тъгите,
разпръсват ги като небесни мълнии,
тъй както слънце в утрото с мъглите
разпръсва студ и мрачност със лъчите.

А вие, хора, с присмеха си вечен,
щом видите, че дрипав е човек,
с презрението свое го обесвате
без капка доброта – очакван лек.

Не знаете, че мисли като вас,
че е достоен сред тълпата ваша
и че живота люби той със страст,
и че цени покоя на душата.

А пък съдбата нито миг покой
не му е дала във живота мрачен...

.....
Коя орисница е отредила
нещастникът сирак да се роди?
Страданията кой определил е?
Душата му във черно кой обви?

Защо сирак в живота да остане,
отвън без дом, без покрив да расте?
Нима това е дяволска закана –
да страда без вина това дете?

Бащата е загинал във войната,
а майката – наскоро след това
животът груб изпратил при бащата,
младенецът останал в самота.

**Съдбата отредили са му тези
автори на страшната война,
раздали щедро смърти и протези,
осиротили милион деца.**

Не са ли тези, дето все нареждат
на цялото човечество съдбата,
които все нещастия отреждат –
за бедните да страдат по Земята?

О, вярно, всеки страда през живота
и всеки във неволя е горял,
и всеки има своята Голгота,
и с нея е към гроба полетял.

**Но е най-тежка винаги съдбата
на този, който скита се сирак,
на който вечно тъжна е душата
че вечно във живота е самак.**

Не знае той ни братя, ни сестрици,
ни майка, ни баща, ни близки хора,
нахалост през живота криволичи
и няма за душата си отмора.

О, как милее той за бащин дом,
за бащин праг, за отдих и почивка,
за брат, сестра, за майчин звук и стон -
за майчината обич и усмивка!...

И толкова горчиво, страшно бреме
в душата му страдалческа тежи
и през живота в цялото му време
като змия в сърцето му лежи.

Тежат му времето и дните на живота
и чуждото презрение тежи.
Другар той няма, тегли сам хомота
и няма никой да го утеши.

В живота си не всеки е почувствал
поне за миг сирашката съдба,
самотен и от всички изоставен,
презрян от всички хора по света
и затова в море от скръб удавен,
проклед се сам и за утеха вечна
покани той изпраща на смъртта.

И който няма мигове в живота
да е проклед съдбата в своя век,
надлежно приравнен е със идиота
и в робския ни свят не е човек!

А пък сиракът!..

**Цял живот проклина си съдбата,
гнетен с това, че бави се смъртта,
лечителка на болките в душата,
утеха за страдалците в света.**

И да умре сиракът -
едва ли някой горко би заплакал,
че няма майка, братя и сестри,
че бедният във младост е загинал -
- не ще болят ничии гърди.

И кратка вест за неговата смърт
сърцето никому не ще прободне,
за него никой няма да зажали,
без некролог, без камъка надгробен,
дори ще се усмихнат хора злобни.

А може би?...

Ще кажат със въздишка...

“Горкичкият!... Без време се склопи,

но по-добре, че беше той излишен
и пречеше на хорските очи,
светът без него ще е по-спокоен,
излишен бе и нека си върви!"...

Тоз, който във живота си пирува,
нима е нужен повече в света?
Той паразитно дните си минува,
подобно червея във дървесата!...

И много дни, години ще летят,
за него никой няма да пожали,
тъй както за съсухрен полски цвят.
Свещица никой няма да запали,
забравата ще го погълне нежно,
във пазвите на своя вечен свят.

О, докога съдбата ще го мъчи?
Къде ли ще е гробът му сирашки
и как ще склопи тъжните очи?
Къде ли нейде кости сиромашки
той ще опъне мъртъв да лежи?

О, може би - когато всичко спи
и нощ злокобна с вихри долетяла,
когато страшното небе гърми
и буря идва, бясно развилняла...
Тогавя може би!...

Ще дойде тъй очакваният миг,
ще дойде дълго чакана смъртта,
ще му целуне мършавия лик
и ще изчезне тихо във нощта...

.....

Гърми, о, бурьо, гневна и най-страшна,
със залпове, светкавици страхотни,
раздрусай небеса, Земята прашна
и нека с тези гърмове ехотни
да се разнасят трясъци безспир!

Гърмете!
Продънвайте, разбивайте Земята,
раздирайте безкрайното небе,
че в този миг, тук долу в тъмнината
в смъртта утихва бедното сърце!

Не спирайте!...
И за пореден път
изливайте вий праведния гнев,
запалвайте, раздирайте простора,
не сдържайте могъщия си рев,
затрийте на Земята ни позора!...

Гърмете!...
Развихряйте се вий, природни сили,
за първи път не срещате смъртта,
на хиляди бедняци като този,
останал във бездушна самота!

Гърмете!!!...
Развихряйте му дрипите печални,
развявайте несресани коси,
разнасяйте и думите прощални
на този, който мъртъв тук лежи.

Оплаквайте с нестихващите химни
със маршове и песни тоз сирак,
в процесия от вихри погребални
за паметта на бедния самак!

Гърмете!...
Не спирайте,
че този син не знаеше
ни бащин дом, ни майчин поглед мил.
Гърмете, че и той така ридаше
и този гръм злината да срази!
За този, с който злобно тя играеше,
изливайте потоци от сълзи!

**И нека знаят хората безбожни,
че за природата е всеки мил,
че гони тя пороците тревожни,
че никому тя няма да прости.**

Да знаят и душиците нищожни,
че прави тя велики погребения
на бедните, добрите с воля Божия...,
а хищните изпраца във забвение,
напук на всеки техен маскарад
тя гневно над главите им гърми,
за да очисти скотската им смрад.

За да треперят, винаги да знаят,
че червеи са те, не - богове
и ако към злините си нехаят,
във ден уречен ще ги помете,
че Господ Бог над световете властва,
а роби на пороците са те!

Сиракът страдаше безспирно,
обичаше нещастните в света –
за него най-обични, ценни братя,
тешители на бедната душа.

Животът му така го бе научил:
да люби всяка доброта в света,
да утешава скръбните събрата,
споделящи сирашката съдба.

Зад дрипите!...

Гърдите са огрети с топли чувства
и с поглед за човечна красота,
ни злоба, нито завистлива пустош
и никакъв порок и грозота
не можеше там дявол да посее,
макар глада и злата беднота.

Гърмете бури!...

Че той живота грозен сам разлюби,
и сам живота срамен победи,
и нека грохотът далеч се губи,
отвявайки човешките тъги.

Гърмете!...

Не спирайте, о луди ветрове,
нешастия, неволи разпилейте,
издухайте към мрачното море
и там ги във водите потопете!...

Неправдата, коварства, подлостта
отвейте към безбрежни океани:
не са потребни тука между нас,
там нека ураганът ги удави!

Отвявайте там всичките злини,
които на душите ни тежат
или със мълнии ги умъртвете,
като сирака мъртви да лежат.

Разкъсайте човешките тегла,
с тях никой вече тук да не живее,
сираци да не страдат все така,
да няма хора в скърби да чернеят.

Или пък с милионния си вой
над цялата планета раздерете,
със страшни трясъци ги сгромолете,
без жал живота робски умъртвете
и след това се спрете за покой!

В пустиня този край да се превърне,
зарад греха на властни идиоти...
Безкрайна шир в море да се обърне
човекът да не подобява скота
или затрийте целия живот!..

*

**О, щом това човеците узнаят
и вярват във БИБЛЕЙСКИЯ НИ ТЕКСТ,
те може би ще да се осъзнаят
и ще да викнат във могъщ протест,
ЧЕ ТЕ НАД ВСИЧКО НАЙ, ЖИВОТ ЖЕЛЯТ
макар да е и без човешка чест!**

Макар да бъде тежък той и робски,
да бъде цял във мрачните сълзи,
дори и безразсъден, идиотски –
от всичко той най-много се цени.

Във тежък час мнозина го проклинат,
а други пък, почувствали СМЪРТТА,
с несдържан плач отчаяно ще зинат
със ужаса на бедната душа...

А може би и свестен пред смъртта си
в душата му тъгата щом заблика,
той може би с последните слова,
проклинайки живота, пак го вика?

Само ПРЕДСМЪРНИКЪТ в последния си миг
разбрал би колко ценен е животът,
когато смърт опасва го с хобота
и го помилва с ледния език.

Разбрал би АЛПИНИСТЪТ в планината,
изкачил се на острите скали,
когато бурята от небесата
като сокола мигом долети.

Усетил той, че с бурята зловеща
ще долети измамница – смъртта,
проплаква той със страх от тази среща,
че ще напусне в младини света.

Такива чувства би изпитал тоя,
който загива в бурното море,
възпламнал с ужаси сред безпокоя,
сред хищните талази, че ще мре.

Или УДАВНИКЪТ със страх потъващ,
с въртопите на мътната река,
сред калищата от вълни разпъван,
когато е реката придошла...

Но кой живота повече обича?
СТАРИКЪТ или БОДРОТО ДЕТЕ?
Светлото и двамата привлича,
животът ги и двамата зове.

Докато в старост първият е грохнал,
а като роза свежото дете е,
пред среща със смъртта те ще заохкат
и двамата от страх ще занемаят!

Тогавя белобрадият, изпитал
горчилките наред със сладостта,
повече ще иска да живее,
повече уплашен от смъртта.

Ако умре невръстното дете,
над гроба му мнозина ще пролеят
сълзи горещи със дълбока скръб
и вечно до смъртта си ще жалеят.

А ти?...

О, старче грохнало, над твоя труп
едва ли някой сълзи ще пролее,
че ти докрай измени своя път,
едва ли някой горко ще жалее,
че старческа е вече твоята смърт.

Отгледал рожби, видял и правнуци,
наситен си на радост и тъги,
на дълги старини дочувал звуци
не чувствуваш ли ти вече сладостта
на сън дълбок – да бъдеш мъртъв ти?

О, не проклетел завинаги смъртта,
ти искаш дълго, вечно да живееш,
макар с болезки в цялата снага,
душата ти желае да младееш.

Животът ти на края е, изтича,
но пак се бунуш ти против смъртта.
Тя видимо към гроба те повлича,
а ти все призоваваш младостта...

Смъртта жестоко мъчи на легло,
очаквана с години дълги, тежки
и със заканите на вечното си зло
измъчва всеки с мислите мъртвешки.

Така МЛАДЕЖЪТ в чиито гърди
безцерна болест се е спотаила,
години дълги, тежки той лежи
че свежата му младост е ранила.

Живота той обича безгранично,
а болестта му страшно го гнети.
За бъдещето бори се обично,
воюват с мрака светлите му дни.

Разбира той, че някой ден смъртта
ще го притисне в пазвите студени,
ще го спаружи черна грозота
и ще отпусне устни вледенени.

Той вижда я дори и във съня,
тя мярка се със призрачна закана,
показва костеливата ръка
и тръгва си ехидна, неразбрана.

А пък животът, а пък младостта,

които го без жалост изоставят,
в печал обвиват болната душа
и сякаш жив във гроба го заравят.

Понякога надълго разсъждава
за хората и за света надземен.
И някаква го мисъл утешава,
че всеки всъщност става непотребен,

Че всеки може днеска или утре
да легне в хладна, вечна тъмнина,
че никой, никой няма да остане,
щом тука си хазайничи смъртта.

Но щом помисли той, че в младостта,
в разцвета си ще трябва да загине,
във бунт се вдига болната душа
и този бунт не може да премине.

Да би могъл, със цялата си злоба
разкъсал би неправдите в света,
тогава по-доволен той във гроба
полегнал би, със песни на уста,
спокоен и достоен с гордостта.

Защо в разцвета младите умират?
Защо е отредена болестта?
И затова ли, че живота не разбират
най-леко им ограбват радостта?

Така в печалност той се потопява,
загубва вяра в своите бъднини,
мечтите за живота изоставя
в последните, в предсмъртните си дни.

Като кандило пред икона бавно
угасва сред нахлулата тъма
и в сетните минути на живота
проклина сам завинаги смъртта.

За младия живот се той бунтува
проклина страшно своята съдба,
за здравето изгубено тъгува,
което го напуска в младостта.

Съгласен е да бъде роб в живота
и сиромаш с неволите в света,
но повече от всичко здраве иска
че висшето богатство е това!

**На здрави плещи робството е леко,
на болна гръд и времето тежи,
а мъдрият се цели надалеко,
когато в мисъл здравето цени.**

Но ако този, който пролежал е,
очаквайки в леглото си смъртта,
и от лечителя си здравето узнае,
представя ли си някой радостта?

Той **НАЙ-ЩАСТЛИВИЯТ ЧОВЕК** ще бъде!
Отново здрав, изправен на крака,
дори в затвор, в килия неосъден
сам ще отиде, даже без вина!

Дори и най-големият **СКЪПЕРНИК**,
разбрал, че спира в жилите кръвта,
скъперничеството в щедрост ще превърне
и в миг богатствата си би раздал,
но само във живота да се върне!
О, кой не би възторга му разбрал
и радостта от тази доброта?

И пак с мечти – мечтите на скъперник
престъпни и безкрайно лицемерни,
че тази радост бързо ще затихне,
в живота той - отново полетял,
ще му погуби времето възторга
ще заживее, както е живял...

А ПЪК СМЪРТТА НЕ ПИТА, НИТО ЧАКА
като орел с подгънати крила,
на ужаса коварно стреля знака
и не изпуска жертвата си тя.

За **НЕЯ НЯМА БЕДНИ И БОГАТИ**,
тя не признава откуп и молба,
за миг живота връща в път обратен
и точно бие нейната стрела.

За нея **ВСИЧКИ ХОРА СА ЕДНИ**,
тя никога на никой не прощава
и всички изравнява в своите дни -
и бедни, и богати не забравя!

Като че ли тя иска да ни каже,
че **РАВНИ СМЕ НА НАШАТА ЗЕМЯ**,
че разделенията тя наказва
и не признава роб и божества.

Не е ли вярно, че със своя меч
тя идва тука да ни приравнява?
Мнозина я проклинат в злостна реч,
че даже на невинни не прощава..

А някои я очакват със надежда
да сложи край на техните беди
и като в избавителка се вглеждат
и казват: “Стига!” Нека си вървим!”...

Какво че някой тъне във охолство,
а другите умират болни в глад?
**Тя мимоходом слага край на робството
богатите превръща в кал и прах!**

О, ПРЕБЛАЖЕНА смърт,
дали те Бог изпраща на Земята
за всички ни да пееш равно ти,
утехата да носиш във душата
Че В ТВОЙТО ЦАРСТВО РАВЕНСТВО ЦАРИ?

Но щом веднъж човек очи затвори,
приключва със тревоги и борби.
А пък животът все така говори
- да се боиш или да го пребориш.

Но, въпреки тревогите, зовем го,
когато ни изправят пред смъртта.
А малко са, които се не плашат
от този край на земните тегла.

Понякога в живота идва миг,
когато от смъртта не се бои човекът
и този миг на жертва е велик,
че той посочва вярната пътека.

ДОСТОЙНИТЕ смъртта сами причакват –
да, тези с непреклонните чела.
Макар да е безмилостна и страшна,
от тях самата се изплашва тя!...

Блазе на гордите! Те винаги умират
за святата и мила свобода!
Завесите на робството раздират -
от слънцето да дойде светлина.

Че НАЙ-КРАСИВ Е СВЕТЛИЯТ ЖИВОТ,
ИЗЦЯЛО ПОСВЕТЕН НА СВОБОДАТА,
Положен в бой за смелия възход,
отдаден в тежки бури на борбата.

Такава СМЪРТ ВЕЛИКА ВДЪХНОВЯВА
човешките отворени сърца,
на всички във живота пример дава –
да се не плашат честни пред смъртта,
героизирали се с вечността!

Достойните хуманността почитат,
човека с неизбродната душа...
Те своя ум и поглед не преплитат,
когато се изправят пред смъртта –
когато като глутница тълпата
свирепствува със вълчи вой в нощта.

За разтрепераните от смъртта

е тя зъл хищник и фантом-крадец,
дебнеш ги и нощем, и деня.
И като опитен лукав ХИТРЕЦ
тя плаши всички със жестокостта:

ЧОВЕКА, ПЛАВАЩ в речните води,
или далече нейде по морето,
ЛЕТЕЦА, в синевата що лети,
МИНЬОРА, къртеш пластове в земята,
НАВСЯКЪДЕ със остър взор следи
да ограбоса хищно небесата!

А някъде захване ли ВОЙНА,
издига в миг железни барикади,
разбойник е, със острата коса
коси живот на стари и на млади
и вихрено в полетата лети –
навсякъде и страх, и ужас носи
навсякъде в безспирен марш коси...
Жетварка е!...
След себе си нарежда
ТЕЛА ВОЙНИШКИ като житни снопи!

Следи дълбоки винаги оставя
следи на траур, на печал и скръб.
Човечеството тях не ги забравя
в живота си по своя сбъркан път.

ЧОВЕЧЕСТВО, НЕ БИВА ДА ЗАБРАВЯШ,
ЗА ДА НЕ ГИ ПОВТАРЯШ ВСЕКИ ПЪТ!

О, как се чувства
ПРАЩАНИЯТ В БОЯ,
за да причака в ужаса смъртта,
навярно пак мечтае за покоя,
проклина с гняв жестоката война.

Изпратен е без милост да убива
и сам да стане жертва на смъртта,
кръвта на свойте братя да пролива
и своята - във чест на глупостта!

О, как мечтае той...
На мършите войната да привърши,
да се завърне в родния си край,
където в лудост майка пръсти кърши,
защото страшна мисъл я терзай.

Той би напуснал бойното поле,
тъй както всички други фронтоваци,
за да не мъчи майчино сърце,
да не оставя дрипави сираци.

Но там зад него със дивашки рев
крещи и заповядва ОФИЦЕР,

застрелял би го с лъскав револвер,
надминал и най-кървавия звяр.

На властници слуга е той последен,
и той в живота има си мечти,

и затова е в боя безогледен,
че се към чин и звание стреми.

ЧОВЕШКИТЕ МЕЧТИ са най-различни
макар да са с еднаква нужда те,
едни - за здраве и живот, обичани,
а другите стремят се и желаят
над хората да бъдат богове.

И затова ще продължат войните,
ще падат хора – жертви на смъртта.
Не ще да спрат на майките сълзите,
ДОКАТО ИМА РОБСТВО И ВОЙНА!

Дори във бой войникът е с мечти
да се завърне в родния си край,
от бурята обрулен, да се стаи
във някой храст, где никой го не знай.

Във общи гроб със враговете – гости
след боя братя пак - и по съдба,
ще слоят кръв, ще смесят своите кости
и своите разкъсани меса.

А майките безкрайно ще ги чакат
и ще ги търсят в бойното поле,
ще крачат между трупове в трънака,
за да познаят скъпото лице.

О, толкоз много майки след войните,
загубили там своите деца,
тъгуват, мрак нахлува им в душите
на всички тях еднаква е скръбта.

Тъгуват те! Със скърбите набожни,
тъй както са били и в радостта,
когато са кърмили своите рожби,
приведени над детските легла.

О, МАЙЧИНА ЛЮБОВ ВЕЛИКА,
любов най-висша на света,
кристално чиста, еднолика
сравнима с детските сърца.

Във всяка майчина надежда
природна чистота живее,
с която чедото отглежда,
с копнеж за щастие му пее.

За майката ни власт, ни пречки има,
не чува тя тиранския диктат.
Природата е там непобедима,
по-силна от тиранската ръка.

И колко мила и правдива
е тази чиста, майчина любов,
еднаква и различна, но красива
с най-силния човешки дух и зов.

Над всички ни е тя сълзи проляла,
в злокобен миг и във болезнен час,
над люлките на всички ни е пяла,
с любящия си тих, приглушен глас.

Понякога се чува да говорят,
че има много майки по света,
готови в чувства разлика да сторят
помежду своите собствени деца,
че равно не тежали във сърцето
и някои са изпадали оттам.

Лъжа това е скверна и проклета.
Едва ли има майка на света
да не пролее сълзи за детето,
за някое от своите чеда,
да няма тежка рана във сърцето,
когато го постигне зла беда,
прекършила живота му нелепо...

Дори след дълго време тя с тревога,
еднакъв брой свещици ще запали,
с еднакви думи и молитви Бога
ще моли за децата си заспали..
Над всеки гроб безкрайно много
с еднаква мъка винаги ще жали!

Еднакво мъртвите дечица
със живите си тя почита
и с мъка имената им изрича
и за духа им моли Бог и пита...

О, затова ли, майки клети,
обичате така децата,
та щом пораснат, да загинат,
изпратени там сред войната
от умна властнишка глава?

Та скръбни вести да повеят
и всяка майка да жалее?
И като вятър да ги вее,
че с МЪКАТА ЛЮБОВ ЛЕТИ
в безкрайностите на небето,
МАКАР ЧЕ РОЖБИТЕ ИМ КЛЕТИ

са недостъпните звезди...

Щом мъки тегнат на душата,
животът е жесток и груб,
той безпощадно удря, млати
опечаления с юмрук!

На който СКРЪБ ОТНЕМА СВЕТЛИНАТА
и не намира даже в сън покой,
тревожни птици удрят го с крилата
и го отнася мътният порой...
Полегне ли и ето мисъл дива,
вковава пак злочестото сърце,
нахлулата стихия го залива
и люшка като лодка във море.

Във този свят на всички във живота
се срещат дни на радост и тъги.
На едни смърт чак сваля им хомота,
на други радост в сетен час гърми.

Подгонен, някой цял живот пътува,
забравил и покой, и радостта,
животът е нестихващата буря
и черен е подобно на нощта.

А тази мрачност само вдълбочава
и погледа, и мислите в човек,
сериозност на лицето изразява,
с която той живота оценява
и мрази глупостта на своя век.

Нешастията чести и несретни
у нас събуждат земния човек,
тъй както бурята отсред морето
изтласква кораб на далечен бряг.

В живота сред нещаствия и скърби
човекът жадно търси радостта,
че мъката налудничаво бърби
и в млади дни убива младостта.

Мнозина биха днес изпели химна
на щастието и на радостта,
че са за някой спътник неделими
и дълго, чак дори до старостта,
живеят с ведър дух несъкрушими.

Човекът, който мъка не познава,
я счита глупава и смешна чак
и не разбрал печалната й слава,
на злото носи най-злокобен знак.

А който е потиснат от тъгата,
и малкото добро ще оцени,

помага всеки ден на своите братя
че съвестта в душата му звъни.

И често тази птица на скръбта
отлита със лекуващото време
и в полет, устремен към радостта,
човек въздъхва, облекчен от бreme.

О, БОЛКАТА е най-жестока
от лоша рана непозната,
че с нова рана слепоока
залива скръб-порой душата,
към пропаст, дишаща дълбоко.

След време всяка рана заздравява
разнесла мрачни облачни тъги,
душата с нови вихри заживява
и раната престава да боли.

Затуй и хората!...
В началото на болките си плачат,
а след това... остава само знак,
който всички като спомен тачат,
макар горчив да е или пък благ.

В живота времето погубва
и най-голямата тъга,
дори за падналите в блудна
отдавнашна и зла война.

Дори сред бойното поле,
там, где са жертвите лежали,
не е останал къс от белег,
пред който можем да пожалим.

И ако скръб на младини
попари някое сърце,
животът бързо я отвява,
след тежки дни и тя замре,
в душата новост заживява.

И затова не трябва никога
да грохваш, смазан от скръбта,
ЧЕ ВРЕМЕТО Е ПЛОДНА НИВА,
И съди всичките дела,
където заедно с живота
и в нас израства радостта.

В душата старата тъга
на нова радост място прави,
възторгът, бликнал все така,
размеква болка в гръд корава
и вместо ядната, остава
блажена да тече кръвта.

Така животът си отлита,
векът със него си играй
и сбъдва и не сбъдва дните
на нашите мечти безкрай.

Но сбъдва се това, което
в човека честен е стремеж
и във очите и сърцето
гори и свети горд растеж.

А има хора във живота
С БЕЗПЛОДНИ ЯЛОВИ МЕЧТИ,
които няма да се сбъднат,
с които пакостят в живота,
и пуст мираж във тях трепти,
И ЦЯЛ НАРОД СМУТЕН ТЪРПИ -
та чак до видовите дни...

Така мечтаят ТЕЗИ, ДЕТО
САМИ СЕ МЪДРЕЦИ ЗОВАТ,
когато със властта проклета
във робство другите държат.

Те искат хорицата живи
във тях да виждат богове,
тъй както вярват и почитат
ТОЗИ, вдън синьото небе.

Те имат все МЕЧТИ ТИРАНСКИ
и луда страст със тях лети,
народът им да плаче кански
и да пролива кръв, сълзи.

Забравят те, че са еднакви
със всички хора по света,
че са подобни като братя
със ум, със разум и душа.

Нима това не са безумци,
с престъпни глупави мечти,
които само малоумци
или лакей ще подкрепи,
почитайки тираните еднакво
за мъдреци и за бащи...

**Престъпници не са ли всички хора,
навели робската глава,
прекланяйки се без умора
на човешки божества...**

*

ЕДИН ТИРАН, ЧОВЕК ИЗРОДЕН,
царувал горд на своя трон,
погубвал всеки дух свободен,

изнудвал всички по закон
и газел гордостта народна
във унизителен поклон...

Прославил името си властно
на покорител, на боец
и със закон, и с робски страсти
издигал всеки нов подлец,
с ненавист разделил народа
той, самозваният мъдрец.
Живял с мечтите невъзможни
- далеч по цялата Земя
властта и воля да наложи,
над вси владетели подобни
да сложи мощната ръка.

Мечтаел за нечута слава,
да бъде славен по света,
за всички като бог да стане
над всички Божи имена.

И затова повел борба
против тираните подобни
и с химни, кървави надгробни
развял злокобни знамена
посред безумната война!..

Не жалил хората, с войните
умиращи с потиснат гняв,
че с кръв му кичили мечтите
към скорошния му успех!

Не жалил бедните, сълзите,
погубвал майчината сваят,
забулвал ги със черни кърпи,
не щадил нищо на света...

Но както и да се стараел,
мечтите бягали далеч
като миражи безнадеждни...
И пламнал властният му гняв,
че във борбата му велика
слабее неговият меч.

Не чувал той народа гладен,
че се гневи като море
срещу закона безогледен...
Той искал с бич да го възпре.

А времето като каруца
препускало по свойте друми,
макар велик, той взел да куца
и старост взела да го глуми
и мислел си, че може тя
да му изпрати и смъртта.

Безсмъртието взел да търси -
най-висшия божествен дар,
милиардни суми той изръсил
за походи, за чуден цяр,
пожарища навред запалил
побърканият господар.

Той знаел, че и след смъртта си
не ще му името замре,
че поколения далечни
след много, много векове
ще знаят и ще го зоват...

Но не безсмъртие толкова
желал могъщият пророк -
Безсмъртник не със празно слово,
а за реален земен бог!...

Но разбунтувал се народът
и като мътен див порой
разбил тиранството злокобно
и паднал нашият герой...
И недостъпен, горд до вчера,
изчезнал във калта и той.

Тук ВСЕКИ ВЛАСТНИК НА ЗЕМЯТА
Е СЛЯП ЗА ИСТИНА ЕДНА,
- че НАЙ Е МИЛА СВОБОДАТА -
и тя ги праща в пропастта!

Отива си и той с мечтите,
тъй както всеки друг човек,
пропадат с него и слугите,
които трона му крепят
и свършват неговата слава,
пророчества и божества,
след него прах, позор остава,
суетността и глупостта!

Така и днешният тиранин
със име Хитлер или Сталин,
владее половин света
с терор, лъжа, смърт и закани,
но приближава пропастта,
дървото сухо ще се просне
от бурята ни щом повее
и всички подлеци, лакеи
ще пукнат и ще занемаят!..

Безсмъртен ще остане той
със името си на земята
нещастно-лудият герой –
като мъчител на сърцата
и на милионите безброй...

Хиляди са се борили
за безсмъртни имена,
но само зло са сътворили
за народната съдба.

И със това, че са вковали
тук хората със глупостта,
модерно робство са създали
и символи са начертали
във този свят на подлостта!

ХРИСТОС БЕЗСМЪРТЕН Е ОСТАНАЛ,
защото в Своите дела
е учил хората на братство,
Той нова вяра е създал –
и с любов – висшето богатство,
за нас на смърт се е отдал...

Безсмъртен е и ЮДА с Него,
че образ е на подлостта,
безсмъртен е със подлостта си,
която хората презират
дълбоко в своята душа.

И днес окаяните юди
полуживеят по света
и болшинството ще оставят
така далече в бъднините
с презрените си имена.

Такива са и “мъдреците”,
и “вождовете на света”,
които се кълнат в лъжите,
че носят правда, свобода,
че братството ще въдворяват
с куршумите и с подлостта.

Отдавна там във планината
преди лета и векове
ГЕРОЙ със пушка във ръката,
със честно, искрено сърце
Е ПАДНАЛ В БОЙ ЗА СВОБОДАТА.

Против натрапник бунт повдигнал
и любил страдащите хора
и затова във бой загинал -
прострелян горд орел в простора –
в безсмъртието си заминал.

И не пожалил той живота,
и не пожалил младостта,
на робство да строши хомота,
обречено във вечността.

Години, векове минават,
НАРОДЪТ СПОМНЯ СИ ГЕРОЯ
и в песните си го прославя
и с тях се думите му знаят,
с които той живота свой
пожертвал сам без колебание.

Народът своите герои
все помни, тачи и кръвта
във името на свободата,
че в най-жестоката борба
не са подгънали краката.

Цветя, треви се зеленят
над гроба му и кръст стърчи.
ПОКЛОН ТОВА Е ОТ НАРОДА
и от великата природа,
че облака щом долети,
цветята със роса полива
и славей песните извива.

Цветята няма да изсъхнат,
духът му вечно с тях живее,
от името му гордост лъха,
че той дори и след смъртта си
въстава, бури щом повеят
и с огнените си слова
СЕ БОРИ ПАК ЗА СВОБОДА!

С поклон, с безсмъртие най-светло
ТИРАНИНЪТ ВЕЧЕ СЛЕД СМЪРТТА
НЕ Е ОТ ХОРАТА ПОЧИТАН,
а вековете го проклинат
и с присмех, и със зло споминат.

А истинският СВЯТ МЪДРЕЦ
пред глупостта поклон не прави,
а със венец на мисълта
той всички тайни осветлява
и мрачините на света.

И казал би дори с насмешка:
“До тук ли трябва да се спрем,
да обезсмъртим тирани грешни,
с тях - власт и робствата глупешки,
в това ли смисъл ще съзрем?”

А може би и той за всички иска
безсмъртни да са хората в света,
когато стигнеме до старините,
отново да политнем с младостта?...

Или намира смисъл във живота
във общо братство, във човечността,
в науката, с която да се броди

сред всичките планети и слънца?..

Или пък в отчаяние изпада,
че са това несбъднати мечти,
че няма да прехвърлим тез огради
че всичко тук остава празноти?..

И може би ще каже с безнадеждност:
“Какъв е смисълът на всякакъв живот,
от всякаква култура и възход,
когато от това във вечността
не ще остане даже и следа?

О, ВСЕКИ ТРЯБВА С ВЯРА ДА ЖИВЕЕ,
ДА Я ОТГЛЕЖДА В СВОЕТО СЪРЦЕ,
ДА НЕ ТЪГУВА, ЧЕ ЩЕ ОСТАРЕЕ,
ЧЕ НЯКОГА ЖИВОТЪТ МУ ЩЕ СПРЕ.

Такава е човешката съдба
и философията на живота,
изпълнен е с борба със глупостта,
с природата и с кривдата дълбока.

Едни против неправдите се борят,
а другите дори във старостта
във тъмнините на живота ровят
природните закони да открият,
с които вечно движи се света...

От младини до най-дълбока старост
ПРОФЕСОРЪТ ДЪЛБАЛ със мисълта,
години много пропилял нахалост,
за да ОТКРИЕ КЛЮЧА НА СВЕТА.

Мечтал животът той на всички хора
щастлив да бъде, радостен, велик
и затова работил неуморно,
за да надникне в скритата природа
и да разучи тайния ѝ лик.

С какви ли не науки той се морил,
изследвал ги и вярвал е във тях,
че щом като из дъно ги разрови,
мечтите ще се сбъднат със успех.

Със много труд загадки разгадавал
във тъмностите хвърлял светлина,
но колкото и да ги опознавал,
те своя път проточвали безкрай
във още по-голяма тъмнина.

Създал е много чудеса в живота,
моретата, реките покорил,
във космоса изпращал е пилоти
и там човекът горд се възцарил.

Създал е още много чудеса
и мислил, че неправдите дори
ще може с чудеса да победи,
за да засити гладните гърла
и страдащите тъй да утеша.

Той искал път към светлия безкрай,
към светлите планети да прокара,
неволите и злото да разкара
и за човека да намери рай.

Изследвал с неуморност във сърцето
въртежа на небесните тела,
дали и падащите от небето
не застрашават нашата Земя.

Той упорито лутал с мисълта
в небето със надежда окрилена,
че то прозорецът е на света,
към други светове и към Вселени.

**Той виждал в бъдещите времена
човека как владее таз вселена
с оръжие победно – мисълта,
безсмъртна и от нищо не възпрена.**

Той виждал как зад светлите слънца
човекът ще пътува с вековете,
тъй както тук, на нашата Земя,
отдавна с кораб плува по морето.

Ала почувствал вдъхновен тогава
че пътем му потропва старостта,
макар дълбоко да се занимавал
със здравето, с живота, с младостта.

Разбрал, че му е нужно много време
така безспирно да работи още,
за да пожъне хвърленото семе,
дори във старост, до последна мощ.

Тогава той поискал младостта
с науката да може да възвърне,
тревожила го най безсмъртността,
с която силите си да разгърне.

Със този план най-тежките въпроси
във вечността без трудност би решил,
**ТОЙ ИСКАЛ ВЕЧНО ЩАСТИЕ ДА НОСИ,
ЗА ХОРАТА НОВ СВЯТ ДА СЪТВОРИ!**

Така едва-едва във старостта
най-тежките загадки заразкрил,
теории пространни е развил,

но ето, приближавала смъртта!...

Животни и растения изучил,
за много болки церове открил,
хирург световен - хората научил
и с новостите сам ги изцерил.

По океана скитал със години,
откривал нови островни земи,
по дъното му градове намирал,
пустините превръщал във градини –
за хората проправял бъднини.

Но най-същественото не намерил,
останал с непостигната мечта,
пред пропастта се мрачно разтреперил,
че няма да избегне от смъртта!...

Дали във бъднини ще се постигне,
или ще бъде винаги мечта,
която все спонтанно ще изригва –
загадка вечно тъмна за света?...

Безсмъртието е като скала,
че много там разбиват си главите.
И той разбил там своята глава,
угаснали несбъднати мечтите.

Така и той века си преживял
с различните стремежи го прекарал,
с успехите си радвал се и пял,
и потил се във слънчева омара,
в несгодите отчаяно скърбял
и чувствал двойна тежест на самара...

**СЪС ИСКРЕНОСТ ЩОМ ЗА НАРОД ВЪСТАВАШ,
ЗА БЛАГОТО МУ ЩОМ СЕ ЖЕРТВАШ ТИ,
НАРОДЪТ ОРЕОЛ ЩЕ ТИ ПОСТАВИ,
МАКАР НЕ СБЪДНАЛ СВЕТЛИТЕ МЕЧТИ.**

Живота си за него недей жалиш,
недей пожалваш труд и млада кръв,
че правдата прогреса ще разпали
ти горд бъди, дори да паднеш пръв.

* * *

Този, който с обич хората почита,
и те му отговарят с обичта,
за брат го имат, вечно му се вричат,
в живота му наливат сладостта.

Със нея и след своята смърт дори
той никога не ще се раздели,
но щом се тази почит оскверни
живот без обич – празен е, немил

и знай напусто, че живееш ти!

ВОЛЯТА НАРОДНА Е ВЕЛИКА –
най-силни чувства в себе си таи-
и който я познава, я обиква –
на нея той живот ще посвети.

*

Милиарди на Земята са живели
и писани са томове безброй,
**НО В ТЯХ СА МАЛКО ЗА НАРОДА ПЕЛИ,
ЗА ПРАВДАТА, ЗА ИСТИНСКИЯ БОЙ.
ПО ВСЯКО ВРЕМЕ ПОВЕЧЕ СА ПРЕЛИ
ЗА ГОСПОДАРИ, ТРОНОВЕ, КРЕСЛА,**
за властническите идеи мрели,
живота дали си за глупостта.

**ПЕВЦИ ТАКИВА, С ГЛУПОСТТА СЪБРАНИ,
И ДНЕС, И УТРЕ МОГАТ ДА КРЕЩЯТ,
да възхваляват гордите тирани
и истински творци да се зоват.**

Не пеят те за бедността в народа,
за робството и хорските тегла,
далеч са от народ и от природа,
живеят с отчуждените сърца.

А ЧЕСТНИТЕ ПЕВЦИ ЗА СВОБОДАТА,
за правдата, за робските души,
за болките, пороците, разврата,
наричат ги безумци и лъжци.

**ТВОРБИТЕ ИМ СЕ ХУЛЯТ И ПРЕЗИРАТ,
ОБРЕЧЕНИ да бъдат в тъмнина,
НО ПАК сред унизените прозират,
те будят им за правда мисълта
и водят ги в борба за свобода!**

Те казват им, което ги вълнува,
и пеят за злочестата съдба
и щом народът се заразбунтува,
издигат гордо техните слова!

Със правдата велика на живота
не правят ни компромис, ни поклон,
умират със духа на свободата
и не признават робския закон.

Творбите им със присмех се посрещат
от оглупелия и блудстващ свят,
тълпите щом със крясъци се срещат
със вожда и тирана за разврат.

Но бедните и глупави слова -
с каква и сила те да се изказват,

остават мъртви и са без следа,
дори и глупостта си не запазват.

ТВОРБИ, които с присмех днес посрещат,
израстват утре даже сред глупците,
след време като ХРАМ НА МЪДРЕЦИТЕ
отварят на планетата очите.

ВЕЛИЧИЕТО ВЕЧНО ЩЕ ИЗВИРА
и храни образа на мъдростта,
То бавно ражда се, но не умира
и грее като слънце над света.

ГЕНИАЛНОСТТА в борба се ражда
и дълго след мъдреца блесва тя.
Макар и скромна, възгласи поражда,
че е велика в своята простота.

СЪС ВРЕМЕТО И ГЕНИЯТ РАСТЕ,
ДРЕБНАВОСТИТЕ ТУК НЕ ГО СМУЩАВАТ
И МИСЛИТЕ МУ В НАНИЗ ВЕКОВЕ
ДУШАТА НА ЧОВЕКА ВДЪХНОВЯВАТ.

ВЕЛИКИТЕ ЧОВЕШКИ ИДЕАЛИ
избистрят гения им величав,
че те са красота в душата дали,
с която той е съвестен и прав.

И ИДЕАЛИТЕ НА СВОБОДАТА,
с които милиони по света
оплискват с кръв бунтовна знамената
да спастрят унижените сърца.

О, СВОБОДА, НАЙ-СВЯТА НА ЗЕМЯТА,
пленила най-достойните чедра,
които всичко жертват във борбата,
да те прегърнат, майко свобода!

БОГИНЯТА СИ ТИ на красотата,
на всичко хубаво във този свят!
И ЗАТОВА, ЩОМ НЯМА ТЕ В СЪРЦАТА,
царуват робство, гнет и грозота!

Светът без теб на бури е обречен
и винаги бесилото стърчи,
но щом те хвърлят в мрака вековечен
с лъчи огряват честните очи!..

И ТОЗИ, КОЙТО ЛЮБИ СВОБОДАТА,
забива във тираните стрела,
макар че лъжат с крясъци тълпата
и хората с порочните сърца.

Бунтовникът, обзет от свободата,
злодейски глас не лови го ни миг,

посочва жертвен смело светлината
за правдата надава мощен вик.

Той смело от живота се отрича,
когато гинем в робство, в нищета.
Той свободата повече обича
от всичко друго скъпо на света.

БЕЗ СВОБОДА И ПТИЦИ НЕ ЛЕТЯТ,
затворени не могат да живеят,
дърветата не могат да растат,
без светлина започват да бледнеят.

Щом грее като слънце свободата,
за всички има място на Земята,
цветята разцъфтяват с топлината,
орелът горд кръжи във висината.

СЪС ВОЛНОСТТА ЛЕТИ ЩАСТЛИВ ЖИВОТЪТ,
в хармония се с красотата рее,
тъй както най-високо в небесата
лети орел, над вис, която зее.

Живее сред върховна красота,
разпери ли с могъщество крилата,
с достоен пример лъха волността
за всички нас, пълзящи по Земята!

Дори и буря в своето хоро,
дори и урагани безпощадни,
се кланят пред ОРЕЛА И ГНЕЗДО,
възпяват го хвалебствени тиради!

В дълбокия му безграничен поглед
оглеждат се простор и равнина
и затова живее толкоз много,
подсилван от безбрежна красота.

О, кой в света не люби КРАСОТАТА,
която кичи нашия живот?
И кой не би политнал в планината,
най-близка до мечтания възход?

Припламват с блясък ледените глетчери
под слънцето с магична красота
и кой към тях не би се покатерил
насред божествената висота?

Кристалните потоци, езерата
да съзерцава, буйните гори,
опит от билки свежи, от цветята,
разцъфнали сред бурен и треви!

**ПРИРОДАТА Е БОГ НА КРАСОТАТА
ВЪРХОВЕН БОГ, ВЛАДЕТЕЛ НА СВЕТА.
ТЯ ДАВА ЛЕКОВЕТЕ НА ДУШАТА,
НАДЕЖДА И УТЕХА ДАВА**

**Природата е бог на красотата,
върховен бог, владетел на света.
Тя дава лековете на душата,
надежда и утеха дава тя.**

И затова за красота милеем
и всеки на Земята я цени,
природата от щастие се смее,
когато красотата в нас цари.

**Понякога зад КРАСОТАТА ВЪНШНА
се крият пустота и лош порок.**

Но повече от хората не мислят
и я почитат даже като бог.

Природата нас, хората, дарява
със ценната човешка красота;
едни - отвън, а други озарява
навътре, най-дълбоко във гръдта.

А там, където със велика щедрост
дарява феерична красота
в човека, е такава ценна рядкост,
че той огрява слънчево сред нас.

Живее ли в човека красота,
във говора, в смеха му се оглежда,
дори красив е и със своя гняв,
че с него и в душата се поглежда.

**НО ЧИСТАТА ДУХОВНА КРАСОТА
ЕПИЗОДИЧНО В ХОРАТА СЕ СРЕЩА.
БЛАЖЕН Е ТОЗИ, КОЙТО С КРОТОСТТА
В ДУШЕВНАТА ПАЛИТРА Я ПОСРЕЩА,
БЛАЖЕН Е ТОЗИ, КОЙТО Я ОБИЧА
И ИСКРЕНО НА НЕЯ СЕ ОБРИЧА.**

О, този който люби красотата,
пороците презира в своя век.
Добър ли е, красива е душата,
сред нас израства в истински човек!

Подобно лъх зефирен е в съдбата
и любим я, че бързо си отлита,
че рядко тя се среща по Земята
и е в лицето свежа, младолика.

Тя като цвят разцъфва в пролетта,
когато сок в стъблото се налива,
но скоро свива своите листа
и всеки ден им свежестта отпива.

Обична е богинята крилата.
В младост ли е, като слънце грее,
през есента откъсва си листата
и неусетен полъх я отвее.

Ала загърне ли се във душата,
на дъното ѝ чак до гроб живее.
Безсилно е и времето над нея,
че грозота не може да посее.

В годините на младостта крилата,
кипяща чаша сме с велик разкош,
бълбука смях, извира бодрост свята
и виж – младежите пращят от мощ.

Как видно е – във младите години
човек е весел, радостен, игрив,
а в сива старост всеки ден мори ни
без огън догорява, мълчалив.

О, младостта е буйна и безумна
и като вихъра безспир лети,
със поривите си е безгранична,
подобно гръмотевица гърми.

Във младост всеки люби свободата,
живее всеки с хубави мечти,
във нея той разцъфва с красотата,
че буйна кръв във жилите шуми.

Достоен е за младостта си този,
който почита ЛЮБОВТА безкрайно:
не го рушат световните угрози
и сам светлее с нейната сияйност.

О, има и такива с РОБСКА МЛАДОСТ
и цял живот с поробени сърца.
Те не познават истинската радост,
те не познават даже и скръбта.

Животът им минава сред мъглите,
безропотно в отрочество мъждеят,
живеят с умъртвена младоликост,
в годините на младини - стареят.

Във младостта си те и любовта
не разпознават, че са жалки роби,
че те са със приведена глава
и ослепени с робската прокоба.

За нея пишат ДНЕСНИТЕ ПОЕТИ,
но те я нямат в своите сърца.
За честност и за жертвите куплетят
без искреност във своята душа.

Те своята любов не ще познаят,
че само мъртви чувства носят те,
че болен, робски разум ги владее
и в тях не бие честното сърце.

О, болен разум щом душа владее,
чувствата човешки ще мълчат,
горчивини и мъки ще болят,
без любовта и дните ще тежат.

Любов, любов – тя всички ни опива,
човешките души увлича тя,
красивите със боговете слива,
нищожните умират от разврат,
със сладостта поели смъртен яд.

*

По цели дни ДЕТЕТО си играе
сред цъфналите пролетни треви.
Опито от природната омая,
унасят го щастливи детски дни.

Унесено в разкошна красота,
то неусетно сладък сън заспива,
че с всички добрини на този свят
НЕВИННО ДЕТСТВО Господ подарил е.

Ширата сладка е и ни опива
с кипящия и буен еликсир.
Така и детството от сладостта прелива,
неповторимо в целия всемир.

Виното сили всекиму налива,
духа измамно вдига и шуми,
че в скриващия чародеен лик
мираж от чудни мисли ни обвива,
пристигнал и във следващия миг
с пиянски сок се чувстваш като бог.

И любовта в началото е сладка,
но някога отровна е – горчи,
че който със неискреност живее,
отровата в очите му личи.

А силната и ИСКРЕНА ЛЮБОВ
налива благородство във душата
и ти звъниш с кристалния си зов,
възнесен с песента на свободата.

И този, който люби свободата,
във него ще искри и любовта,
че честният му пламък във душата
изгаря всяка подлост и лъжа.

А времето наравно с младостта
и любовта и буйството отнася,
Отлитват и СМЕХЪТ, и БОДРОСТТА
и старини угрижени донася.

Девојката дорде е в младостта,
във смях, в любов, със веселост живее,
но щом достигне в нея старостта,
смехът и бодростта ѝ занемят,
попарен цвят линеа в есента.

Така загива в нея красотата,
угасват и най-светлите мечти,
че огънят е прегорял в душата,
изпепелен във старост, не гори.

На младини животът е блажен,
че всяка възвишеност там живее,
блажен е този, който е роден
със нея и във старост да младеа.

Блажен е на Земята този, който
в живота си се весели и смее,
когото старостта не помрачава,
когато и във старост не старее.

Блажени сте,о, ЦИГАНИ ЛЮБИМИ,
с безгрижността и с веселия смях,
със песните и тъжни, и игриви,
че волността намирате във тях.

Че раждате се волни по полето,
край селото, до някоя река,
в катуните, в простора под небето,
където крепне вашата душа.

Живеете със веселост в душата,
обичате простора, затова
обичате безкрайно свободата
и винаги вървите с песента.

Във песните, в смеха и във игрите
намирате в живота сладостта
и волна песен еква от гърдите,
окрилени с мечтана свобода.

О, кой ли песента ви не възлюбва
със танца, музиката и смеха?
И кой живота ви не е залюбил,
почувствал му отблизо сладостта?

Проблемите ни вас не ви тревожат,
доволни сте дори и от смъртта!
О, времето жестоко ще отложи
и музиката ви, и песента.

*

ДОРИ И НАЙ-ГОЛЕМИЯТ ПЕВЕЦ,
В ЖИВОТА ГЕНИАЛЕН КОМПОЗИТОР,
ОТ ВРЕМЕТО – МОГЪЩИЯТ СТРЕЛЕЦ
ВЪВ СТАРОСТТА СИ ПАДА ПОД КОПИТО.

Той може цял народ да весели,
с дълбока музика живота да краси,
но времето и него ще изсели,
привършат ли житейските му дни.

На този свят...
Което идва, всичко си отива
и сякаш не е било на света
**От всичко сътворено не се срива
това, което носи красотата.**

Остава тук ДОБРОТО на Земята,
то вечно между хората живее,
остават свежи между нас делата,
на този, който за света милее.

Добрите хора стават все по-малко,
а могат всичките да са добри,
но злото е лукаво и отвлича
ХОРАТА СЪС СЛАБИТЕ ДУШИ.

Ей, хорица, животът все ни учи
на хубави или на зли неща,
но вий приемайте това, което
все украсява вашата душа.

Доброто е най-силно на Земята,
благословено с кръстен знак от Бог.
То хората привлича като братя,
за да пребъдат в истински живот.

И този, който с доброта живее,
и я опазва в своите гърди,
не ще я злото никога отвее,
че ходи тя в правдивите души.

А всеки младенец с добро се ражда
и става от човечето човек,
ала грехът сред грешните се ражда
и прави го престъпник в своя век.

Без разлика какъв е, откъде е,
от кой народ на земното кълбо –
човек с правдивост може да пребъде
ако твори за общото добро!

Добро всеобщо мило на Земята
ДА ИМА БРАТСТВО, ОБИЧ НА СВЕТА,

на страшните копои в черни роти
предал те би и съкратил живота!

На искрен и на честен се преструва,
така прикрил отровната стрела,
предал те е; продава и купува,
но всичко би разбрал едва – едва,
когато сам престане да кумува,
когато видиш подлите дела
и злото, от което той добрува...

Дали са десет, трима или двама,
дали е близък, мъж или жена,
дали приятел точи ятагана...
ТЕ... не подбират старец и деца...

Античовек с коварната душица
пороците умее да прикрива
и със лукаво скритата десница
той острие нечакано забива.

**Да, този, който ПОДЛОСТИТЕ КРИЕ,
дори и даровит да бъде той,
талантът му пропада, ще загине,
та ако ще природните стихии
да призове в неравния двубой
със правдата във ада ще се свира,
ще свири за човечността отбой,
с ненавист нечовешка ще презира...**

Но времето лъжливия герой
ще заклеми у всеки зъл копой.
И пак ...под слънцето небесно
ще блеснат мъченици строй след строй.

И само честният талант живее,
за почит тук остава на Земята,
че той, изгарящият в плам, не тлее,
а озарява радостно душата!

Да, вярно е, че тук животът груб е
и кара хората да тръпнат,
да бъдат зли и лицемерни,
прикрити, подли и неверни,
служейки на власт престъпна.

Най-силни на деня са знаем тези,
които могат все да лицемерят.
Невинните ловят във своите мрежи,
но вечното доверие народно
те никога не могат да намерят.

О, низостта, коварството привличат,
в живота търсят само сладостта
и с подлото, предателско двуличие

духовната убиват красота.

И стават те УБИЙЦИ И ПАЛАЧИ,
в живота им девиз е подлостта,
не трогват се, дори и брат да плаче,
че имат те безчувствени сърца.

Убиват те, измъчват и гуляят,
тях правдата в живота ги гнети,
не искат за неволите да знаят,
за хорските изстрадани сълзи.

Но този, който по света убива –
и той ще бъде сигурно убит.
В живота - който чужда кръв пролива,
с пролята кръв ще бъде той зарит!

Служител, който служи с ненасилие,
с морал и по закона на честта,
осъжда и наказва справедливо,
заслужено ще носи гордостта.

А ТОЗИ, КОЙТО ХОРАТА НАКАЗВА,
задето търсят правда, свобода,
ПРИРОДАТА ГО ДЯЛВА И БЕЛЯЗВА,
за да се пазят от една злина,
за пример назидателен показва...

Наказва тя дори далеч в родата,
дори белязва син или пък внук,
престъпностите пази в паметта си
отплата всеки да получи тук...

И който от природата наказан е,
белязан, цял във злобата кипи,
готов е всичко друго да премаже,
но пак не може да й отмъсти.

Доброто мрази, ловко се прикрива,
с ненавист гледа даже и цветята,
сърцето му от завистта прелива,
спокоен е той само в тъмнината,
че ненавижда смъртно светлината.

Дори от всички той да е почитан,
над всичките да е издигнат той,
намрази ли природата велика,
недъгът му не дава миг покой.

Но и дори да има той недъзи,
ЩОМ ИМА ВЪВ ДУШАТА ЧИСТОТА,
човеците го честно уважават,
природата му вдъхва красота!

Разказват, че природата грехи,

че там, където доброта живее,
изпраща тя и скърби и сълзи,
изпраща ЗЛОТО там да се засмее.

Това е много рядко на Земята!
Природата не може да греши,
че тя върви по своите закони,
а грешните са хората жестоки
донасящи и скърби, и сълзи
и беззаконията еднооки.

Не е ли зло, което всичко трови
в човека и в човешкия живот,
и то в сърцата ни брутално рови.
Злодеят е по-долен и от скот!

Кога ли ПОДЛОСТТА не е разяла
към правдата великия възход?
Кога ли кърви тя не е проляла
и слънцето не скрила в мрачен свод?

И щом надигне глас човешчината,
и щом се вдигне бунт за свобода –
коя ли светла мисъл на Земята
не е убита тук от подлостта?

Живот лукав, на дяволски подобен,
за нас поднесе днеска ЧЕРЕН АД,
под злото страшно бич плющи вековен
и много хора във неволя мрат!...

ЧОВЕКА ВЕЧНО РОБСТВО ГО ГНЕТИ,
проклина всяка подлост и измама
и този свят от стонове кънти,
предсмъртник от пороци и безсрамие.

Ей, хора! ПОВЯРВАЙТЕ ВЪВ БЪДЕЩЕТО СВЯТО,
не се увличайте след подлостта,
че бъдещето нейно е развратно,
че тя престъпници ще ви направи -
за вас да бъде глупост мъдростта!

НЕДЕЙТЕ СЛЕД ТИРАНИ ДА ВЪРВИТЕ,
ЧЕ ВРЕМЕНАТА ЧЕСТО СЕ МЕНЯТ,
и затова и толкова грешите
във този болен, хищен, подъл свят!

Повярвайте дълбоко в бъднините,
във братството всеобщо на света!
За всички тук ще бъдат светли дните
и ще живее вечна правота!

Това е ВЯРАТА ДЪЛБОКА във доброто,
което шества празнично в света.
Със дружни сили ще премахнем злото

да бъдат чисти всичките сърца!

ЗА СМИСЪЛ ВЪВ ЖИВОТА не скърбете -
че времето изпраща ни смъртта,
че някога далеч зад вековете
тук може би ще вее пустота...

ЖИВОТЪТ СМИСЪЛ В ТАЗИ ВЯРА ИМА,
която прави го най-възвишен, велик,
КОЯТО ХОРАТА ЧОВЕЦИ ПРАВИ
със мъдрия им говор и език.

ПОВЯРВАЙТЕ във братството човешко,
във правдата, във обща свобода –
което днес утопия наричат -
ВЪВ РАЗУМА ЧОВЕШКИ, в мисълта!

Че тази вяра е могъща сила –
за миг израства като великан,
със силата на мъдрата природа
блага отприщва – пълен океан!

Със тази вяра ний ще победиме
неправдите и всякаква злина
БЕЗ ГРАНИЦИ НОВ СВЯТ ЩЕ СЪТВОРИМЕ
СВЯТ НА ЛЮБОВ, НА ПРАВДА, СВОБОДА!

Затворите ще срутим и войната,
закона на вековните сълзи
ще спрем... На траура ще смъкнем знамената,
притиснали човешките гърди.

За да живее всеки на Земята
във радост със постигнати мечти,
БЕЗДОМНИЦИ ДА НЯМА, ВЪВ ДУШАТА
НА ВСЕКИ КРАСОТАТА ДА ЦАРИ!

ЩЕ СЪХРАНИМ ПРИРОДАТА, МОРЕТО,
ЩЕ ВРЪЩАМЕ ОТНОВО МЛАДОСТТА,
ЩЕ ПОКОРИМ ЗВЕЗДИТЕ И НЕБЕТО,
ЩЕ ПОКОРИМ ДОРИ И ВЕЧНОСТТА!

Край

Всичко писано набързо, затова има някъде грубости и некоригирани грешки.

26 юни 1952 г.

Бележка на съредактора:

Удивителна творба! В завършения ѝ вид е гениална! Какъв анализ,
какъв синтез – всичко в подробности!

Тема-борец, написана от чист човек.

Какви престъпници са неговите палачи – комунистите – да убият
гений в първия разцвет на съвестта!

30 юли 2005 г

Иван Докузов

ПЕСЕН ЗА ЧОВЕКА И ЖИВОТА
СЪДЪРЖАНИЕ

Космични бездни
Несвършващото време
О, жалко е за този ум човешки
О, вечно плаващи орли
Природата неравенството гони
Докато има робство и война
Мечти
Старостта
Пастир
Орачът
Рибар
Миньорът
Бунтовната душа
Затворник
В отчаян плач
Но кой не би заплакал
Палачите
Странник
Сирак
Алпинистът
Младежът
Война
О, майчина любов велика
Времето е плодна нива
Мечти тирански
Мъдрец
Професорът
Народа който люби
Творбите им се хулят и презират
Без свобода и птици не летят
Днешните поети
Детето
Цигани любими
Хората със слабите души
Предателят
Убийци и палачи
Недейте след тирани да вървите
Без граници нов свят ще сътвориме

ПИРИНСКИ ЛЕГЕНДИ

ПРИКАЗКА ЗА ЕДЕЛВАЙСА

(За каменното цвете)
(*Fabelo par la edelvajso pintfloro*)

Ще ме попитате,
вий, гости тук на тези върхове!
“Защо самичко расна по скалите,
не ме ли плашат луди ветрове,
не ме ли мъчат вечно тук мъглите?”
Ще ме попитате?!
“Защо далеч от гъстите гори
аз расна тук под този небосклон,
където вой на бурите гърми,
на боговете вечен златен трон?!”
Или си мислите,
че съм любими цвят на боговете
и кича тука техните дворци,
че те от своя трон през вековете,
закрилят ме от бури и мъгли?!
- О, не! Не ме закрилят те!
Не сещам страх от вой на урагани
от пропасти бездънни – с мрачен рев,
че тез простори – ширни океани
отвличат всяка буря, всеки гнев!
Аз расна тук, високо в планината,
и листенца ми вечна сладост пият,
от сладък сок на чудна красота,
че аз и тук орлите де се вият
деца щастливи сме на волността!*

(До тук през 1947 г. творбата е писана като стихотворение в Пирин и с. Капатово, а останалата част написва като поема в нелегалност в с. Ласкарево, 17 ноември 1951 г.)

Ако пък искате
за мене повече да знайте
запитайте там стария овчар,
за мене дълга приказка той знае
тъй както и за гордия архар.

Отдавна било някога това!...
Там някъде далече в равнината
е текла криволичеща река,
минавала набърже край селата.
В едно от тези хубави села,

където лоши хора са живели
отдадени в разврат и пустота,
злините своите вечни песни пели.

Момиченце при чичо милостив
останало в детинството да плаче...
За него споменът е още жив,
растяло с горест малкото сираче...

Летели си годините крилати,
тъй както текла бързата река.
Дошли на веселост годините хвъркати
и туй дете е станало мома.

Под русите косички на русалка
е цъфнало примамливо лице,
макар в моминството си още малка
огрявала душите като слънце.

Възпламват в лудост селските ергени
по тази чудна, свежа красота
И всеки, който искал да се жени,
е търсел тази хубава мома.

Но мъдро тя ценяла чистотата
отбягвала покварени сърца,
и пазела със скромност красотата,
ценяла си най-мъдро младостта.

Мечтаела за този, който има
красива и младенческа душа
да е една единствена любима
да я цени над всичко във света.

Но още тя не виждала такъв
със който младостта си да окичи,
над всички в любовта да бъде пръв,
готов за жертва, за това момиче!

На оглед и от другите села
ергени идвали са много,
но всяка дързост, глупава шега
посрещала със мъдрост и със строгост.

И вечер там, когато на чешмите
събирали се весели моми,
заставали откроя и момците
подхвърляли закачки и шеги.

Но тя към всичко това била чужда,

макар във смях с момите да била
и с обичта към всичките девойки
на честната си и добра душа.

Със завист скрито гледали момите:
“Защо пък всички нея да обичат?”
Макар да били весели в игрите
и все “сестричке” те да я наричат.

Когато нощем всички се прибрали
по хладния ветреца, що леко вей,
момците там се всичките събрали
къде момата хубава живей

До късно, до зори са там седели
не знаели кого обича тя.
И на седенките, когато всички пели,
те търсели да знаят все това.

Но при това те с другите моми
се любели в закачки груби, диви,
проклинали таз майка, що роди
прекрасната сестра на самодиви.

А тя за зло все повече цъфтяла
с невидана пиринска красота.
В очите ѝ луната сякаш гряла,
в смеха ѝ е звъняла пролетта.

Тя искала само едно момче
да люби между всички на земята,
любов, достойна на висока чест,
жадувала да пази във душата

Не знаела, че имало такъв
пред всички само нея да обича,
във любовта към нея да е пръв
дори живота си чак да отрича

Веднъж вървяла денем за вода,
потънала във мисли и със грижи,
че бърже си отлита младостта,
че своя идеал тук тя не вижда

И в миг видяла честните очи,
които във гърдите ѝ огрели,
запалили те нейните гърди
със нежност и тревога що живели.

Разбрала този шепот на очите

разбрала тя красивата душа,
не сдържала на радостта сълзите,
възпламнала в копнеж по любовта.

Отивала и денем на чешмата
за миг да срещне близките очи,
по-ярки от звездите в небесата,
по-светли и от слънчеви лъчи.

Но любовта не могла да изкаже
че скромността дълбоко я боде.
Когато той за нещо я запитал
тя сякаш си езика преплете.

Със злост и завист другите ергени
търсели простор на своя гнев.
Разбирала момата остроумна
заканите във злобния им рев.

Тя искала на всички да покаже,
че в този свят за него е една,
че той и от живота ще откаже
че най-е силна в него любовта.

.....
След буря било някога, реката
със бясна лудост мътна придошла.
Излезли хората от махалата
да видят всички мътната вода.

Излезли и момите край реката,
край бързите играещи вълни.
С ергените стояли край водата,
унесени във смях и във шеги.

Но само миг и някаква вълна
момичето е от брега повлекла,
след нея друга в своята игра
навътре към реката я отвлекла.

Изпискали момите във полуда,
ергените, обзети от страха,
не смеели да влезнат във водата
за да спасят прекрасната мома.

Тогава той, що истински обичал,
се спуснал бързо в мътните води,
без страх с ръцете силни ги разсичал,
настигнал разпилените коси.

Доплувал до спасителния пристан

със нея след неравната борба.
За двамата заветна стряха станала
развесената плачеща върба.

Тъй в любовта му тя се уверила
под стройната надвесена върба.
Тя искреност с очите си дарила
и си отишла бърже у дома.

Пристъпили и селските ергени
и вкупом му признали храбростта,
че той от всичките е най-достоеен
за любовта на личната мома.

*

И вечер на брега там под върбата
стояли често в росната трева,
където първи път покрай реката
се хванали те двамка за ръка.

Те под върбата често са седели
през нощите под златната луна,
щурци, води, тръстики химни пели
приветствала ги Пирин планина.

Разбрали туй и всичките ергени,
и хората от близките села,
че двамата са от любов огрени,
че са сближили своите сърца.

Прочула се до края на земята
прекрасната им примерна любов.
Преливала със сладост тя сърцата
на всичките със своя светъл зов.

Но хора зли замислили жестоко
наново любовта да разделят.
Решили те със планове дълбоко
момъка във робство да дадат.

Там ширнало се царство надалече
купувало е роби по света,
да работят във степите безплодни
в пустините да правят чудеса.

На робство често идвала бедата
при тез, що ненавиждали властта,
робство нечовешко и разврата,
а търсели душевна красота.

И винаги кервани със камили
са роби теглели с превързани ръце,
палачите керваните пазили
тъй както къща стражи злото псе.

Една безумна нощ на пролетта,
покрила в мрак надлъж и шир земята,
и двамата жреци на младостта
събрали се отново под върбата.

- Защо ти, моя мила Десидава,
тук друга вечер идваше засмена,
а пък сега привела си глава
и виждаш ми се тъжна, наскърбена?

- Ох, сън злокобен имах тази нощ,
а след това не спях чак до зори.
Тъй сякаш съм останала без мощ
и нещо страшно, много ми тежи...

.....
Страхотна буря мигом се довлече
захвърлиха те в мътните води
и не можах аз да те видя вече,
а мен следяха подлите очи.

Очи, които теб и мене мразят
и ненавиждат нашата любов,
що с дявола в една пътека лазят
и слушат само неговия зов.

Ходих при баба Ванга сутринта,
що сънищата да гадае знае,
че тя предсказва хорската съдба
и бъдещето може да познае.

За тебе каза...дълъг път ще има,
далечен, през морета и реки.
А пък за мене, твоята любима,
ме чакали и скърби, и сълзи.

А после дълго някакви води
над мене лудо щели да се леят.
И хората със лошите души
над мене злобно щели да се смеят.

И всичко щели хора да направят.
Да. Тези хора - с подлите очи,
които със коварството се славят,
с проливане на хорските сълзи.

След робство ти си щял да се завърнеш
и дълго да ме търсиш по света.
И в нещо друго ще да се превърнеш,
пък аз ще съм на някаква скала...

Но след това там вечни времена
далеч от всички ние ще живеем,
далеч от злото и от подлостта,
далеч от там, където сме скърбели.

Ах, този сън душата ми измъчва,
от него нямам мира и покой.
От теб се мисълта ми не отлъчва...
Какво ли ще се случи, Боже мой?

*

- Не се плаши, че сънища са много,
пък ако дойде някаква беда
към всичко аз отнасям се тъй строго,
познаваш вече в мене любовта!

Не ще да дам на злото тъй коварно
да се допре до тебе и до мен.
Тук слънцето ще грее лъчезарно
и истина ще стане всеки блен.

Ако пък злото може да успее
в началото в зловещата борба,
порочност в мен не ще да заживее
дори да съм на края на света.

Аз злото ще надмогна. Ще избягам
дори да съм във клетка, във затвор.
На своята храброст аз ще се облягам,
не ще допусна никога позор!

Където да си, пак ще те намеря,
нали ще сме на нашата земя.
Мошениците аз ще разтреперя,
за да проклинат своята злина!

Моретата, реките ще разплискам,
ще да прекося всякаква гора.
Божествените сили ще поискам
и ще пребродя тия небеса.

Не, никой нас не може да разлъчи.
И злото тук пред нас ще се смири.
Смелият не може да се гърчи
и път към щастието ще открий.

Ей късно стана веч, да си вървиме,
че утре пак за работа е ден.
Пак утре вечер тука ще седиме,
не ще да бъда толкоз уморен.

Недей се ти от сънища тревожи,
спокойно спи, не вярвай на лъжи.
Не вярвай ти в поверията лоши,
в злините невъзможни. Лека нощ.
И повече недей се тревожи!

- О, лека нощ, но нещо ме пробужда,
душата ми смутено в страх живее.
Дали там в мрака някой се разхожда
и злобно и злорадо ни се смее?

- Къде във този мрак наблизо хора?
Уморени във къщи всички спят.
Не пускай страховете ти в простора,
където красотите ти цъфтят!

Разлъчили се с думите печални,
но във душите легнала е скръб.
И тези думи им били прощални.
Не знаели злочестия си път.

Да, злите хора дебнели във мрака
и скърцали злорадо със зъби.
Приготвили те злото без да чакат
за двамата със ангелски души.

Издебнали го посред нощ, коварно,
завързали го яко като сноп.
Минавал точно тази нощ керванът
на който го продали като роб.

Заръчали на злобните палачи
добре да го опазят в дълъг път.
От лапите им той да не прекрачи,
да се не връща в родния си кът.

Изпълнили заръките им черни,
те злото увенчали със успех.
Останали със злобата си верни,
престъпността не мъчела ги тех.

Те мислели, че таз девойка млада
ще покорят най-после ей така.
Че тя за него кратко ще пострада,

че ще забрави бързо любовта.

*

На сутринта тя станала по-рано,
кошмарен сън я мъчел до зори.
Отишла на полето отзарана
и чакала вечерните звезди.

Привечер върнала се след чешмата,
отишла пак под свежата върба,
почакала със трепет във душата,
но пак я страх обзел във самота.

“Той друга вечер идваше по-рано
и чакаше под същата върба.
А може би на неговото рамо
увиснала е друга в таз тъма?”

Но в този миг дочула тихи стъпки.
- Защо ти тази вечер закъсня?
“От тази вечер аз в любов ще тръпна”,
- отсреща глас със подлост се изсмя!

Изхвъркна като птица из гората
подплашената наша хубавица
и сякаш нож заби й се в душата,
долитна в къщи като яребица.

“Но где е той? Навярно го убиха?”
Шептяла в ужас със уплашен глас
и хукнала към селото да пита:
”Какво е станало във късен час?”

Но никой нищо лошо не отвърнал.
Тя питала по всичките чешми
дали не се е от полето върнал
или във къщи още си лежи?

Прибрала се със болка във сърцето
и в мисли пак прекарала нощта.
Помръкнало със мъката лицето.
Тя чакала да дойде пак зора.

На сутринта отишла за вода.
Все тези лоши мисли й тежали.
Дочула страховитата мълва,
че момъка й в робство са продали.

Загубила е сили и кръвта
замръзнала е сякаш във сърцето.

Едва прибрала бедната душа
да не изхвъркне горе към небето.

.....

И като призрак, като мрачна сянка
се мяркала тя дълго след това.
Не ходела на селската предянка,
не ходела и вечер за вода.

Но злите хора все я тъй следели
със ненаситна злоба и душа.
На мъките доволно й се смели,
отплата било туй за таз мома.

И във една смирена тиха нощ
усмихната горчиво, луна гряла.
Момичето отишло със немощ,
където най-щастливо е седяла.

Застанала под старата върба.
Водата все така си бързо текла.
“Ей тук, под тази хубава вълна,
която нявга бързо бе ме влекла,
аз дълго ще те чакам тук безспир
от робските земи да се завърнеш,
ще бъда тук в печален черен мир,
аз искам тука пак да ме прегърнеш.

Ще стана от водата аз тогава
и пак под стреховитата върба
ще се прегърнем в обична забрава
за пример ще ни бъде любовта”.

Завързала през шията си камък
и скочила водата де тече.
Угаснал е мъждукащият пламък,
затихнало уморено сърце...

*

И дълго там водата де течала
излизала прекрасната мома.
Тя клончиците на върбата плела -
русалката със разплетена коса.

Тя чакала години, дълги, тежки
във своя дом под буйната вълна.
Години на моминските й плещи
тежали като цялата земя.

Идвали понявга под върбата
пак злите хора със порочен смях,
но с бяс се разбунтувала вълната,
пропъждала ги с лудия си гняв.

“Не ще ви дам да газите тревата,
където нявга тука той седе”,
страхотен глас отправяла момата,
започвала с вълната да реве.

Събрали са се всички от селото,
учудени от странната вълна,
която все така на гроб прилича
и скривала русалката добра.

Добрите хора в Бога повервали,
а злите пък - далече настрана
за нови планове отделно се събрали
загадката вълна да разнесат.

И в летен пек, кога реката дива
изгубвала си буйната вода,
злодеите отбили я ревниво
към оня бряг, на другата страна.

Отсякли те върбата със наслада.
Изчезнала е гробната вълна,
изскочила оттам девойка млада,
застинала печално на брега...

*

“О, клета аз, съдбата бе решила
да бъда там на някаква скала.
Дали пък бабата не е сгрешила,
та ще ме мъчат още все така?”

Едва тез думи тя е промълвила,
девойката, измъчено дете,
изчезнала, и цвете осветило
пиринските зъбати върхове.

Туй цвете еделвайс се днес нарича
от злите никой там не отишел.
Коварният живота си обича,
трепери и не може да е смел.

Останали със злото в равнината,
дочували за светлата мома -
че цвете разцъфтяло в планината,

там на върха, на острата скала.

Със зLOBата безсилна останали,
за да погубят вече любовта.
Че трябвало живота да пожертват
за да изкачат страшната скала.

Отишла там от хората далече
да пази нежността на любовта.
Недосегаема от злото вече
- че там е царството на волността!

И вярвала девойката злочеста,
че ще се върне пак при нея той,
че чест в душата горда своя носи
която слага над живота свой!

След лутане в пустини ожарени,
след мъки нечовешки и тегло,
завърнал се от пътища далечни
сам жив и здрав той в родното село.

Там празник бил. Момите пременени
играли кръшно пиринско хоро.
Но с мислите си чисти и сърдечни
той мислил пак за общото добро.

Узнал там от акраните човечни
злодеите и много страшен бил.
За милата, за любовта си вечна
сурово, справедливо отмъстил.

Изкачил се високо в планината,
отправил се към острата скала,
където вярно чакала момата,
опазила за него нежността.

Катерил се възпламнал в радост цял,
достигнал главоломна висота,
Но в миг... с ронлив е камък полетял,
отправил се надолу в пропастта...

*

В летежа бесен през пролома тесен
не стигнал дъното юнакът смел.
Неземна сила от небесна песен
превърнала го в гордия орел.

Застанал там на голата скала,

където страшно бурите вилнели
и чакала любимата мома.
И двамата в любовна жар се слели.

И пак в любов отново заживели
далеч, далеч, от всякаква злина.
И бурите за любовта им пели,
че свидна рожба са на волността.

Над злобата, над завистта, над злото
е победила любовта им свята.
От всичко е по-силно тук доброто,
то трябва да живее във сърцата.

А долу там, далече във полето,
във общи гроб под бурени треви,
остават тез, със злото във сърцето,
убийци на любов и добрини,
че Бог Перун наказва с вековете
когато с гръм и трясък се гневи!

*

Проклет да е тук всеки, щом за злото
моралното потиска със властта!
Щом мрази честността и най-доброто
в позор ще го осъди вечността.

И ако злодей иска на скалата
да види еделвайса как цъфти,
къде орелът свива си гнездата,
рисува от живот да се лиши.

А смелият, що себе си дарява
за любовта, за волност, свобода
успява и в душите заживява,
за пример той остава на света.

1947 г., с. Капатово -
1951 г., с. Ласкарево

АРХАРА

Ей, горд архар, къде там на скалата,
катериш се, где никой не върви,
като че ли ти щеш и небесата
да стигнеш там и чудните звезди?!

Заставаш горд и гледаш към горите
далече към обширните поля.
Ти може би прекарваш в сладост дните,
че всичко е под твоите крака?...

Защо не си в горите, де живеят
безбройните ти братя и сестри?
Където бистри ручей се леят,
където почват дългите реки?

Или че силно любиш красотата,
или че силно любиш волността,
за туй се туккатериш по скалата,
за туй самотник си ти във света?

Или пък тук във скалните хралупи
от зверове намираш ти приют,
където крак не може да пристъпи
и затова непобеден си тук?...

Но ето там орлите от небето
следят те виж, със зорките очи.
От тях не стрясва ли ти се сърцето,
че спускат се така като стрели?

Или пък от живота си доволен,
неустрашим от бури и орли,
че на скалите обитател волен
живееш по-щастлив от всички ти?

- Ей, вие, скъпи хора от полето,
пристигнали при моите скали,
недейте ми разплакват сърцето,
недейте ме и питате дори!

Защо живея тука по скалите
високо над зелените гори?
Дали ме плашат бурите, орлите,
дали са тук блажени мойте дни?

Не ме заставяйте да си припомням
за минали далечни времена,

че мрачни спомени ще ме обгърнат
и ще помръкне моята душа!

Щастлив съм аз, когато ги забравя,
забравям с тях и моите тъги.
Тогава аз съм горд сред красотата,
че в мен велико блаженство цари!

Принудихте ме пак да си припомвам
и пак отново в моята душа
те долетяват и пак ще забиват
без милост всеки своята стрела.

Но ето вече тъй ме натъжихте,
разплакахте ми бедното сърце.
И нека ви разкажа за живота,
живян от мен в далечни векове.

О, нека ви разкажа, за да знаете
защо съм тук – един добър урок.
Към него не бъдете вий нехайни,
почитайте, ценете своя Бог.

Отдавна бе това, преди потопа.
Тук имаше огромни върхове,
където с тронове през времената
богуваха могъщи богове.

Далеч гори и равнини, полета,
пак имаше по цялата земя.
Пак там се нейде ширеха морета,
играещи със своята вода.

Покрай реки, морета, във полята
в добро, със зло, във мир и във война
живяха хора бедни на земята,
тъй както преживяват и сега.

А тук, от своя трон, пък боговете
отреждаха човешките съдби.
Така безспир летяха вековете
за хората във мъки и беди.

Един бе бог на мрака, друг - на злото,
на слънцето на дивите гори
на любовта, на пролетта, доброто
на мълниите, на морските вълни.

Тез богове, за всичко отредени,
богуваха през вечни времена.

На тронове със сладост напоени
властваха над ширната земя.

Разделяха безкрая, равнините,
разделяха човешката душа,
разтърсваха земята и скалите
в безкрайните раздори, в препирни.

Тъй като всички бяха разделени
и всеки мислеше, че не греши,
така от мислите си упоени,
отравяха човешките души.

И неуморно богът на войната
воюваше със оня бог безспир,
който желаше там по земята
да бъдат хората във вечен мир.

Тогава бях аз син на бог могъщи,
обичан бог от всички по света,
пред боговете той гигант бе същи
за хората по цялата земя.

На любовта могъщ бе покровител,
Бог беше на човешката душа.
На всяка доброта той бе дарител
той беше бог велик на любовта.

На хората той често беднотата
окичваше със чудна красота.
Премахваше със доброта злината
закоренена в техните сърца.

Той мразеше и зло, и разврата,
презираше страхотната война.
И затова на всички по земята
той вдъхваше любов и добрина.

Величествен летеше над селата,
над равнини, морета и реки.
На хората той бдеше във душата,
не пускаше в тях демон и злини.

Но често богът жесток на войната,
в съюза със бога страшен на смъртта
във ужаси обгръщаха земята,
почернях човешките сърца.

Тогаз баща ми – бог на добрината,
на красотата, бог на любовта

пресушаваше на хората сълзите
със радост им пропъждаше скръбта.

Надмогваше на хората теглата,
прелиташе над този свят суров,
отново връщаше му красотата,
омразата превръщаше в любов.

Понякога се връщаше с умора,
отчаян, със измъчени очи,
че по земята има много хора,
в които злото, подлостта горчи.

На този бог дете аз бях гальовно.
Аз имах и обичана сестра.
Хей тамо сред горите що живее
плачлива и хубава сърна.

Растяхме най-доволни и щастливи,
не знаехме човешките тегла.
Не знаехме сълзите им горчиви,
не виждахме в тях мрачните чела...

Достигнали ний рано своята зрелост
на работа в могъщата борба
бащата наш поведе ни със смелост
да подкрепим великите дела.

Поведе ни далеч над равнините
да вникнем във човешката душа,
да вникнем във доброто и в злините,
да опознаем нашата борба.

Той учеше ни да церим сърцата
на хората от всяка чернота
и със победна сила над теглата
да вдъхваме на всички любовта.

И след това ний двама със сестра ми
отлитнахме на оня земен кът,
където много рядко там баща ни
достигаше по своя дълъг път.

А там пък богът страшен на разврата
на бедността и богът на смъртта
развяваха победно знамената,
поробили човешката душа.

Но моята сестра бе малодушна
и винаги над хорските тегла

тя плачеше, макар да бе послушна
не чувстваше тя сили за борба.

Когато нейде хора по земята
загиваха във бедствия, войни
тя плачеше със болка във душата
без да помагат нейните сълзи.

От тез сълзи, безплодни над бедите,
от сълзите на своята дъщеря
от туй прекарване безцелно дните
не бе доволен моят строг баща.

И все пак той обичаше я много,
че беше тя със чудна доброта,
че искреност в душата ѝ цареше
че беше му едничка дъщеря.

А аз безстрашен никога и нийде
смирен не свеждах своята глава.
Дори сред бурите и във войната
живеех във човешките сърца.

Баща ми ме почиташе, ценеше
че бях аз силен в трудни часове,
със мене той и горд, и силен беше,
надмогнал много свои врагове.

Навсякъде, където се вестяха,
страшните човешки богове,
трепереха от мене, побеждавах
макар пред тях да бях дори дете.

Но млад бях аз и още не познавах
във боговете стари подлостта.
Изплашени от мене, те решили
да ме пленят със мойта суета

*

И богът на разврата и на злото
оплете ме във своите лъжи.
И тръгнах аз след него за да троя
и да разплаквам хорските души.

Той лъжеше, че бог ще ме направи -
могъщи бог над всички богове.
И щял съм аз властта си да простирам
завинаги, през всички векове.

Баща ми, дето бе любов посявал,

аз тръгнах и омраза там ковах.
И сам аз красота, где бях дарявал,
и грозота, и злото там зовях.

В раздори страшни хората избивах
и правих ги да бъдат врагове.
И с дяволска наслада се надсмивах
над глупавите свади с часове.

Престъпник станах, бях против баща си,
във хората погубвах любовта.
На дявола продадох съвестта си,
против баща си тръгнах на борба.

Но на баща си никога не казвах,
показвах му се с весело лице.
Аз подлостта си нему не изказвах,
преструвах се със искрено сърце.

Той гневно се учудваше, загдето
в борбата си е почнал да слабее,
че неговият зов за добротата
по-малко вече в хората живее.

Веднъж си спомням, сякаш вчера беше:
О, мъка пламна в моето сърце,
дали баща ми горе със орлите
не ме следеше в синьото небе?

*

Пътувахме със бога на разврата,
на злото във човешката душа.
Повел ме бе, де хора по земята
живееха в разврат и простота.

Той всички беше хубаво научил
да слушат само неговия зов.
И считаха, че е добра сполука
разврата да почитат за любов.

Но там баща ми крепост бе издигнал
на любовта, на всяка красота,
къде едва ли богът на разврата
превзел я би без моята ръка.

Там този бог на злото бе оставил
едно дете без майка и баща.
А пък баща ми - богът на доброто
дарил го със любов и красота.

Това дете девойка вече беше,
окичена със чудна красота.
И на момче, което тя ценеше,
дарила си му беше любовта.

И любовта на таз девойка млада
и момъка в прекрасни младини
прочула се по хората далече,
навсякъде по всичките страни.

И таз любов във хората цереше
порочността, разврата, подлостта.
Към искреност и доброта зовеше,
пречистваше човешката душа.

И богът на разврата ми заръча
да помрача аз святата любов,
да мога влюбените да разлъча,
че не дочуват неговия зов.

И обещах, реших аз да отровя
във влюбените двама любовта.
Ядост в любовта им да наля
и да почерня техните сърца.

Но любовта им беше толкоз силна,
че дълго мъчех се напразно аз,
но чувствата им светли да помрача
едва ли можех само с тази власт.

Тогава аз отново с подлостта си
замислих да постигна там целта,
да мога да надмогна аз баща си,
да мога да погубя любовта.

И вдъхнах аз на ближните им хора
и завист, и омраза, и злина,
че любовта им искрена, дълбока
аз можех само с подлост да сразя.

И те далече някъде пратиха
младежа в неизвестност по света.
По моя зов без милост разделиха
две честни, свети, грейнали сърца.

От злите богове аз бях похвален
за моята нестихваща борба.
И повече от всякога разпален
жадувах аз за божи права.

*

Но туй го вече бе разбрал баща ми
и върнал се пред неговия трон,
аз стреснах се, трепереше сестра ми
и пред гнева му сторих аз поклон.
Разтресоха се върхове, скалите
разтресе помраченият простор,
разляха се в полетата реките
от бащиния гняв за тоз позор.

Крещеше той, гърмяха небесата,
кънтяха неизгледни синини,
разтърсваше се даже и земята,
играеха огромните скали.

- Деца – престъпници, о, аз не искам!
Проклети вий, завинаги да сте,
аз злото между хората потискам
а то край мене, тука да расте?!

Ти, дъще моя, дето вечно плачеш
над хорските неволи и тегла,
но никога не можеш да помогнеш
със своята малодушна доброта,

животно ти ще бъдеш сред горите
сред дивите жестоки зверове.
Над всяко зло проливай ти сълзите,
да бъдеш там безкрайни векове!

Да бъдеш ти красивата, страхлива,
да бъдеш ти плачливата сърна.
Да плачеш там над всякаква тревога,
тъй както и над хорските тегла.

*

А ти, престъпни сине, дето знаеш
да лъжеш и да скриваш подлостта,
проклет да си и горко да се каеш
в мъчения във вечна самота!...

От днес нататък моя дъщеря
и моят син ще бъдат тези, дето
достойно съхраниха любовта,
напук на подлостта ти във сърцето!

Тез двамата, които вечно пазят
най-повече от всичко любовта,
що подлостта и злото страшно мразят
и не продават своята душа,

ще бъдат тук, където бяхте вие
до трона ми, където съм седел.
Девојката ще бъде нежно цвете,
а момъкът – най-смел и горд орел.

А ти, престъпни сине, дето щеше
да бъдеш бог над всички богове,
що към разврата хората зовеше,
продал нелепо своето сърце,

ти, дето щеше с дяволска наслада
без милост да погубваш любовта,
на тези, де се нивга не склониха,
надмогнали те с ум и доброта,

ще бъдеш тук, където те ще бъдат
живеещи в любов и красота.
От тях да бягаш и да ти припомват
за миналото ти, за мерзостта.

Да бъдеш тук животно по скалите,
където сам живота би проклед,
и да те стряскат бурите, мъглите
и полетът на гордия орел!...

И вечно тук по острите върхари
от моя гняв печално да трепериш,
а идеш ли в горите ми прастари
и там желан приют да не намериш.

Да те прогонват диви зверове
и пак отново тук да се завръщаш,
където страшна буря ще реве,
където страх и мъка ще преглъщаш.

*

И в трясъка тогава се превърнах
на “горд архар”, вий както ме зовете.
И в страх треперещ, във простора зърнах
орел могъщ, разперил си крилете.

Край мен бе нежно цвете разцъфтяло,
тъй както каза моят горд баща.
Любов и красотите насъбрало
до днес на всички хора по света.

И оттогаз със своя гняв баща ми
и там орлите в синьото небе
измъчват ме във страх за подлостта ми,

разкъсват в мъки моето сърце.

Орелът често пъти се извива
край мен, подвил е своите криле.
Понякога се страшно в мене впира
за да изскубне моето сърце.

Понявга слизам долу, със сестра ми
се срещаме край бистрите води.
Но в своя гняв пропъжда ни баща ни,
изпратил звяр от гъстите гори.

И тъй години, векове минават.
Проклинам аз навеки подлостта.
А цветето с орела вдъхновяват
във хората любов и красота.

*

Понякога баща ми жаловит е.
Далеч изпраща гордия орел.
Заставам аз спокойно на скалите
и блаженство, и красота видел.

Тогава спомените аз забравям
от минали далечни времена.
Тогава съм щастлив сред красотата
и горд съм тук, на острата скала.

Щастлив съм аз, когато ги забравям
тез спомени и моите тъги.
Тогава аз съм горд сред красотата
и в мен велико блаженство цари.

*

Но скоро със орлите долетяват
пак бурите във моята душа.
С товар непоносим ми натежават,
проклинам аз отново подлостта.

*

Но някому ще донесе ли полза
туй разкаяние за подлостта?!...
О!...Никога греха не ще поправа,
все ще чернее моята душа.

Ако от вас е някой си убиец,
пролел е много кърви и сълзи,
и след това се от сърце разкае,
ще ли му някой в този свет прости?...

Ще може ли отново той да върне
на майките пролетите сълзи?
И тая кръв, която той пролел е,
ще ли възвърне мъртвите души?...

О, винаги ще бъде той убиец,
дори след себе си и във смъртта.
Ще носи срамно име кръвопиец,
с позорен спомен вечно за света!

Извършен грях се нивга не поправя,
той може само вечно да тегней.
Зарит в земята труп не се изправя,
за да възкръсне, за да заживей.

И моят грях жестоко ми тегнее
да свърши искам тоз кошмар проклет.
Баща ми пак за мене да милее
и добрини да върша в този свет.

Но вечно аз напразно ще очаквам,
мъчително ми времето лети.
И моя грях напразно ще оплаквам,
той на душата вечно ми тежи.

И затова се от греха пазете,
презирайте над всичко подлостта.
Живота ми за пример вий вземете:
от зло пазете своята душа.

Пазете се, че всеки грях е страшен
и дързък е като неканен гост.
Без шум той идва в пътя си безпрашен
и силен е с безумства и със злост...

И не със сълзи се от зло пазете
като безпомощната ми сестра.
Не скланяйте глава, а се борете
със черното в човешката душа.

Че Богът горд на правдата велика
плачливите и подлите сърца
на съд жестоки винаги ще вика,
за да проклинат своите дела.

Не грохвайте, бъдете държеливи,
безстрашни във великата борба.
Така ще сте доволни и щастливи
и чиста ще ви бъде съвестта!

А аз оставам тука сред скалите
без жаждата да бъда нявга Бог.
Дано остане за поука в дните ви
животът ми – суровият урок!

18.XI.1951 г.
с. Ласкарево

ЛЕГЕНДА ЗА СТАРАТА КОЗАРКА

Далеч зад полята, там горе в балкана
в къщурчица малка, закрыта в мъгли,
над кичесто село във китна премяна,
живяла е баба със своите кози.

Тя имала някога мъж свой любими,
живели с две малки деца, като цвят,
те расли във хубост, живели умилно,
два цвята най-лични през май в пролетта.

Но скоро се буря страхотна извила,
мъжът бил повикан на фронта войник
и болест коварна в децата се впила,
съсипала техния лик.

И други се болести много явили,
вгорчили безбройни сърца,
а майката клета, шо тихо скърбила,
изгубила своите деца.

Коварната болест и други отнела
и майки скърбели по тях,
селата им китни така опустели,
без песни, без детския смях.

А там през горите, в полетата равни
се водела тежка война,
която с безжалостни стъпки неравни
посявала болести, глад.

От бури пометен, оплискан със кърви,
войникът на тази жена
във страшния ужас на битки проливни
загинал за плач и тъга.

И майката клета, потънала в скърби
по своите скъпи деца,
не знаела още, че нов ужас дебне,
по-страшна, по-нова беда.

Но минало време и бурята страшна
затихнала сякаш за миг,
и в селото пусто в по някоя къща
завръщал се морен войник.

Жената несретна очаквала в сълзи
дано се завърне и той,

през тъмните нощи, тревожни, небързи,
не знаела капка покой.

Изчерпана в дългите нощи самотни,
капвала в черния мрак
и в дрямката чувала – стъпки ехотни
прекрачвали къщния праг.

И тихо се кротко вратата отваря,
тя вижда мъжа си...дошел!
И чува как тихо и сладко повтаря,
че бил е във битката смел...

И става тя, с радост ръцете протегва...
но скоро събужда се пак
и пламва във мъка – тъгата натегва,
похлупвал я грозният мрак.

А дните течали, години летели
във мъки, в горещи сълзи...
Селата със времето пак разцъфтели
забравили своите тъги...

Тя плакала скрито с болка в сърцето,
съсипана с бедност и глад
и бръчки дълбоки браздили лицето
от мъки, от дългия ад.

Гладът я принудил козарка да стане,
в балкана кози да пасе,
с ръцете си стари тояга да хване
с разбито от болки сърце.

На млади години козарка била тя,
и пасла е цели стада,
живеела с радост и зло не видяла
орлица със волни крила.

Но ето, във старост пак гони козите,
с приведено мрачно чело,
да шета отново по стръмнините,
далече от своето село.

Козите отвличали нейната мъка,
подсвирвала често по тях.
Привиквала бавно с тежка разлъка,
забравила детския смях.

Подкарвала сутрин нагоре козите
и вечер, прекапала пак,

се връщала бавно тя със сълзите,
самотна сред тихия мрак.

Когато понякога горе в балкана
попадали тъмни мъгли,
започвали нови пастирски страдания
по стръмните остри скали.

И свирела клетата баба нещастна
по своите немирни кози,
присядала морна, от мъка сломена,
с изплакани сухи очи.

И присмехулно ехтели звънците
на непокорното стадо,
яре врещяло нейде в мъглите,
без сълзи тя плаче нерадо.

Било в летен ден, пак пасяла козите
край бистрите речни води
и в миг ненадейно дошли пак мъглите,
разпръснали всички кози.

Безпомощна тръгнала из стръмнината,
зовяла ги с мъка и плач,
в посока на хлопките из висината
сред непрогледния здрач.

Дълго вървяла навред по скалите,
изгубена в черна мъгла,
крепяла се в стръмното тя за тревите,
проплаквайки с мъка и гняв.

Най-после над пропаст с косата развяна
проклела тя тази земя,
препълнена с ужас, злобно засмяна
политнала към пропастта.

И никой я вече там не подирил
по смъртните остри скали,
разказвали само, че нощем тя свири
по вироглави кози.

И в летните нощи щом грейне луната
сред тихия нощен покой,
нейната сянка стои на скалата
и плаче за рожбите с вой.

А после се чува да мами козите,
да свири и вика по тях,

като самодива лети над скалите
с отчаяно ядния смях.

И днес мелодично там звънкат звънците,
плаче тя с вятър горнак,
облаци тъжни леят сълзите,
припомнят легендата пак.

3 ноември 1947 г.
Пирин - с. Капатово

Кръстьо написал поемата след като отишъл с коня на воденица да меле жито в с. Кърланово и видял из стръмнините и скалите една старица да пасе кози.

В края на миналия век братът Благой разговарял с възрастен човек от същото село и се оказало, че Кръстьо отгатнал съдбата на своята героиня - мъжът и децата ѝ действително загинали по време на Първата световна война, а през 1949 г тя наистина се хвърлила от скалите.

С поетическото си прозрение и съпреживяването на съдбата на нещастните авторът предвидил и нейния трагичен край.

НАДГРОБНО ВИДЕНИЕ

Поле широко, нейде край полето
където почва полски пущинак,
къде от ниви свършва се морето,
израснал е печален храсталак.

До него в куп са камъни събрани.
О, кой ли знай защо и откога?
Над него - пусти ниви неорани,
под него – буйни хубави жита.

Като змия край него се извива,
пътека през зелените нивя:
тя криволичи, пътя си пробива
нагоре към планинските села.

Под този храст герой почива тамо
незнаен гроб за всеки оставил,
един тиранин знаел го е само,
тоз, дето и във гроба го зарил.

И лъхне ли в полето вятър леко,
започва храстът страшно да шуми:
шумът му тих не ходи надалеко,
слова надгробни сякаш той шепти.

А никой този гроб не подозира,
не слуша никой храста как шуми,
а и шума му никой не разбира,
със който той и плаче, и скърби...

Припада нощ безмълвна над полето,
ни звук, ни шум – блажено всичко спи.
И мракът жар посипал е в небето,
запалил е безбройните звезди.

Понякога ветрецът долетява -
житата почват сънно да шумят,
умислен, храстът страшно зашумява,
звезди над него трепкат и блестят...

По полската пътека някой крачи,
провира се през сънните жита,
но стигнал храста, сепва се вторачен,
извиква и протяга той ръка:

“Насреща кой?...Ще стрелям, ей човече!...
Ако си враг, не ще те пощадя!...

Недей мълчи!... Не ще те чакам вече,
куршум изпращам и ще те сразя...”

А храстът прошумя печално, страшно,
отрони сякаш някакви слова
пред пътника, стоеше като призрак,
и горестно мълвеше във нощта:
“Не стреляй, не, не ще ме ти улучиш!
Не враг насреща, а приятел твой.
Ти за смъртта ми не щеш ли да научиш,
приятелю, бунтовнико, герой?...”

Аз също любех правдата велика,
бунтовник крачех в нощните тъми,
но зъл тиранин в гроба ме натика,
със подлост от засада ме уби.

Уби ме и зари ме без пощада,
а любех аз живота без предел,
аз силен бях, кръвта ми беше млада –
и в гроба си дори не бих умрел.”

Тогава чух как прошумя печално
храстът мой, над гроба клони свел;
той плачеше, нареждаше ми жално,
опръскан с кръв, смъртта ми сам видел.

Аз слушам, щом го вятър залюлее,
донесъл много вести от света;
предаваше ми храстът как живее
народът беден, и без свобода...

Аз слушах го и лете, пък и зиме,
зашибан от виелици безброй;
Дори когато буря го превива
аз слушах го, разправяше ми той.

Разказваше кога е свежа пролет,
разправяше кога е есента,
говореше със всеки лист отронен
и падащ върху влажната земя.

Разправяше ми той и за сълзите
на майка ми, пролети нощ и ден,
че гроба ми тя нивга не узнала
и след това умряла зарад мен.

Разказа ми, че моите убийци
били избити, други пък след тех
тирани се възкачили, и на народа

мечтите не окичили с успех...

Доволен аз от този храст, поих го
със мойта кръв – от жилите ми пил.
Живея в него аз, затуй когато
повее вятър, страшно той шуми.

Измина време, колко аз не зная,
изгниха вече моите мяса
но в гроба си, макар да се старая
не мога и до днеска да заспя.

О, ще заспя навярно аз, когато
ще дойде всечовешка свобода
и с първи лъч над моя гроб незнаен
и мойта смърт ще хвърли светлина...

Но тръгнал ти по този път, в борбата
тиранина ще смъкнеш може би,
ала забравил свободата свята,
тиранин сам не ще ли станеш ти?!...

*

По таз пътека аз вървах, загинах,
убиец от засада ме уби...
Върви и ти, нощта ще те закриля,
но от засади се добре пази!!!..."

...И стихна вятърът. Човекът странен
когато в миг по пътя си се взре,
не чу гласа... Видя се той измамен,
че храста дрипав за човек бе взел..

Сниши се там, где призракът стоеше -
под него той навярно гроб позна...
И тръгна пак. Бездънна нощ цареше.
той тръгна пак, но вече със тъга.

А мракът го препаса и отвлече,
погълнаха го черните тъми.
След него лъхна вятърът далечен
и храстът пак започна да шуми...

1951/1952 г.
с. Ласкарево

Откъси от баладата са публикувани във в. "Литературен
вестник" 1991 г. и в. "Пиринско дело".

ПЕСЕНТА НА ВЯТЪРА

Прелитам над полета,
над градове, села,
над степи, над морета,
над цялата земя.
Кръстосвам аз безкрая
пустини, планини;
ни смърт, ни старост зная,
ни скърби, ни сълзи.

Отлитам до небето -
тъй вечен съм самак.
Доволен съм, загдето
единствен съм връсник
на таз земя; над нея
тъй вечни времена
песните си пея
без грижа, без тъга.

Присвивам се на всичко,
родено по света,
че бързо си отива,
погълща го смъртта.
А вечно аз живея,
милиони векове,
за мене те изглеждат
минути, часове.

И зная твърде много,
че много чух, видях,
и песните безбройни
безкрайно пъти пях...
Историята земна
най-добре я знам,
че както днес се скитам,
се скитам нявга сам.

И знам кога човека
роди се в този свят
и тръгна към прогреса
със подвизи богат.
Войните му безбройни
помня до една
и градове незнайни
зная в древността.

Аз всичко знам, което
се върши на света,

надсмивам му се лудо
със своята игра.
Че всичкото, което
до днеска съм видял,
във своите песни сладко,
блажено съм възпял.

И ако някой може
пророк или хитрец
таз песен да гадае,
навярно и мъдрец
ще бъде най-велик
през всички времена.
Но нямало е нивга,
а няма и сега...

От юг когато тръгна,
все нося пролетта,
целувам дървесата,
а те пък със цветя
усмихват ми се нежно,
разлистват листенца
да поздравят горещо
и мен, и пролетта.

Навлизам през прозорци,
отворени за мен,
тогава най ме любят,
че цял съм напоен
със свежест, с чудна свежест
с дъха на пролетта,
че с мен от юг долитат
и птички на ята.

Поникват из полето
красивите цветя,
а аз ги галя нежно
със леките крила.
Те питат ме засмени:
“Край има ли света?
И другаде цъфтят ли
тъй хубави цветя?”

Разказвам им и пея
за тази земна шир;
разправям колко зная
за чудния всемир.
Описвам, как морета
се ширят край света,
за степи, за полета,

за стари времена.

А те се радват, радват,
и плачат след това,
че скоро ще загинат,
че чака ги смъртта,
а аз им се надсмивам
и сладък аромат
разнасям и пътувам
и все така крилат...

Но степите ли стигна,
ядосвам се тогава,
че няма кой да чуе
безгрижната ми слава.

И бързо ги минавам
със лудия си бяг,
далеч се озовавам –
на ледения бряг,
на северни морета,
където мраз цари,
и там под ледовете
водата морска спи.

О, искам да ги стопля!
и морските вълни
свободни аз да видя
в безбрежни далнини.
Но скоро там простивам,
от ледовете пил,
и виждам се тогава,
че в грешен път съм бил.

И връщам се обратно
към онзи топъл край,
където е животът
като в небесен рай.

Но чувствам се настинал,
от болка вия аз,
и вред където мина,
прониква студ и мраз.

Това е зима вече,
снежинките въртя,
пилея ги, играят
над голата земя.
Почуквам по прозорци,
похлопвам по врати,

да вляза и се стопля,
че огън там гори.

Но никой ме не иска
пропъжда ме без жал,
вратата си пристиснал,
на топло се прибрал.
И почвам по комини
да вия с тъжен вой,
че нямам дом уютен,
ни близки, ни покой.

Аз скитам вън, същински
бездомник гол и бос.
О, кой ли в къщи иска
такъв изстинал гост!
Заскитал в тъмни нощи
без отдих и без сън,
че никой като мене
не лута сам навън.

Но ако някой вънка
излезе в този час,
със вихри го помитам
показвам своята власт.
Начесто чувам в къщи
дечица да скимтят,
премръзнали от мене,
и старци да кълнат.

Проклинат ме, че нося
от северния студ,
подслон че в зима прося
и вия като луд.
О-о знам, че ме намразват
и птички, и деца,
че шибам ги жестоко
по малките лица.

А лете ме обичат,
че в топлото поле
прохлада, свежест нося,
и жаркото небе
със облаци затулям...
Обичам аз това,
че и нивята зреят
под моите слова...

Но дойде ли пък есен,
животът пак замре,

когато всяка песен
и веселост се спре,
когато птички пойни
отлитат там на юг
и полета знойни
остават хладни тук.

И със печал линейт
горите и цветя,
попарени жълтеят
от есенна слана.
Когато цял светът е
във есен натъжен,
виновен аз се чувствам
и също наскърбен.

Тогава песента ми
е пълна със печал,
че всичко, на което
се бях така радвал:
цветенцата, листата
прощават се със мен
в прохладна лятна вечер
и в ясен, топъл ден...

Умират безнадеждно,
прошепват те към мен
“последно вечно сбогом”
с печален шум смутен.
Тогава се смущавам
от тяхната съдба,
че е безкрай жестока
природната игра.

Отбрулвам ги полека
на мъртвата земя,
нареждам ги грижливо...
И вечно все така,
когато дойде есен,
аз правя все това...
Забавни, тъжни случки
във моята игра.

И мъглите тъжни
във мрачното небе
ме молят да ги нося
като кораби в море:
и те са наскърбени,
налети със сълзи,
щом с тях не поиграя,

те плачат – дъжд вали.

Но стигна ли морета
или пък океан,
(тъй дълго ме очаквал,
печално замечтан),
тогава съм най-страшен,
чутовен ураган,
от водните простори
единствено разбран.

Прегръщам и целувам
безбрежните води -
и в любовта се раждат
беснеещи вълни.
Със вихрите си страшни
с любов им шепна аз,
те също ми отвръщат
със всеки свой талаз...

Горко на тез моряци,
видели страст, любов,
със порива ни страшен
на морските дъна
запращаме... Така сме
изпращали натам
и други – да не видят
любовния ни плам.

Те чакали ме нявга
със корабни платна,
наравно с мен да тръгнат
далече по света.

Но стигнал ги по пътя
с любовния напев,
задушвам ги, погубвам
със страшния си рев...

Но дълго щом се любя
със морската вода,
съсипана от мене,
пиян във любовта,
в покой я изоставям.
И с лудия си бяг
отлитам да почина
на някой морски бряг.

Но ако този бряг е
пустинен песъчлив,

и там не мога също
да бъда мълчалив,
че слънцето пламтящо
и пясъкът горещ
ядосват ме жестоко,
приличащи на пещ.

И духвам пак отново...
И пясъчни кълба
издигам и разнасям
по цялата земя...
Оттам, отгде минавам,
се връщам често пак...
И все така бездомен,
и все така самак.

О! Имам аз блажени
и хубави мечти -
да стигна до небето
трептящите звезди:
дано ги разпиля
със моята игра
и всички да посея
над нашата земя!...

И не така да скитам
във тъмна нощ смутен,
а вечно да е светло -
нощта да бъде ден.
Макар напразно духал
през вечни времена,
тревога аз не зная,
не зная и тъга.

От песента си вечна
сам съм възхитен.
Не ще умра, защото,
нито съм роден...

Кръстосвам аз безкрая,
пустини, планини,
ни смърт, ни старост зная,
ни скърби, ни сълзи.

1949 г.

ПИРИН
(Поетичен разказ)

Откъдето и да те погледнем,
чаровността и страстната ти песен
душите омагьосват и притеглят
с искрящи снегове в простор небесен.

На щастieto извор безсезонен,
красив с покоя, страшен в буря дива,
ту гневно огнен или с дъх озонен
свят на легенди и на самодиви...

И колко хиляди, милиони векове
във тебе тези красоти живеят
за нас неznайни, чезнат в тъмен ред
без твоят чар блажен да разпилеят.

Връстник си ти на нашата земя
и помниш стъпките на всеки минал век,
но сякаш със мълчание прикриваш
съдбовността на бедния човек.

Но ако твоите гори и върхове
разкажат за духа на времената,
то с твоят гордост той ще пламне в гняв
от кривдите сред земните си братя,
от властниците със порочен нрав.

Сега мълчиш и сякаш си угрижен
и ни навяваш страх със вечността...
О, не, с мълчанието си ти пак говориш
чрез бурите, със своята красота!...

Във твоите обятия обгърнат,
аз чувам - поток бистър в планината,
напява вятър, красота разгръща,
скали говорят с орли в небесата
с виелиците, с буките, с цветята!...

И омагьосан всеки в теб се врича
пред горски дъх с упойващата сладост
обича те, обича те, обича...,
че тук извира вечната ни младост
на щастие, хармония и радост.

Бунтовни чувства с бурите посяваш!...

Пирин, балкан на бурите си ти!

За тебе песни, приказки разказват,
че волната ти прелест няма край,
напразно дядовци на внуци искат да показват,
че старостта за тебе всичко знай!

Щом дойде чакан ден на пролетта
и слънцето сред рошави мъгли се поизправи,
в усойте и в грозната от зимата гора,
снегът, погалин с лъч, се разтопява
и ледове с кристален звън звънят,
разлистват пъпки сокове налели
и славеи приветстват с нежни трели,
орлите горе волно полетели!

Със слънчев ден и лунни ноци на прохлада
във теб, Пирин, започва новият живот на пролетта
от колибарските села, от зимната прихлупена ограда
овчари идат пак, подсвирквайки след своите стада.

От пролетното слънце погнат,
снегът към вечното си царство се прибира
сред гордите и страшни върхове,
където смел орел се разпростира
и спуска се към цел, подвил криле.

Тук някога във тъмните гори
комитите, борци за свободата,
измивали си раните със сребърни води,
брадясали, кръстосвали бърдата.

С брутен дим на бойни пушки стари,
пробуждали планинското мъртвило,
след кървав бой погребвали другари,
избягвали и в шумата се крили.

Затуй в балкана спят безброй гробове,
обрасли в бурен, треви и цветя,
надгробен камък две ръце побили -
награда за герой във вечността...
И само два от тях разкошни тамо -
на вожда Александров и на Яне.

И всеки, минал тук, главата свежда,
сълзата на признателност пролял,
народът тачи жертвите с надежда...
И с благодарността ги е възпял!

Пирин! Балкан горист от красотата
непроходим, със страшни долове,
Балкан на бурите,

с орлите в небесата,
на студните води,
на белоснежни върхове!

По карпи, в пещери се дивеч крие
с наострен слух, сърни пасат в горите,
по остри върхове се козе стадо вие,
белеят срещу слънцето скалите.

А там, където се прегръщат
потоците планински във река,
прорязала огромни брегове по своя път,
тя идва, та града МЕЛНИК да види,
потънал сред пустинен кът
сред пясъчни дворци и пирамиди.

Стърчат оголени стени
на крепост, дом и черквите старинни -
лебеди над сипеи и бели брегове накацали,
а сред града реката дирижира песни, химни
и лъха дъх на вино, бор, акации...

От времена на траки, римляни, боляри
блестял градът под тез руини стари,
зализвал и възкръсвал и се сривал,
а днес се скрил под шепнещи троали...
Разказват ни, че тук живеят феи,
че огънят оттук взел Прометея.

Родил се Бакхус тук от самовила,
тук погледи са спирали царете
Резос, Александър, Самуила,
звучали глас и лира на Орфея,
размахвал е защитен меч Спартак,
следите на Апостолите греят,
сред гръм и звън на остри ятагани...
отекват още стъпките на Яне...

Преминал Левски, а Гоце със комити
Илинденски пожар е разгорял,
и живот заложил в бъднините.
И шепне вятър пирински балади,
и пея песни и стари и млади
как борили се против робска нощ.

Но днес тук идват чорлави дървари
край мелнишките срутени дувари
да припечелят някой дребен грош.

Мелник, ти град на миналата слава,
останал днес най-малък на света,
престолен бил си на деспота Слава,
на мелнишкото вино и лоза.

Макар да си в руините забавни
и времето с невидими длета
от меловете ти забрава да извайва
и сипеи тъгата да навяват,
аз твърдо вярвам – идат времена,
за да възвърнеш старата си слава.

Звън пак на много черкви, манастири,
с духа свещен на нашите светии
и с волята на древния Перун
за нов живот ще викнат нови сприи
и пак като голям и бляскав град
ти ще възкръснеш силен и богат!

Така тупти сърцето на Пирина
във древни селища и градове
и пак дори след хиляди години
се чуват песни, стих и гласове.

* *

*

А горе във далечни висоти
подпрели куполите на небето,
голоскалисти жарки върхове
са впили жаден поглед към морето,
където в бяг към морни брегове
се гушват, гаят във игра водите,
очаквани със трепет век след век
девойки морски с образ на вълните.

Когато в летен ден и зной
е пламнела снагата им скалиста,
те молят морските безкрайни синини
да им изпратят облаче сребристо
- сърдечен дар
на любовта им чиста,
което с гръм и буря да ги поздрави.

И ширното море
на любовта отвърща със любов
дълбока и сърдечна,
по хубавото синкаво небе
изпраща бели къдрави вълма,
затуй и любовта безкрайна им е вечна,
тъй както вечна е над тях

и светлата луна.

И затова през лятото
в балкана бури се извиват,
за миг се помрачава ясното небе,
пиринските реки
с размътени потоци се наливат
и бързо в бяг отлитат там
през равното поле...

Сред мраморните бели върхове
върховен бог Перун е властвал тук
на гърмовете, бог на красотата
на правди,
със светкавичен юмрук!

И днес, когато гневен пак
разтърсва вършеите в планината,
и стигне ехото до полските села,
във страх изричат хората словата:
”Перуна пак гневи се в небесата!”

*

Пред бурята животните в гората
панически се юрват за подслон,
тъй като хората побягват от войната
от страх пред смъртно мрачен небосклон.

И волните овчари на балкана,
познаващи Перуновия гнев,
пред буря стадото натирват в стана,
от пещерите слушат страшен рев,
от който се раздират небесата
и като факли борове горят.

И дойде миг, пак
в тихост слънце грейва,
прекъснените в буря се забравят...
Останалите борове живеят,
умити върховете се изправят.

*

И В ЛЯТНА УТРИН ГОСТ НА ПЛАНИНАТА
ОТ ТЯХ ПРИВЕТСТВА ПЪРВИТЕ ЛЪЧИ,
ГЛАСЪТ МУ В ИЗБЛИК ЕКВА
В ДАЛНИНАТА
И БЕЗДНАТА НЕСТИХВАЩО ЕЧИ.

Почувствал волността,

далеч и аз
от хорските закони в равнината,
загубват виждам мощната си власт,
без смисъл за орлите в небесата,
кръжащи гордо с волната си страст.

И окрилен от волността и красота незнайна,
със пълен глас приветствам далнините:
- О, върхове, о, пропасти безкрайни,
дали така обръщате душите,
на всички ни, по стръмен път дошли,
с лъчиста радост да сияят в дните?

**С теб вдъхновен,
о, красота на красотите,
не чувства власт духът ми полетял,
но кой тиранин би рискувал...
в път към висините
и в страх от волността не би умрял?**

О, вие висини, о, пропасти магнитни,
защо от вас появява страха?...
Макар да сте деца на планината
най-стръвно зее главоломна паст,
готова да погълне синевата!..

Надлъж и шир – безкрайни планини,
между които чезнат равнините,
разбунен океан – застинал днес
с венци, с трикилометрови вълни...

**И пак към Бело море поглед бяга,
вълните там се като чайки реят,
Пирин натам, ръце – реки протяга
че с вечна жажда за любов живее...
към бялата, пленяваща Егея...**

*

А аз като орел на свободата
и рицар на висока чест, с поклон
издавам стон,
щастлив до плач от красотата,
докоснал Боговия трон.

Възпламнал със възторга на земята
сред страха и красота потръпвам цял,
но в името на туй, че тук почувствах
върх на свободата,
не ще да се пожаля аз,
дори след миг да знам,

че бих умрял!

А пропастите, върховете и скалите
все така мълчат -
готови с глас суров да заговорят:
- О, жалко си, човече,
ти със своите слова,
тъй бедно що звучат,
нищожен си с възторга,
със страховете от простора!...

Защо ти допълзлял си тук
сред царството на ветровете,
когато бури изморени
спят във този миг,
и с пламенен възторг
изтръпваш цял от ековете
на поздравите ни,
отвърнали на твоя вик?
Или от страх трепериш
сред абсолютния покой?
... Но само миг!...И буря
ще затули небе звездно,
ще видиш как извива се
със блясъци безброй,
как цялата Земя
разтърсва тя
и тръпнат страшни бездни,
припомнящи рождения ни вой..,
как светеци кълба сред мрака ездят,
реки клокочещи се носеха без път,
вулканите в гигантски огън вряха,
под чийто трясъци се друсаше светът!

Милиони пъти се изправяхме
и грохвахме отново,
милиони пъти
ний се раждахме
сред огнено море
и слушахме на глухи трясъци
нестихващото слово,
тъй като слушаш днес
ти ехото на своите гласове.

Ако тогава твоят Бог-творец
те бе изпратил
през огнените пари, там от небесата,
ти с първия си поглед би се разтопил
или пък вкаменен
останал би през времената.

И още, с още много чудеса
живеехме в милиардите години,
но ще припомним още за това –
когато ледници по земните гърбини
с длета дълбаха нашата снага.

Или пък за това как в светла вечер
приличаме на лунните пейзажи,
но с разлика, че тук животът вечен е...
Дано човекът мъдро го опази!...

Така със мисли приказни унесен,
обгърнат в пазвите на горди върхове
и всички тежести от своята
душа разнесъл,
освободена от гневните
или ефирни ветрове...

Пирин, на кой в душата
възторг и радост не посяваш,
на кой безсилен, унижен
приют не даваш ти?..

Дори и мъртвите сърца
със своя дъх ти съживяваш,
Пирин – балкан на богове,
балкан на бурите си ти!

И щом отлитне лятото,
изчезва с него сякаш младостта,
студена есен лесовете щом целуне
със смъртен знак,
окапват пожълтелите листа
и вихри дърпат лък
по тъжни струни.
Овчарите, подгонени от есенния хлад,
с вечерните огньовете слизат към полето,
и чорлави мъгли подгонени натам летят
и бавно, бавно падат от небето.

Покрит с мъгли, балканът опустява
само ловци гърмят, провикват се
с протяжни викове.
Те бродят из килимния шумак –
последни гости на балкана,
откъсват здравец – сетен цвят,
във късна есен що расте.

А някъде с ръмжене, с грохот,

и с чупене на клони стъпва мечка,
оглежда се самотна в голата гора,
към пещерата си за зимен сън
тя тронаво върви по своята пътечка.
Ще чака там да дойде пролетта...

Потоците шумят,
снагата си по склоновете бият,
чак напролет ще чуят славеите пак,
че скоро глутници от вълци
с грозен вой ще вият,
виелици жестоки тука ще сноват.

ПИРИН, ВЕЛИЧЕСТВЕН БАЛКАН
НА КРАСОТАТА,
ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ ВЕЧЕН ИСПОЛИН,
ПРИ ТЕБ ДОШЪЛ, СЪС СВОБОДА
ЧОВЕК ОЧИСТВА СИ ДУШАТА,
РАЗДЕЛЯ СЕ СЪС СКРЪБ
И С ДУМИТЕ:
“ПРОЩАВАЙ, СКЪП ПИРИН!”

Разказа Кръстьо сътворява, когато е в полулегалност 1948-49 г. и когато отива с ловците из Пирин и макар и с пушка, не желае да стреля в срещнатите доверчива сърничка и дружелюбна мечка, оставил ги да си вървят по своя път и когато познал същата мечка – простреляна от ловците, не само не споделил “ловджийската страст” и радост, но дори се чувствал виновен като съучастник за смъртта им.

Тогава това споделил с Гоцето (Георги Хаджииванов, емигрант от 1951 г в Австралия), записал част от Кръстьовия разказ “Ловджийски страсти”. Кръстьо това споделил и с майка ни!

-
1. ПИРИН – Тракийското име ОРБЕЛ на древната планина, преведено на славянски означава “висока. хубава планина”, но славяните през V ти век ѝ поставят името на своя главен бог Перун, защото тя е най-хубавата от всички славянски планини.
 2. МЕЛНИК – През 1879 г, когато София става столица, брой 7-8 хиляди души, а Мелник – над 20 000, макар да е всеизвестно, че Сердика като селище е вече около 8000 години. Вероятно Мелник е по-млад, но не е по-малко от 4 хилядолетия

СМЪРТТА НА ОВЧАРЯ

На Араслану

Балкана тъжен е, листата пожълтяват,
отлитнали са птичките далеч,
и храстите, горите запустяват,
из тях ни звук, ни песен има веч.

Една царица скръбна долетяла,
пропъдила овчари и стада,
горите и полята завладяла,
със своята скръб, със своята тъга.

А върховете голи в планината
покрити са със стар и с пресен сняг,
под тях, поели път към равнината,
мъгли се спущат бавно в своя впряг.

Край буките овце във куп почиват
навярно в път към ниското поле.
А пада нощ. И вихри се надсмиват
на пустошта под мрачното небе.

Край стадото колибка. Вътре огън.
В колибката овчари два седят.
Под песента на вихрите планински
те готвят се край огъня да спят.

Единият е стар, с брадата побеляла,
а другият овчар е още млад.
И двамата съдбата ги довяла
овце в Пирина лете да пасат.

През съчките се пламъкът провира,
огрява ги с червения светлик.
Но старецът доволство не намира
намръщил недоволно мършав лик.

Той бавно се размърдва и разкашля,
оправя грубия си ямурлук,
поема дъх и тихо проговаря:
“Ей, късно е, веч ний не сме за тук!...”

Но що такава мисли ме спохождат;
тегнее нещо в моята душа,
забравени ме спомени пробождат,
и нямам сън, не мога да заспя.

Седемдесет години отлетяха,
откакто съм на този свят роден,
но всички те тегла ми завещаха,
в живота си не зная хубав ден.

Откакто помня, все овчар съм тука,
аз идвам пролет с моите овце,
а есен пак наметвам ямурлука
и тръгвам пак към равното поле

Със стадото живота ми премина,
намирам в него радост и тъга,
че нямам близки, нямам и роднини,
богатството ми всичко е това.

Със хората нарядко се събирам,
а малко ме познават пък и те,
аз също тях добре не ги разбирам
за мен е чуждо тяхното сърце.

Аз по-добре познавам си овцете
и вълците, и верния си пес;
полето и в балкана върховете,
че в тях живота ми тече до днес.

О, може би във първата ми люлка,
там майка ми, във родния ми кът,
нещастно мене залюля и ето
нещастен е целият ми път.

Къде ли ще умра, кога ще бъде,
през зимата ли в пустото поле
или пък в пролет моя ден ще заjde,
предчувствува това моето сърце.

Живота си аз преживях самотен.
О, искам в пролет тука да умра,
и гроба ми да бъде тук сиротен-
сред буките, сред горските цветя....”

А младият овчар, втренчил очите,
във огъня и тъжно глава свел,
във полумрака сдържа си сълзите,
че в стареца сам себе си видел.

А-у! А-у! – вълн кучетата вият,
раздират сякаш своите гърла,
вилицата искат да надвият
със своя вой във нощната гора.

А старият навън глава подава,
надниква в този непрогледен мрак,
но вихър луд го блъсва незабавно
и връща се на мястото си пак.

“Дали на вълци кучетата вият,
или така от вихрите скимтят?
Че много вълци в този мрак се крият,
нападат и пропъждат своя глад.

О, не! На вълци не е този вой,
не съм го чувал нивга досега,
Но що така ми страх навява той?...
Нима...Напразно вият те в нощта?

Ей, късно стана, трябва да поспиме,
дано ми дойде сън във късен час.
Зарана трябва рано да вървиме,
че скоро тук ще падне сняг и мраз.”

В колибката утихна, мрак нахълта,
и огънят задрямал се успа;
С безшумни стъпки дрямка непропъдна
и двамата овчари завладя.

А вън стеблата буките си млатят,
преплитат своите клони и бучат,
ядосват се, простенват, тъжно плачат,
от вятъра не могат да заспят...

*

Овчарят млад надига ямурлука,
видял на изток светлата зора,
а кучетата вият на разлъка...
във тиха утрин, вили през нощта.

“Ей, старче, съмва, стадото ни чака,
а трябваше ний вече да вървим.
Тъй каза снощи ти, отлитва мрака,
настъпва ден, а ние още спим...”

Но старецът не щеше да мъдрува –
дълбоко спеше в новата зора,
той нямаше желание да чува
завинаги заспал, наред нощта.

“Защо така?! Дали ме той не чува?-
овчарят млад процеди през зъби, –
той никога така се не преструва
и в ранно утро никога не спи?”

И рипна със походка дръзка, хладна
разгърна го – той беше вкоченен?! -
краката му се подкосиха, падна
от тоя лик, тъй кротък и студен...

“Защо избърза, старче, със смъртта си
във полунощ ли те издебна тя?
И затова ли мисли ти тежаха –
предчувствие страхотно за смъртта?

Защо загина ти, учител мой?
И то сега, и то през есента?
Злокобния на кучетата вой
които снощи виха, не позна!...

На смърт от снощи тези псета вият,
от воя им не стреснала се тя.
Вълците дебнат овча кръв да пият,
а пък смъртта – човешката душа.

Не сбъдна ти се, старче, и мечтата
във пролет да умреш сред красота,
но твоя гроб ще бъде в самотата -
ей тук, във тази букова гора!

Съдбата тъй живота тук отрежда
на всеки роб смирен, на честен роб
с нещастие щом залюлее люлка,
с нещастия люлее го до гроб....

От теб едничко повече ще зная,
ще знам кога смирено ще умра.
И чуя ли тоз вой, не ще се мая,
ще знам, че ще ме навести смъртта...”

А слънцето през облак зад гората
сребристи лъч в колибката изпрати.
за сетен път да види на земята
овчаря, що смирено, сладко спи.

*

Мълчи гората! Кучетата лаят...
До болка късат своите сърца:
еднички против тази смърт роптаят,
че те са му най-близки същества!...

1948/49 г.
Пирин - с. Капатово

СТИХОТВОРЕНИЯ

ЕДЕЛВАЙСЪТ*

(по славянски – “плеснивецът”)

Ще ме попитате, о, гости тук на тези върхове,
защо самотно расна по скалите?
Не ме ли плашат луди ветрове?
Не ме ли мъчат вечно тук мъглите?...

Ще ме попитате: защо далеч от гъстите гори
аз расна тук под този небосклон,
където вой на бурите гърми
край боговете с вечен златен трон.

Или си мислите, че съм любими цвят на боговете
и кича тука техните дворци,
и те от своя трон през вековете
закрилят ме от бури и мъгли?

О, не, не ме закрилят те.
Не сещам страх от вой на урагани,
от пропастите с мрачния им рев,
че тез простори – ширни океани
отвличат всяка буря, всеки гнев.

**Аз расна тук високо в планината,
листенцата ми вечна сладост пият
от сладък сок на чудна красота,
че аз и тук орлите, де се вият,
деца щастливи сме на волността.**

17 октомври 1949 г.
с. Капатово, Петричко

* По късно, през 1951 г, когато Кръстьо е в нелегалност, стихотворението е включено за начало на поемата “Приказка за каменното цвете”.

НЕДОВОЛНИКЪТ

Потънал в мисли мрачни недоволник
от земния живот и от света,
размисля той като печален болник,
на себе си говори със тъга.

Да знам аз всичко туй, което
било е нявга в древността,
какво ще стане тука под небето
във най-далечни бъдни времена?

Да знам науките безкрайни
ще ли изминат своя път,
ще стигнат ли до тайните незначайни,
ще свърши ли за всички ни светът?

Да зная всичко туй, което
в света е всеки преживял,
с тъги и радости в сърцето,
горчиво или сладко пял!

Да знам да съживявам, да спасявам,
да подмладявам и за всичко лек,
тогава аз доволно доверявам,
ще бъда най-щастливият човек!

1951 г.....

МИР

Отново пак просторът е замрежен,
надлъж и шир по цялата земя,
светът във ужаси е пак наежен,
тъй както всякога пред буря, пред война.

А бурята, надвиснала се грозно,
заканва се със страшния си рев,
отправя предвещания сериозно,
че ще излее кървавия гнев.

Войната кон е. Рицарите нейни –
това са рицари на робство и тегла
и със войните те мегдан ще делят
за да спечелят цялата земя.

**Тез, дето носят робството и мрака,
са тези, дето носят и война,
на престъпления те носят знака,
а пък крещят за мир и свобода!**

Крещят и все така със дрезгави гърла
със клевети надмогват се безспир,
едните търсели страхотната война,
а другите желали само мир...

Лъжците никога не се срамуват
да се представят с искрени сърца,
те на светци се дяволски се преструват,
уподобяват се на божества.

Мир! Мир убийците престъпници желаят
със лагери, затвори и терор,
това за тях е мир, това те знаят,
това за тях са свобода, простор!

Бих предпочел в живота светли бури,
отколкото да съм във мрачен мир.
По-скоро слънце в кървави лазури,
но не мрак вечен в земната ни шир!

Без хляб, без свобода за всички,
със лагерите нови на смъртта,
това е гибел и най-страшна буря,
това е най-страхотната война!

А тез престъпници за мир реват
и готвят пак световната война,

ах, може би сред бурите на боя
да ни огреят чакани слънца!

Тогава, о, престъпни лицемери,
възседнали тоталната война,
ще да намерите победа под земята,
там дръжте здраво своите знамена!

*

А хората за светъл мир милеят,
те мразят вас и всякаква война
и затова със бурите ще ви отвеят,
за да възкръснат мир и свобода!

1951 г.

Урановите мини, Бухово, където
през декември 1950 г. вдигат стачка

ЗА ЖИВОТА

Ливадите, полята зеленеят,
дърветата ликуващи цъфтят,
на свобода в простора птички пеят,
орли в небето царствено кръжат.

Цветя и рози, всички разцъфтели,
целунати от слънчеви лъчи,
с дъх ароматен, пчели насъбрали
прегръщат ги и гаят те с очи.

Прелита пролетта с живот щастлива,
събужда тя цветя като слънца,
с любовните си пориви звънлива,
оживява мъртвите сърца.

Но сякаш миг и лятната жарава
прогонва много бързо пролетта,
в овошките натегнал плод узрява,
остава спомен за уханен цвят.

Простори натежали пожълтяват,
дочули сякаш жаловита вест
и скрити чувства, тайна скръб навяват
със багрите на есенния лес.

Така е и с живота на човека,
в сън преминава сякаш младостта,
събужда се – косите посребряват
и светят с признака на старостта.

От чашата най-бърже се отпива
налят блажени сок на младостта,
но жаждата той нивга не убива,
а пламнала – до гроб живее тя.

Любов и хубост в младостта родени
и буйството във нея що живее,
отлитат мигновено отстрелени
и в старини за тях да се копнее.

Едва прогледнал лъч от небесата
и облаците бързо го закриват,
за да тъгуват долу по земята
цветенцата, що с радост се развиват.

Защо отлита бързо пролетта?
Защо животът бързо си отива?

Защо ли не е вечна младостта.
а все така съдбата се присмива?

Шега не е ли, не е ли игра,
на ТОЗИ, що живота сътворил е,
създал любов, ум, чувства в същества
и най-подир смъртта им отредил е?

**Да бях аз БОГ, окичил бих земята
във вечна младост, вечна красота,
но и с жестоки меч на свободата
погубил бих и всякаква злина!**

1952 г.
с. Ласкарево

НЯКОГА В БЪДЕЩЕТО

Ще дойдат дни, когато на земята
днес живите ще бъдат мъртъвци,
пак слънцето ще грее в небесата
и пак луната нощем ще блести.

Тогава други хора ще живеят
тъй както ний живееме сега,
но те във робство няма да чернеят
ще бъдат в мир, във братство, свобода.

В земята ние ще да сме тогава
безгрижни във безкрайния покой,
а времето ще сеи над нас забрава
с годините, със векове без брой.

Само едни не ще да се забравят
и времето безсилно е над тях,
които за прогреса ни се борят
дори живота дават си без страх.

Над нас прелитат облаци без брой
засенчват слънцето и пак си отминават,
но който дава дъжд във пек и зной,
хората не ще да го забравят!

ТАКАВА ТРЯБВА ДА Е СВОБОДАТА

Отлитат си годините и вековете
във гробницата там на вечни старини,
тъй, както хората се скриват, неусетно
за сетен път затворят ли очи.

Но всеки век отминал е препълнен
със горчила, страдания, сълзи,
от всеки век полъхва срам човешки
от робството, от страшните войни.

Но този срам не чувстват тези, дето
го вършат и във наши времена,
които с робство хората измъчват
с грабежите и новата война.

А винаги престъпностите крият
със сладки думи, с хитрост и лъжа,
че щастие за всички хора носят,
че борят се за обща свобода.

А хората все тъй във мрак живеят,
прекарват в мъки земните си дни
и след смъртта на своите потомци
оставят все несбъднати мечти.

И те така живота да прекарат,
да чакат край на своите тегла
и същите мечти да завещаят
след своята смърт на своите деца.

Тирани нови днес ни управляват,
крещи за мир, за братство, свобода,
но подлещите само са свободни,
а другите са роби и сега!

Разбирам свобода едничка свята,
но без палачи, робство и сълзи,
която всички хора на земята
подобно слънцето да освети.

На, иде пролет тук над пущинака,
за някого ли идва само тя
и не къпини и трънаци,
а разцъфтяват всичките цветя.

Щом дойде, ТЯ е весела, засмяна,
запяват птички, щурци и деца,

облича всички в пролетна премяна
и твари и растения цъфтят!...

Такава трябва да е свободата –
богато-щедра като пролетта,
да грейне като слънце във сърцата
и да разцъфнат всичките цветя!

Март 1952 г.
с. Ласкарево

БЕЗУМЕЦЪТ
(Откъси от поема)

Безсрамие!!!

В коварство и разврат е плувнал този свят,
а подлостта разпъва го безчестно,
разкъсва с гняв месата си от яд,
че дух свободен ражда се начесто,
за да смущава вечния покой...
Защо така ме гледате, лъжци,
защо се чудите на моя гняв?!..
Отврата лъха в подлия ви смях
Отвратен е и новият ви свят.

За смърт ли е закана този присмех
или духовната ми само свят
желаете да умъртвите в мене
за да отпадна с робски дух при вас?!

О, не! Смъртта не ще ме никога изплаши
духът ми страх от подлост не знае,
той, честно посветен на свободата,
ще служи робски, вярно, всеотдайно,
докато кръв във жилите играе!

Надсмивайте ми се!
Чудете се на моя гняв сърдит,
чудете се!...
Но никога не ще го разгадате
със плитките си подли умове!

Но ще ви кажа аз!
Че този гняв сърдит е плач несдържан,
неканен гост на скърби и тъги,
че с него болките световни аз оплаквам,
притискащи и моите гърди.

Аз плача с този гняв!
Оплаквам робството дивашко над човека,
оплаквам вечния мъртвец – тоз жалък свят,
оплаквам мъките му безконечни
и робските въздишки, що горчат.

Аз плача! Макар че вижте, сълзи не проливам,
свидетели за всеки искрен плач.
Не ще пролея, че аз ги проклинам
че тез сълзи омайни са преструвки
на лицемерни майстори лъжци.

О, моите сълзи са поток неспирен,
това са моите огнени слова,
които с плач аз трябва да пролея,
за да не тровят моята душа...

Но кой съм аз, заплакал ядовито,
проклел живота в тази грозота?
Какво аз диря в този свят сърдито,
за да спре бунтът в моята душа?

Аз пътник съм!!! В несретен път голготен
мислено заскитал по света,
аз диря свобода, човешка правда,
морал аз диря, диря красота!

Но никъде аз нищо не намирам!
Навсякъде – разврат и пустота,
навсякъде със присмех ме обстрелват
със остриите стрели на подлостта.

Обстрелват ме!
Изискват се след стъпките ми морни,
безумец ме наричат полудял,
че в този свят – честити свят блажени-
в живота си аз нивга не съм пял!

Към красотата гледал съм с омраза,
че хвърлял съм в прогреса саботажа,
и затова безцелно съм се скитал,
да гоня образа на някакъв мираж.

О, бедний свят, без болки ослепял,
къде е дивната ти красота?
Къде е вашият прогрес, лъжци?
И тоз “честит живот” без свобода?!

Мълчите...И навеки ще мълчите,
със плитките си подли умове
но скоро с плач несдържан ще сълзите
наместо с тези диви смехове!...

Ще сълзите,
о, безчувствени тирани земни,
безумец ме нарекохте без срам
лакейски свят безумец ме нарече!
Лакеите в лъжливия ви храм.

Опитва се и мен да завладее
този храм със черните завеси

и да ме тикне в мрака, разпилее
та и моят дух при всички да обеси...

Жреци, царе, шамани,
Свещеници, палачи в черен храм,
издигайте вий лозунги измамни,
с могъщи знамена до небесата,
без чувства за вина или за срам
нек грее ваш'та кървава звезда
със маршове и химни на лъжата
с еуфория в концлагерния стан
и кръсъци на полудяла сган.

Сред този бесен марш под знамената
и сред кръвта под вашата
дрънчат страхотно тежките окови.
И за награда – вместо свобода
веригите сменявате със нови!
И туй зове те вие свобода!

Венчайте робството наместо свободата,
почитайте разврата за морал,
Представяте за правда на земята
зверския си хищен идеал!

Наместо истина – лъжата тук цари,
човешка обич е омраза вечна
и тази рабска песен безконечна
зовете химн на свобода и мир!

Аз дълго, дълго скитах по земята
като неспирни ветрове в света
да срещна естеството на душата,
да диря царство на човечността.

Ала разврат навсякъде цари,
такива знамена навсякъде се веят,
лъжци перверзни всякъде живеят
с един девиз на хищната си цел!
Проклех ги аз за подлостта им сляпа,
проклети да са и във вечността!...

- О, убийци, зверове със кървави муцуни,
не ви ли плаши близкият ви край?
Или с подлостта си ще измрете
която във душите ви витай?

Надсмивайте ми се!
Аз чувам смях злорад,
наричайте ме всички, както щете,

но аз на този смях със смях ще отговоря,
за подлостта ще запламя със меч,
навеки храма ви злодейски ще съборя
ще да катурна по идола проклет...
И ще заплроя мръсната ви реч!

Защото ние, хиляди безумци по земята,
презиращи и робство, и измама,
ще разбунтуваме със трясък,
на съвестта ще люшнем океана
и ще залеем гнусния ви свят.

Така последен аз ще се изсмея-
това ще бъде подлият ви край!

ПАРИ И ВЛАСТ

Човешката история е пълна с кръв и плач,
народите са страдали през вековете,
избивали се във войни, че не един палач,
да бъде цар могъщи над царете,
е тръгвал в поход кървав по света,
разтърсвал го е с кървавия глас
на страшната безмилостна война
и само за едно – пари и власт.

Пари и власт!...

За тях са поробявани народи,
убивани са в люлките деца,
продавани са оковани роби,
събаряни са тронове, кресла,
издигани са крепости, затвори
и сривани са градове с пристраст
в редицата на кървави раздори
на властниците за пари и власт

Пари и власт!...

Жестоки богове над боговете
богували на нашата земя,
оцапали със кръви вековете,
създали всяка подлост и лъжа.
Неправди и предателства, палежи
създавали, създават и сега
убийствата, престъпните копнежи
на властниците за пари и власт.

Пари и власт!...

В злокобна буря пак светът разклащат,
че властниците с кървави ръце
през острови морета океани
един към друг се зъбят и крещят.
Закани груби злобно си запращат,
за кръв развяват бойни знамена.
Те тронове си с бури ще разклащат
с престъпна и нечувана война.
И в бойните простори и морета
победа те ще чакат с луда страст.
Война ще е на подлостни незначайни,
война жестока за пари и власт.

Пари и власт!...

В името на тях какви ли не престъпности коват,
великите палачи на живота,
осъждат, стрелят, бесят и затварят,
убиват тъй човешката душа,
заместват я със подла и лъжлива,
поробена, покорна и страхлива
и всичко туй успят ли тогаз
народите започват с бич да шибат
със бич, оплетен от пари и власт.

Пари и власт!...

Те вечно на богати, сиромаси
на силни и на слаби ни делят,
разделят ни на партии, на класи
и във вражда неспирна ни държат,
да бъдем врагове едни на други
оръжие неспирно да ковем,
земята да разтърсваме със бури
и със войни, и в тез войни да мрем...

Пари и власт!..

На таз земя царуват
заклети врагове на свободата,
не ще да има правда, братство, мир,
докато те царуват на земята...

Пари и власт!...

О, вий коварни богове...,
на злото, на човешките тегла!...
Макар че богове сте, пак сте смъртни
и вас не ще ви пощади смъртта...
... Измряха много богове “безсмъртни”
измряха боговете на Олимп,
на вятъра, на бурите дъждовни,
на гърмове, на морската вода...

Пари и власт!...

Умряха всички като тях,
почитани от хората тъй много,
че бяха богове на глупостта,
измряха и те паднаха в борбата,
воювали през дълги векове
с човешкия стремеж към свободата
към щастие, що няма го и днес...
Умряха те, умря и слепотата

в борбата със великия прогрес...

Пари и власт!...

С борбата ни и вие ще умрете,
ще падне с трясък златният ви трон
че хората далеч през вековете
които в страх са правили поклон,
ще викнат със стремеж към свободата
към щастието с буреносен глас:
“Всеобщо братство, правда на земята
не робство, не разврат, пари и власт!”

1949 г.

СВОБОДНО ЩО ЖИВЕЕ

Не искам аз да съм богат,
злато, пари да имам,
че те товар са и тежат,
аз скръб от тях ще взимам.

Не искам аз в живота свой
да спя и да гуляя,
ще ми дотегне скоро той
и с гняв ще се покая.

Не искам кукла аз в ръце
да съм на други хора,
че куклата е без сърце,
без срам и без умора.

Не искам властник аз жесток
да съм, да управлявам,
та хорските сърца в дълбок
протест да угнетявам.

О, искам аз да съм човек,
свободно що живее,
едничка тя във моя век
не ще ми дотегнее.
Свободата!...

Това е най-велик въпрос –
и той светът люлее,
че истински щастлив е тоз,
свободно що живее!

1951 г.
Урановите мини Бухово

УБИЙЦИТЕ

Убийци всякога е имало на нашата земя,
убиващи безмилостно човека,
но днес най-страшни са от всички времена,
изминали по своята пътека.

Кръвници!...

Държете книгата на правдата със кървави ръце,
в очите ви жестоко стръв вилнее,
през маската на човешината кръв капе
а образа на маската се смее.

Вие хвърляте народите във бой
и ръфате човешките меса,
а със преструвки търсите за хората покой
поднасяйки им скърби и тегла.

Вий пиете сълзите за вода,
сълзи, които майките проливат,
за вас вината буйни са кръвта
хората – във боя да загиват.

Не ви ли мъчат жертвите, които
убивате за своите мечти,
не ви ли мъчи съвестта, с която
вас майка ви при раждане дари?

И птици с писъци ще ви проклеят
и тези там, загиващи във бой,
а майките им тръните над гроба ви ще сеят
и в гроба си не ще намерите покой!...

До гроба ви сълзи ще дотекат,
потекли като огнена река,
която в ада вашите души ще дави
и ще почерни ваще имена.

Ей, братя, вас изпратили ви в боя,
не стреляйте отсреща срещу хора,
подобни на вас със душата своя
че те обичат като вас простора.

Вий стреляйте нагоре към звездите,
нагоре стреляйте - към синьото небе,
недей проливате на майките сълзите...
Да пази всеки своето сърце!

Че всички братя сте изпратени във бой

да се избивате, тук всеки да гърми -
на властниците мрачния покой
да пазите, умирайки сами.

Ако ще стреляте, то стреляйте назад,
срещу които в боя ви изпращат
които миролюбци се зоват...
За всеки грях те трябва да заплащат!...

Убийците да съдиме по цялата земя –
за злодеянията виновници са те.
Да бъдат в мир човешките сърца
и нивга робство да се не плете.

Да махнеме човешките тирани,
това е горда висша добродетел.
И затова да бъдем призовани -
да смъкнем всяко робство и владетел.

Убийците на съд с тези окови,
опасали свободния човек,
и никога в ярем с убийци нови,
и никога кръв и човешка сеч.

Декември 1950 г.
Урановите мини, с. Сеславци

СИБИР

Пустинен кът на нашата земя,
спрострял се там, край ледни океани,
където век след век във самота
остават скрити или неразбрани
незнайни тайните на вечността.

Далече там в безкрайни снегове,
където дивечи в безброй стада живеят,
и бурни вихри в боен вой вилнеят,
във ледените пазви на Сибир
заточеници - призраци мъждеят...
В Сибир те тлеят...
В затвори гаснат дните им горчиви.
Там вее змейски хлад и грозота.
И там ще са геройските гробове,
далече от очите на света -
в пустините от вечни снегове.

Сибир, Сибир, за живите си гробница зловеща:
проклятие за хората на руската земя,
че любещите правдата горещо
и братството всемирно на света,
умират в мъки...

Сибир, към тебе майките отчаяно ръце протягат,
проплакват с гняв за своите деца,
отвлечени зад хладните стени далече,
принесени в курбан на глупостта
отдето няма да се върнат вече.

А те обичат своята родина,
обичат всички хора по света,
но зла съдба горчив живот е отредила –
из гробници незнайни във степта!...
**ТОЗ, КОЙТО НЕ Е РОБ, обича правдата
и светлината.**
Щом мрази робството, презира подлостта,
Презрян е ТУК! **НО ДОБРОВОЛЕН РОБ
НА СВОБОДАТА –
ще бъде ГОРДОСТ НА ЧОВЕЧНОСТТА!**

Тирани, все ли в плен света вий ще държите
и ще потискате свободните сърца?
И нивга ли не ще се уморите
да бъдете жандари на света?

10.I. 1950 г.

с. Капатово

-
(Публикувано от българската емиграция в Лондон, 1983 г. и стихосбирките в Чехия и Словакия 1990 , 2004 г и сборниците “Зорница” и “Вечерница” 2000 г.
САЩ, в-к “Неделник” и паметни листове в Австралия и Канада

ЗЛАТОТО

О, твоят лик в сърцето се забива
превземаш го – ти цар си, там цариш,
ти караш брата брат си да убива,
че повече над всичко се цениш.

Ти хората предатели ги правиш,
престъпници, палачи и лъжци,
окичваш ги с богатство и ги славиш,
че в този свят могъщия меч си ти.

По-силно си дори от любовта,
която вечно хората вълнува;
за теб продава тяло и душа,
тоз, който иска с тебе да добрува.

Ти хората в света докрай пленяваш,
метал си ти бездушен, но блестиш,
а пък земята с кърви оросяваш
и бедните във робство ти държиш.

Събаряш тронове, народи покоряваш,
където си – победата е там,
ти със войни земята разораваш
със безпощадния и кървав плам.

Ти нямаш граници, ти нямаш и предели -
със подкупи кръстосваш цял света.
През вековете дълги, отлетели,
било си бог, ти бог си и сега...

Честит е този, който на земята,
ти не примамваш със властта столика.
По-ценно злато крие той в душата,
затуй с ненавист мрази те велика.

1951 г
с. Ласкарево

ПОДЗВЕЗДНИ МИСЛИ

Когато падне нощ, излизам във безшумно в тишината -
със свежест и със радости препълнено сърце,
оглеждам се внимателно надолу в мрачината
и след това заглеждам се във нощното небе.

Аз виждам там звезди безброй, милиони са огрели –
едни от изток, другите към залеза горят,
но всички са към него път поели –
на път по своя вечен кръговрат.

И мисля си, ний хората като звезди не сме ли,
минаващи така по земния си път,
децата са звезди, току от изтока изгрели,
а старите догарят в своята смърт.

Аз виждам там една звезда сред звездното небе -
върви към заник, с нея заедно вървим.
За мене може би години ще се минат ... за нея часове -
и тя, и аз след залеза блажено ще заспим.

Но тя и другите милиони като нея
щом дойде нощ, и те от изтока огряват пак.
А ние хората, достигнеме ли края,
не връщаме се никога, а спим във вечен мрак.

След нас потомците ни пак от изтока огряват –
ще тръгнат като нас по същия човешки път;
Ще отминават своято пладнe и ще остаряват,
от старостта си уморени, ще срещат своята смърт.

О, звезди, умора, смърт, тъги и радости не знаете,
безспир трептите там през вечни времена,
в небесния безкрай със кръговрата си играете
и таз игра ще трае, докато трае вечността.

1948 г.
с. Капатово

БЕЗ ПОКОЙ

В небето облаци са полетели,
а накъде забързано летят?...
Навярно към Балкана са поели
в усойте на мира да поспят.

С умора тегнат: дълго ветровете
ги носят там по синкавата шир,
и най-подир високо в лесовете –
в усойте дано намерят мир.

О, облаци, напразно там ви носят
и търсите със този бяг покой,
че там Перуна саби ще кръстоса
от вас ще рукне бурният порой.

Така човек, прокълнат от съдбата,
цял живот се скита като луд -
и най-подир намира за душата,
в земята родна ласка и приют.

ЗЮМБЮЛ*

Не знам защо, но толкова обичам
едно едничко цвете в пролетта
и винаги аз името му сричам,
че любя го над всичките цветя.

Щом зимата подгонена отлитва
с намръщените си последни дни,
то листенца подава и пониква
и синкаво започва да цъфти.

Разцъфва то в градините, когато
цветята други сънно още спят,
то стъпките на пролетта дочува,
събужда се и пръска аромат.

И може би го затова обичам,
че с първите цъфти във пролетта
и затова аз името му сричам,
че любя го над всичките цветя.

Или пък затова, че сладък спомен
събужда то във моите гърди,
когато в пролет спят цветята още
то синкаво започва да цъфти.

Където и да съм, аз вечно ще обичам
тоз цвят, цъфтящ най-рано в пролетта,
Зюм-бюла – той е, името му сричам,
че любя го над всичките цветя.

март 1951 г.

с. Крушаре, Сливенско – на отпуск
във изселничеството

* И за Кръстьо синьото е символ на свободата

О, НЕКА САМО ДОЙДЕ ПРОЛЕТТА

Не вийте, зли виелици чудовни,
на зимата немирни дъщери,
от воя див на вихрите прокобни
пустинност сред полетата цари.

Смразявате в градините цветята,
от воя ви полето леденее,
та карате да плаче и гората,
за лятната премяна да жалее.

Но този вой ще почне да слабее,
ще онемят вашите гърла,
в простора мрачен слънце ще изгрее,
о, нека само дойде пролетта.

Ще цъфнат във градините цветята,
ще пламнат пак зелените нивя,
ще се окичи с накити гората,
о, нека само дойде пролетта!

След зимата светът ще се засмее,
светът ще се залее красота,
в небето волни птици ще запоят
с приветствие към обща свобода!
О, нека само дойде пролетта!

Декември 1951 г.
с. Ласкарево

ОТЛИТНА СИ И ТОЗИ ЗЕМЕН ДЕН

Отлитна си и този земен ден,
животът заличи и тази дата,
отмина той за тебе и за мен
за нас, дошлите гости на земята.

И ден след ден ще дойде онзи ден,
във който трябва ние да умрем...
Един – спокоен, другият - смутен,
със мисли за живота мигновен.

Юни 1952 г.
с. Ласкарево

КАПЧИЦИ ДЪЖДОВНИ

Горко на вас, о, капчици дъждовни,
що вятърът във мрака ви пилее,
разнесъл ви в просторите бездомни
и с вихрите си сякаш ви се смее.

Навярно вие се гневите, дето
ви късат там от майчината гръд
и падате във бездни под небето,
че бързо свършва земният ви път.

Но вие сте блажени и честити,
че удряте се в чистите стъкла
и много дълго, даже след смъртта си
държите ясно своята следа,

с която светите във тъмнината
и мисъл ми навявате една –
за пътя наш човешки на земята
и за покоя ни във вечността!

1951 г.
с. Ласкарево

СРАМНО Е

Кога над дъб красив струполен
от корена израсне дъб,
човек отива си доволен,
че силен е и здрав родът!

Но ако бури скършат върше
и там фиданческа снага
закелявее и привършва....
аз си отивам със тъга.

А някъде над храста крастав
расте, напир дъб в захлас
и дъбовия лес надраства,
надавам аз ликуващ глас!

О, срамно е за дъба, който
от крастав храст се наследи
и с чудо радва се окото
да види храст – дъб извисил

Така от здрав човешки корен
израстна лош, и гнил човек,
а пък от друг – прогнил, изроден
роди се ум на този век,
роди се доблестен човек!

1948 г.
с. Капатово, Петричко

НИЙ ХОРАТА

Край пътя труп на пес убит лежи,
в предсмъртие отворил е уста,
огрели са го слънчеви лъчи...
Прехвърква го немирната муха.

Но мине ден и два и този пес
със червеи небройни се покрива
и всеки от тях в тялото със бес
блажено своя хищен път пробива.

Те борят се, провират се безспирно,
светът за тях е сякаш сътворен,
това за тях е царството всемирно,
макар че те живеят само ден!...

И мине ден, под костите печални
под космите на мършавия пес,
оставят те останките си жални,
окапали като листа във лес.

Доволни от трупа те яли, пили,
прекарали живота си в борба,
но в сладостта си те се изтروвили,
приключили с живота и света.

На тях подобни хората не сме ли,
ровещи по цялата земя,
богатствата да търсим безпредели
но свършим ли и ...нищо след това?

1950

с. Блатешница

НЕ ИСКАМЕ НИ РОБСТВО, НИ ВОЙНА

Млъкнете о, премъдри философи,
на глупостите в съвършен език,
и вие там от своите тронове, престъпни филантропи
недейте ни ръмжа поне за миг!

Млъкнете вие, с теориите за свръхчовека,
за робството на робите,
за господарството на господарите!
Млъкнете вие, хората с теориите на капитализма,
с които носите човешките тегла,
намразили човечността в човека
и в името на своята власт
посяхте робство и война,
народи и държави разделихте...
и граници на фронтове побихте,
за да воюват брат срещу сестра*....

И вие спрете, новите пророци на земята,
смразили хората на мирния живот
да бъдат врагове един за друг...
И в името на глупостта,
на диктатурата на пролетариата
да се избиват както нивга досега!

Млъкнете, че и вие сте престъпници
на робството и мрака,
най-страшните на нашата земя...
Млъкнете всички вие, що крещите
за тронове, за божии права!
Или пък искате да заглушите с този рев,
да скриете със него подлостта?

О, чуйте само няколко слова
на истинското братство и човечност,
които вий преследвате със вашите закони,
защото страх обзема ви от тях.
Недейте кри с парцалите си груби
правдата – на истината светлите лъчи,
на хората отнели свободата,
недей измъчвате човешките души!

Природата не ви е вас създала
да бъдете могъщи божества,
да грабите човешките блага,
да ги дарявате на своите лакеи,
крепящи само вашите права.

Не ще ви защитят природните закони -
тук всяка истина е против вас.
И хората със искрени сърца не ви обичат,
че вие робство носите със своята власт.

Само законите, които вий ковете,
ви защитават, правят богове;
с тях мрежата на робството плетете,
но пак с престъпната си подлост и безсрамие
от вас се всеки сам мъдрец зове.

**А истински човешки мъдрци
на древността и новото ни време
заплюли биха ви направо във очи
заплюли биха вашите закони,
че в паметта на името им свято
вий кулите на робството градите!..**

Ей зрее вече младото им семе
в човека, във човешкото сърце -
за робство не остава вече време,
там вечността безкраят го зове.

А вие все така безспир крещите
и тронове си не давате сами,
вий искате насила да държите
и робството, и робските сълзи...

Не възхвалявайте напразно свободата,
че вие сте й смъртни врагове,
да я погубите желаете навеки
затуй пък тя над гроба ви печален
позорния плакат ще забодете.

Млъкнете! Тук правдата сама ще заживее -
към никого не носи тя вражда,
във братски мир ще бъдат всички хора,
със братски мир ще обновим света...

А вие бързате да ги обвържете с въжетата на мрака
и гордо да ревете: "Ето на -
това са хората свободни и щастливи,
това са хората на нашта свобода".

Млъкнете, стига!
Че всички честни хора по земята
ще кажат само няколко слова:

“Ние всички братя сме с едни сърца, **
не щеме между себе си омраза,

не щеме вождове – човешки божества,
не щеме граници, не щеме господари,
не искаме ни робство, ни война!!!...”

1950 г.

с. Блатешница

* Безспорно има предвид и разделението на нашия народ и държава на Берлинския конгрес 1878 г. и по-късно!

** Под този стих като мото през 2000 г. Кръстьо бе честван от българи и словаци в Българския културно-исторически център в Словакия и под това мото излязоха там публикации във вестници и списания

ПЕСЕНТА НА СЛАВЕЯ

Върбова се вейчица люлее,
а на нея пиле славей пее,
пее славей, с песента си дума
с нея трогва чувствата, разума:

“Чуйте ме о, вие всички хора,
чуйте ме как пея без умора,
чуйте ме, дечица, що играйте,
и старци, що мойта песен знайте!...

Чуйте, вие, кървави тирани,
всеки, който с кръв, с война се кани,
чуйте ме – в гърди ви ще олекне,
погледа ви кървав ще омекне!

Тази песен разпръсва тъгата
злите мисли, болката в душата;
нея слушат нощем и звездите,
слушат я в небето и орлите.

С нея в пролет зимата превръщам,
щом от юг във този край се връщам.
Чуйте ме, че щом пристигне есен,
няма да се чуе тази песен!...

Дето пея, всички ме обичат,
пръв певец ме всичките наричат.
Пея тъй, че с моя дълъг полет
там отивам, гдето има пролет.

Пея тъй, че съм сред красотата,
че живот ми дава свободата...
Тя душа на песните ми дава,
тя живота мил ми украсява.

Който иска като мен да пее,
тъй свободно трябва да живее...

Аз не зная скърби и нерадост,
затова живея вечно в младост,
който може като мен да пее,
никога не ще да остарее...

Чуйте ме тирани, разберете,
раните народни не ровете,
дайте му свободно да живее,
като мен щастливо да запее...

Пея аз, певец съм над певците,
разпилявам мъките, тъгите,
моята любов е красотата,
майка моя - туй е свободата!”

ЕСЕННА ТЪГА

Защо така, дървета пожълтели,
се свеждате, отбрулвате листа;
и вие, беззащитно посърнели,
опечалени есенни цветя?

Защо така, надули перушина,
летите бавно, птички, на ята,
поели път към новата родина,
отлитате прощално със тъга?

Защо и вие, облаци, в небето
се носите над голата земя,
без гръмове сте грохнали в полето –
и вам ли тегне есенна тъга?

Защо и ти, привел си тъй главата,
завръщайки се, дрипав, млад сеяч –
и теб ли тегне нещо на душата,
та крачиш бавно в падналия здрач?...

Навсякъде – в балкана и в горите,
в полето и в човешката душа -
тъй както са натегнали мъглите,
натегнала е есенна тъга.

1951 г.

с. Ласкарево

Публикувано в стихосбирките в Чехия и Словакия 1990 г.,
2004 г. и сборниците “Зорница” (1999 г.) и “Вечерница” (2000
г.)

ДВА ЗВЕРА

Два страшни звяра във една гора,
де множество животни там живеят
се вдигнали на кървава борба,
че те над всички искат да владеят!

Тук трябвало само един владетел
да бъде цар по древен обичай,
с харизмата на божи благодетел
най-мъдро той да стори ред и рай.

Два звяра искали в гората мир
и двата миролюбци се наричат,
а призовават те на кървав пир
животните, що битки не обичат.

Два звяра има днес на нашата земя
и двата щат земята да владеят,
затуй се вдигат те на огнена борба,
затуй във страшна лудост те беснеят.

На бой те готвят мирните народи,
а миролюбци сами се зоват,
че пътят им към братство щял да води?!...
Не братство, не! - за тронове крещят!

1944 г - март 1952 г.
с. Ласкарево

ДРУГАРСТВОТО La Kamaradeco

На този свят другари всеки има,
с които да се весели и смее,
с които дружно песен да попява
и вино върху масите да лее.

Другари – много, много по земята
човек би срещнал всеки час и миг,
но да не поглеждаш им в душата
да гледаш само външния им лик.

Приятел мислиш е, щом поздравява,
по пътя си и то приятел мил,
що на смеха ти със смях подражава
и за скръбта ти даже би скърбил.

Такъв приятел, считаш ти за верен,
че е в лъжите истина прозрял,
и рядко във смеха му лицемерен
ти подлостта и злоба би съзрял.

Но дойде час, когато огън, буря
обгърнат те и ти се би смутил-
за помощ ти другари призоваваш,
в които вярваш и си вино пил.

Припомняш си и смях и, обща радост,
и сам подаваш своите ръце.
Но вместо помощ, хитър смях дочуваш –
тогава виждаш подлото лице.

С таквото приятелство се днес светът приспива -
лъжеца към лъжеца се стреми.
На верността се всеки тук присмива
и хората остават пак сами.

Разбирам аз другарство, но което
е свързано със искрени сърца,
кои по равно мразят и обичат
и бурите, и слънцето в света.

Другар е този, който за другаря
живота си за жертва би го дал,
който, що за нищо в този свят коварен
другарството не би разколебал.

Такъв другар едничък на земята

по-ценен е от хиляди лъжци,
прикрили си сърцето и душата,
където злото, подлостта цари.

Такъв другар във робството, във мрака
загине ли, аз духом бих умрел;
или в жестока смърт към свободата
аз горд ще съм и смел като орел.

Аз знам и вярвам в моите другари,
Че са към мене с искрени сърца,
За мен те биха всичко мило дали
За тях пък аз – и своята душа.

1952, април
с. Ласкарево

НЕ ЦЪФВАЙ, ДРЕН!...

Огрява слънце в кратък зимен ден,
постопя се и мъртвата земя.
И ето че разцъфва жълто дрен,
помислил си, че туй е пролетта.

А розите надсмиват се от ъгъла,
и те очакват пролетта в мечти,
но никога така не се подлъгват
във зимен ден от слънчеви лъчи.

Лъжлива пролет е – не цъфвай, дрен
почакай я, ще дойде скоро тя,
че утре пак навъсен зимен ден
без жалост ще обрули твоя цвят.

* Публикувано за пръв път 1965 г. във в. “Звезда”
(Кюстендил), под псевдоним КАБИБ

ЖАЛКА СМЪРТ

Разправят, че смъртта е страшна,
там на бесило, на разстрел
и жалка е за този в младост
що мре, че старост не видел.

Не страшна, не, не е ни жалка
такава смърт – за свобода?!
Така умират вси достойни
и честни хора по света!

Не жалък е орелът, който
прострелян пада полетел,
че той дори и във смъртта си
крилете волно е прострел.

А жалки са тез, де убиват...
палачи всички по света,
де смърт отреждат, стрелят, сриват
за тях да бъде вечността.

Напразно стреляте, тирани,
и вас очаква ви смъртта,
сред мъртъвците във земята
не ще опазите властта!

За всеки тук от вас ще кажат:
“Умре и този гаден пес,
когато беше жив, с властта си
смъртеше, лаеше със бес!!!”

По-жалка смърт от тази нейде
ще срещнете ли по света,
когато хората ще плюят
над гроба ви със гнусота?

Смъртта е жалка тук на всеки,
който от нея се бои,
а горда е за онзи, който
я гледа право във очи!

X. 1951 г.

с. Враня

ПОЛУНОЩ

Безкраен мрак...

А в мрака всичко е утихнало в покой
и вредом страшна полунощ владее,
на кучетата гърлестият вой
затихнал е и всичко в мрак немее.

Полетата са глухи, вледенени
и вятърът, доскоро спътник мой,
уплаши се и сам ме изостави,
листа да брули не посмява той...

*

Небето е закрито от мъглите,
Балканът скрил е своята снага,
че полунощ простира си полите –
разкошната царица на нощта.

А там, в пътека тясна през полята
несретник крачи бързо във нощта,
той револвер е стиснал във ръката,
незнаен тръгнал нощем без следа.

Защо сега върви по таз пътека
и то - във полунощ и без следа?
Той път избрал е, път към свободата,
а може би ще срещне и смъртта.

А полунощ надвиснала се страшна,
тя всичко е унесла, за да спи,
та пътника по пътя му опасен
тъй както майката да приюти...

*

А призраци, милиони духове,
във полунощ са слезли от небето,
понесли се над всякое селце,
в прихлупени къщурки, колибета...,

където спят измъчени тела,
къде над всеки сянката витае,
която дух отвлича във нощта,
там, гдето през деня човек мечтае.

2

Те праведните сенки изпровождат
из рая там, през райските врати,
престъпните – в кошмарен ад измъчват,

че са порочни и вършат злини.

Във полунощ тез призраци небесни
са слезли там от мрачното небе,
утешават, съдят и обесват
тук живите, човешки духове.

Та бедните, разтърквайки очи,
във сънно утро като се събудят,
да ровят със ума си в паметта,
на сънищата си да се учудват
и да гадаят робската съдба.

О, мрак, покой, тегла, неволи!
О, слънце, бури и борба!
О, клет живот, съдба човешка
на всички хора по света...

Не сте ли миг блажен или злокобен,
кошмар не сте ли кратък в полунощ?
Миг, който много бързо в гроб заровен е
и след товабезкрайна, вечна нощ!

Октомври 1951 г.
Ходжово, Враня, Капатово, Ласкарево

ГЪРЦИЯ*

Страна на кървавия спорт – арена,
гърмят, не спират синовете ти и днес,
претръпнали, те мрат като на сцена
в защита уж на гордата ти чест.

Макар и тъжна, дъждовита нощ,
летят ракети, гръмват из простора
и бурно сблъскват се във мрака с вой и мощ
за идеал ли мрат там млади хора?..

Загиват млади любещи животи
и все деца на гръцката земя,
окапват по усои и окопи,
посяват с кости голите бърда.

Години все убиват се без жал,
не спират в студ, във пек и ветрове
и всички те покриват със печал
осиротените си домове.

Народ изстрадал – иска свобода,
а два се мрака безпощадно борят,
затуй зоват и мрака светлина,
един друг искат те да се съборят.

Над таз страна барутен дим
и майчин плач се носят,
деца умират гладни без подслон,
бащите им в планински храсти гният,
затуй, че според някой е закон!..

Закони много те са изковали
и все да мъчат хорските души,
лъжите в тях за истини са приковали,
те искат кръв и повече сълзи.

**О, Гърцийо, за чудо в древността,
гнездо си днес на буря ядовита,
два мрака в теб развяват грозота,
от теб зората кървава излита.**

Станете, мъдреци на древността,
страната ви е кърваво огнище!...
Не ще ли бунт възври във вашата душа,
че родният ви край е пепелище?!

Вий някога далече по света

разнесохте великата ѝ слава,
а днес се веят черни знамена,
с дълбока скръб, повява и забрава.

О, Гърцийо, страна на хубости,
на чудна красота,
страна на кървавия спорт, от нищо не възпрен,
попарен пъстър цвят в слана през пролетта,
дом светъл с черна буря поразен.

И все не спират пламнали огънове,
барут палачи хвърлят в буйна жар
и мерят пламъците си могъщи,
с които светът ще пламне във пожар.

**Вий, двата мрака, двете черни сили,
света ще хвърлите в невидана война,
със леден дъх лукави танци сте извили,
след кървав спорт вас чака ви смъртта!**

20 февруари 1950 г.
с. Капатово, Петричко

* По повод Гражданската война в Гърция и влиянието на двата лагера

КОРЕЯ

О, не Корея, не, а трясъци и смърт, пожарища и дим -
това е новото ти име!

Не китни градове, а купи пепелища,
не детски смехове, игри, а писък изумен
не хубави нивя, а пустош и търнища!

Корея!... Страна, покрита с гилзи и шрапнели,
посяли страх и смърт.
Страна, залята в скръб, със кърви и сълзи,
че там зловещи птици, във небето полетели,
изпращат бомби, в домове през пушек и мъгли!

Две тъмни, подли кървави ръце
се сграбчиха да мерят своите сили,
поведоха на бой престъпен брат със брат
и буря смрачи ведрото небе,
и братя стават врагове немили,
и пламнаха села подир села и град след град...

Реките с кръв човешка се преляха,
почервеняха морските води дори...
Полята се покриха с непогребани тела,
сирените на ужаси, злокобни песни там запяха,
на смърт и глад и песни на война.

Корея - огромен рудник на човешки кости,
разровена с окопи и със взрив.
В печална гробница превърната страна;
дошли във теб за да умрат и гости
от краища различни по света.

Корея, от всички ли ти най-нещастната страна си,
та пламна в теб пожарът на войната?...
Да лягат в общи гробници и майки, и деца
и уж с девиз: "Във името на свободата"!...

Къде е твоят бог, той спи ли в небесата,
не трогват ли го плач и трясък, и сълзи?
О, тези богове са мъртви веч, а други долу на земята
властвуват с по-корави, с по-безчувствени души!...

Къде, корейци, ви отлитнаха мечтите,
на стари, млади и деца
или заглъгнаха заклетите под стените,
в могилите на страшната война?

Но в името на свободата ли вий мрете,

и в името на свободата ли страната ви превърната е в степ,
и в името на свободата ли там братът
за брата си е кървав и свиреп?

Във името на туй или под силата на бича,
тъй както всякога било е досега?..
Че свободата тук тиранин никой не обича
и я погубват те със робство и война?!..

Ще съдят туй потомци, ще гадаят,
ще ровят гробници и срутени стени,
но истината винаги ще знаят
“защо е имало убийства и войни?!” ...

О, вий завиждате, нещастници
от тази кървава страна,
на хората, живеещи в мир,
но всякъде война ще вдигне своите празници
със по-жесток и страшен кървав пир!

Светът веч става цял една Корея,
в пожар ще пламва цялата земя;
ще се избиват хората по нея;
ще мрат тъй, както нивга досега!...

Но де сте вий, орисници световни,
да спрете бича страшен на смъртта?
Вий спите ли?! О...не, загрижени със речите лъжовни,
вий бързате...подготвяте война!

1951 г.

КРАЙ ГРАНИЦАТА

Пътека се извива в планината,
цъфтят край нея свежи теменуги,
а вейчиците дъбови в гората
над нея се покланят едни – други.

Поток под нея пени се в дерето,
блещука сред зелените треви,
де схлупено оглежда се небето,
на волните, кръжащите орли.

Един над друг, издигат се баири,
по тях стада разпръснати пасат,
овчарят пее, нейде кавал свири,
деца цветята пролетни берат.

Край границата...
Пътека се извива в планината,
по нея дири на кози личат,
от сини теменуги и цветята
се носи лек, приятен аромат.

Балканът цял е в пролетна премяна,
празнува своя пролетен разкош,
празнуват птици в шумата зелена
и там хвалебно пеят ден и нощ.

Ще мине време...
Брутални дни на кървава война
с топовни гърмове покоя ще разтрисат,
наместо детски глъч – със огнени гърла
картечниците ужас ще оришат!..

И няма теменуги да цъфтят,
смъртта с ужасна лудост тук ще коси,
човеци мъртви тука ще лежат
и мирисът на мухъл ще се носи...

Край границата...
Пътека се извива в планината,
край нея теменугите цъфтят,
децата тичат, пеят из гората,
а трупове човешки ще лежат!..

Октомври 1951 г.,
Крайграничните полета на Яново, Ходжово и Враня

ПРОТИВ РОБСТВОТО

Не е ли вече настъпил края
на тази грешница земя –
да свърши всяко черно робство,
да няма никаква злина?
Или пък все така в безкрая
ще има бури и тегла?...

На тронове тирани подли
се нижат все така безспир
и нови робства те донасят,
и все така надлъж и шир
със черни пояси препасват
земята ни във робски мир.

Пустинен мрак и в мрака духат
на робство грозни ветрове,
и само бухалите бухат,
и страх от воя им снове –
да може мисълта човешка
в мълчание да окове.

Понякога искрица блесне
с очакваната светлина,
но ураганни ветрове
се спускат, за да я угасят
и само клетви, плачове
след тях във мрака се разнасят!...

Нима пък хората обичат
такъв живот с безброй тегла,
нима те злото не отричат
и сляпо жертват съвестта,
и не желаят да окичат
съдбата си със свобода?...

Такъв живот не искам аз!...
Хвърлил го бих против злините,
безсмислено е да живея,
когато там, от висините,
тираните със своята власт
отреждат робство в низините!

Аз млад съм, в младост искам да умра,
че старостта ще ми тегне,
да свеждам старческа глава,
когато правдата немее,
че връх е взела глупостта,

навсякъде злини да сее.

На старини живота мил е,
макар че нищо ценно вече
не е останало във него,
отлитнало назад, далече
и само вечен гроб зове го.

А младия си мил живот,
живот със сили, с красота,
за правдата го жертва давам,
че мразя всякакъв хомот
и свободата уважавам,
ранявана от глупостта.

Смъртта за всекиго ще дойде,
днес, утре, то е все едно,
но да умреш като герой
за всечовешкото добро-
в земята вечният покой
ще ти е лек, ще ти е сладък.

Аз млад съм, в младост искам да умра,
не искам аз да остареея,
че старческата си глава
да свеждам аз не ще умея,
а пък умрял за свобода –
във вечна младост ще младея.

1952 г. с. Ласкарево

ПРЕДВЕЩАНИЕ

Говорят хората...
Защо през цяла зима в тоя дол
щом мръкне глухо бухалът забухва,
не спира той, макар по склона гол
виелици и ветрове да духат

Той буха сякаш с своите слова,
за нещо страшно, тъжни речи пее,
за болести, за някакви тегла
ах, в тази песен нещо страшно вее

Да, този бухал нещо предвещава,
настръхват всички като пред беда.
Ей, буря се отнякъде задава,
кръв ще залее цялата земя.

За кръв, за сълзи този бухал буха
така тъжовно, страшно през нощта
и предвещава с песента си глуха,
че кървава ще бъде пролетта.

1951-1952 г. с. Ласкарево

КОЙ Е ВИНОВЕН ?!..

Роман

31 МАРТ

I

Не бяха се изминали още и две години от свършването на Първата световна война, а нейният дълбок печат, нанесен от лъх на черното ѝ опустошително крило, беше съвсем ясен още. Страшните ѝ разрушителни и траурни дири изглеждаха толкова пресни, щото можеше да се помисли, че тя е свършила не преди две години, а само преди две седмици. Посърнали полета, разрушени и обгорели селища, тъжни и мрачни хора, пребулени с черни, траурни кърпи жени – старици и булки, жалееха за своите синове и мъже, загинали някъде във войната. Нещастни деца – сираци, дрипави и боси, видели много ужаси и разбрали това, което много щастливи деца, не знаейки, са питали и питат своите родители какво значи война!

Така изглеждаше след войната една точка от земното кълбо, един кът от Македония, която дълги години след освобождаването на трите държави – Гърция, Сърбия и България, остана под ярема на турското робство, за да плаща още на поробителя невинно кървав данък.

Най-последно, след дълги страдания и кървави четнически борби, турците бяха прогонени, Македония – освободена, но същевременно - и поделена между същите три държави. Поставиха се граници и освободеният народ заживя спокойно. Не след много започнаха междусъюзническите войни между трите държави, а след тях – и Световната война, които отнеха много човешки живота, не само на бойното поле с куршуми и пожарища, но и в мирните краища с болести и мизерии. Сега вече кървавите бури на войната бяха преминали. Хората бяха излезли на един

спасителен бряг, отдето можеха да се надяват и да очакват един по-радостен и щастлив живот, но всичко изглеждаше навъсено и тъжно още, така както изглежда гората и дивите животни в нея след страшна планинска буря. Така може би изглежда всеки кът от земята, отдето наскоро е минала такава буря. Така може би изглеждат и всички хора след една страшна война, независимо от кой край и меридиан на земното кълбо са те, защото чувствата, и мислите, нуждите, желанията и стремежите на всички хора в основата си са еднакви. И да може да се разберат тия чувства и мисли, нужди, желаниа и стремежи, да може да се разберат корените на всички страдания и нещастия на хора от един кът на земята, то значи да може да се разберат тия неща на всички хора по света.

Хората от тоя край бяха толкова невежи и прости, робството от незапомнени години дотолкова беше затъпило техния ум и поглед, щото допреди войната те не

знаеха какво значи автомобил. Много от тях не знаеха какво значи влак и железница. Планинските села осветяваха своите къщи, където живееха, с борина и дърва от огнищата. Техните къщи бяха толкова мизерни, приготвени от кал и греди, щото вечер, когато почиваха в тях, те можеха спокойно да виждат небето и звездите през лошия покрив на къщата. Всичко това напомняше твърде много един първобитен дивашки живот. Като че ли всичко това беше наследство от черното робство. То беше оставило и друго наследство, което тежеше в душите на хората и ги караше да потръпват от страх. Това бяха разбойниците, които – както през робството, ги имаше и сега. Те не изчезваха, а се въдеха като въшки в нечисто тяло. Хората трепереха от тях, защото те грабежа и убиваха, бяха безмилостни в нападенията си. Всичко това показваше назадничавостта на един живот.

Когато в 1912 г. турците си отидоха, тяхната войска опожари всичките села, отдето премина. Хората бяха избягали далече в планината, за да не станат също тяхна жертва. След една година нападнаха гърците и опожариха също всички села, които можаха. Върху старите обгорели плетища хората преправяха своите мизерни

къщички. Тук-там по-заможните хора в селото издигаха нови и много похубави къщи от старите. Планинските села не бяха достигнати от опожарителите и те пазеха напълно старинния си лик на мизерия, робство и нищета. Все пак, както полските, така и планинските села, а също и животът в тях се променяше, макар и много бавно. Полските села, които някога, преди години, бяха владения на някой си чифликчия Али бей, променяха своя лик и се превръщаха в нови свободни села.

Беше месец април. Горите по южните склонове на планината, почувствали животворния дъх на пролетта, бяха се разлистили. Не далече от тях, към полето, едно селце се беше сгушило между планинските баирки, сякаш да се закриля от студените северни ветрове. Край селото минаваше поточе, което по-надолу се събираше с други като него и образуваха малка планинска река. От двете страни на поточето бяха израснали върби, младите листа на които изглеждаха още жълтозелени и във тях весело пееха славеи, дошли наскоро от юг. Всичко, което се виждаше в селото, навяваше тъжни мисли. То беше тихо и тъжно. От време на време селската тишина се нарушаваше от петлите, които изкукуригваха, и деца, които си играеха боси край пътя. Една група деца, боси, по къси зацапани гащички, се завръщаха от гората, навярно отишли да берат пролетни цветя. Те влизаха в селото с крясъци и шум. Птичките, петлите и децата бяха, които развеселяваха селото и нарушаваха тъжния му покой. Слънцето преваляше своето пладнe и се накланяше към запад. Някои от орачите и работниците, които бяха излезли от сутринта да работят в полето, се завръщаха един след друг. Овчарите, които бяха откарвали стадата си чак до гората, за да ги пасат, сега се смъкваша надолу, за да

бъдат по-близо до селото и когато слънцето се скрие зад планината, да ги приберат в кошарите си. На около един километър на северозападната страна на селото, зад малък баир едно овчарче пасеше неголямо стадо. То беше на около дванадесет години. Рошавата му черна коса се спускаше на полукръгове над неголямото му леко врезано челце и уши. То имаше тъмнокафено – мургаво лице, право носле и твърде големи уши, леко наведени към лицето. Близо до него един орач подвикваше бодро и крачеше след воловете си. По воловете, с които ореше, по червендалестото му лице, едро тяло и засуканите му мустаци изглеждаше, че това е

един от чорбаджиите на селото. Време за пускане воловете от оран беше настанало вече, а той не разпрягаше; бързаше да си дооре нивата, от която оставаха още няколко крачки. Малкото овчарче пасеше неговите овце. То беше се опряло на овчарската си тояга, навело беше своята глава и големите му чернокафени очи гледаха натъжено в земята, а лицето му, макар и слабичко, беше твърде симпатично и привлекателно. В него се очертаваше скръб и меланхоличност. Това дете не беше така весело и красиво, като ония, които играеха на пътя, и другите, които се връщаха от гората. Сякаш беше недоволен от съдбата си, която му е отредила да бъде овчар на толкова ранни години и то овчар на чужда къща.

Наблизо в храстите чуруликаха птички. Освободени от зимните студове, те пееха доволни сега. Отсреща му цъфтеше една закъсняла дива круша. Многобройни мушици летяха във въздуха, въртяха се над главата му, преминаваха край лицето му, описваха най-различни фигурки с движенията си и изчезваха някъде далеч в пространството. Ластовици летяха високо над главата му, спускаха се като стрели, минаваха край него, изписваха весело и пак се издигаха нагоре, за да продължат неспирните си весели игри. Всичко това не привличаше вниманието на младото овчарче. Към всичко това беше чуждо неговото сърце. То не се интересуваше нито от мушиците, нито от пеперудите с шарените крила, нито от игрите на ластовиците, от които игри се интересуваше всяко друго дете. Навярно то се различаваше както по външността, така повече и по душевността от всяко друго момче на неговите години. То се държеше все така подпряно на тоягата си, неподвижно и мълчаливо.

От време навреме, когато овцете достигаха края на поляната и се приближаваха до близката нива, то вземаше тоягата в ръцете, замахваше с нея, без да я хвърля и с пълен глас извикваше: ”Р-ъ-ръ-р- ърт”. Овцете разбираха закана и като по сигнал се свръщаха отново към поляната. Момчето пак се облежаваше на тоягата си и пак потъваше в предишните си мисли и тъжности. Не привличаха вниманието му дори и агънцата, които се отделяха от стадото и тичаха, надбягвайки се из поляната.

За какво ли беше натъжено така?

Преди две години животът му беше по-друг. Ходеше на училище, където четеше и пишеше, учеше песнички и винаги се завръщаше весело у дома си. То беше в трето отделение и беше най-добрият ученик. Най-голямото му желание от всичко беше да ходи на училище, но беднотията го направи да напусне училището и да стане овчарче. Баща му не веднъж, макар и с болка, му казваше: “Ех, сине, върви ти, но ще напуснеш училището. Ученици могат да бъдат само тия, които имат пари. Ние сме сиромаси”. И от Димитровден той стана овчар на един от селските чорбаджии,

на който и сега пасеше овцете. Тая му беше вече втората година. Колко мъка изпитваше, когато всяка сутрин минаваше със стадото покрай училището. Той слушаше как децата шумяха, викаха и пееха весели училищни песнички. Искаше му се и той да отиде там и запее радостно като всички, но трябваше да върви след стадото. Той навеждаше глава и сякаш засрамено гледаше по-бързо да отмине, със

болка в сърцето, за да не чува тия гласове, от които се чувстваше толкова много унижено. Той се страхуваше да не излезе някой от немирните, закачливи деца от училището и да му извика присмехливо: “Ей, Видул овчарчето изкарва овцете”. Всяка сутрин той почувстваше тая мъка и унижение, които рядко можеше да ги

забрави и да се развесели сред полето. Във тия си мисли той взе бавно тоягата в двете си ръце, разтвори широко очи и на малкия насип от бурята с долния край на тоягата написа бавно няколко некрасиви букви “Ве-л-ка”. След това прочете това без глас, с леко отворени устни. Прочете още един път, постоя така мълчалив още един миг с широко отворени очи и след това, сякаш засрамен от само себе си, бързо зачеркна с тоягата си написаното. То не можеше вече да се прочете. Велка – това беше дъщеря на техния съсед, с която той ходеше на училище преди да стане овчар и си играеха заедно по цял ден. Той нямаше сестра. Неговата сестра беше починала и той си играеше с Велка и я обичаше като истинска сестра. Те разглеждаха заедно картинките по книгите и той ѝ показваше там, дето не разбираше тя, защото той знаеше повече от нея... Но откакто стана овчар, тая детска дружба и любов се прекъсна. Тя продължаваше да ходи на училище, но той стана овчар и всичко замря. Дружбата и любовта им беше в общуването – книгите и игрите. Велка беше толкова добра, че когато се срещаха, не му се присмиваше, както някои от децата, а го почиташе, както преди, но Видул не беше това вече, което беше преди. Той не знаеше вече книгите повече от нея, не ѝ показваше, а се чувствуваше унижен и се срамуваше от нея. Тя беше толкова по-напред от него, а той, той остана овчар. Подпрял се на тоягата умислен, той извади с малката си мургава ръка от дрипавите си панталони едно кърпче и го загледа така с широко отворените си големи очи, както скъперникът гледа пари или злато в ръцете си. Той го загледа като същинска скъпоценност. След няколко мига той отново го мушна в джоба на кърпените си панталони и пак се умисли, подпрял се. Това беше кърпичка, дадена му някога в дружбата като подарък от Велка. Докато той, опрял се на тоягата си гледаше натъжено в земята, овцете се приближиха бавно до нивата и навлязоха в нея. Той не ги виждаше. Орачът, който вървеше след воловете си, обърнат с лице към тях, ги забеляза и недоволено, с твърде строг глас викна: “Ха, овце в нивата, ха! Не се забравяй!” Овчарчето трепна изплашено, сякаш събудено от сън. То блъсна торбата си назад към гърба, защото се беше извъртяла отпред, взе тоягата и се затича към овцете, викайки : “ Р-ъ р-ърт”. Овцете тичешком се върнаха в поляната. То застана пред тях с тоягата в ръце и старателно ги гледаше и подкарваше бавно към поляната. Сега беше по-близо и до орача и наведе виновно глава, сякаш се страхуваше да не му се скарат. Орачът, достигаше вече края на браздата. Лицето му беше изпотено. Изморените волове издишаха тежко през големите си ноздри. Орачът спре преди да извие воловете за друга бразда и каза с омекчен глас: “Още малко и ще си тръгнем. Докато си отидем, ще се стъмни”. Оставаха му още няколко бразди. Овчарчето, което чакаше да го изругаят, остана доволно в душата си от тези думи.

На слънцето оставаха два остена път и то щеше да се скрие зад снежните върхове на западния балкан. Пред него се изпречваха малки облачета, които сякаш се опитваха да го закрият преди залеза от земята. То ги разтапяше с пламтящото си тяло, окъпваше в червенина и целия западен хоризонт, като успяваше да изпраща на земята през облаците лъчите си и като че ли уморено бързаше да се прибере зад балкана в своя дом. В тая привечерна прозрачност добре се виждаха селищата, посети по склоновете на западния балкан, където щеше да се скрие слънцето.

Някъде проблясваха водите на някоя река, минаваща през полето. От селото се чуваха кукуригането на петлите и веселите викове на децата. Полето усамотяваше.

Наоколо не се виждаше никой. Орачите и работниците, които се виждаха по полето, неусетно се бяха прибрали в селото.

Недалеч от храстите, нагоре към планината, се простираше гора. Тя току-що беше се разлистила и от нея идеше лъх на младост и зеленина. Птичките, изморени от дневните си песни, изпискваха в храстите и се готвеха за вечерен покой.

Накрая на гората, по посока на орача и овчарчето, едно огромно широкоплещесто тяло се промъкваше през дърветата и шубраците. Тоя човек държеше в ръцете си една къса карабина и внимателно се придвижваше напред. На кръста си носеше, мушнат в пояса, един пистолет, на който се виждаше само кальфът на дръжката. Под големия ремък висеше кама и един турски ятаган. На гърба, през рамото, висеше една хубава кожена торба. Косата на този странен човек беше черна и толкова голяма, че падаше на широките му плещи. Дебелият му врат, дългите му черни мустаци и брада, смръщеното му голямо лице и най-последно – огромният ръст, който имаше, придаваха страх на всеки, който го видеше.

Когато достигна края на гората, той се огледа наоколо и предпазливо прилегна зад първия храст към поляната. След ново оглеждане, той премина напред, зад другия храст и така продължаваше. Орачът и овчарчето не го забелязваха. Когато достигна последните храсти, той вече не се прикриваше, а тръгна към орача в целия си ръст. Когато го видя, орачът остана като гръмнат, защото това огромно тяло, като че ли изникна от земята до близкия храст. Той остави воловете и се опита да побегне, но един страшен глас “Ст-о-о-й” го накара да потрепери и се закова на място. Само за няколко секунди червендалестото му лице пребледня.

- Мислиш да бегаш ли – проговори със спокоен, но страшен глас човекът с пушката. – Не ще можеш вече. Пък не ще можеш и да ме излъжеш.

Той тръгна с големи, твърди крачки към торбата и палтото на орача, които бяха оставени настрана в оранта, като поглеждаше със страшните си очи орача. Като стигна торбата, той се наведе над нея и я разтвори, поглеждайки същевременно орача, за да не избяга. Той извади от торбата една кърпа, в която бяха увити хлябът и сиренето, взе остатъците и ги сложи в кожената си торбичка. След това бръкна отново в торбата и извади един револвер, дръжката на който беше позлатена. На долния край на дръжката стърчеше неголяма кама, която можеше да се прибира в самата дръжка. Странният груб човек започна да го разглежда внимателно, навярно като нещо ново. След това изръмжа с дебелия си глас: “Откъде е това?! За какво го носиш, да се отбраняваш ли?” Орачът отговори с треперещ глас: “От турско време е останал още”.

Страшният човек го прибра в пояса си и каза със заповеднически глас: “Сега тръгвай пред мене”. Орачът затрепери и замоли с плачевен глас: “Моля ти се, пусни ме да си вървя. Ще ме очакват в къщи. Ето – още една бразда имам и ще си тръгна. Имам жена и дъщеря, те ще ме очакват, ще плачат. Моля ти се!! Моля ти се”, продължи да изказва разбъркано мислите си орачът, като говорят му не се различаваше по нищо от плач.

- Няма какво да ми се молиш – го пресече нахалникът. – Тръгвай пред мене. Това син ли ти е, там с овцете? – продължи той, като посочи овчарчето.

- Не, това!... Това е овчарят ми – отговори треперещо орачът.

- Ще му кажеш да каже на домашните ти да донесат сто жълтици, за да те освободя, иначе никога няма да се върнеш у дома си. Разбра ли! Най-късно до два дни.

След това той вдигна ръка и замахна, като с това направи знак на овчарчето да дойде, викайки:

- Ей, хлапе, я ела тук!

Момчето дойде треперещо, с преbledняло лице, разтворило още повече големите си очи. Настана кратко мълчание. Стрaшният човек почака малко орачът да предаде на овчарчето си това, което му беше казал, но понеже орачът мълчеше, то той заговори:

- Ще кажеш на домашните на твоя чорбаджия, да донесат сто жълтици, ако искат да се завърне при тях, иначе няма да го видят вече. Срок – два дни. Ей там, на голямата скала. Ако не донесат толкова жълтици, след два дни ще го убия. Разбра ли? – изрева още по-страшно неочакваният гост.

След това той мушна с дулото на карабината си орача и му заповяда:

- Тръгвай, иначе ще те убия!

Орачът, виждайки, че не ще се отърве, се обърна към овчарчето и заговори с предишния си жалък глас:

- Видулчо, кажи на Елена, нека да отиде при чичо си и му каже каква е работата. Нека направи всичко възможно да събере откъдето може жълтици и ме освободи.

- Аз немам жълтици, бре човече – обърна се той към страшния човек малко окуражен, като с всичко това искаше да увери тоя човек, че той не е притежател на злато.

- Няма какво да ме залъгваш. Аз знам кой какво има – отговори разгневено грубият човек. – А сега тръгвай пред мене, че ще те прострелям още тук.

Орачът започна отново да се моли, но като видя, че го мушкат с пушката, тръгна неволно.

- Поне да разпрегнем воловете, бре човече – се досети орачът, като все, макар и съвсем слабо, се надяваше на някаква помощ от селяните и затова гледаше колкото се може да задържи тръгването към балкана.

- Ето – той ще разпегне воловете – изръмжа косматият човек – а ти върви без повече залъгвания, че ще стрелям.

Орачът искаше да викне, за да го чуят, но наоколо нямаше никой и той тръгна отчаяно.

Този страшен брадат човек с пушката беше разбойник от дълги години. Може би от юношеските си години още. Той се подвизаваше не само по планинските села, а и по полските – навсякъде, докдето можеше да ходи. Той не беше единствен, имаше

и други, но той беше най-страшният от всички. Наричаха го “Стария разбойник”. Той се отличаваше от другите по огромното си тяло, точната си стрелба и голямата си жестокост.

Никой, на когото се заканваше, не избягваше от ръцете му. Отличаваше се и по много други особености, които всички хора ги познаваха много добре. Например като тая, че когато спи, спи по цели дни и нощи, а когато напада – може да не спи по цели нощи, без да се уморява, както всички хора се уморяват.

Той можеше да изминава толкова път из планината, колкото много рядко хора от планинските села могат да изминат. Той нападнаше своите жертви все по един и същи начин. Взимаше по един човек от богатите семейства, било от път, работа или оран и заръчваше да донесат толкова жълтици за откуп, колкото

пожелае. Той се интересуваше и научаваше от свои хора всички богаташи по селата и винаги дебнеше. Когато някой се съпротивляваше и отказваше на желанията му, той го убиваше. Беше неумолим.

Ето затова хората се страхуваха толкова много от него и орачът, на който връхлетя сега, пребледня така и не смееше да отказва, че няма жълтици и че не иска да върви, защото беше уверен в това, че ще бъде убит на място. Само затова той носеше в торбата си и револвер, купен някога от някой турски големец, но страхът му от разбойника беше толкова голям, че когато го видя, той не тръгна за пистолета, а го забрави и се опита да побегне. Пък нямаше и време да мисли за съпротивление.

Този страх го накара дотолкова да се обърка, че не знаеше как да постъпи спрямо тази грубост и какво да говори, а тръгна безропотно пред пушката на разбойника.

Златото, което този стар разбойник събираше от хората по този начин, го скриваше някъде по скалите на планината, незнайно от никой друг. Той не знаеше за какво служи и защо се толкова цени. Знаеше само, че то се цени, че хората се караха и убиваха за него. Ето затова той го събираше и скриваше в планината. Той беше такъв още от годините на турското робство, може би повече от двадесет години и колко злато беше събрал, не знаеше сам. Той беше един прост човек и всичко вършеше заради това, защото и сам не знаеше за какво може да му послужи толкова злато, за което понякога се излагаше на истинска опасност.

Когато орачът и той се скриха за първия храст на поляната, разтрепераното овчарче – Видул започна да разпряга хубавите изморени волове. Още малко слънцето щеше да допре до планината. Току-що беше разпрегнало единия вол и беше почнало другия, един силен вик откъм селото го накара да се обърне.

Той се обърна и видя отсреща му току-що показало се от баирката едно негово другарче-съсед, с което ходеха преди на училище, което викаше колкото му глас държи:

- Видул, Видул, по-бърже ела.

Това момче не беше видяло картината, която се развиваше само преди минута пред ралото. То не виждаше и разбойника и орача, които се скриваха зад последните храсти и още малко щяха да навлязат в гората. Ако преди минута то беше стигнало на същото място и видеше това, което ставаше до ралото, то би помогнало на орача, който тъй много очакваше помощ, защото би се затичало обратно назад да

каже за станалото на хората, които винаги бяха готови за такива случаи да грабнат старите си пушки и револвери и да прогонят разбойника.

Щом като Видул чу и позна своето другарче, започна да разпряга с по-голяма сръчност другия вол, като лицето му се изкривяваше от мъка и напрежение, когато изваждаше жеглата от хомота и освобождаваше врата на вола.

Момчето, като помисли, че Видул недочува, нетърпеливо се затича към него. То стигна при него, когато вече Видул беше разпрегнал и другия вол и каза със запъхтян глас: “По-бърже, Видул, на майка ти й е станало много лошо и е искала да те види. Аз те търсих над селото, но като не те намерих, разбрах че си тука”.

Тази новина задуши гърдите на Видул и някаква тежина застана на гърлото му, която не можеше да премахне с преглъщане. Гърлото му така се вкорави, като че ли стана от желязо. Жестоката новина така задуши гърдите му, че дори не можеше и да заплаче, а само изкриви в ужас мургавото си детско лице.

От време насам майка му беше болна, особено през последните дни. Това още повече го правеше напоследък да бъде невесел и мрачен. Майка му толкова много го обичаше. Струваше му се, че неговата майка е най-добра от всички други майки. Той също я обичаше много. Тя не се съгласяваше да го спрат от училище и да го направят овчар. Не искаше да го остави по-назад от другарчетата му, но неволята я принуди и нея.

Откакто се разболя, тя искаше всяка вечер, когато Видул се завръщаше от полето, да отива до леглото ѝ, за да го гледа и милва с болните си ръце. Като че ли напоследък тя го обичаше повече. Видул беше загубил от болест единствената си сестра, а също и един брат. Един от братята му загина някъде във войната. Това правеше майка му постоянно да охка и плаче...

- Но къде е чорбаджията, та ти разпрягаш воловете му? – запита другарчето на Видул с един тих и мек състрадателен глас, като беше забелязало изразената му мъка на лицето.

На Видул не му се говореше, но като го запитаха, отговори натъжено и бавно с тъничкия си приятен глас:

- Старият разбойник го закара с него нагоре към планината.

Той каза така тези думи, за да се разбере, че не иска повече да го разпитват. Той заекна леко на първата сричка на изречението. Така си говореше винаги. Това заекване на първата сричка беше толкова приятно, щото придаваше една дълбока искреност и убедителност на всичко, което той казваше. Като че ли думите излизаха направо от душата му. “Как? Старият разбойник ли го закара?” запита учудено и втренчено другарчето му.

- Но на къде?

- Ей нагоре – отговори Видул, като посочи с ръката без да вдига наведената си глава.

Изненаданото му другарче се загледа внимателно в същата посока. Разбойникът и орачът току-що се скриваха и той успя да ги забележи, като извика учудено:

- А, ето къде се скриват в гората. – След това наново се обърна към Видул и макар да му беше твърде неудобно, запита:

- А на тебе нищо ли не ти направи?

- Не – отговори Видул, като подкарваше вече овците.

Другарчето му не смееше вече да го запитва, но след малко решително му каза:

- Ти карай овците, пък аз – воловете, за да стигнем по-бърже в село.

Преди да отmine напред с овците, Видул се обърна към другарчето си и го запита:

- Кой ти каза да ме извикаш?

- Аз си играех край училището с другите деца и твоят баща ме повика оттам.

Той ме беше търсил и вкъщи.

Видул отмина с овците пред воловете, като ги удряше леко и начесто и процеждаше недоволно през зъби: “рърт”. Овците се забързваха и затичваха от време навреме. Когато стигнаха в селото, слънцето беше залязло и беше паднал лек, прозрачен още, мрак. Жабите бяха закръкали вече в леговищата си на крайселското поточе. Децата крещяха в игрите си край училището. Чуваха се вечерните весели лазарски песни на момичетата, които се събираха всяка вечер след залез слънце и пееха така приятно.

Това не правеше никакво впечатление на Видул. Те бяха пропътували целия път в мълчание. Те минаха край училището и след малко влезнаха в двора на една

по-голяма и по-хубава къща от другите. Край самия двор беше кошарата на Видуловото стадо. До нея имаше една плевня, а на другия край на двора имаше фурна за хляб. Пред вратата на плевнята стоеше мома. Това беше дъщерята на чорбаджията. Като видя Видул, тя го запита с весел момински глас:

- Тая вечер вие с татко закъснете от полето.

Но преди да проговори Видул, другарчето му го изпревари, като каза с бърз глас:

- Видул го извиках аз. Майка му е била зле и е искала да го види, ми каза неговият баща и аз го търсих по полето.

Тогава момата със съжалителен глас каза:

- Остави овцете, Видулчо, аз ще ги прибера, а ти си върви.

Той остави овцете и си тръгна, но момичето го запита веднага след това с енергичен глас:

- А татко къде остана?

Видул беше забравил за поръчката за баща й, понеже мислеше за болната си майка, но като го подсетиха, той се обърна към момичето и каза с треперещ глас:

- Како Елено! Чичо Стоимен го закара Стариият разбойник в планината.

Младата мома изписка като ударена от гръм. Такива два гръма в тоя ден удариха в душата на Видул, но той не произнесе нито едно стенание

- Ах, татко, татко!...И това ли трябваше да понесеш – завика, плачейки момата, като извиваше пръстите на ръцете си.

- Може би ще го убие тая нощ в гората? – запита, плачейки, момата. – Не ти ли каза татко нищо? Ти при него ли беше, когато го закара разбойникът?

- Да, там бех – отвърна Видул. – Чичо Стоимен каза да кажеш на чичо ти да събере сто жълтици и да ги отнесе на разбойника, ей там, на голямата скала, най-късно след два дни, защото разбойникът каза, ако не му се отнесат до два дни толкова жълтици, щял да го убие.

Тя продължаваше да плаче. От нейния писък излезе на малкото ниско балконче и майка й, която тревожно запита и след като научи за станалото, изписка и тя.

- Видулчо, прибери овцете ти, че аз не мога! Ще падна.

- Како Елено, аз ще прибера и овцете, и воловете, нека той си върви, че може майка му да... – каза другарчето му с едно дълбоко детско състрадание, като не довърши мисълта си.

Момата разбра, че майката на Видул не е добре и може да е починала вече и каза, плачейки:

- Върви си, Видулчо, че и твоята нещастна майка не е видела бел ден.

Тези думи на другарчето му и девойката удариха сърцето на Видул, което и без това плачеше. Те разкъсаха бронята, която стягаше гърдите и гърлото му, и сега той не можеше да издържи повече. Закри лицето си с едната ръка, избухна в плач и хукна да бяга, сякаш искаше да се отърве от нещо страшно. Устата му беше извита жаловито. Тя наподобяваше чакмак, с който старците хващат огън, за да палят лулите си. Сълзите му се лееха като бързи капчуци от стреха. Той тичаше и плачеше с глас. Нищо не забелязваше наоколо. Една жена, отиваща за вода със стомни в ръце, се мярна пред пътя му. Тя го запита: “За какво плачеш, бре дете?”

Той не отговори нищо. Отмина я бързо, без да я погледне.

След малко той изви в двора на една от крайселските къщи. Това беше дворът на Видулови, в който той прекарваше нещастните си детски дни.

Като се намери пред двора, той се спре. Избърса с двете си ръце измокреното от сълзи лице и очи, пое дъх, за да спре несдържания си плач и като

помисли, че му се е наложил, той тръгна към вратата на малката порутена къщичка. Когато стигна вратата и протегна детската си ръчица да отвори, то чу изнемощелия глас на майка си: “Нема ли го още Видулчо”, но се наложи на плача си, натисна ключарката и отвори. Той влезе с наведена глава.

Майка му беше легнала на един край на стаята до стената, върху нечисти постелки. Другият край беше захванат от покъщен багаж. Близо до болната беше огнището, което не гореше сега, но зимно време служеше за печка. Подът не беше от дъски, а само от изравнена земя, на средата на който беше постлана една стара разкъсана черга. Отгоре нямаше таван, а се виждаше направо покривът, през който винаги, когато имаше дъжд, капеше вода и разкалваше земния под.

Тая къща приличаше по-скоро на една твърде хубава колиба, отколкото на къща. Тя имаше всичко две мизерни стаички. В едната беше наблъскана цялата покъщнина, а в другата живееха, цялото петчленно семейство. Повече не можах да станат, защото децата се разболяваха и умираха.

В ъгъла над главата на болната жена блещукаше малко кандилце, по което имаше наредени няколко икони. Изглеждаше, че майката на Видул беше набожна.

Щом като се отвори вратата, жената обърна главата си към нея. До нея бяха наколеничили Велкината майка и една стара жена – селска баячка. До нея беше също бащата на Видул.

Още се показва на вратата Видул и тя извика, правейки усилия да се повдигне, с плачевен треперещ глас: “Ела Видулчо! Ела, сине! Ела по-близо до мен да те видя,

че скоро не ще мога вече да те виждам, че ще останеш сираче, хубаво дете, така като малко птиче без майка”.

Видул още с влизането беше видял баща си, майката на Велка и баячката около майка си и тръгна засрамен към нея с наведена глава, като плачът му напираше отново.

Жените започнаха да утешават майка му с един тих умолителен глас: “Недей плачи, жено, какво си се развайкала, ти ще оздравееш и пак ще заживееш като порано, пак ще се радваш на децата и къщата си”. “Ах, никога не ще оздравея вече. Аз чувствам, усещам, че тая нощ ще умра. Не ще ми помогне никой”, каза болната с един глас, в който личеше безгранична надежда за живот. Лицето ѝ беше бледо и изпито, то беше мургаво и кръгло, което на бледата кандилена светлина сякаш светеше. Косата ѝ беше разрошена върху възглавницата, навярно от мъка. Тя беше черна. Нямаше нито един бял косъм из нея, макар че беше измъчена повече от бащата, на когото косата беше почти побеляла. Тя беше на около 43 години. Видул ѝ бе последното дете.

Когато Видул приклепна до нея, тя хвана ръката му, привлече я към себе си и се загледа в лицето му. Като видя плакалите му очи и пак насълзени, тя занарежда с още повече развълнуван глас: “Ти си плакало, дете. О, знам, Видулчо, знам, сине, защо плачеш, знам, че сърцето ти подсказва, че ще загубиш майка си. Затова очите ти са пълни със сълзи”. Жените се разплакаха от това. Разплака се и бащата на Видул. Видул също избухна отново в тих, несдържан плач, над който вече беше изгубил сили да го задържа. Майката продължи още по-разгорещено, с един припевен глас:

- За тебе, Видулчо, за тебе, сине, ми е най-мъка на тоя свет. Бате ти Мирослав израсна вече. Той скоро може да се ожени, ще заживее друг живот и ще забрави миналото. Баща ти ще ахка, ще ахка, па ще свикне с новия живот. Аз ще отида на оня свет при твоето сестриче, сине, при Маргарита; ще отида при батко ти Стоян и при най-големия ти батко Киро, когото убиха на войната и ще се грижа за

тех там, ами за тебе, Видулчо, за тебе, нещастно дете, кой ще се грижи!? Ще ходиш по чужди врати, по чужди къщи, с чужд хляб ще израснеш, детето ми. Ще ти се карат, ще викат по тебе като по куче и ти ще търпиш и ще преглъщаш всичко! О, знам, знам каква е чуждата милостиня, знам как се расте на чужда къща, как е сладък чуждият хляб, колко са тежки хорските ругания. Знам колко нещастен ще бъде твоят път, дете, и затова плача и ми е най-мъка за тебе. Не ще има теб кой да те изпере и закърпи като майка. Не ще има кой да те милва и прегръща. О, знам аз как се расте без майка, без майчини милувки и прегръдки. О, аз ще гледам Видулчо, от небето как ще се мъчиш, как ще кукаш като кукувиче без майка. Но ще мога ли да ти помогна?! О, Боже, Боже, аз ли съм най-виновна, та мене най-жестоко наказваш? Какво съм ти прегрешила толкова, Божичко, та ме разделяш от децата, та правиш децата ми да бъдат сираци. Винаги съм живела по твоята воля, Божичко. На никого лошо не съм мислила, с никого не съм се скарала и никого не съм оскърбила. Никога не съм клюкарствала и никога не съм краля. Винаги съм ходила на черква, молила съм се, не съм пропускала нито една черква, нито един пост. Живела съм само по твоя воля, Боже, защо ме наказваш така.

Тука гласът ѝ стана обвинителен:

- Не ти стигна единият ми син, когото взе преди осем години, Боже, не ти ли стигна и другият ми син - най-голямата ми рожба, та взе и малката ми хубава дъщеря. Не ти стигна и тя! Не ти ли стигна всичко това, Боже, та сега искаш да вземеш и мен и да оставиш децата ми сираци. Или ще протегнеш ръка и за тях! Боже!... Не си прав! Не наказваш тия, които живеят грешно, които лъжат и крадат, които хулят и убиват, а наказваш твоите си хора, Боже, които те почитат и обичат. Или и ти на тех можеш по-лесно, защото са по-слаби, а от грешниците и чорбаджиите се боиш. Защо ме наказва и наказваш, Боже, аз не съм грешница, пък и мъжът ми е прав като божа кравичка!

Тя каза това, сякаш за да увери Господа, който може би се съмнява в правотата ѝ. - Или изплащам стари грехове, Боже, на баща ми, на дедо ми и дедото на моя дедо... О. помня моя дедо, той беше добър и набожен човек. Лошо на никого не правеше!... А моят татко!... Моят татко беше истински светец, мравката не настъпваше. На лошото – с добро отговаряше. Всички го обичаха и почитаха като праведен и честен човек. По чужди къщи работеше, за да ни храни и отхрани. Обичаше ни и ни се радваше, но не ни се дорадва, помина се от мъки и неволи! Майка ми! Майка ми едвам я помня. Но тя също беше праведна и добра. Тя също ни остави сираци и не сме видели бел ден след нейната смърт. Осем деца бехме. Четири братя и четири сестри. Аз бех най-малката. Те беха всичките добри. Ожениха се. Ожених се и аз от чужда къща и заживях семеен живот. Тогава бехме всички заедно и си гостувахме. Обичахме се всички братя и сестри. Но когато настана войната, се разделихме. Те останаха в Гърция, а аз дойдох в България. Поставиха граница между нас и ние не можахме да се видим вече. Какво ли правят сега, живи ли са, здрави ли са, не знам. Братя и сестри!.. Те - гърци, пък аз – българка! Това направи границата! Но нищо, ако са гърци, те пак са ми братя и сестри, те пак ще плачат и жалеят за мен, ако се научат, че съм починала.

Току-що беше се поуспокоила, задълбочила се в своите спомени, ужасната мисъл, че се намира пред смъртта, на смъртното легло, отново я обзе и тя пак пламна в предишния огън на предсмъртието:

- О, ако се научат те, че техната сестра, че техната най-малка сестра, която много милвах, е болна на смъртно легло, ще дойдат да ме видят, ще дойдат и ще искат да ми помогнат, ще дойдат, за да поплачат от мъка на моя гроб. Но знаят ли?! Откъде ще знаят?! Кой ще им каже?! Пък и да знаят, могат ли да дойдат през

границата?!... Ах, тая граница, пуста да опустее. Да опустеят домовете на тия, дето я прекараха. Тя ме раздели от братята и сестрите ми. Тя е виновна, сега пред мойта смърт да нема никой от тех при мене да видя! А-ах! Ни брат, ни сестра, ни братовчеди, ни никаква роднина! Каква жестока смърт! Да имаше поне некой от тех да видя, беше по-друго. Те щеха да се грижат за децата ми. Ще имаше кой да милее за тех. Щех да умра спокойно. Ами сега!... Ох , тая граница, отгде я измислиха да я поставят. Да се не види дано! Да опустее, що разделя братя и сестри, майки и деца.

Тя говореше за нея с такава злоба и гняв, че ако беше пред нея като живо същество, би я разкъсала в гнева си. Тя никога не беше говорила и клела с такава злъчност. Никога не беше толкова лоша и злобна, защото никога не беше заставала пред умирање. Тя никога през своя живот не беше казала такива думи с толкова дълбоко чувство и вълнение.

Този момент я направи да види истината и да я изкаже с такива вдъхновени и трогателни думи, които никой друг, който не бе на нейното положение, не можеше да ги изкаже така, защото не може да чувства толкова силно дълбоката истина.

Жените слушаха изповедта на тая жена и хълцаха. Тая предсмъртна реч беше задушила и техните сърца и те бяха спрели вече да я утешават, защото виждаха, че не могат. Видул и баща му плачеха също.

Смъртта хвърляше вече първите белези на лицето ѝ. Погледът ѝ ставаше мътен. Ръцете ѝ изстиваха, но тя продължаваше да нарежда със същите усилия и вълнение:

- Ах, Боже, ти нареждаш така, Боже. Ти ме раздели от братята и сестрите ми и ме измъчваш сега. Всичко става от твоя ръка. Но ти си неумолим, безжалостен и жесток, Боже!!

Тя не можеше да види, че богът който я измъчва е неправдивият живот, който наистина е такъв – неумолим и жесток.

- Аз не зная за какво съм виновна, Боже, и защо ме наказваш така! Моя ли вина или чужда изкупвам! Аз не съм виновна, Боже, защото откакто се помня човек, все страдам и винаги съм била правдива. Може би ти грешиш, Боже! Може би ти си виновен за толкова нещастия и страдания!!!..

После тя поспре за малко, сякаш е сгрешила нещо, и пак почна:

- Прости ми, Боже, че те оскърбявам, но аз имам право! Аз не съм виновна, защо ме наказваш?!

Убедена в това, че Бог винаги е прав и непогрешим и като не намери отговор на въпроса си “Кой е виновен и защо я наказва”, тя се обърна към мъжа си с един обвинителен поглед и занарежда отново:

- Колко пъти съм ти казвала, Атанасе, да бегаме от тая къща. Да я разрушим и да си направим друга, на друго место. Разправят, че тука некога хайдушки глави са сечени, че тука е текло човешка кръв и че на това место са мъчени и убивани хора, а ние тука свихме нашето гнездо и Бог ни се гневи и ни наказва. Откакто сме дойдели тука, хубав ден не сме видели. След мойта смърт не искам повече тук да живеете, защото Бог на вас ще излива своя гнев. Той вижда, знае и помни всичко. Вървете на друго место, търсете нов дом в друго село, но тука не искам да бъдете и да страдате повече. Бъдете по-далече отук, но не ме забравяйте, недей забравяйте моя гроб.

Всички плачеха. Бащата на Видул при тия думи се почувства виновен и за да я утеши, преглътна за да спре плача си и заговори с тих глас, с който искаше да увери и себе си:

- Недей се тревожиш. Ти ще оздравееш. Мирослав ще дойде сега с фелдшера. Той ще ти помогне и ти ще оздравееш.

Но жената, усетила своя край, не се утешаваше, а отговори с повече разядосан глас и със същия плач:

- О, тоя Мирослав, защо го пусна да ходи за фелдшер, та да не мога да го видя пред смъртта си.

Бащата отговори със същия мек глас:

- Аз не го пусках, но той... не вярвал много на молитви и баяния. Но по-добре, фелдшерът ще дойде и ти ще оздравееш.

Жената се ядоса повече:

- Какво ще оздравея, бре човече, не виждаш ли, че угасвам или не вярваш. Какъв фелдшер може да ми помогне и да ме оздравее, когато ми е писано да умра. Кой може да върви против волята Божия... Яд ме е, че Мирослав не ме послуша и нема да го видя. Не мога да издържа, докато дойде. Аз исках всички тук да бъдеме, когато затворя за сетен път очи. Аз искам всички да ви гледам до последното ми издихание. Аз искам пред смъртта си да ми обещаете, че ще напуснете тая къща, че ще избегате оттук. Нека опустее това место, където толкова време страдахме. То е виновно.

Тя говореше това все така с плам и с едната ръка беше хванала ръката на Видул и я беше сложила до лицето си, а с другата го милваше по главата, като избърсваше от време на време сълзите му.

- Аз искам да не.... - продължи тя, но вратата се отвори и тя спря като обърна глава към нея. Всички обърнаха глави натам. Влезе един младеж със зачервено и изпотено лице. Той беше твърде висок и плещест. Лицето му беше голямо и сочно, челото – високо, носът – също голям и подвит като орлова човка. Големите му очи блеснаха в полумрака, но той беше смръщил чело и гледаше през вежди, сякаш се беше бил с някого навън. Това беше Видуловият брат Мирослав. Като го видя, майката въздъхна дълбоко, сякаш смъкнала товар от душата си и каза:

- Ела, Мирославе, ела тук. Аз искам всичките да бъдете край мене и да ви гледам. Той избърса изпотеното си лице с ръкава и тръгна с големи решителни крачки към нея. Всички го гледаха, но никой не се решаваше да го запита. Той се приближи до майка си и сложи голямата си ръка върху челото ѝ. После се изправи и със същия смръщен поглед загледа умислено някъде в одимената стена. Лицето му пребледня. Такива бяха лицата на всички други. Те бяха спрели да плачат вече, само ръцете им трепереха. Те искаха всички да узнаят защо не е дойдел фелдшерът, но никой не се решаваше да попита. Старата баба баячка беше изредила всички лекарства, които имаше и беше изказала всички баяния, които знаеше, но резултат нямаше никакъв. Всичко вървеше зле. Най-после бащата запита с тих треперещ глас:

- Защо не дойде фелдшерът, сине?

Мирослав смръщи още повече вежди и заговори с един презрителен тон:

- Страх го било от разбойници. Идваше ми да го удуша. Дори и кон бех взел за него, но го било страх да върви нощем.

Майка му го прекъсна, вперила поглед в него, като беше спряла да плаче вече:

- Нема какво да се гневите, сине, човекът не е виновен, прав е, пък и по-добре, че така напразно щеше да идва, колкото да търси пари, а като нема, какво щехте да дадете.

Неочаквано тя преобърна няколко пъти големите си очи. Жените припискаха..."Боже, Боже!"...Надвесени над нея, започнаха да плачат всички.

Мирослав, който имаше твърде сложен характер, задържа своя плач, но лицето му преbledня смъртно. След това тя задържа отворени очите си и каза с тих и бавен глас:

- Тука сте всички?...Моята се свърши.

Смъртта сякаш я предупреждаваше. Тя ги огледа и попита със същия угасващ глас:

- А къде е Араслану?! Нема ли го още?!

Бащата, като плачеше, побърза да отговори объркано с треперещ глас, сякаш искаше да ѝ угоди:

- Той, той още пасе овцете, сигурно не знае.

Тя изгледа всички с един бавен поглед и заговори с отслабващ глас:

- Слушайте ме всички сега. Атанасе, Мирославе! Обещавате ли ми, ще ми се закълнете ли, че след мойта смърт ще напуснете тази къща?

Мирослав не беше изненадан от тези думи, защото той и по-рано чуваше майка му да казва, когато беше здрава, да напуснат своя дом и сега наведе само глава, обрулен от скръбта и нищо не каза, като големите му очи започнаха да се наливат

със сълзи. Бащата плачеше и прошепваше замъглено от скръб: “ Марио, Марио, на кого ни оставяш?” Тя пак започна:

- Обещавате ли ми?

Бащата побърза да отговори:

- Обещаваме, Марио.

Мирослав не отговори, защото плачът го превземаше и той измълча. Майка му го запита с още по-тих глас:

- Ти не искаш ли, Мирославе, да напуснеш тая къща, където сте страдали така? Не искаш ли да ми обещаеш?

Мирослав, който по-рано не се съгласяваше с майчиното желание, когато беше здрава, сега не удържа, избухна в плач със сълзи и произнесе:

- Обещавам, майко.

Последното ѝ желание щеше да се изпълни. Тя погледна Видулчо с тъжен поглед и каза: “Видулчо никога не е бил против волята ми, той няма да откаже”. Тънкият, детски още плач на Видулчо изпълваше стаята. Страшният момент пристъпваше. Майка му прошепна пак с тих, бавен и замиращ глас:

- Искам да ми обещаете едно – че няма никога да се разделяте и да оставяте Видулчо сам, по чужди стрехи. Искам да не забравяте моя гроб, където и да бъдете, да идвате понекога и ми запалвате свещица. Помнете майка ви, знайте, че тя ви е обичала повече от всички майки.

Последните думи тя каза с пресекалив, бавен и толкова тих глас, че едвам се чу. После захлупи очи и затихна. Тя не можа да получи и чуе второто обещание. Забрави да поиска и причастие пред смъртта си. По-рано, когато беше болна, тя казваше често: “Да не забравите да ми донесете причастие, да се причестя преди да умра, защото ще ми се сърди Бог”.

Ридание изпълни стаята. Мирослав изгуби сваят и падна до нея. Баща му и Видул започнаха да го повдигат, плачейки, ужасени още повече. Той се свести и пак седна до майка си, безсилен като отровен. Риданието издигаше своя напев. Жените занареждаха тъжно със своя женски припев. Видулчо също отпусна своя глас, за да излива по-добре мъката си.

След половин час те бяха претръпнали и риданието затихваше от време на време. То започна да поглъща по малко от тяхната скръб и да ги извежда от страшните моменти на обезсъвестяване. Надойдоха и други жени. Донесоха свещи и

цветя. Видулчо сякаш се беше засрашил след това от жените и беше спрял да плаче с глас, а само хълцаше. Мирослав се беше опрял на стената и гледаше безнадеждно, сякаш беше обречен на смърт.

Някога той ходеше на турско училище. След това ходи и в прогимназия и му оставаше още малко да стане учител, но нещастията му попречиха. Той беше даровит. Всички го познаваха в училище, не само заради способностите му, а и заради буйството му, с което се отличаваше.

Опрял се на стената, той мислено се връщаше към своето минало и поглеждаше плахо към жестокото бъдеще, както то му изглеждаше в този момент.

Баща му беше снажен и приятен човек. Той имаше към петдесет години вече и всичката му надежда беше в двете деца. Сега изгубил ум, побледнял, плачеше и триеше сълзите си, приседнал до майка му. Кандилцето и свещите замигаха. Вътре беше все така тъжно и мрачно.

По едно време отвън се дочу глас по куче: “С-с-с-с-т”.

След това един весел гърлест смях “ха-ха –хо”. Никой не обърна внимание на това. Кой ли се смееше и то точно сега? След малко вратата се отвори, без чукане, като всякога, и влезе един остегнат в опинци човек. Това беше човекът, който се смееше. Косата му беше прошарена и лицето – ясночервено. Това беше Араслану, когото искаше да види Видулчовата майка. Той беше единственият брат на баща му, който не се бе оженил и живееше заедно. Той имаше около четиридесет години и макар косата му да беше повече побеляла, той изглеждаше по-млад. От ранно детинство до тая си възраст той беше винаги овчар. Видулчо беше тръгнал по стъпките му.

Когато отвори вратата и влезе вътре, той остана като гръмнат, защото не знаеше за създалото се положение. Той тръгна към мъртвата жена, заплака с глас като малко дете и се потопи в общото бласто на скръбта. Видулчо, като намери опора на плача си, заплака отново, както и преди с пълен глас.

Вън животът си течеше като всяка друга вечер. Един славей, който всяка вечер пееше в зелените върби край близкото поточе, пееше и сега. Чуваха се последните затихващи песнички на селските момичета, които се прибираха вече по домовете си за сладък вечерен сън. Чухчи изчухкваха някъде в крайселските дървета. Жабите се гмуркаха и крякаха в застоите на крайселското поточе, сякаш се надпреварваха да пеят и хвалят с песните си пролетта. Селото утихваше и заспиваше в прохладния вечерен мрак. Понякога излайваше някъде куче и пак се стайваше, сякаш някой го смъмряше да не грози и нарушава покоя на тихата пролетна нощ. Лек пролетен вечерен вятър полъхваше, поразклащаше листата на дърветата, разнасяше аромата на цъфналите пролетни треви и стигаше до порутената Видулова къщичка. Той напираше леко и разтракваше малкото прозорче, сякаш чукаше и искаше да му отворят, за да влезе вътре и донесе свежестта и лекотата на хубавата пролетна вечер. Но то бе затворено и той стихна. Като че ли се изплаши от натъжените и плачещи хора вътре и побърза да избяга, за да не се натъжи. Славеят и малките момичетата, които пееха, чухчетата и жабите, кучето и вятърът, заспиващите хора и птички в гнездата и всичко друго вън не искаше да знае за скръбта, която беше влязла в малката Видулова къщичка. Нищо и никой не искаше да знае за смъртта на неговата майка. Нищо и никой не искаше да заплаче за нея от дъното на душата си, така както плачеше Видул. Нищо и никой отвън не искаше да знае за плачещата му душа и разбитото му детско сърце.

Всичко заспиваше, унесено в люлките на пролетната нощ, за да се събуди от тъмно в зората на новия ден и отново да започне развиващият се живот. Само

Видулчо, баща му и брат му не искаха да мислят за утре. Те плачеха, плачеха безнадежно, защото тяхната скръб безмилостно браздеше сърцата им

II

Слънцето беше залязло вече. Сякаш то прорязваше небето с най-дългите си лъчи, изглеждащи като сребристи ивици, които успяваха да изпращат светлина на най-високите върхове, изглеждащи като позлатени, защото навсякъде вече – в полето, в планинските усои беше паднал лек вечерен здрач, в пълен контраст на високите върхове, озарени от последните лъчи на скриващото се слънце.

От южното небе като огромни вълни се носеха напред бели кълбести облаци, които плавно и неусетно се разреждаха като войска, сякаш се готвеха за нападение. Бакърената им червенина изчезваше неусетно и те потъмняваха, като изгубваха своята белота и кълбовидност. В своето бавно разреждане те образуваха такива чудовищни и сякаш живи образи, на които всеки, който ги заглеждаше, им се любуваше. Едни се изправяха като мечки на задните си крака, прозяващи заканително устни, други ходеха като гърбати охлюви, като дрипави тичащи деца, като орли с огромни крила, трети се разкланяха и образуваха обширна гора, където, тръгнали на лов, се лутаха незнайни чудовища. Тези образи и фигури толкова бързо се променяха и превръщаха от едни в други, че едва ли някога човек е виждал и въобразявал нещо подобно в ума си. Те представляваха такава чудна живопис, че и най-великият художник не би успял да предаде цялата ѝ същност.

Едно дете, овчарче, подпряло се на овчарската си тояга сред една поляна на планинските баири, наблюдаваше тая чудна игра на облаците. То беше отворило и втренчило така широко големите си очи, като че ли гледаше някоя величествена борба на гиганти, сякаш гледаше най-великия филм на живота. То не клепваше по цели минути, не помръдваше главата и тялото си, не отместваше краката си по толкова време, че човек можеше да го сметне за статуя. Овцете му пасяха кротко в прохладната мрачина. Балканът беше опустял вече. Наоколо нямаше никой. Слабо се чуваше шумът и виковете на прибиращите се хора от селото, което беше твърде далеч долу между хълмчетата.

Човек, намерил се в такава тиха планинска обстановка, би се изплашил и потреперил от страх. Наоколо нямаше никакъв шум. Само от време на време извъняваше звънчето на някоя овца, която разтърсваше глава или се почесваше с крак. Това дете не трепваше, все така гледаше облаците, подпряло се на тоягата си. Изглеждаше, че то не се страхува нито от самотата, нито от тишината и планинския мрак, от който всички хора се страхуваха и се прибираха още светло в село. Какво безстрашно дете! Като че ли негов покровител и закрилник беше целият балкан. Като че ли на стража се бяха вдигнали всички баири наоколо, за да го пазят от всичко, което изглеждаше страшно.

Защо ли не се прибираше в село това дете и кое ли беше? Може би се страхуваше, че ще му се присмеят или че ще му се скарат в къщи, че толкова рано прибира овцете си. Но никой не би му се скарал и присмял, защото всички други овчари бяха прибрали стадата си вече. Това овчарче беше Видулчо. Беше изминало вече повече от една седмица от смъртта на майка му. От тогава до сега той всяка сутрин, по-рано от всички овчари, изкарваше своите овце, и по-късно от всички ги прибираше вечер. Сякаш се срамуваше от хората да го виждат весело. Но защо не се страхуваше от разбойника, от когото всички хора се страхуваха и от когото той сам преди една седмица трепери, пребледнял от страх, ей там, на отсрещния баир. Не, той не се страхуваше вече от разбойника. Скръбта от смъртта на неговата

майка толкова дълбоко беше залегнала в душата му, че беше изпъдила всичко друго оттам, и страх, и радост, и всичко. Пък и разбойникът не идваше при него вече, сякаш и той се страхуваше от тези, които не му се боят.

Господарят на Видулчо още на другия ден от завличането му в планината се завърна, защото неговият брат още същата вечер приготви за откуп на разбойника толкова жълтици, колкото беше пожелал. След това завличане хората до толкова се изплашиха, че още със слънце се прибираха в село и никога не ходеха по сами в полето. Това никак не плашеше Видул. Той беше дотолкова претръпнал, че не се страхуваше от нищо. Всяка вечер той чакаше да се приберат хората по домовете си и тогава да прибере стадото си. Той не искаше да среща хора по пътя си, макар че те не само не му се присмиваха и нагрубяваха, но напротив – състрадаваха му и го утешаваха. По-рано, преди смъртта на майка му, всички хора, където го срещаха, жени и мъже, го заговаряха с усмивка, защото го почитаха като добро момче. Почитаха го, защото беше наследил добрината на майка си, която всички я уважаваха и почитаха. Но Видулчо не искаше да слуша хора в пътя си, защото те нарушаваха дълбокия му и печален душевен мир.

По едно време, като се беше опрял на тоягата, на която винаги беше свикнал да се опира, той отпусна надолу към земята глава, въздъхна дълбоко и само след миг взе тоягата в ръцете и почна да крачи бавно към овцете.

Той се замисли за новия дом, за новата къща. Къде ли ще бъде тя! Може би далече, доста далече от тука, та не ще може да ходи така по тия баири. Може би ще идва много рядко тук. Може би те не ще се гледат от онова поле, в което ще бъде той. Ах!... Как му беше всичко мило тук! Не му се искаше да остави всичко тук, с което тъй много е навикнал. Може би там, където ще бъде, животът му ще бъде по-тежък. Не ще има никакви познати момчета, не ще има такива хубави баири, такава хубава трева из тях. Край селото може би не ще има такова хубаво поточе. О, ако беше жива майка му, колко радостен и щастлив щеше да бъде – си мислеше той – сред тия хубави баири, в това хубаво селце. Той вече не искаше да ходи на училище, стига само майка му да беше жива, да го причакваше с усмивка, седнала край огнището вечер, когато се завръща от полето. Но уви!.. Всичко напразно! Той загуби училището, загуби детските си игри, загуби дружбата с Велка, загуби най-обичното на тоя свят – майка си. Той загуби и цялото си детство в страдание. Сега оставаше да загуби и хубавото селце, където е пораснал, оставаше да загуби тия обширни хубави баири, където още броди, да загуби всичко това, с което е привикнал. Да, и той наистина трябваше да загуби всичко това. Няма как. Това беше последното желание на обичната му майка и той не искаше да го престъпи. Тъй мислеше той, ходейки с равномерни крачки около овцете, като се поспираше понякога.

Всички звезди вече бяха поникнали и изпълнили небето. Те трептяха всяка вечер така и със своето вечно равнодушие гледаха надолу към земята. Тези, които бяха замрежени от тънките облачета, трептяха сякаш по-сърдито и искаха да ги преминат с един бърз бяг, да излязат на края им, за да гледат надолу как хората се готвят за покой в пролетната нощ. Видулчо се заглеждаше в тях и следеше тяхното движение. От отсрещния баир луната нададе светла диря. След малко тя изскокна незабелязано над него, пълна като голяма огнена погача. Тя сякаш се усмихваше.

Видулчо се загледа в нея и сърцето му се сви от болка, като си помисли, че няма да гледа още много оттук как изгрива луната.

Последните шумове вече в селото затихнаха. Той огледа с широко отворени очи небето и околните баири, огледа поляната, сякаш се разделяше за последен път

с тях и подкара кротко овците. След малко излезе на полския път и пое за селото. След смъртта на майка си той повечето дни изкарваше овците на паша по тоя път, защото минаваше покрай селските гробища, и той можеше да поглежда гроба на майка си, макар и отдалече. Нали така каза и майка му – да не забравят нейния гроб. Той мислеше, че майка му може да гледа от небето и искаше да я утешава, като минава край гроба ѝ и се заглежда в него. Пък този гроб беше едно светинно място за него, което той и без това искаше да го вижда. Когато минаваше покрай гробищата и имаше хора наоколо, той не смееше да се заглежда дълго в майчиния си гроб и само поглеждаше крадешком и бързо отминаваше. Вечер, когато нямаше никой, той можеше по-дълго време и по-спокойно да гледа там. Ето той приближаваше вече. Когато стигна срещу тях, той излезе на малката трапчинка и пак се загледа в гроба на майка си. Искаше му се да отиде при него, за да поплаче, но овците му можеха да направят пакост в някоя нива и затова той остана само да гледа. Очите му се напълниха със сълзи, които се отрониха, но той още гледаше! Какво дете, каква душа! То по нищо не се различаваше от възрастен човек по душевността си. Той ронеше безмълвно сълзи като старец. Никое дете от селото не би дошло само по това време при гробищата, защото се страхуваха. Страхуваха се, защото техните майки и баби им разправяха, че вечер мъртвите стават от гробищата и играят из тях и общували като живи хора. Разправяха им, че някои от тях ставали призраци и вампири, които гонели и душили хората. Майката на Видулчо не беше останала по-назад от другите жени. Тя също му разправяше, но той не се страхуваше, защото стотици пъти беше минавал край гробищата и нищо не беше видял. Откак почина тя, той вече никакъв страх не усещаше от тях. Пък защо ли да се страхува? Нали майка му, обичната му майка е там! Ако стане от гроба си, тя нали само ще го прегърне и помилва и няма нищо лошо да му направи!?! Нали тя го най-много обича от всички други хора на света. Защо да се страхува от нея. О, кам я да стане, само да го види и той да я види.

Но Видулчо разбираше, че тя никога няма да стане вече, че тия приказки са лъжливи. Той гледаше, гледаше с болка и трепет в душата, докато овците отминаха. Изведнъж той прекъсна мисълта за майка си, досети се за овците и тръгна, затичвайки се, като мъката в душата му напираше в плач. При първото му подскочане една кукумявка зловещо и бързо изкукумяка на дървото, което беше на другата страна на пътя. Тя сякаш му се присмя. Видулчо обърна за миг глава към нея и пак продължи да тича, за да догони овците. Кукумявката изхвъркна след него и застана на друго дърво пред пътя му. Сега тя изчухна жаловито с пълен дълбок глас, сякаш и тя тъгуваше за нещо. Видулчо разбра играта на зловещата птица и се ядоса малко, като помисли, че наистина му се присмива на тъгата. Искаше да хвърли тоягата по нея, но се стърпя и продължи да догони овците. Тая птица с това само спечели омразата му.

Той настигна овците до самото поточе. Те се наведоха да пият вода, а Видул се спря да си отдъхне. Никой не ходеше навън. Само жабите гуркаха над водата, спотаили се някъде сред израсналите треви в нея. Мисълта за кукумявката пак се блъсна в главата му. Той потрепери леко. “Не, може би тя не прелете нарочно и не ми се изсмия, нали те така винаги прелитат и кукумякат, такъв е техният живот”, си помисли той, като искаше да се освободи от тая мисъл, защото му тежеше да знае, че тя му се присмива. Ако на негово място беше някое друго дете или жена, или пък някой суеверен, би си помислил чудновати работи, че тая кукумявка предсказва нещо, но Видул беше срещал и други подобни случаи и затова не се безпокоеше много. Ядоса го само това, че може би тя му се присмива, но като помисли, че може да е случайно, успокои се.

Овцете преминаха поточето и навлизаха в селото.

Близко пред къщата на Видулчовия господар имаше чешма. Когато наближи чешмата, той видя две фигури, че стоят край нея. Едната – мъжка, а другата – женска, навярно мома и ерген. Той ги позна като понаближи. Такава среща му беше неудобна и затова той наведе главата и се престори, че не вижда нищо. Той се чувстваше свободен, когато се виждаше сам. Момъкът запита, твърде учуден:

- Кой ли е този овчар, що се завръща по това време?

- Това е нашият овчар Видулчо – обади се приятен момински глас. – Той всяка вечер се завръща късно от полето. Не го е страх от нищо. Безстрашно момче – довърши момата, но вече с един съжалителен глас. – Горкото, остана без майка, нещастно дете – прошепна тя с тих, състрадателен глас, за да не я дочуе, защото той беше твърде близо.

- Нема ли да те издаде на баща ти – промърмори въпросително момъкът.

- Не той никога не върши лоши работи - отговори момата. – Дори и да го запитат, не ще каже.

Видулчо чу всичко това, макар че не искаше да чуе. Девојката, това беше дъщерята на Видуловия господар, Елена, която се любеше с един момък от селото. Току-що беше отминал Видулчо и щеше да влезе в двора на къщата, господарят му извика с дебел, гърлест глас:

- Елено, Елено, вода ли стана, та те нема още ма, или искаш да дойда да те закарам от чешмата.

Момъкът и момата промърмориха нещо и се разделиха.

Видулчо беше затворил овцете вече, когато Елена влезе в двора със стомни в ръце. Той беше си тръгнал вече към дома, защото го беше срам да ходи на вечеря толкова късно. Винаги го закарваха. Сега, като разбра, че господарят е разсърден, той направо си тръгна, но Елена го спря, хвана го за ръката и умолително го запита:

- Защо не искаш да дойдеш на вечеря?

- Не съм гладен – отвърна Видул.

- Знам аз колко си сит... – каза Елена недоверчиво. – Хайде, ела, че баща ми ще ми се кара. Като бъдеш с мен, ще му мине гневът.

Елена говореше с такъв глас и чувство, сякаш не с прислужник и овчар, а с брат си, макар че тя нямаше брат. Видул не ѝ отказа, а тръгна с нея. Тя го изпрати да

мине пред нея малко, за да смекчи гнева на баща си. Когато се изкачи горе и влезе в стаята, той видя, че господарят му беше смръщил чело и кипеше в гняв, навярно очакваше дъщеря си, за да го излее върху ѝ. Като видя, че влезе вместо Елена Видул, той промени изражението на лицето си и заговори с доволен тон:

- Ти много закъсняваш, Видуле, не те ли е страх от оня мръсник - разбойника?

Видул отговори със същия глас, с който винаги отговаряше:

- За какво му съм. Аз не му требвам на него. Той налита на възрастни хора.

В тоя момент влезе и Елена. Баща ѝ се обърна към нея с един презрителен поглед, но виждаше се, че гневът му е смекчен.

- А ти, Елено, няма да закъсневаш друга вечер така на чешмата, разбра ли – издума той, като сдържаше своя гняв.

Дъщеря му наведе засрамено зачервеното си лице и нищо не отговори. Бащата се ядоса от това и пак започна с малко по-разгневен тон:

- Пак ли с оня негодник стоеше, та чакаш да ти викам, та да ме слушат хората. От днеска нататък да не съм те видел вече с него, пък и стига да слушам хората да говорят за тебе. Ти никак не искаш да знаеш, че ти се присмиват и че

мене ме е срам да излизам пред тех. Само ти ли си мома в нашето село, та само за тебе говорят. Другите моми не съм ги видел и да заговорят с момчета, когато минават покрай тех, навеждат глави от срам, а ти нови моди измисляш... Да има за кого да говорят хората и на кого да се смеят. Богат – казват - баща й, а тя с голтак ходи. За какво ти харесва толкова тоя негодник. Дали затова, че баща му беше хайдутин и го убиха, дали затова, защото живее сам в къщи като вълк, само с една дърта вещица, която скоро ще свърши, или пък за това, че го наричат Котурок, че е колкото един пумпал.

Изглеждаше, че тия думи засегнаха дълбоко девойката, защото лицето й стана още по-червено и още по-ниско го приведе към земята.

След кратко мълчание бащата пак заговори с омекнал и укорителен глас:

- Аз съм ти намерил вече момче и нема какво да се мотаеш с оня, непрокопсанико!

Той се почуди малко и пак заговори:

- Ето, днес сме сряда, в неделя ще правим сгодяване или не го харесваш Данаилови Димо, защото са богати и заможни хора, а си се хванала с две ръце за тоя голтак.

От днеска нататък не само че нема да ходиш с тоя простак, но и дума не искам да става за него.

Майката мълчеше, като поглеждаше начесто с един умилителен поглед дъщеря си. Елена се беше намръщила от това натрапване, но все така мълчеше наведена. Баща й се ядосваше повече от това мълчание и сега заговори отсечено и високо:

- Чуваш ли какво ти говоря, ма, или не искаш да знаеш. От днес нататък нема да ходиш с оня глупак, че чудо ще направя. За един ще те годяваме, а ти с друг ще ходиш.

Девойката мълчеше. Баща й побесня от гняв. Червеното му лице се наля с кръв и то още повече зачервения като нажежено желязо. Той отсече с краен тон:

- Чуваш ли ме, ма!...Защо не отговаряш?

Момата дигна глава и го погледна право в лицето. Изглеждаше, че и тя не можеше вече да търпи и заговори:

- За друго може, но за това!!.. Не искам да ми се бъркате. Всичко друго, което искате, мога да направя, но това – никога не мога. Никога нема да отида у Димовата къща.

Червеното лице на бащата пребледня и позеленя. То ставаше винаги такова, когато се виждаше безсилен. Майката, за да облекчи създалото се тежко положение, заговори с тих треперещ глас на дъщеря си:

- Баща ти не ти мисли лошо, мари дъще, защо не искаш да го слушаш. Пък и Данаилови какви богати хора са, само те подхождат за нас от целото село.

Девойката се почувства окуражена от тая победа и заговори пак с предишния глас:

- За вас може да подхождат, но за мене не подхождат!

От думите на майката бащата възвърна предишните сили и пак започна, но гласът му вече потреперваше, защото разбираше сам, че не е така властен, както преди:

- Аз баща ли съм ти, ма, или съм циганин, та така ми отвръщаш. Аз каквото кажа, това ще бъде в тая къща, щела или не щела.

Девойката се нажали от тия думи и насилие и като се почувства безсилна, заплака. Майката се разтъжи от плача на дъщеря си и за да го спре, заговори на бащата:

- Остави я, бре Стоимене, какво ще я мъчиме. Ние ѝ мислим доброто, но като бега от него, насила не можем да ѝ го дадем. Тая си е нейна работа. Нека да бъде само жива и здрава, та където ѝ да бъде...нали ние дете, ще ѝ помагаме. Ех, хората се смеят, но какво да направиме, като нищо не можеме.

- Аха, значи тия пари аз ги имам, за да ги давам само на разбойниците и негодници?!.. Никога вече нема да стане това.

Навярно той се страхуваше от зестра и това го караше никак да не се съгласява с дъщеря си. Озарена от някаква надежда, Елена заговори с един уверителен глас:

- Не, никакво помагане няма да искам. Оставете ме само свободна. Не ми се натрапвайте, с това ще ми помогнете най-много.

- Не, това никога няма да стане – я пресечи бащата – ами се готви за годеж, че другата неделя ще правиме сватба.

Той сякаш бързаше да я изгони от къщи, като че ли се страхуваше от нея.

- Само една дъщеря да имам и тя да не бъде за пред хора – продължи бащата.

Елена заплака пак както преди, защото се видя изправена като пред пропаст. Майката, понеже познаваше сърцето на дъщеря си, и я обичаше повече от всичко, никога не я нагрубяваше и оскърбяваше. Тя не искаше да ѝ се налагат и мъчат, затова сега, за да сложи край на тия нагрубявания, заговори на бащата с укорителен глас:

- Чужд човек имаме в къщи, а ти не щеш и да знаеш, като си занареждал...Хайде да вечеряме, че момчето е изгладняло, пък и трябва да ходи да почива, че сутрин колко рано изкарва овцете!...

Майката стана и сръчно сложи трапезата и ядене, което беше оставено настрана, за да изстива. Бащата се промъкна с малкото си столче към нея, като почна да реже хляб. Видулчо през цялото време мълчеше, седнал върху рогозката, като беше се

загледал в едно място, сякаш се страхуваше да измести погледа си. Бащата беше нарязал хляба вече и се кръстеше. Майката, като приготви всичко, започна да подканя Видул и Елена:

- Хайде, Елено, ела да вечеряме, пък всичко ще се уреди, Бог ще помогне.

След малко, като я покани още един път, Елена отговори разсърдено:

- Не ми се яде.

- Хубаво те нагости баща ти тая вечер – каза майката укорително към мъжа си.

Баща ѝ, почувствал се малко виновен за нагрубяването, отговори успокоително:

- Хайде, хайде, ела да вечеряме, пък стига си упорствала. Ти не си по-умна от баща си. Каквото кажа, ще стане.

Елена заплака отново и възрази, като тръгна към вратата:

- По съм съгласна да умра, но това нема да стане.

След това излезе през вратата и я затвори. Тая постъпка сякаш заби нож в гърдите им. Тя уби апетита им. Те се спогледаха като отровени. Майката започна да укорява бащата. След това стана и отиде да проследи дъщеря си. Тя беше отишла да плаче в другата стая. Като не успя да я върне, тя се върна и пак заукорява бащата. Видулчо хапна някой залък и остави.

- Яж, Видулчо, яж – запокани го майката. – Не ни гледай нас, ние често сме така.

- Не съм гладен и аз – каза Видул. – Ето хлеба ми остана в торбата.

Той я беше закачил на един пирон на стената. Там я закачваше всяка вечер, а сутрин я намираше пълна, закачена долу пред портата. Той стана, каза смирено “лека нощ” и си тръгна. Еленината майка му засвети с едно димящо газениче, за да слезе по стълбичката и след това отиде пак при Елена.

Като слезе на двора, Видул реши да се отбие пак откъм овцете. Те бяха легнали. До всяка овца беше легнало и агънцето ѝ. Някоя от тях изпръхтяваше с нечистите си ноздри. “Какви безгрижни животни, си помисли Видул. На тех не им е мъчно за нищо”. След това излезе през долната портичка и се намери на пътя. По него нямаше никой. Той закрачи равномерно по него, като шумът, който излизаше изпод кожените му цървули, едва огласяше само двете страни на пътя. Скоро той щеше да се намери пред техния двор. Преди да завие към него, той се спре. Помисли, че още е рано и че неговият чичо Араслан може би не се е прибрал. Той реши да отиде до поточето. Не се чувстваше изморен. Той се замисли за чичо си Араслан. Как му се искаше и той да ходи из баирите с него. Той е добър и весел човек. Видул никога не го беше видял натъжен пред смъртта на майка му. Винаги се смееше, дори и тогава когато нямаше за какво да се сме. “Може би ще ми е по-леко, си мислеше Видул, ако пасеме заедно овцете, но господарят не искаше така. Той искаше неговите овце да бъдат винаги сами. Какъв лош човек”, си мислеше той. “Той е лош така и в къщи. Ето как се кара и на дъщеря си. Такива са богатите хора”, си прошепна той, – “лоши. Но неговата дъщеря Елена беше толкова добра. По душа никак не си приличаха. Той и затова ѝ се кара, защото иска да се ожени за бедно момче. Лош човек”, прошепна пак той. Ето той се намери вече дошъл пред поточето, мислейки за господаря си. Огледа се, наоколо нямаше никой. Само жабите гуркаха. Луната се беше издигнала вече твърде високо. Той се загледа в сянката си, спрял се пред поточето. Тя беше още доста дълга. “Колко ми е рошава главата, си каза той. Трябва да ми я острижат като татко или бате Мирослав, но нема стрижачна машина, а пък с ножици ще ми се смеят, защото по главата остават стълбички”. Него винаги така го стрижеха, но по-добре да ходи така.

“Никой не ще ми се смее с дълга рошава коса”, си каза той. След това издаде напред единия си крак и погледна в сянката. “Кърпите на панталоните ми не се познават”, си прошепна той. А и сянката му каква изглеждаше голяма, сякаш е на възрастен човек, макар че тялото му беше още съвсем слабо и детско. Той се опря на върбата, която беше до него и загледа пътя, по който беше дошъл. От луната той се белееше. Припомни си той, че по някой път преди смъртта на майка му, когато минаваше през поточето, се подсвиркваше весело. Той и сега би засвирил, ако беше жива тя, но сега сякаш му е заключено сърцето. Така мисълта му падна върху неговия дядо. Впрочем той нямаше дядо. Той смяташе за истински свой дядо брата на дядо му, който още не беше починал. Макар да имаше към шестдесет години, той още не беше женен. Живееше, ей горе, в планината. Дори и зиме не идваше понякога, даже в село. Наричаха го дедо Георги, царят на планината, защото целия си живот той прекара в нея. Той имаше хубав овчарски кавал, с който като засвири, разиграваше сякаш и баирите. Този кавал сега изпълни въображението на Видул, Преди да почине майка му, най-голямото му желание беше да има кавал. Нали кавалът е най-хубавият и весел другар на овчаря. Когато пожелае, надуе го и ето – развеселява цялото поле. Но Видулчо по-рано искаше такъв кавал като на дядо му Георги, направен от голямо орлово перо. Дядо му, който го обичаше като истински внук, му обещаваха, че когато намери в планината някой мъртъв скален орел, ще му направи също такъв кавал да свири така хубаво. Не, сега Видул не искаше кавал, не му се свиреше. Той си помисли, че никога няма да свири вече. Изведнъж той се досети, че трябва да си върви, че може да го чакат и

си тръгна. След смъртта на майка му никога не му се ходеше в къщи рано. Тя беше станала толкова грозна и мълчалива, като същинска гробница, като пустиня. Дори когато се събираха всички, те мълчаха като че ли бяха неми. Само чичо му Араслан проговаряше от време на време, но и то не е както по-рано. Навярно къща без майка е истинска гробница. Но къде ли ще бъде новата ни къща, къде ли?

Пак тази мисъл изпълни главата му и за татко му, не ходи да я търси. “Може би защото няма да бегат оттука”. Никой от домашните още нищо не е проговорил за това. Неусетно той стигна пред вратата на малката къщичка. Мисълта му се прекъсна. Той отвори вратата и влезе. Вътре бяха всички – и татко му, и батко му Мирослав, и чичо му Араслан. Те мълчаха всички. Баща му наруши тишината, като му заговори:

- Ти много закъсняваш, Видулчо. Идвай си по-рано, че нещастията са тръгнали само по нас.

- Бех при господаря – отвърна Видулчо – пък ходих и до поточето.

След това наведе главата и настъпи вече познатата му тишина. Те бяха всички насядали около огнището на малки дървени трупчета. По едно време бащата, сякаш за да пропъди мрачното мълчание, вдигна глава, обърната към Мирослав и заговори:

- Ех, сине, измина толкова време от смъртта на майка ви, трябва да изпълнем обещанието си, но къде да троша глава да търся дом?

Мирослав държеше все така наведена голямата си глава. Като помълча няколко мига, той отговори кратко, без да вдига глава:

- Не знам, татко.

След малко той пак продължи:

- Мене ми се струва, че това не е причината за нашите страдания, татко. Където и да бъдем, все ще сме така, щом сме сиромаси, но щом беше такава желанието на майка ни, да го направим, ние й обещахме и трябва да го изпълним.

- Знам, сине, знам как мислиш, но и хората мислят така, както майка ти мислеше и затова трябва по неволя да търсим ново село, нов дом, пък и ние й обещахме.

След кратко мълчание бащата пак започна:

- Знаеш ли, сине, какво съм намислил?.. Ето приближават Великденските празници. Когато дойдат, ще тръгна надолу из полските села, дано ми дадат някъде един кът земя да построиме една къщичка за зимата. Там сигурно ще се намери кът земя. Преди да се оженим с майка ви, аз бех надолу зад границата в Гърция, където са сега вашите вуйчовци и лели. Там работих и се ожених. Когато поставиха границата, ние се преместихме тука, в моето родно село. Това помните вече и вие. Тогава дойдоха много бежанци нагоре и всичките заседнаха в полските села. Те живеят още там. Там сигурно ще има място и за нас да заживеем нов живот. Нали, брате, и ти няма да откажеш?

- Не, никога няма да се разделя от вас. Къде ще мрем, всички да мрем – отвърна Араслан кратко и пак замълча.

След малко те се размърдаха, застлаха постелките, легнаха и заспаха спокойно, сякаш бяха хвърлили от душите си товар, сякаш бяха свършили много работа, защото пристъпиха към обещанието си. От смъртта на майка им до тая нощ те сякаш живееха на чужда къща, защото живееха с мисълта, че ще я напуснат.

Това беше първата стъпка към новия живот на страдащото Видулово семейство след смъртта на майка му. От тая вечер нататък от всичко повече Видул мислеше за новото село, в което ще бъдат, за новото поле, за новия дом. Тая мисъл не го оставяше от сутрин, когато се събуди, чак до вечерта, когато затваряше овцете

и заспиваше. Ето дните си минаваха един след друг. Оставаха още няколко дни до празниците. Баща му беше взел от господаря му две жълтици, с които щеше да закупи парцел за къща в някое село, като му беше обещал, че ако купи парцел с тях, ще му даде овцете, които пасяха за тях. На господаря жълтиците му бяха много мили и не му се даваха, но нямаше как да откаже.

Той беше сгодил своята дъщеря и оставаха само още няколко дни до сватбата. От сгодяването на дъщеря си насам, той ѝ беше забранил да ходи за вода, дори да не излиза и навън, защото се страхуваше, че може да избяга. Той беше винаги около къщи и я пазеше като птичка в кафез. Той наложи железната си чорбаджийска воля. Това подейства на дъщеря му като слана на пролетно цвете. Тя изгуби своята руменина по лицето, изведнъж загуби своята веселост и сръчност, тя изгуби всичко това, което прави човека млад. Само за няколко дни тя заприлича на старица. Лицето ѝ стана бледо и мрачно, което винаги беше мокро от сълзи. Тя не ходеше и не говореше по цели дни. Когато беше сама в стаята си, а почти винаги беше сама, тя гледеше през прозорчето небето, както птичката през кафеза – простора, но беше безсилна. Нейното сърце беше приковано в гърдите ѝ, то не можеше да тупти свободно. Нейните чувства бяха умъртвени и тя не можеше да чувства живота, не можеше да чува птичките, които толкова хубаво пееха вън, не можеше да вижда как цветята ѝ цъфтяха в малката градина пред

къщата, не можеше да се радва на хубавата пролет, на която всеки друг се радва. За нея беше всичко грозно и мрачно. Тя сякаш беше жив мъртвец.

Когато Видулчо прибираше вечер овцете и го викаха за вечеря, той слушаше как и майка ѝ не беше доволна от това положение да гледа как се измъчва дъщеря ѝ. Тя беше съгласна на всичко друго, но не и на това. Винаги, когато Видул вечер вечеряше и излизаше през вратата да си отива, той прошепваше на себе си : “Лош човек”. “Такива са всички богаташи”, допълваше той в мисълта си и излизаше навън. Господарят му дотолкова беше оковал дъщеря си, щото ѝ забраняваше да говори насаме с Видул, защото се страхуваше, че може да изпраща някакви заръки на оня “голтак”, както го наричаше този, когото обичаше тя.

Беше последната вечер, която Елена – дъщерята на Видулчовия господар, трябваше да прекара като мома при баща си. Момчето, за което щеше да се жени, беше докарало вече свирки и тъпани и те веселяха тяхната къща. Сватбата беше почнала, но къщата на Видулчовия господар чорбаджи Стоимен беше все така мрачна. Тая вечер Видул по-късно от друг път прибра овцете си. Когато ги затвори, извикаха го за вечеря. Те го чакаха винаги, защото той оживяваше къщата им и ободряваше по малко душите им. След вечеря щяха да идват роднини, а може би и моми и ергени, за да поиграят и развеселят къщата на новата булка. Момите едва ли ще дойдеха, защото те бяха дружки на Елена и познаваха скръбта ѝ.

Когато Видулчо се качи горе, трапезата беше сложена и на нея наредени по-богати гозби от всеки друг път. Извикаха Елена, но тя решително отказа да вечеря. Майката пак започна да укорява бащата:

- Така ли правят хората сватба, като нас – с плач и сълзи. (Впрочем Елена вече не плачеше). - Такива ли са младите булки – продължи Еленината майка, - като наша Елена. Заприличала е на истински мъртвец. Как ще я изведем пред хората? И аз не съм съгласна с такава сватба – без радост и мерак. Като че ли мъртвец ще изведем от къщи.

Тя сякаш предчувстваше мрачния облак, който щеше да се свие над къщата им. Опитваше се да го спре, но беше много слаба. Той идваше с неудържима сила.

- И тя, пък и ти ще разберете хубавото – заговори бащата с един укорителен тон, като придаваше на лицето си мъдро изражение, - но трябва да ви се даде насила. Тя ще ме благославя после, че съм я спасил от тоя голтак, за да живее хубав живот, ама на, сега се мръщи. Последна вечер е тая. Пък там ще се оправи. Не ще да бъди тъй - като при майка си и баща си, да се сърди. При нови хора ще отиде и ще се срамува да върши това. Ще поскучае малко отначало, но после ще привикне и ще ѝ хареса повече оная къща, отколкото бащината.

Такива приказки навярно успокояваха майката. Те започнаха да вечерят.

Чорбаджи Стоимен беше ловец. Есенно време, когато привършваше полската работа, той се събираше с други ловци от селото и ходеха в планината на лов. Сам никога не ходеше, защото се страхуваше от разбойници. Когато се завръщаше от лов, той закачваше ловджийската си пушка отвън на един пирон на стената на чардака и тя беше там през всяко време. Той я държеше винаги пълна, да може да му послужи за някой неприятен случай от разбойници, от които се страхуваше много. Той не се задоволяваше само с хубавия турски револвер, който му го взе разбойникът и който винаги го държеше пълен под възглавницата си и го носеше

със себе си, когато беше навън, а разчиташе и на ловджийската си пушка, защото не знаеше какъв ще бъде случаят.

Откакто се беше заел със сватбата, той беше забравил всичко по-маловажно. Беше забравил и пушката си на стената, защото къщните неприятности за дъщеря му не свършваха и не го оставяха на мира.

Елена знаеше, че не ще склони своя баща на волята ѝ, но и тя никога не можеше да се склони с неговото. Тя би предпочела смъртта, отколкото това, което ѝ налагат. Тя се надяваше на майка си, че ще може да ѝ помогне, но и тя беше безсилна, защото баща ѝ беше неумолим. През последните дни, като видя, че всичко върви отчаяно, тя реши твърдо – смърт. Мъчно ѝ беше, че не можеше да се види поне веднъж пред смъртта си.. с тоя, когото тъй много обича и за когото ще умре. Мъчно ѝ беше, че не можеше да запита нищо чрез Видул, но нямаше как. “Така ѝ било писано”, помисли си тя. Тя мислеше и плачеше по цели дни и нощи, но нищо не помагаше, навсякъде излизаше пред един край – смъртта.

- Какво ли си мисли за мене сега той. Какво ли ще прави след мойта смърт... – се запитваше тя. Запитваше се още за хиляди други въпроси, но отговора им не можеше да знае. Ядосваше се и ѝ беше мъка, че ще причини такава безмерна скръб на майка ѝ, от която може би ще умре и тя, но само едно прошепваше на края – смърт и само смърт. Тя беше решила да изпълни това, което беше намислила, последната вечер. През деня, когато беше останала сама в къщи, тя беше прегледала пушката и беше решила точно на вечерята да извърши замисленото. Моментът беше настъпил. Те вечеряха. Тя стана, отвори вратата и се отправи към пушката.

Когато Елена отвори вратата, майката и бащата помислиха, че най-после тя е спряла да упорства и сега идва да вечеря. Те се спогледаха, усмихвайки се и въздъхнаха, успокоявайки се.

- Най-после – промърмори бащата доволно.

Но за тяхно учудване тя не влезе при тях, а след малко отново се затвори в стаята си, така както никой друг път. Те се спогледаха отново учудено и въпросително. В тоя миг се гръмна. Страшната мисъл просветна в главите им като светкавица. Майката падна, както си седеше пред трапезата. Бащата скочи и се втурна през

вратата, но като отвори вратата на дъщеря си и като видя прострения й труп, озарен от кандилената светлина, строполи се като прострелян до него. След малко пак се надигна и изрева обезумяло като ранена мечка:

- Ох, Елено, Елено, защо направи така!...

Той си блъсна главата в стената, за да може да понесе удара, и пак зарева с мощния си глас:

- Елено!.. Елено!.. Ах, любов, любов, какво ли не правиш ти. Ти погуби дъщеря ми. Ти си виновна, да загубя едничката ми хубава дъщеря, Елено, Елено... – занарежда той.

В тоя момент влезнаха майката, а след нея – Видул. Елена лежеше все така. Тя се беше простреляла в сърцето и под нея се беше стекла вече локва кръв. Като я видя, майката се просна върху нея и замря. Баштата все така реवेशе с несдържан глас.

От тоя изстрел и рев на баштата роднините, които бяха тръгнали към тях да ги развеселят, и съседите се стекоха, за да видят какво се е случило. Цели тълпи започнаха да приивдат и да се трупат на двора. По-близките хора започнаха да се качват горе. Станалото като гръм се разнесе по всички краища на селото. Видулчо, като се намери в неудобно положение - пред трупа на мъртвата дъщеря на господаря си, излезе кротко навън. Майката беше се надигнала вече, когато пристигнаха първите изплашени гости и нареждаше с припевен глас:

- Господ да те убие, Стоимене, ти направи това. Ти си виновен да загубим хубавата ни дъщеря и защо... защото са ти много мили парите. Радвай им се сега, да им се не нарадваш дано... По-добре на сиромаш, на просяк да бехме я дали, но да не беше това. Ти направи това, Стоимене. Ти си виновен. Ох, Елено, Елено...- занарежда тя майчините си припеви.

Тия думи на майката сякаш се забиха като нож в сърцето на чорбаджи Стоимен. Той се изправи в целия си ръст, блед и ужасен изрева:

- Кой е виновен?!... Аз? Аз съм виновен!!!...- произнесе той като удряше главата си с двете си ръце. Но след малко, събуден от нова мисъл, той пламна в гняв, викайки като луд:

- Не, аз не съм виновен! Оня, оня голтак е виновен. Той я направи да се убие! Заради него...Сега, сега и него ще убия с тоя патрон.

Той грабна пушката и тръгна навън. Никой не се опита да го спре. Видулчо беше на двора пред кошарата. Той знаеше всичко най-добре, което стана. Другите не знаеха какво точно и как е станало и се питаха. Като чу заканителните думи на господаря си, че ще убия невинния момък, когото обичаше Елена, искаше да се затича, за да му каже да бяга, познавайки гнева на господаря си, но се изплаши, че не ще успее, защото той беше вече слязъл на самата порта.

Майката не спираше своя припев. Към нейния се присъединиха и други, които изпълниха цялата къща.

На далечния край на селото, в една малка къщичка, покрита със слама, и приличаща на колиба, седеше един младеж. Той беше седнал до стената и в ръцете си държеше един стар револвер. До краката му на земята имаше поставен един патрондаш. Лицето на тоя младеж беше малко, кръгло и изпито. То беше мрачно. Очите му светеха като на котка и самата му глава приличаше на котешка. Малките му черни мустачки също така го оприличаваха на котка. Това беше любовникът на

Елена, който заслужено носеше своя прякор Котурок. Така го наричаха почти всички хора, пък и сам той не се сърдеше. Това сякаш си му беше собственото име. Неговото тяло беше твърде ниско и набито. Той беше винаги стегнат и бодър.

Пъргав беше като същинска котка. За много неща служеше за пример на хората в селото. Може би затова го беше обикнала Елена, дъщерята на богаташа.

Настрана от него седеше майка му, стара и слаба жена. Тя го погледна плахо и му заговори с умолителен глас:

- Остави ги тия лоши револи, бре сине, татко ти си служеше с тех, но не го изведоха на добър край. Хвърли ги. Какво си се закахърлил за една мома. Та само Елена ли е в нашето село, та си погрознил и си се загубил съвсем. Моми – много. Ех, тя е хубава и чорбаджийска, но не е за нас. Тя си е за чорбаджии.

Котурока вдигна главата. Очите му светнаха сякаш повече в полумрака, като горящи въглени, като очи на котка:

- Стига, мамо, стига си ми бърборила, че не мога повече да търпя. Идва ми да запалят цялото село. Да избия всички хора!.. Богати били, та всичко могли да вършат. Да вършат и насилие. Ах, ако тая вечер можем да се видим с Елена, тя никога няма да отиде при тех, пък и баща ѝ няма да я гони!...Но да видим!

- Остави тоя револ, сине, за какво ти е – замоли го майката с тих глас.

- Може да ми потребва, мамо. Ако не друг, то себе си ще убия с него.

Майката го замоли, като заплака:

- Недей, сине, недей върши лоши работи, че ще умра без теб.

- Нема, майко, и аз не искам да върша нищо лошо – отговори той - но нека бъда готов.

В тоя миг се дочу изстрелът от Еленини. Той вдигна глава и заговори гневно:

- Ето, те гърмят и се веселят, а на мене и на Елена ни се плаче.

Майката пак започна да го утешава с майчиния си тон. След малко спряха да бият тъпаните, не свиреха вече и свирките.

- Сигурно вечерят вече – прошепна Котурока. Да, време е, трябва да излеза, дано се видим с Елена, пък те нека бият тъпаните после.

Майка му вдигна тревожно глава, но не можа да се изкаже, защото един случаен глас я прекъсна:

- Елена, Елена се убила – се дочу отвън.

Навярно някои се обясняваха за станалото. Котурока скокна като ужилен, държейки в ръка револвера си. Лицето му беше пламнало в ужас. По това време се дочуха тежки стъпки по малкото дворче и заканителните думи на чорбаджи Стоимен:

- Заради тебе, кучи сине, заради теб моята дъщеря...

Вратата се отвори от силно блъсване. Чорбаджи Стоимен изглеждаше полудял. С влизането той насочи пушката към Котурока, но Котурока беше вече готов, макар и изненадан, и изгърмя. Чорбаджи Стоимен се олюля, гръмна във въздуха и се строполи пред прага. Майката на Котурока беше припаднала вече.

- Ето каква сватба направи – разгневен сякаш от това изръмжа Котурока.

Той се върна назад, взе патрондаша си, разтърси майка си, като я видя, че е припаднала и излезе бързо навън изплашено. Наистина чорбаджи Стоимен направи една много рядка сватба в село. Да, той наложи своята желязна и богаташка воля на дъщеря си. Той ѝ натрапи със сила своето добро. Такова е всяко добро, което се дава насила.

А Котурока? Котурока излезе от своя дом, за да не се върне никога вече в него да заживее спокоен живот, за който той мислеше. Той не вярваше и не очакваше, че животът ще го тласне да върви по тоя път. Той мислеше за съвсем друг живот, за съвсем друго бъдеще, както всички други младежи в село, но животът му изневери и ги излъга. Той извърши убийство, за което не беше мислил,

което просто му се натрапи. Това беше неговото първо убийство. Другите убийства вече бяха лесни. Лесен му стана и самият път, по който тръгна, защото нямаше никаква пречка пред него. Преградата, която спира всеки, която спираше и него да не тръгне по тоя път, рухна още с първото убийство и той тръгна свободно по него. Той започна да убива

всеки, който се изправяше насреща му. По-нататък започна да върши и други престъпления и които поквариха неговата душа и които го направиха такъв човек, от който и той сам по-рано се плашеше. Той стана такъв, какъвто никога ни би мислил. Той стана разбойник, на когото славата скоро се разнесе по всички села, от когото започнаха да се страхуват и треперят всички хора, като които той сам можеше да бъде.

Такива бяха първите невинни стъпки на Котурока по разбойническия му път, който дълго се извива по стръмнини и падини, по който свободно крачеше и краят му излезе там, където излиза краят на всеки разбойнически път като неговия.

Със всяка стъпка по своя разбойнически път той ставаше все по-голям и по-голям престъпник, вършеше все по-големи и по-големи престъпления, неусетно загубваше всичко човешко, което имаше в душата си и в края на живота си той стана един велик престъпник. Но той стана такъв, защото го направи назадничавият невеж живот, който вместо щастие, му поднесе отрова.

III

Просъмваше се. Беше първият ден от Великден. Полето беше тихо и спокойно. Нямаше в него, както други сутрини, орачи, едни от които да впрегат, а други, повече подранили, да подвикват след воловците си. Нямаше и никакъв работник. Всички почиваха в домовете си и отпразнуваха великите Христови празници.

Само птичките не празнуваха. Те бяха се събудили вече и пееха весело в малките полски шубраци. Нивите бяха спокойни и мълчаливи като тихо море. Бяха налели своите листа с роса, като че ли бяха плакали. Те бяха слепени едно за друго и тяхната зеленина се губеше някъде в полето зад някоя баирка.

Полският път, който минаваше през тях, също беше пуст, нямаше никакви минувачи, излизащи на работа като друга сутрин. Само една фигурка се мяркаше из него в леката мрачина. Тоя пътник идеше от планината. Спускаше се по спадащите баирки, минаваше през полето за полските села. Тоя пътник слизаше надолу към полето. Той беше взел в дясната си ръка една тояга и беше метнал една торба на гърба си. Той беше облечен в селска премяна, която беше извехтяла и не беше хубава. Краката му бяха обути в цървули, които бяха стегнати добре. На главата си носеше стара кожена шапка. Пък и той изглеждаше старец, защото

твърде дългите му мустаци и брада, която не беше бръснал доста отдавна, беха почти бели. За къде ли беше тръгнал тоя човек и то толкова рано в деня на велик празник, когато всички хора бяха по домовете си? Кой ли беше той? Пътник ли, който беше осъмнал някъде в планината и бързаше да се прибере в своето село и в своя дом, за да отпразнува празниците? Да, пътник, но който не се прибираще в своя дом, а беше излязъл от него. Той сякаш беше избегал от къщи, за да не отпразнува празниците там, които навярно не му носеха радост и почивка. Това беше Видуловият баща бай Атанас или както го наричаха вече хората дедо Тасо, макар че нямаше повече от петдесет години. Той беше тръгнал да търси новия дом. Тръгнал беше от своето село още в тъмно, когато всички спяха. Сега той беше в

полето. Минаваше с равномерни крачки долчета и височинки, през които минаваше пътят, отместваше равномерно своята тояга, която държеше и се смъкваше надолу към полските села, за където бе тръгнал. Той вървеше все така, държейки главата си леко приведена, с поглед, падащ на няколко крачки пред него. Лицето му беше бледо и прорязано с бръчки, но все пак то беше приятно и изглеждаше, че винаги е готов да се усмихне, макар че не беше весело. Снажната му фигура напомняше за здравината и силата, която е имал като юноша. Да, на младите години той беше един от най-здравите и силни младежи. Той беше пръв борец по съборите и пръв работник на полето. Тия му качества беше наследил син му Мирослав. Сега той беше запазил само снажното си тяло, защото дълги години нещастията го мъчеха. Когато беше млад, той работеше на полето на чужди хора, за да си изкарва хляба. В юношеството си той всяка пролет копаеше на лозята на турския бей, който беше свил чифлици из полските села. Сега, крачейки с равномерни крачки по пътя, мислеше за своето нещастно и горчиво минало, сякаш за да минава неусетно пътят му. Мисълта му започваше от най-близкото минало и свършваше някъде далече в детинството му. Тя се спираше за по-дълго време на всяка по-важна случка и преживелица, от които се ободряваше или натъжаваше старческата му душа.

Един път в младите си години той беше отишъл да копае лозе на бея. Там имаше много други нещастници като него, отишли да копаят на бея за парче хляб и някой грош. Току-що бяха изкопали по няколко реда, дойде и беят, за да види как работи раята. Кой знае какво го накара, че взе един дикел и почна да копае сам. Може би искаше да види как се ражда гроздето и виното, което тъй много му беше сладко. Но той беше дребен и слаб човечец и прекопа няколко лози (гиджи), изправи се цял изпотен, хвърли дикела, седна и каза:

- Който прекопае сто лози, без да се изправя, ще го наградя.

Всички се спогледаха, усмихвайки се. Никой не се реши. Младият дедо Тасо, висок, червендалест и силен повече от всички, без колебание отговори:

- Аз мога да прекопая сто лози, без да се изправя. Дори да бъдеш и ти на моя гръб. Ставай и ми се качвай – му рече дедо Тасо, като плю на ръцете си.

Беят не се почуди много, ами стана и яхна върху плещите на младото тяло, като искаше да каже, че това е невъзможно. Той закрепил паразитното си тяло, а младият момък започна да маха с бясна не свършваща сила дикела. Той разкъсваше жилавите треви, които се сплитаха около рогата на дикела и бързо измина далеч пред всички лозокопачи. Той прекопа сто лози, без да се изправи. Накрая, преди беят да скочи от гърба му, той го грабна с двете си мощни ръце, като му каза, смеейки се:

- Искаш ли да те хвърля сега на десет метра от мен?

Младият момък искаше да каже, че не се е уморил още. Беят също се смееше и го чукаше доволно по огромните голи плещи.

- Аферим, аферим – произнасяше той.

После извади от пазвата си голяма кожена кесия, извади от нея две жълтици и му ги подари.

Крачейки по своя път, дедо Тасо се усмихна леко на тоя ободрителен спомен и неволно протегна едната си ръка към пазухата, за да провери двете жълтици,

които ги беше взел от чорбаджи Стоимен, с които щеше да купи кът земя за новия дом.

Слънцето го блисна в лицето с първите си лъчи. Той се спря и го загледа, като премигаше със старческите си очи. Планината беше залята цялата от неговата червеникава светлина, която като златно море се спускаше надолу, за да залее и полето. След това дедо Тасо се обърна на другата страна и загледа нивята. Те бяха буйни и капчиците роса, с които бяха обсипани, блестяха от изгряващите лъчи на слънцето като бисерни зърна.

- Хубави нивя – прошепна той.

Не високо над главата му една пролетна чучулига пееше безгрижно своята песен. Той повдигна глава и я погледна. Погледа и небето, което над неговата глава беше замрежено от памучни облачета, прилепени сякаш за небето, изписани подобно тънки прозрачни дантели. След това потри с дланта на лявата със ръка челото, повдигна малко калпака си и тръгна пак по пътя с предишните си крачки.

След малко той влизаше вече в едно село и се намери на малкото селско площадче пред черквата. Хората не бяха излезли още от нея. Отвън малки дечурлига, облечени в хубава великденска премяна, си играха, крещейки. Те всички държаха в ръцете червени яйца и бяха весели. Той запита нещо едно от малчуганите, което го заведе в една къща.

Не след много дедо Тасо излезе от другия карай на селото и със същите широки крачки, с тоягата в ръце и торбата на рамо, той вървеше пак. Навярно в това село той не беше намерил търсения дом. Така изходи няколко села, но все напразно. От всяко село излизаше винаги с отчаяно лице. Слънцето беше превалило пладне, а той не беше хапнал и троха. Когато се отдалечи от последното село, от което излизаше, той седна край пътя, разтвори торбата, в която имаше парче хляб и сирене, похапна малко и пак тръгна. Изходи още няколко села, но с все същия резултат. А слънцето пътуваше неусетно и се приближаваше към залеза. Той ще можеше да изходи още едно село, което беше близко вече пред него, и след това щеше да настъпи нощта. “А после къде ли ще троша глава?” – си прошепна дедо Тасо и вървеше с по-ясно изпъкнали бръчки на лицето. Така казваше той винаги, когато се намираще в подобно положение.

В близкото село камбаната удари за утрешния празник и разнесе далеч из полето звънливия си глас. Дедо Тасо взе тоягата си в лявата ръка, застана и се прекръсти с дясната, макар че той по нищо не чувстваше тия празници.

Когато влезе в селото, той забеляза сред него тълпа хора, които вдигаха доста шум и се смееха. Той се запъти към тях. Всички хора бяха се наобиколили около един млад човек на около двадесет и пет години, със среден, дори нисък ръст. По изражението на лицето му, което се виждаше, изглеждаше, че той беше весел и комичен човек. То беше почти кръгло, издадено малко напред. Носът му беше приличен на човката на малко птиче. Той беше къс, като в основата си беше широк, а на върха си – заострен. Очите му бяха твърде малки, широко отворени и гледаха плахо, сякаш се страхуваше от нещо. Въпреки млад тоя човек, косата му беше почнала да капе и имаше твърде голямо чело. Навярно за всички хора той беше

обект на внимание. Дядо Тасо се приближи тихичко до тях и поздрави с един странен глас на чужденец:

- Христос възкресе.

- Христос възкресе – му отвърнаха някои от тълпата, които бяха по-близо до него. Другите не му отвърнаха, защото бяха се загледали в младия човек и следяха всички негови движения.

Дедо Тасо искаше да запита някой от хората, както разпитваше и в другите села, но понеже никой не го заглеждаше вече, а всички бяха втренчили погледите си в младото човече, той се намери в неудобно положение и реши да почака.

Тоя човек сигурно беше разправял някоя интересна историйка.

- За това, за това разкажи, Тимо, как сте избягали с Вангел от фронта и как са помислили началствата, че сте били убити – обади се някой от тълпата.

Младият човек се обърна натам, откъдето идеше гласът, почука един друг младеж, много приличащ на него, и каза с един глас, в който се криеше самосмех:

- Нека сега той ви разкаже, той измисли тая идея, да бегаме от фронта.

- Ти, ти! – обади се някой друг, - ти разкажи.

Навярно хората искаха да слушат само него.

- Какво да ви разкажа – обади се младият човек. – Когато човек не има мерак и не иска да воюва, какво да го правят, пак ще бега от фронта, защото куршумите хапят като кучета.

Той замълча и сякаш не искаше да разправя за това. Хората се смееха.

- Но разкажи, Тимо, разкажи как беше – обади се друг с шеговит глас.

- А бе, какво да ви разправам, то не е никак интересно, но щом като искате, ще ви разкажа – обади се младият шеговит човек, когото наричаха Тимо. – Една вечер ни готвеха за атака. Требваше да се превземе една височина, коя беше в ръцете на англо-френците. Аз и моят другар Вангел също трябваше да атакуваме. Но какво, братя, пет пъти бяха атакували тая височина, но така лесно ли бегат англо-френците. Те залегнали в окопите, по-хубави от нашите къщи, и само стрелят, нито патроните, нито храната им свършва. А бай Ганьо с празни пушки атакува. Немахме патрони, колко хора бежа. На края на всека атака не се връщаха нито по пет души.

Ето че и на нас с моя другар най-после дойде ред да оставим сиромашките си кости по оня баир като кучешки зъб. Аз сигурно щях да умра докато тръгнем от страх, ако на Вангел точно тогава не му дойдеше на ум да се жени. Когато ми каза намеренията си да избегаме от фронта и си отидем в къщи, за да се ожени, понеже беше сгоден, разцелувах го като малко дете. Той ми даде нов живот, иначе щех да умра от страх. Но това е живот, бе братя, на кой не му е мил живота.

Вечерта, когато започна атаката, всички тръгнаха напред да умират, ние тръгнахме назад за къщи да правим сватба. За една седмица пристигнахме тук. Вие знаете кога дойдехме с пушките. Направихме сватбата на Вангел, дадохме си отпуска по две седмици и като помислихме, че атаката е свършила, като честни хора заминахме пак за фронта. Началствата бяха помислили, че сме разкъсани от бомби и бяха съобшили до тук, че сме избити. Нали ние правихме точно сватбата, когато дойдоха съобщенията, че сме избити. Когато им с представихме после при

завръщането, те дори не поверваха. Помислиха, че се завръщаме от плен. Но ние като честни хора си казахме истината.

- Значи ти си избегал да правите сватба? – запита капитанът моя другар.

- Тъй верно, господин капитан –отвърна той.

Всички се смееха. Другарят му, който беше до него, и за когато разправяше, се смееше също.

- Ами ти, Тимо, ти за какво избега? - запита мене капитанът.

- Аз му бех шафер, господин капитан, - му отговорих, - а той взе да се свива от смех. - Наказаха ни да изстреляме по десет патрони правостоящи на първа линия, като капитанът наблюдаваше. Вангел стреляше напред, но аз само опразвах пушката без да стрелям, та по-скоро да залегна. Всичко мина благополучно. С последния си патрон Вангел уби капитана и всичко се потъпка. Никой не ни поиска сметка. След един месец избегахме пак от фронта, но вече боси и по гащички, та по-скоро да пристигнем тука и не се завърнахме вече. Всичко беше тръгнало на бегане. Никой никого не спираше!?!..

Сега хората не се смееха, както преди. Един човек от тълпата, доста висок и мургав, с твърд и умен поглед, отрязан показалец на дясната ръка, който не слушаше с особен интерес разказвача на историята, като съгледа чужденеца дедо Тасо, го запита:

- Ти откъде си, чичо? Търсиш ли некого от нашето село?

Той нарече дедо Тасо “чичо”, защото сам беше на около тридесет години. Дедо Тасо се намери изненадан от неочакваното запитване и объркано заговори:

- От планинските села съм. Тръгнал съм по селата да търся некая къщичка да купя или кът земя. Искам да бегам от нашето село.

- Но защо искаш да си бегаш от селото? – го запита някой от хората.

С тия си приказки дедо Тасо обърна вниманието на всички хора там. Сега той отговори малко смутено и засрамено:

- От какво!...От нещастия!... От хубаво бяга ли се!?...Цяла къща хора бехме, а останахме само трима и брат ми. По-рано почина един от синовете ми, друг го убиха на войната, преди половин година почина дъщеря ми, а сега скоро почина и жена ми. Така разправят хората – да променим къщата и селото, че злото не се насищало с малко. И аз – какво да права, тръгнах на стари години дом да меня.

Сега вече никой не се смееше. Всички състрадаваха на дедо Тасо, тръгнал да дири нов дом на стари години.

Младият човек Тимото, който разправяше преди малко за фронта, се обърна към дедо Тасо с плахия си поглед и с присъщата си наивност и комичен тънък глас каза:

- Че и ние тука умираме, бе чичо. Ти какво си мислиш, че тука хората са вечно живи, че в другите села нема гробища. Ето отсреща и нашето гробище. Вчера закопахме двама. И тука да дойдете, и тука ще мрете, ами по-добре си седете във вашето село.

Хората започнаха да се смеят отново. Това засрами и оскърби малко дедо Тасо и отговори на присмехливия човек с отчаян тих глас:

- То така е, но!!... Хорски поверия... Пък така пожела и жена ми...Така й обещахме преди смъртта й.

Дедо Тасо не искаше да разправя толкова подробно, но това стана, защото се обърка, което го натъжи още повече. Мургавият човек с отрязания показалец беше взел сериозно и състрадателно изражение на лицето. Той се обърна с един строг поглед към присмехливия Тимо и с един укорителен глас го смъмри:

- Стига си бърборил, Тимо!... На човека му се плаче, а ти му се присмиваш.

- Но така си е бе, бате Перо, аз му казвам да знае, че и тука има гробища – отговори смешният Тимо с плахия си тънък глас.

Хората му се изсмяха весело, но той не се обиди от това, защото той присмех му се виждаше познат от по-рано. Мургавият човек се замисли малко и след това отговори на дедо Тасо с един несигурен глас:

- Струва ми се, чичко, че тука в нашето село има още парцели за къщи от тия, от които даваха на бежанците, но ти трябва да попиташ кмета на селото, за да ти каже сигурно дали има и ако има - да ти даде за една къщичка.

Дедо Тасо не очакваше никак тоя отговор. Той остана дълбоко благодарен в душата си на тоя толкова добър, мургав човек, който му помогна.

По това време покрай тълпата хора минаваха трима младежи на около двадесетина години, които говореха високо. Единият от тях им обясняваше нещо от политиката. Споменаваше за някаква октомврийска руска революция, произнасяше думите “равенство и братство” и неусетно щяха да минат, ако един от тълпата не им се изсмееше с един закачлив и шеговит глас:

- Хайде бе, комунисти, кога ще направите да има и тук комунизъм. Уж млади момчета сте, но не ходите по моми, а само за комунизъм говорите... и за Русия.

Единият от тримата, който обясняваше на двамата си другари, се обърна към присмеха малко обиден, с уверителен глас:

- Ще дойде ден, когато и тук ще имаме комунизъм, макар че вие не вярвате.

Мургавият човек, който се беше умислил за миг, като съгледа тримата младежи, извика:

- Стойчо!...

Другият от тримата, който беше откъм неговата страна и слушаше другаря си, се обърна и запита:

- Какво, бате Перо?

- Брат ти в къщи ли си е?

- Струва ми се, че си е в къщи – отговори младият човек

- Заведи тоя човек при него и му кажи, че го изпращам аз. Нека му даде един парцел от селските. Човекът иска да си направи къщичка в нашето село и да заживее тука със семейството си. Сиромах човек е, нека му помогне, без да го мотае, че трябва да си върви, от далече е, от планинските села чак. Има загинал син във войната.

- Но мене не ми е пътя към къщи – отвърна младежът, който имаше твърде продълговато лице, заострена дълга брадичка и хитри лисичени очи.

- Нищо, нищо...- пресече го мургавият човек. – После ще вървиш къде ти е пътя, а сега заведи тоя човек у дома си.

Младият човек нямаше как да откаже и се съгласи. Дедо Тасо тръгна след него.

- Стамене, почакайте ме малко, аз ей сега ще дойда – каза младежът с лисичените очи на двамата си другари и поведе дедо Тасо, като уголеми крачките си. Той започна да разпитва дедо Тасо от къде е, за какво иска да се пресели, има ли деца, но с такъв глас и чувство, че дедо Тасо го сметна за много добро момче.

След малко те стигнаха към края на селото. Там беше и черквата. Младежът поведе дедо Тасо към една малка къщичка близо до черквата, която единствена не беше направена върху стари обгорели плетища, както бяха другите къщи в селото. Навярно това беше стара къща, не опожарявана. Отвън тя беше избелена и имаше всичко три земни стаички. Когато отвориха малката вратичка и влезнаха в една от

стаичките, дедо Тасо видя вътре един тридесетгодишен човек, който беше седнал върху постланите с черга дъски и пиеше от едно шишенце ракия. В стаята имаше също една жена и две малки пременени деца, момиче и момче, които си играеха.

Като ги видя, той стана, седнал турски и придоби едно мило и гостоприемно изражение на лицето, което беше слабо, мургаво и грозно, понеже беше обсипано с белези, сякаш бе боледувал от шарка. Това лице придаваше на тоя човек твърде мързелив и безгрижен вид.

- Това ли е кмето? – запита дедо Тасо.

- Да, това е – отговори младежът, който го водеше. – Той е и мой брат.

Кметът, от своя страна, подкани госта да седне и пийне ракия, но дедо Тасо отказа да пие, като каза, че е обядвал скоро.

- За какво водиш тоя човек, Стойчо? – запита с любопитство кметът.

- Ние вървехме по пътя и Перо ме извика да го доведа при тебе. Търсил парцел за къща в нашето село. Искал да се преселва тук – отговори брат му.

- Аха... Ами ти пак ли ходеше с оня комунист? – запита го кметът

- Та какво, бе бате, че ходя с него? Нали нема нищо лошо от това?... Другари сме – отговори брат му, тръгна към вратата и излезе.

Дедо Тасо и кметът останаха сами в стаичката. Младата жена донесе още едно шишенце ракия за гостенина, но дедо Тасо отказа да пие, като ги уверяваше, че е обядвал скоро, пък и че бърза да си върви, че е от далече.

- Та ти в нашето село ли искаш да се преселиш? – запита кметът с един спокоен любезен глас, в който лъхаше високомерие.

Дедо Тасо започна да разправя теглилата си и защо иска да бяга от селото си, като навярно искаше да му помогнат, като разкаже патилата си.

- Ходих по всички села наоколо – разправяше той – но никъде не намерих парцел.

Рекох да дойда и до вашето село, та дано тука ми е късметът, пък един човек от ваште хора ми каза, че е имало тука парцели, от тия, които се давали на бежанците...Но не знам.

Кметът го изгледа с един бърз, хитър поглед и рече:

- Носиш ли нещо пари?

- Нося две жълтици – отговори добродушно и наивно дедо Тасо, - но и те не са мои, търсих ги от един нашенец.

- Дай ги, пък ще наредим работата – отговори понижено и кратко кметът.

Тия парцели се даваха на бежанците без заплащане, но кметът, като видя, че може да вземе две жълтици, без да се трогне от страданията на тоя човек, му ги потърси. И той не се излъга. Дедо Тасо извади от долната си дреха една кърпа, в която бяха завързани жълтиците, отвърза ги и му ги даде с една чисто детска наивност, сякаш имаше да му ги дава. Кметът ги взе, усмихна се доволно, сякаш му бяха изпратени от баща му и ги сложи в джоба си след като ги огледа хубаво, със засмяно лице.

- Аз исках да взема и някой декар земя с тех, та като дойдем да има какво да работим тука, но...

Дедо Тасо беше разбрал вече, че тия жълтици, които не са негови, му ги взимат

без право, защото парцела не го купуваше от кмета и прибави тия думи сякаш да му дадат и някоя нива за тях, но кметът не искаше повече да го слуша. Той беше доволен от тоя Великден, че му изпрати такъв подарък.

- Ти да имаш пари или жълтици, па ниви има много тука – отвърна кметът. За всяка жълтица аз ще ти продам по един декар под вода, от най-хубавите ниви в селото.

- Там е работата – отговори дедо Тасо – че аз немам вече жълтици...Ако имах, беше лесна работа, все пак можеше да се нареди.

Кметът се правеше, че не доразбира тоя човек и повдигаше шишето с ракия, като го подаваше и към него. Дедо Тасо отказваше. Той беше неспокоен, искаше да види

къде ще бъде неговият кът земя в това село, но не се решаваше да подкани кмета, за да му го каже и определи. Те поговориха още малко, но кметът не казваше да излязат навън. Той сякаш бе забравил за какво чака тоя човек. Най-после дедо Тасо реши да го подкани:

- Хайде, кмете, хайде да видим къде ще бъде моят парцел, та да си вървя, че трябва да си ходя, а съм отдалече.

Кметът не отказа. Разтърси главата си, като с това движение изгледа хитро гостенина си и го запита:

- Та ти немаш ли още такива жълтици?

- Немам!...Откъде ще имам – отговори дедо Тасо.- Тия две съм ги търсил от един наш чорбаджия, за които щех да му дам овцете си, но и с него стана нещастие, та не знам какво ще правим сега.

Те бяха станали вече и тръгнаха към вратата да излизат.

- Да не е тоя чорбаджия!...Когато го е убило едно младо момче и е станало разбойник? – запита кметът.

- Да, да, същият, чорбаджи Стоимен – отговори дедо Тасо.

По това се виждаше, че кметът на това село е един заинтересован човек, който се интересуваше от всичко.

- Та към вас много често се раждат такива разбойници – заговори кметът.

- Та нали ние сме в Балкана – рече дедо Тасо. – Там живеят и там се въдят.

Налитат често и правят бели.

Те вървяха по пътя, но не минаха от към тълпата, а бяха извили по друга малка уличка. Кметът се беше смълчал, сякаш мислеше за нещо. Дедо Тасо също не говореше, когато не го запитваше кметът. Те повървяха доста време мълчаливо, докато най-после кметът наруши мълчанието, като заговори с тих глас:

- Ще ти дам хубав парцел, но на никому нема да казваш, че си ми дал жълтици!!!

- Щом като не трябва, нема да казвам – отвърна дедо Тасо. – Пък защо да казвам. Аз съм ги търсил тех за къща да търся. Щом като намерих с тех това, което търсих, аз съм благодарен!

Въпреки че каза такива думи дедо Тасо, той беше разбрал, че този кмет е един нечестен човек, но все пак това пазеше в душата си. Не даваше признак, че е останал с такова впечатление, защото се страхуваше да не остане и без парцел.

Ето че стигнаха края на селото. Щом като изминаха крайните малки къщички, кметът се спря и каза:

- Ето тука ще бъде твоят парцел. Тук можеш да си направиш една къщичка и за градина има место. Има повече от един декар. То не трябва да ти дам толкова, но хайде, добър човек си, нека да мине от мене... Пък, ако искаш ниви, за обработване, търси отнекъде жълтици и ела, аз ще ти продам колко и какви искаш.

От хубави по-хубави. Баща ми беше чорбаджия човек и остави много и хубави ниви, но нема кой да ги работи, пък работата - това е тежко нещо, затова продавам!.. Ще ги продам всичките. Ще си оставя само неколко ниви и то тия,

които са най-хубавите. Мене ниви не ми трябва, пари ми трябва, че с тях се живее.

Дедо Тасо започна да оглежда къта земя, където щеше да построи новия си дом.

- Ето – от тука до там ще бъде – рече кметът, сякаш да го улесни и започна да измерва с крачки.

Дедо Тасо също започна да измерва с крачки. Като завършиха меренето, кметът каза с доволство:

- Нали ти казах – повече от декар е.

След това те поставиха по някой камък от всяка страна, за да ограничат парцела и застанаха пак един до друг.

- Значи – готово е – прошепна дедо Тасо, като въздъхна дълбоко облекчен и потри челото си с длан, което му беше навик.

- Готово, готово – отвърна кметът. – Още утре можеш да си построиш една къщурчица тук и да заживееш като наш съседнин. Пък ако имаш пари, ела да ти продам ниви и да заработиш на полето още от тая пролет – добави хитро кметът.

- Немам, кмете, – отвърна дедо Тасо – ако имах, то беше лесна работа, но сиромаш човек съм. Но нали за къща взех земя, стига ми толкоз, пък за ниви!.. Дал Бог здраве.

- Сега ще си вървиш, ли?.. – подхвана пак кметът, като разбра напълно, че този човека наистина няма повече жълтици и пари.

- Ще си вървя ами, какво ще правя – отвърна дедо Тасо. – Ще ме очакват децата в къщи. Може да си помислят нещо лошо.

- Хайде, със здраве тогава – каза кметът, като си тръгна, сякаш бързаше за къщи да си допие шишенцето с ракия, което го беше оставил недопито.

- Сбогом, кмете – отвърна дедо Тасо. Много съм ти доволен, задето ми помогна, иначе не знам как щех да се върна къщи.

Кметът не му отговори нищо и се отдалечи.

Дедо Тасо изгледа още един път парчето земя и си тръгна.

Слънцето беше залязло вече и падаше лек прохладен мрак. Селото весело жужеше от детски викове. Той започна да се отдалечава полека-лека от него и да се загубва в мрачината. Той не чуваше тия шумове и викове. Той не чуваше и тракането

на щъркелите, които се прибираха от полето в гнездата си. Той бързаше, погълнат от мисли. Бързаше така, както щъркелите, за да се прибере като тях в своя дом,

далече някъде в планината. Но той беше изморен. Капнал беше от дългото пътуване и глада и неговите крака, въпреки усилията му да ходи бързо, се преплиташа и пътят не спореше. Той не беше както някога, в младите си години, по цял ден да ходи и да не усеща умора. Сега той в душата си носеше доста години с много нещастия, които му тежаха като товар и които го уморяваха бързо. Когато беше паднал гъстият мрак на нощта, той беше вече далеч от селото, сам в полето. Като почувства, че силите го напускат бърже и краката му се подкосяват и преплитат, той реши да поседне и похапне малко, дано ги върне и пак да продължи пътя си. Той отметна с едната си ръка торбата от рамото си и седна край пътя върху малката трапчинка. Наоколо нямаше жива душа. Мракът падаше все по-гъст и закриваше с черното си було полето. Дедо Тасо развърза торбата, откъсна едно

малко парче от останалия хляб и сирене и почна да яде. С първия залък той усети, че е жаден, защото устата и гърлото му бяха засъхнали и той не можеше да го погълне. Наоколо не се чуваше да шурти вода, а как много му се пиеше! ...”Да

има поне една глътка да разхладя устата си, щеше да бъде по-друго, си рече дедо Тасо,

но!“ Той хапна едва няколко залька и отново сложи всичко в торбата. Опита се да стане и пак продължи, но чак сега разбра колко е изморен. Не можеше да стане. Искаше да почине. Умората и гладът бяха повикали и съня, който го караше да почива. Дрямката беше застанала сякаш на очите му и те се затваряха сами. “Да дремна за малко, си помисли дедо Тасо, сигурно ще ми поолекне, ще отпочина и после ще ми наспори и пътят”. Той се изтръгна още над пътя, на равното върху зелената тревичка, полегна като зави лицето си с грубото разкопчано палто и веднага заспа. Лек топъл ветреца лъхна от юг и го приспа, както малко дете в люлка.

Не след много един бухал измежду клоните на дърветата в дола на един поток избухна зловещо и грозно. Тоя глас на царя на нощта се разнесе глухо из цялото поле. Дедо Тасо се събуди. В първия миг той не разбра къде се намира, но скоро се опомни и потърси с ръка тояжката и торбичката си, за да стане и тръгне пак. Небето беше обсипано със звезди. Луната я нямаше. Тя изгряваше скоро или пред слънцето или след слънцето и не се виждаше нито нощем, нито денем. Скоро щеше да има новолуние и сега беше тъмно. Дедо Тасо стана и продължи пътя си. Навярно беше му поолекнало и той крачеше вече с бодри и по-бързи крачки.

Беше изминало полунощ и скоро щеше да се просъмне, когато дедо Тасо натисна малката стара ключарка на къщната вратичка и влезе вътре. Там спяха двамата му

сина и брат му Араслан. Още с влизането единият от тримата спящи се надигна и запита:

- Ти ли си, брате?

- Аз съм, Араслане – отвърна дедо Тасо.

Събуди се и Видул. Те с чичо му Араслан спяха по-леко. Мирослав спеше още.

- Бате, бате Мирославе, – започна да вика Видул.

Мирослав се надигна и започна да търка очи. След това запалиха кандилцето и се наобиколиха около баща си.

- Е, татко, измори ли се?- запита Мирослав.

- Изморих се, сине, капнал съм като круша – отвърна дедо Тасо, който беше седнал и размотаваше вървите на цървулите си.

- Намери ли къща, татко? – запита Видул скромно с детското си любопитство, сякаш питаше дали са му купили някой великденски подарък.

- Намерих, Видулчо, но не къща, а земя за къща купих – отговори дедо Тасо – но ние къща не можем да направим, сине, можем да направим само малка къщурчица, колкото тая, за повече нямаме сили.

- Сигурно някъде далече в полските села си ходил, татко? – запита Мирослав. Аз мислих, че нема да се върнеш преди нощта, щом не се завърна снощи.

- Далече е, сине, доста далече е, но щом намерих, пак добре, че много села изходих и все напразно.

- Но кога ще се местим там, татко? – запита отново Мирослав.

- Не знам, сине, хубаво село е, там има винаги работа, но ние нямаме нищо още там, освен едно парче земя за къща. Да имахме пари, продават се ниви, щехме да купим и заработим на тех, но!...Немаме!...Нищо си нямаме! Пък и къща не можем

да си направим. Там, там всичко е хубаво – и ниви, и поле, пък и хората са добри. Той взе подробно да разправя за всичко, което беше видял. Започна да

разправя за младия присмехлив човек, за мургавия, който му помогна, за хитрия мързелив кмет, за брат му и за всичко друго.

- Но щом има работа там, татко, аз ще отида там да работя. Ще направим една колиба на нашия парцел и там ще се прибирам за ношуване. Сега иде вече лето, всекак може. Като работя цело лето, ще събера пари и на есен ще можем да си направим една къщичка и да се преместим там... Пък за другата пролет все ще можем да купим някои декари земя, за да заработим и ние като всички. Ето и чичо Араслан, и Видул може да вземат по некой лев, загдето пасат овците. И с тех ще свършим некая работа. Щом има работа, аз искам да работя, татко, стига да мизеруваме.

- И аз, като бех като тебе и аз работих, сине, но и това не ни помогна, все с нещастия и мизерии се разправям... Но щом като искаш, нека бъде така. Ти ще работиш тамо, аз – тука и ще гледам къщата, та дано наесен да можем да направим една къщурчица и се преселим... Нема как, така я захванахме.

- Така ще бъде, татко. Когато на есен се попривърши полската работа, ще взема и ще правя кирпичи за къща, пък и греди ще отнесем оттука. Ще купим и дъски, колкото можем и ще я направим.

- В неделя ще тръгнем оттука с един добитък с дървета за колибата, ще я направим и ти ще се върнеш, а аз ще остана там да работя. Ще работя на хората, ще ме хранят и ще печеля по някой лев, а вие тук ще живеете и ще печелите, колкото можете и наесен ще се съберем пак в новата къща.

- Не знам дали ще успееш, сине, но нека бъде така, дано ни потръгне.

Видул и Араслан само мълчаха, слушаха и гледаха с широко отворени очи. Те се чувстваха некадърни да разискват по такива важни въпроси. Със своите добри душици бяха съгласни на всичко, което става, което им се кажеше от дедо Тасо и Мирослав, пък Мирослав беше наистина умен младеж, в когото се вслушваше и баща му, защото беше ходил на училище и знаеше много работи.

Те продължаваха да говорят подробно за всяко нещо, което се отнасяше за новата къща. Вън се просъмваше. Петлите пееха усилено. Победен от умората и съня, дедо Тасо поиска най-после да поспи.

- Хайде, Видулчо, пък ние да пускаме овците – каза Араслан и излязоха след малко и двамата навън.

Отсега нататък Видул знаеше вече кога ще отидат на новия дом и винаги мислеше за него. Той броеше месеците и седмиците до есен... когато той щеше да остави и се раздели с всичко, което обичаше в своето село.

IV

След една седмица, в деня, в който дедо Тасо и Мирослав се готвеха да тръгнат, станаха рано преди зазоряване. Те натовариха едно муле, което го бяха търсили от съседите, с приготвените греди и ръженица за колибата и тръгнаха. Видул и Араслан ги изпратиха чак извън селото. Тая сутрин те също бяха станали по-рано,

за да помогнат на пътниците, още повече, че трябваше да се разделят за по-дълго време с Мирослав.

- Хайде, Араслане, връщайте се вече – каза дедо Тасо, когато бяха излезли отвън селото – Нема за какво да ни изпращате. Довечера аз сигурно ще се върна рано.

- Ще се върнеш – рече Араслан – за овците е рано още, пък тепърва не може да спим.

- Бате Мирославе, не забравяй да си идваш от време на време, в някои празнични дни – каза Видул на раздялата с едно умопително и натъжено гласче.

- Ще гледам как ще ми излиза работата, Видулчо. Ако има работа, ще си идвам по на рядко, но ако няма редовно или не мога да намеря никаква, ще си дойда пак, какво ще правя там.

Видул и Араслан се върнаха, а дедо Тасо и Мирослав подкараха по-усилено мулето и се изгубиха в мрачината по тесния път.

Слънцето се беше вдигнало вече три остена, когато дедо Тасо и Мирослав пристигнаха на мястото. Те разтовариха късите греди, приготвени за колиба и ръженицата, завързаха мулето в крайпътната полянка да пасе и седнаха да починат. Не след много те станаха отново. Дедо Тасо показа на Мирослав границите на техния парцел, отбелязани с камъни. Някои от камъните, които ги

беше поставил дедо Тасо за граници преди една седмица, ги нямаше.

Навярно децата ги бяха разместили в своите игри. Все пак повечето от камъните стояха на местата си и дедо Тасо лесно откри границите на целия парцел. След това Мирослав взе една голяма мотика, която беше донесъл, хвърли палтото и започна да копае, за да очертае мястото на колибата. Той направи един четириъгълник, докато дедо Тасо подбираше греди. Когато скелето на колибата беше готово и те се готвеха да я покриват с ръженицата, един човек, който се зададе по пътеката от крайните селски къщици, които бяха съвсем близо, ги накара да прекъснат работата. Това беше едно ниско, черномустакато човече, на около четиридесет години, което твърде много приличаше на циганин, поради черния цвят на кожата.

По изражението на лицето се виждаше, че тоя човечец е простодушна, наивна и измъчена личност, въпреки че на лицето му имаше една лека, едва доловима постоянна весела усмивка. Той вървеше право към дедо Тасо и Мирослав. Когато ги наближи, той извика учудено, с един почтителен тон, като беше отпратил погледа си към колибата:

- Какво правите, бре хора?

- Колиба, колиба, байчо, – отговори дедо Тасо, който сякаш се страхуваше от някаква неприятност.

- Но защо тука? – запита пак черното малко човече.

- Ами къде? – заговори още по-учудено дедо Тасо. Немаме друго место, освен това кътче земя в това село.

- Но това е мой парцел – каза – каза черното човече, което ококори учудено малките си очички. – Тоя парцел кметът го дава на мене. Аз му работя цела седмица за него и съм му дал два килограма ракия – продължи да разправя то с наивното си тънко гласче, сякаш с тия подробности искаше да ги увери, че не лъже.

- Но как кметът ти го е дал? – запита още по-учудено дедо Тасо - когато кметът го продаде на мене! На първия ден на празниците дойдохме заедно тука и той ми го отмери. Ето къде сме побили камъните – започна да обяснява дедо Тасо. – Може би има грешка – продължи той.

- Нема грешка – започна черното човече. – аз съм оттука и познавам много добре парцелите. Тоя парцел съм го купил аз. Работил съм на кмета цела седмица и съм му дал два килограма ракия – повтори пак той.

- Но и аз съм го купил за две жълтици – отвърна дедо Тасо, като лицето му избледня леко. Той се страхуваше, че е излъган и че двете му жълтици ще пропаднат. Грозният лик на кмета ярко се изпречи в паметта му.

- Но как така тоя кмет, един парцел го дава на двама души. Те се дават безплатно на бежанците, а пък той ги и продава.

Мирослав стоеше до баща си и беше смръщил недоволено чело. Изглеждаше, че той се ядосва от играта на тоя хитър кмет, от когото баща му се оплакваше и по-рано.

- Иди кажи на кмета, нека дойде и се обясни – заговори най-после и той. – Нема какво да се разправяме. Все пак може да има некаква грешка.

- Не знам дали има грешка – отговори черното човече – но аз ще го доведа кмета да се разберем. Той или мене, или вас е лъжел.

След това той се обърна гърбом към тях и пое към вътрешността на селото. Дедо Тасо и Мирослав разтревожени седнаха край скелето на колибата и започнаха да разглеждат затруднението.

- Тоя кмет още от началото ми се виде недобър човек – каза дедо Тасо. – По лицето се познава – мързелив и хитър.

- Лош – добър – каза Мирослав – докато не върне жълтиците, нема да оставим парцела.

Те поговориха доста време, като през цялото време поглеждаха към пътеката, дали не идват черният човек и кметът, но напразно. Най-после, след дълго очакване и поглеждане, те се зададоха.

- Тоя ли е кметът? – запита Мирослав баща си, който не снемаше поглед от него.

- Същият човек – отвърна дедо Тасо.

Кметът крачеше с бавни мързеливи крачки, като беше навъсил грозното си сипаничаво лице, сякаш му беше горещо. Черното човече също крачеше до него с малки, но пъргави крачки. Главата му едва достигаше до плещите на кмета, който беше твърде висок. Като достигнаха до дедо Тасо и Мирослав, кметът прие едно мило изражение на лицето, с което за пръв път посрещна дедо Тасо и ги поздрави учтиво с “Христос възкресе”. Дедо Тасо отвърна на поздрава също така учтиво и добродушно.

- Вие сте почнали да правите колибата – продължи кметът.

- Започнахме... – отвърна дедо Тасо. – Синът ми иска да остане да работи във вашето село, пък трябва да има къде да пренощува. Затова я правим, но...тоя човек разправя, че тоя парцел си го дал на него.

- А бе... вие трябвало да я направите малко по в страна, за да може и той да си направи тука една къщурчица. И той е сиромаш човек като вас.

- Ние не знаехме – отговори дедо Тасо. – Той дойде, когато ние я бехме сковали колибата, както си е сега, след туй ние не сме работили върху нея. Пък аз знам, че целият парцел е на нас, нали така говорихме миналия път.

- Нищо – каза кметът. Тук има повече от един парцел. Преместете колибата малко по встрани, за да може и той да си направи къщичка до вашата колиба.

Дедо Тасо замълча недоволено. Мирослав, който беше смръщил лице и мълчеше, поглеждайки от време на време кмета през вежди, сякаш разбра лукавата му игра и не можа да изгърпи, когато замълча баща му. Той се обърна към кмета със сериозен вид на лицето и запита недоволено:

- Но вие, кмете, тоя парцел сте го продали целия на баща ми, а сега искате да го разделите на двама. Нема ли друг парцел да му дадете на тоя човек?

- А бе ти, ако искаш парцели и ниви и ако имаш пари, ела, аз ще ти дам колкото искаш – отговори кметът надменно, като искаше да затыпка въпроса за разделянето на техния парцел, защото разбра, че баща му лесно ще се съгласи с това.

- То, ако имаме пари, ние ще си купим ниви – каза още по-разсърдено Мирослав, - но въпросът е там, че тоя парцел вие сте го продали на баща ми, а след това го продавате и на друг човек.

Кметът, учуден от упоритостта на тоя младеж, уверил се, че не ще може да го склони да им раздели парцела наполовина, започна да говори с друг тон, в който имаше уважение и благородство:

- Но аз не ги продавам – каза той – тия парцели. Те се дават на бежанците, но... понеже на баща ти дадох повече от един парцел, обещах и на нашия човек да дам от него да си направи къщичка, но щом като не се съгласявате, то аз ще му дам друг парцел на него.

Той се обърна към черното човече и каза:

- Ето бе, Свирчо, пък на теб ще бъде съседният парцел. Ей от оня камък нататък.

Той тръгна към камъка, побит на края на дедо Тасовия парцел и започна да отмерва с крачки на дълж и шир.

- Ето това е парцелът, където ти можеш да си направиш къщичка – каза той – нали нема да се сърдиш?!

- За какво ще се сърдя – каза черното човече. - Аз искам да бягам от онова место, па иначе ми е все едно къде ще бъде новият ми парцел за къща. Аз те извиках, понеже ти ми обещавахте оня парцел, но все едно тоя или оня. Нали сме хора. Всички трябва да живеем.

- Хайде, па не забравяй да ме почерпиш с шише ракия – каза кметът с преправен глас.

- Имам още малко – отвърна черното човече – ще ти я донеса.

После кметът се обърна към Мирослав и с мил глас го запита:

- Та ти в нашето село ли искаш да останеш да работиш?

- Искам и така съм намислил, но не знам дали ще има работа.

- Работа ли!? Работа има много – каза кметът. – Да има само кой да работи. - Например утре можеш да дойдеш да работиш на мене. Имам лозе за копаене. Ще работите заедно с брат ми. Той е младеж като тебе. Пък ще си подходате и на приказките. За плащане – нема какво. Колкото другите хора плащат, толкова и аз. Ти си млад и силен и нема да си по-слаб работник от другите, я.

- Но къде живеете? – запита Мирослав.

- Живеем до черквата, но аз ще кажа на брата ми да те потърси довечера, пък може да дойдеш още довечера при нас за вечеря. Как се казваш? - Запита любопитно кметът.

- Мирослав.

- Хубаво име е това - Мирослав – каза кметът, гасейки цигарата си с крак, като се усмихваше леко и подаваше нечистите си жълти зъби.

- То всички имена са хубави – допълни Мирослав, - но не всички хора са добри.

- Истина е, Мирославе, но не всички хора можем да бъдем еднакви. Такъв е животът, едни – добри, други – лоши... Не всички хора почитаме еднакво Бога.

Мирослав не отговори нищо. След това кметът се обърна към черното човече и каза с бодър глас:

- Хайде, Свирчо, да си вървим, че мене може да ме търсят някои хора вкъщи, пък не ме знаят домашните къде съм.

- Ще си вървим, кмете – каза черното човече и чешеше с едната си нечиста ръка косматия си врат. – Чакай да си направя цигара.

Той извади от пояса си една завързана зацапана кърпа и я заразвързва. Вътре имаше нарязан тютюн и нечиста хартия, навярно намерена на пътя. Той откъсна от хартията едно голямо парче и започна да я пълни с тютюн. Той я наплюнчи с език и я пхна в уста. Това беше една огромна цигара, която му придаваше един твърде смешен вид. Той я запали с другата, която още не беше угасил и каза:

- Хайде, кмете, да си вървим.

Преди да тръгнат, кметът се обърна към дедо Тасо и го запита:

- А ти ще си вървиш ли, чичо, сега?

- Ще си вървя, кмете, като направим колибата. Нема какво да правя тук. За мене има работа и вкъщи.

- Ами какво стана с онова момче от вашите села, което беше убило един селски чорбаджия? ..Хванаха ли го?

- Не са го хванали – отговори дедо Тасо. – Колкото повече се мъчат да го хванат и да го убият, толкова повече убийства прави, и толкова по-страшно става.

- Лошо момче, брей - каза кметът. – Голем разбойник ще стане.

- Но не е само той – добави дедо Тасо. – Има и по-страшни от него.

- От тая страна ние сме по-добре – каза черното човече. – Поне денно време не ни нападат.

- Страхуват се да излизат денно време в полето – каза кметът. В балкана им е по-добре, но и тук се явяват от време на време.

След като поговориха доста на тая интересна тема, черното човече отново се досети, че трябва да си вървят и подкани кмета, който навярно беше забравил.

- Хайде довиждане – казаха в един глас черното човече и кметът, като тръгнаха.

- Довиждане, довиждане – им отговориха дедо Тасо и Мирослав.

- Нали утре ще дойдеш да ни работиш, Мирославе? – запита кметът.

- Ще дойда, ще дойда, кмете, нали затова оставам.

Кметът и черното човече се отдалечиха, а дедо Тасо и Мирослав станаха да покрият колибата. Когато колибата беше готова, слънцето преваляваше пладне. Те седнаха, похапнаха сирене и хляб и като починаха, станаха пак. Дедо Тасо трябваше да си върви. Мирослав доведе мулето, намота въжето на самара и помогна на баща си да му се качи. Когато тръгна Мирослав да изпраща баща си, сърцата и на двамата се натъжиха. Те изминаха доста път без да си говорят, докато най-после дедо Тасо наруши мълчанието.

- Идвай си в празничните дни, сине, че без тебе къщата ни съвсем ще опустее. Ще ни е мъчно без тебе. Ние с Араслан всекак можем, но на Видулчо ще му е много мъка за тебе. И той сам ти каза да си идваш.

- Ако има работа, ще работя и в празничните дни, татко – каза Мирослав – дано най-после хванем изгубения край и заживеем като хората и ние.

- Недей работиш в празничните дни, сине. Нека Бог ти помага в другите дни да бъдеш здрав. Пък гледай да ти плащат, да не работиш напразно. Тоя кмет уж говори хубави работи и изглежда за добър човек, но струва ми се, че не е много добър, а само пред хората се прави на добър и то с думи само. Той взе двете ни жълтици за тоя парцел, макар че не бил негов, а сега искаше да ни го раздели наполовина с тоя човек.

- Но аз не съм вече малък, татко – каза Мирослав. – Ще работя там, където ще ми плащат.

Говорейки така, те се отдалечаваха неусетно от селото, навлезли в полето, докато най-после бащата, досетил се, подкани сина си да се върне и да почива в колибата. При раздялата дедо Тасо се беше натъжил толкова, че очите му се

напълниха със сълзи. Като че ли изпращаше своя син на фронта. Мирослав също се беше натъжил, но той беше твърде упорит и винаги в такива моменти успяваше да си налага да прикрива вълнението си.

Когато стигна в селото при колибата, неговата мъка и скука бяха толкова нараснали, щото беше намръщил недоволно лицето си, привел беше леко голямата си глава и гледаше само пред себе си. Струваше му се, че се намира в някоя друга страна, защото в новото село му беше всичко непознато.

Недалеч от колибата имаше салкъми. Те бяха разцъфтели и навели белоснежните си гроздове към земята, сякаш им тежеше ароматът, който изпускаха. До тях имаше и други дървета, които придаваха още по-голяма красота на околността. По-далече зад тия дървета имаше едно поточе, един чучур вода, от двете страни на който бяха израснали гъсто дървета и къпини. Наблизо до колибата малки деца се бяха насъбрали, навярно да я видят като нещо ново и шумно си играеха на някаква игра. Птичките пееха весело из клоните на дърветата. На отгаташната страна на поточето, на едно голямо дърво, един щъркел превиваше дългия си врат и тракаше върху гнездото си, над което летеше друг щъркел, спускайки се към него с увиснали крака. Лек пролетен вятър полъхваше, донасяше ободрителния аромат на салкъмите до Мирослав, който беше застанал мълчалив до колибата, но той не го

чувстваше. Той сякаш не виждаше и не чуваше нищо, защото душата му беше препълнена с някаква странност.

Той мислеше... Мислеше как ще живее в това село без нито един познат, нито един близък човек, нито един приятел. “Какъв жесток живот”, си прошепна той, като се тръшна на земята като повален от гръм, затваряйки очи. Той легна и затвори очи, сякаш искаше да не вижда и да не чува нищо, сякаш искаше да пропъди мислите, които така страшно му тежеха и да се намери в друг свят, където те не ще могат да го намерят. Но макар и легнал и затворил очи, той не можеше да се скрие от тях. Те се въртяха като досадни мухи около него, които с нищо не можеше да пропъди. Децата, които си играеха близо до колибата, помислиха, че тоя човек, който преди стоеше до колибата, е заспал, с крясъци започнаха да мерят и хвърлят камъни на колибата. Мирослав стана и ги погледна мълчаливо, като пиян. Децата хукнаха да бягат. След малко те се изпокриха. Мирослав пак се подпря на колибата и пак се умисли. Изведнъж някаква мисъл просветна в главата му. Той се обърна, огледа с един бърз и преценяващ поглед парцела, отвори малката вратичка на колибата и извади голямата мотика, която я беше донесъл от къщи. Той започна да оглежда парцела и да го отмерва с пръст във въздуха.

- Ето тука – си прошепваше той – на есен ще направим къщурката. А тука, пред нея, ще направим една малка градинка, където ще садим зеленчук. По края - си казваше той – ще посадя дървета. Нито една педя необработена земя.

След това той съедини четирите краища на парцела с по една права черта, направена с мотиката и започна да копае с юнашки замах по тях. Не след много и четирите края на парцела бяха съединени с прекоп и той ясно се очертаваше. Като свърши работата, Мирослав прибра мотиката в колибата и започна да гледа ясно определящия се вече парцел. Лицето му беше изпотено, но мрачността, която преди се изписваше по него, беше поразята. Той намери разтуха в работата.

Гледайки така умислено парцела, той дочу песента на селските моми, които пееха някъде в селото. Това го накара да откъсне погледа си от парцела. Той вдигна глава и погледна към селото. Момите пееха. След това погледна слънцето, което клонеше към залез и сбърчи умислено чело.

- Може би кметът не ще ме повика утре да му работя – си помисли той. – а само ме лъже. Може би неговият брат не ще ме потърси, а аз трябва утре на всяка цена да бъда на работа, ако не на кмета, то на некой друг стопанин. Но аз трябва да се поразходя из селото – продължи да разсъждава той – оттука никой не ще ме повика.

Умислено, с бавни големи крачки, той тръгна към близкия път, който минаваше през среди селото. Когато стигна при него, той застана и започна да го разглежда, догдето се виждаше, защото той криволичеше и се скриваше зад малките къщуркички. Някъде сред пътя бяха застанали група хора и разговаряха. Мирослав се намери да отиде при тях, но се досети, че братът на кмета може да го потърси в колибата и затова реши да почака...

На същия път, на долния край на селото, до брега на малката рекичка, която идеше от планината, двама младежи бяха застанали лице срещу лице и говореха за нещо.

Единият от тях размахваше ръка във въздуха и със сериозно изражение на лицето говореше нещо убедително:

- Ленин и Троцки – казваше той - това са най-великите хора на земята, защото те за пръв път осъществиха идеалите на свободата, братството и равенството.

Другият младеж беше обърнал продълговатото си лице към лицето на другаря си и го гледаше с хитрите си очи:

- Но в Русия всичките ли хора са равни, бе Стамене? – запита той и чакаше нетърпеливо отговор.

- Да, там всички хора са равни – отговори другарят му. - Там няма бедни и богати. Там всички хора са свободни и всичките са като братя.

Младежът, който обясняваше, говореше с пълна вяра в думите си.

- Кога ли ще бъде и тука така!!! – каза любопитният младеж с лека тъга в душата си, сякаш завиждаше на ония хора там, в Русия, които са всичките равни и които живеят като братя.

- И тука ще бъде така, Стойчо, – каза другарят му – но ние трябва да се организираме и да се борим.

Любопитният младеж с продълговатото лице и хитрите очи беше братът на много имотния селски кмет – Стойчо, когото на другия край на селото очакваше Мирослав. Другият младеж беше син също на един от селските богаташи. Той беше височък, с голямо червендалесто и леко продълговато красиво лице. Устните ми бяха широки и зачервени, а погледът му – сериозен. Това изражение на лицето вдъхваше винаги убедителност в думите, които говореше. Преди войната този младеж беше ученик в града и ако не беше тя, той сигурно щеше да завърши училището и да стане или учител или друг учен човек, но поради нея той го напусна, а след нея се заергени и не влезе вече през училищната врата. Пък и баща му беше заможен земеделец и имаше какво да работи на село. Освен училищните познания, които беше придобил в училище, беше се увлякъл и в политиката, имаше такава политическа подготовка, каквато никой друг младеж и възрастен човек нямаше в село. Той симпатизираше на руската Октомврийска революция и сам се наричаше комунист. Дори хората в селото не го наричаха на собственото му име – Стамен, а го наричаха “комуниста”. Той беше повел неколцина младежи от селото след себе си, най-верният от които в последно време се очертаваше братът на кмета. Те бяха винаги заедно и винаги говореха така разгорещено за политиката, че хората дори им завиждаха на приятелството.

Когато лекият ветрец донесе до двамата приятели моминския припев, те прекъснаха разговора за политиката и тръгнаха към селото бавно.

- Къде ли е Тимото, пък и другите младежи, та никой нема навън из селото? – попита Стамен, когото наричаха “комуниста”.

- Тимото какъв е веселяк – отговори братът на кмета – Стойчо – сигурно е на хорото при момите. Пък там са сигурно и всички младежи.

- Добър човек е Тимото – каза Стамен. Златна душа носи той.

- Малко е страхлив – добави Стойчо с лека хитра усмивка – но нищо.

- Ех – възрази обидено Стамен. – Нима някъде има съвършен човек, бе Стойчо, нима ние сме напълно издържани?! На всеки човек не му достига по нещо. На наш

Тимо не му достига кураж, но важното е там, че той е добър човек. Той е комунист по душа. В него не има и не може да има зло.

- А бе то е така, но!... – каза малко засрамено Стойчо и като не доизказа мисълта си, прекъсна я и заговори за друго.

- Знаеш ли какво, Стамене?

- Какво, Стойчо?

- Аз трябва да отида до края на селото, ей там, до поточето.

- Но за какво, Стойчо? – запита учудено Стамен.

- Нали знаеш – подхвана Стойчо – оня човек, който идва на първия ден на Великденските празници да търси къща в нашето село, днес е направил една колиба до поточето близо и син му е останал в нашето село да работи като надничар. Брат ми го е помолил утре да дойде да работи на нас – ще копаеме лозе, та ми каза да го предупредя, за да бъде сигурен.

- Но откъде са тия хора, които искат да се преселват в нашето село? – запита Стамен. – Да не са някои бежанци?

- Не, не са били бежанци – отговори Стойчо – от планинските села са били,

- Но защо искат да се преселват! – се запита учудено Стамен. – Може би не са доволни от живота си в онова село и са тръгнали да си търсят късмета другаде... Но едва ли ще го намерят и в нашето село!.. Ще идеме заедно до там, Стойчо, - добави Стамен – защо ще ходиш сам?..

- Добре – каза Стойчо – пък после ще отидем на хорото да се посмеем малко с Тимото.

- Може да закараме и чужденеца с нас – се досети Стамен – на него сигурно му е скучно сега сам в чуждо село, сред непознати хора...

Те ускориша крачките си. Бяха вече сред село. Когато излязоха край селото и забелязаха колибата, те почнаха да я гледат. Не далеч от тях край пътя стоеше Мирослав, отново потънал в мрачността, която го беше завладяла преди. Той никак не повярва, че единият от двамата младежи, които се показаха на пътя и които гледаха към колибата, може да е братът на кмета, който да идва за него. Срещата с тия двама млади непознати хора му се виждаше неудобна, затова той извърна тялото си от пътя на страна и загледа някъде в пространството. Двамата приятели го приближаваха и той ясно чуваше стъпките им, но се преструваше, че не ги чува... Той беше взел такава поза, която ясно говореше, че не иска да го заговарят. Двамата приятели бяха спрели да разговарят помежду си. Като стигнаха до него, те спряха и в един глас го поздравиха бодро:

- Здравей, младеж.

Мирослав се обърна към тях и също поздрави “Здравейте”, но още с обръщането погледът му падна върху Стамен и лицето му придоби удивено

изражение. Стамен също така измени изражението на лицето си. Той сякаш напругаше паметта си да припомни нещо старо-минало.

- Ти ли си чужденецът, който ще работи в нашето село? – запита Стойчо.

- Да, аз съм – отвърна ободрено Мирослав.

- Аз съм брат на кмета – продължи Стойчо – нали утре ще работиш на нас?

- Да, ще работя – каза Мирослав. – Аз обещах на брат ти.

- Струва ми се, че аз съм ви виждал някъде, приятелю – каза Стамен с весело изражение на лицето и лека усмивка – но не мога да си припомня точно къде и кога.

Мирослав също се беше усмихнал леко и също се мъчеше да си припомни нещо, като за по-дълго време спираше погледа си в лицето на Стамен.

- Откъде ще го познаваш бе, Стамене, – каза Стойчо, сякаш искаше да го увери, че се лъже.

- Стамен Гюров – повтори като че ли неволно Мирослав.

- Да, да – Стамен Гюров – повтори и Стамен. – А вие! ..Вие!..

Мирослав се усмихваше повече.

- Вие... не сте ли Мирослав Атанасов?

- Да, същият – отговори засмян Мирослав.

Те си стиснаха здраво ръцете и започнаха да се тупат весело по рамената, като стари другари, които не са се виждали дълго време.

- Но вие излезохте и познати – каза Стойчо, останал малко настрана.

- Познати и приятели, Стойчо, – каза щастливо Стамен. – Заедно сме били ученици.

- Нали ти беше на последния чин на крайната редица, Мирославе, – каза Стамен, гледайки в лицето новия си приятел – а аз бях на предпоследния чин на средната редица.

- Да, на последния чин седех – каза Мирослав – а ти беше срещу мен.

- Но да вървим към хорото – подсети Стойчо.

Мирослав и Стамен, хванали се за ръце, започнаха да крачат бавно на една крачка след Стойчо, като продължаваха да говорят сърдечно, поглеждайки се често в лицата.

- Помниш ли, Мирославе, - каза Стамен – когато щеше да биеш учителя една сутрин? Той искаше да те хване за ушето, загдето не се кръстеше по време на молитвата, но като му замахна с юмрук, побегна изплашен от клас.

- Помня, помня – побърза да отговори Мирослав с лека горчива усмивка, сякаш му беше мъка за онова хубаво отлетяло време.

- Какъв беше див тогава, всички ти се боеха в училището – каза ласкателно Стамен, но като забеляза горчивата усмивка и странното придобито изражение на другаря си, допълни – Но ти си се изменил много, Мирославе, не можах да те позная. Може би не си буен вече, какъвто беше тогава.

- Такъв е животът, Стамене, – отговори още по-огорчено Мирослав – и ти си се променил доста; докато стигнем до гроба, все ще се променяме.

Стамен забеляза, че Мирослав е недоволен от живота и лицето му придоби сериозно изражение. След един миг той го запита малко нерешително, с удивен глас:

- Защо се преселвате в нашето село, Мирославе?

- А бе,... Друг път ще ти разправам – отговори Мирослав. – Нали тук ще бъде цело лето, ще има време да си говорим за всичко.

Стамен повече не го заговори за това.

- Ако не беше обещал да работиш утре на Стойчови, щеше да дойдеш при нас, че и ние имаме много работа, но щом си обещал, ще работиш утре на тех, пък след това – на нас. Ще ни минава по-леко времето на полето, като бъдем заедно.

- Добре е това, Стамене, че ти се намери в това село, че как ми беше натежало, струваше ми се, че ще се задуша тука сред непознати хора. Един познат и приятел струва много в такова положение.

- Ще привикнеш, Мирославе, - започна да го утешава Стамен. – Ще опознаеш и хората, и селото, пък и ще привикнеш с тая обстановка и няма да ти бъде толкова скучно.

Те отново обърнаха разговора за някои интересни случки, припомваха си някои работи, докато неусетно стигнаха при хорото, където момите пееха. Около хорото се бяха насъбрали в групички мъже и жени, които гледаха. През тях се провираха деца, играейки си на гоненица.

Напред на хорото играеше кметът. Той размахваше с дясната си ръка една бяла кърпа и сръчно и леко местеше краката си, сякаш не е същият човек, който едва влачи краката си, когато ходи по пътя. До него играеше едно младо момче, което постоянно гледаше в краката си и в краката на кмета, пооглеждаше се в страни към хората от време на време и се усмихваше самодоволно. Хората гледаха отстрана и се изсмиваха весело понякога на подкляканията, които правеха кметът и младежът.

- Ха така, Тимо, ха така, браво, браво – се обаждаше весел глас от тълпата. – И първият, и първият е игрохорец, но и вторият не се шегува, не пада по-долу – се обаждаше друг зрител.

Младият човек още повече започваше да сплита краката си и да подскача, поласкан от зрителите. Това беше същият Тимо, който винаги веселеше и размиваше хората. Може би хорото не би било толкова интересно и хората не ще се смееха, ако не беше там той.

- Нали ти казах, бе Стамене, че Тимото е на хорото – подвижна Стойчо, когато те тримата се приближиха край тълпата близо до хорото.

Двамата стари приятели прекъснаха разговора, който не бяха прекъсвали нито за миг през цялото време и се загледаха в хорото.

- Те с твоя брат пак се надиграват – каза усмихнат Стамен.

Стойчо не отговори нищо. Изведнъж старинната моминска песен, която пееха момите, спря и хорото се развали.

- Надиграха те, Тимо, надиграха те – се обади закачлив глас от тълпата. Другите хора се смееха.

- Тимо, Тимо – извикаха почти в един глас Стамен и Стойчо. Но Тимо сякаш не ги чуваше. Той се отправяше към тълпата с бързи, нервни крачки с разсърдено, но и комично изражение на лицето.

- На такова бабишко хоро аз не се надигравам – каза той, колкото нервно, толкова и смешно. Навярно се беше ядосал от предварителната оценка на закачливия зрител. Хората се изсмяха гласно. Някой взеха да се превиват от смях. Тимо се спря пред малък черен човек, който беше накрай тълпата, и му каза почти с висок глас:

- Ще ти донеса гайдата или кларнето да свириш, па да видим кой кого ще надиграе тогава.

- Ха така, хо, гайдата или кларнето донеси, Свирчо ще посвири с тех – обади се някой от тълпата.

- Гайдата, гайдата, гайдата донеси, Тимо, ти на гайда играеш по-хубаво – се обади друг присмехлив глас.

Ниският черен човечец – Свирчо – започна да се дърпа настрана и да отказва.

- Какво, бе – започна да нарежда той - Аз толкова време не съм свирил...Сега... Имам загинал брат във войната... Ще ми се кара жената...Нема не, нема да свиря.

- Ами че и аз, ако бях загинал във войната, сега немаше ли да играят младите хора зарад мен? – каза Тимо. – Ние, живите да се видим, пък убитите – убити – допълни той и тръгна с бързи крачки.

Тълпата се разсмя след него. Ниският черен човек – Свирчо започна да мръщи недоволно черното си лице.

Слънцето залязваше. Момите се нахващаха за ръце и започнаха пак да играят и пеят. Мирослав, Стамен и Стойчо също се бяха разсмели от тая постъпка на Тимо.

- Как се е разпалил сега, не ние, но и брат му да го вика, няма да му отиде – каза Стойчо.

- Весела душа – каза Стамен. Ако той не е в нашето село, няма да има толкова смях и шеги. На човек да му се плаче, щом като му заговори, го хваща смях. В него няма злоба, няма завист, няма нищо лошо. Чиста като слънцето душа. Него никой не го мрази.

- На тоя човек Свирчо ли му е името или по прякор го наричат така? – запита Мирослав, който се беше вгледал в ниския черномурен човек.

- Не – отговори му Стамен – името му е Запрян, а го наричат Свирчо, защото свири на гайда и кларнет и весели хората, но от войната насам не е свирил. Загина брат му в нея, пък и много неволи го сполетяха и съвсем се промени. Добър, но сиромаш човек.

Мирослав наведе леко глава и не каза нищо. ”Ето още един нещастник като нас, си помисли той, и то – нещастник от войната и от бедността”. Стамен се вгледа за миг в лицето му, което се беше помрачило така ненадейно за няколко мига, но не проговори нищо.

След малко от отсрещната страна се зададе Тимо. Той носеше в ръцете си една свита гайда, поглеждаше я и се усмихваше самодоволно. Хората започнаха пак да се смеят и весело да подвикват.

- Ха сега, дръж се, кмете, ха да те видим – подвикваше някой.

Кметът беше застанал при хората и също се смееше. Когато Тимото стигна тълпата, удари с една ръка сухата кожа (гайдата). От нея се вдигна облаче прах. Хората го гледаха засмени, втренчили в него очи.

- На – рече той, като подаде гайдата на Свирчо. - Щеше да ме бие стрина Фикия, но нали я взех. Вземи, па посвири да поиграем малко. Какво си се сгърчил като врабец. Откакто спря да свириш, взе да старееш.

Свирчо започна да протестира, заразмаха малките си къси ръце и взе да се извъръща настрана, отказвайки да вземе гайдата и да свири. Тълпата го обгради и започна да настоява:

- Ще свириш, ще свириш, Свирчо, – се обаждаха неколцина в един глас.

Свирчо все така мръщеше лице и отказваше, размахвайки ръце.

- Вземи, посвири най-после бе, Свирчо, стига са те мъчили – се обади висок мургав човек с дебел ясен глас.

Гласът му прозвуча над всички. Хората отпавиха погледи към него и стихнаха.

- Какво ще свиря бе, Перо, - каза със смекчен глас Свирчо. – Нима всичко ми е наред, та веселбата не ми достига?

- А бе на нас никој път всичко не ни е било на ред, но посвири да се повеселят младите. Толкова време не си свирил, пък виж колко хора искат да те чуят – каза същият мургав човек.

- Посвири, посвири, Свирчо, искаме да те чуем – започнаха да викат пак от всички страни.

Свирчо се почувства победен и недоволен от натрапването, протегна ръка към гайдата. Той я взе и я погледна със смръщени вежди.

- А бе, тя е изсъхнала и не може да свири, какво ме карате.

- Надуј я, надуј я, ще свири – обади се някой.

Нямаше какво да прави Свирчо, изтри дървените части на гайдата, огледа се засрамено и започна да я надува.

- Най-после – се обади някой.

На лицето на Тимо беше цъфнала весела усмивка. Той повдигаше извехтелите си панталони и разтриваше ръце.

- Хайде, давай – обърна се той към кмета. – Сега аз ще вода хорото.

Момите пак бяха спрели да пеят. Младите момчета се бяха нахванали за поясите и чакаха гайдата. Кметът и Тимо се хванаха за тях. Гайдата изписка. С още едно надуване пръстите на гайдара заиграха сръчно върху кавала на гайдата и под тях започнаха да излизат пискливите звуци, наредени в чудна мелодия. Лицето на Свирчо зачервения от напъване. Тимото заизви хорото нашироко като луда вихрушка. Нахванаха се и момите. Жените, които бяха на малки групички около хорото, започнаха да се разотиват, а мъжете не искаха и да знаят за разотиване. Те гледаха и следяха с погледите си всяка стъпка на Тимо и кмета. Лекият вечерен здрач започна да се сипе незабелязано.

Тримата другари, застанали край пътеката, също гледаха хорото. Мирослав и Стамен, погълнати от новата обстановка, бяха спрели да разправят спомените си.

- Ако кметът има една трошка от това сърце, когато работи, с което играе сега тук, то той нема да бъде най-големият мързеливец в селото и кмет, а ще бъде най-

силният работник от всички. Играе като мечка, а работи като буболечка – каза високият мургав човек, когото наричаха Перо.

- Играе като мечка, а работи като буболечка – започнаха да повтарят някои като първолаци, когато заучават нещо от учителя си.

- Пръв мързеливец, но и пръв игрохорец – се обади някой. - Никој не може да го надиграе.

- Тимо напразно дзипа пред него и си мисли, че по-хубаво играе – се обади друг.

Стойчо, застанал до двамата си другари, наведе някак засрамено главата от тая насмешка над брат му. Стамен и Мирослав се усмигнаха леко, обхванати от смеха на хората.

- Бай Перо пак се шегува - каза Стамен, за да ободри засрамения си другар от приказките на хората.

- Само един ли Перо има във вашето село? – запита Мирослав, вгледал се в мургавия висок човек.

- Да, само един – отговори Стамен. – Но защо питаш, Мирославе?

- Баща ми разправяше за некой си добър човек на име Перо от вашето село, останал доволен от него - каза Мирослав. – Сигурно е тоя.

- Тоя е, тоя – добави Стамен бързо. – Да, той е много добър човек, справедлив, умен, честен и уважаван от всички. Той е най-добрият и мъдър човек в селото ни. И старците му правят пардон. Умен човек. Никаква партия не гони и на

никого лошо не е направил. С хубавото винаги е съгласен. Обича да се шегува с хората, но това не му е недостатък. Така го обичат всички повече...Все си мисля дали тоя човек не е комунист, но не мога да разбера, пък и никой не може да го разбере – добави зачудено Стамен.

- То комунистите са такива – каза Мирослав – само една доброта има в тех и никога не правят лошо на никого.

- Нали и ти симпатизираш на комунистите, Мирославе, - запита Стамен, с весела усмивка озарен.

- Да, симпатизирам – отговори Мирослав. – Бих искал дори да бъда и аз комунист, защото комунизъма ще донесе правда между хората, но все не мога да се уверя, че съм такъв, въпреки че мечтая за него и че се чувствам комунист.

- Сигурно защото не си живел между такива хора, Мирославе, – каза Стамен.

- Верно е, не съм живел и общувал с такива хора, пък нали сме в балкана, откъснати сме от всичко ново, от целия живот.

Хората, които бяха до тях, не ги заглеждаха и не се вслушваха в разговора им, защото бяха унесени в хорото, но въпреки това, забелязал ги един от тях, дочул разговора им, заговори:

- А бе вие, Стамене, старци ли сте или млади хора, та не се хванете да поиграете на хорото. Вие няма да се ожените, докато сте с тия глави. Виж Тимо и той уж ходи с вас, но не можете да го откажете да играе.

- А, че ние не сме против хорото – отговори Стамен. – Нека се постъмни, да видиш и ние как играеме.

- Да поиграеме, Стамен – каза мило Стойчо – виж всички са се нахванали, дори и стари хора.

- Да поиграем – съгласи се Стамен. – Хайде, Мирославе, да потропкаме и ние малко.

- Не аз!...Не мога!...Не ми се играе. Поиграйте си вие – отговори смутено Мирослав.

- Как? Не знаеш ли да играеш? – запита усмихнато Стамен.

- Не, знам, но!...Не ми се играе...

- Тогава и аз нема да играя – каза Стамен. – Аз искам да се развеселим всички, но щом като не ти се играе и аз не ще играя.

- И аз не се хващам сам. Брат ми и без това играе и за мен – каза весело Стойчо, с едва уловима преструвка.

Кметът беше хвърлил хубавите си обувки и играеше по чорапи. Тълпата гледаше весело и от време на време подвикваше да насърчава Тимо, който упорито се надиграваше със своя съперник. Гайдата пищеше. Свирчо на няколко пъти се опитваше да прекъсне свиренето, но не го оставяха. Когато хорото свърши в съгъстения се вече мрак, тълпата хора, пък и младите, започнаха да викат и да поздравяват веселия Тимо, когото започнаха да го заобикалят.

- Браво, Тимо, браво, ти надигра – обаждаше се някой.

- Стойчо, - каза Стамен – иди закарай Тимо да дойде и се разходим из селото, че като го огърнат хората, до утре нема да го оставят на мира.

Стойчо се промушна през тълпата, приближи се до наобиколения Тимо, прошепна му нещо и го поведе с ръка през тълпата. Хората започнаха да го дърпат, за да остане, но Тимо не остана. Когато застанаха пред Стамен и Мирослав, той се загледа в лицето на втория, протягайки шията напред и запита:

- Кой е тоя чужденец?

Стамен започна да му разправя кой, откъде е и че това е нов техен приятел, с когото ще другаруват занапред.

- Аха – досети се Тимо – нали твоят баща идва тука през празниците?
- Да, идва – отговори Мирослав.
- Ти имаш убит брат във войната, нали? – запитва пак Тимо.
- Да, имам – каза Мирослав кратко и изненадано, – но ти откъде знаеш?
- Баща ти казваше – отговори Тимо.
- Но ти брат ли имаш убит във войната, Мирославе? – запитва Стамен.
- Да, имам, Стамене.
- Пък аз те каня на хоро.

Мирослав не отговори нищо, като всеки друг път, намиращ се на такова положение.

- Аз се пошегувах малко с баща ти тогава, макар че на него не му е било до шегата, но вервам, че нема да ми се сърдиш – каза Тимо, с тон, с който сякаш просеше извинение за някаква голяма грешка.

- Е, нищо – каза Мирослав успокоително, с притеснение.
- Но да се поразходим малко из селото – каза Стамен. – Стига сме стояли тук.

Те се отдалечиха от тълпата и тръгнаха по главната селска улица. Не след много ги настигна един висок човек.

- Тимо – каза той с тих и мек глас, сякаш се молеше. – Хайде, прибирай се в къщи, че има работа. Кой ще ни сготви вечеря.

- Ей сега, бате – отговори Тимо, обърнали се и четиримата към настигналия ги човек.

- Но да не те чакам – продължи той недоверчиво и ги отмина.
- Няма, няма – отговори уверително Тимо – ей сега ще се прибера.
- Тоя твоя брат сигурно нито един път не ти се е скарал, Тимо, ха? – запитва го хитро Стойчо, когато човекът беше отминал далече.

- А бе, той не се кара, но често пъти, когато му е криво и когато сгреша нещо, ме удря и без да ми се кара – каза чистосърдечно Тимо.

- Как? Нима те бие по некой път брат ти? – запитва още по-любопитно Стойчо, сякаш нищо не знаеше за отношенията на двамата братя. – Че ти не си малко дете, та му се даваш да те бие.

Тия думи засегнаха достойнството на Тимо и той каза почти троснато:

- А бе, той ме бие, но некой път, като ме ядоса, ще го ровна (бодна) с некое шило, та да помни какъв брат има.

Стамен и Мирослав се засмяха леко, Стойчо – с глас.

- Ти с твоята добра душа никой път нема да го направиш това – каза недоверчиво Стамен, за да го укроти. – Пък и брат ти не е лош човек. Ех, на кой не му става криво по некой път, кой е без разправии вкъщи. Такъв е животът.

- Ами когато дойде комунизъма нема ли да има разправии и караници между хората, бе Стамене? – запитва Тимо.

- Нема да има, Тимо – отговори Стамен.- Тогава всичко ще се върши съзнателно, Никой на никого нема да заповеда и да се налага. Нали и ти така мислиш, Мирославе.

- Аз не го познавам комунизъма - каза Мирослав, - но вервам, че той ще донесе

за хората всичко това, което е хубаво.

- Ех, колко хубаво ще бъде тогава – каза Тимо, като въздъхна дълбоко.

- Ще бъде, Тимо, но ние трябва да се организираме и да се борим – се намеси и Стойчо, като повтори и същите думи, които пред няколко часа беше чул от Стамен. – Комунизъма сам нема да дойде.

- Че ние сме много малко бе, Стойчо, как ще се борим. Виж земеделците колко много са. Затова и властта е в техни ръце, защото са много – каза Тимо.

- И ние можем да станем много, Тимо, и то за скоро време – взе да обяснява Стамен. – Всички можем да станем комунисти и да доведем комунизма, само трябва дълбоко да вярваме в него.

След още малко обяснения върху комунизма, Тимо се досети, че трябва да си върви. Беше станало вече късничко. Хората се бяха прибрали по домовете си, докато те минаваха нагоре – надолу по тясната селска уличка.

- Хайде да се разотиваме, бре хора, – каза той – че утре не е празник; работа ни чака, пък и аз закъснех, брат ми ще ме очаква.

Той си взе “лека нощ” и си тръгна. След малко и Мирослав предложи да се разотидат, оплаквайки се, че изморен и че трябва да си почива.

- Ти ще ми бъдеш гостенин тая вечер, Мирославе, - му каза Стамен.

- Че аз си имам колиба – отговори му Мирослав – защо ще идвам при вас на гости.

- Нищо, ти ще ми бъдеш на гости за вечеря, пък после пак може да си отидеш в колибата, защото и без това ние сме голямо семейство, пък и къщата не ни е много голяма.

- Не, няма да дойда – каза Мирослав – аз си имам и вечеря.

- Нищо, че си имаш, Мирославе, все пак ще дойдеш.

- Не, няма какво да ме каниш повече, Стамен, да си кажа истината, че ми е неудобно да ходя на гости.

- Но ти си ми приятел, Мирославе, защо ще ти е неудобно и ще се срамуваш от мене. Аз те каня като приятел и ти трябва да ми дойдеш без да отказваш. Знаеш ли ти, че ние със Стойчо, пък и с Тимо, по некой път ядеме при нас или при тех общо.

- Ех, сега е работно време, нема какво да идвам при вас и да те притеснявам. Друг път може, но сега...

- Но аз сега те каня, Мирославе, и ти сега трябва да дойдеш, за друг път – здраве – каза упорито Стамен. – Ето и Стойчо може да дойде, щом като ти е толкова неудобно. Нали, Стойчо? Ще отидем и тримата да вечеряме при нас.

- Може – отвърна Стойчо.

Той извади от джоба си една тенекиена кутия, която лъсна в тъмнината, и предложи на Мирослав да си увият по една цигара от дробен на ръце тютюн.

- Стамен няма да го каня - каза той – защото той не пуши.

- И аз не пуша – каза Мирослав.

- Е добре, аз сам ще запуша, че отдавна не съм пушил – каза Стойчо.

Те се спряха за малко, той си сви цигара, запали я и пак тръгнаха. Те бяха застанали недалеч от долния край на селото, на брега на малката рекичка, която идеше от планината. Сега те тръгнаха пак към селото. Малките прозорчета на полусрутени къщурки блещукаха.

Когато стигнаха първите къщурки на долния край на селото, Стамен се спря за миг и загледа в неясно определящи се обгорели и срутени стени на една къща край пътя и каза с бавен и натъжен глас:

- Ето, Мирославе, тук беше нашата стара къща преди войната.

.....

II. ЮНОШЕСКО ТВОРЧЕСТВО 1944-1947

ЩЕ ДОЙДЕ СВЕТЛИЯТ ДЕН*

Отдавна светът разгневен е сърдито,
отдавна той скритата болка таи,
лицето му бледо е, мрачно, изпито,
и винаги плаче за слънчеви дни.

Лицето му тъжно във кръв е обляно
и погледът морен, отчаян лети,
войната над него с коварство засмяно
предсмъртно отчайващо слово шепти.

Но скрил той гнева си във пазвите черни,
де скрито в гърдите сърцето боли,
със дивната сила на удари верни
ужасът себе си ще разлети...

И мирното слънце със гръм ще изгрее,
потисникът днешен ще бъде сразен,
животът пак радостни песни ще пее,
ще дойде светлият ден!

20 юли 1940 г.
с. Капатово, Петричко

- Едно от стихотворенията, декламирани от Кръстьо на митингите в гр. Серес, Демирхисар и Петрич, посветено на вярата, че фашизмът и болшеvizмът (склучили съюз), ще загубят Световната война!

ЩЕ ПОБЕДИ *

Откак човечеството се създадо
и почнал се първи живот,
на пороци то се отдало,
в ръждиви окови, впрегнато в хомот.

Впрегнато в хомота, в своя път далечен,
краят на който и днес се не знай,
в мъките страшни, страдания вечни,
пътя Голготов е вече без край.

Върви си народът, глава не повдига
да види човешкия път,
който безлюден и горд се издига,
по който ще трябва да тръгне светът.

Влачи се керванът човешки, не спира
крачи по трудния път...
но в борбата вижда, че врагът умира –
ще бъде свободен светът.

Тогава с песен сиромашка,
той няма вече да скърби,
готов за свобода, със смърт юнашка
той ще победи!

5 септември 1944 г.
гр. Серес, (в Гърция сега)

* Декламирано на митинга в Серес Демирхисар, а по-късно
в Петрич и Св. Врач.

ДИВНА ПЕСЕН

Да запея искам дивна песен
за днешния бурен живот
и от гласа на вихрите понесен
да бъда аз сред бурите пилот.

Да запея за живота черен,
за борбите в робската земя,
нека всеки борец бъде верен,
всеки литнал с устрем към врага.

Нека гръм на буреносен трясък
да отнесе този мършав свят
и с лъча на слънчевия блясък
да закрачим бързо най-напред...

Нека рухне този свят на старост
и с пазачите, що бдят в нощта,
нека всичко да живее в радост
без тежките вериги на властта.

Нека нова песен на мечтите
да запеем с нежни ветрове,
нека екнат полята, горите
от свободни хорски смехове.

22 октомври 1944 г.
гр. Серес (Гърция)

ГЕРОЙСКИ ГРОБ

На Никола Янкулов
от с. Хърсово

И пак мрак черен всички ни покрива,
владее и там мъртва тишина,
и погледът ми се далече впива
из непроницаемата тъмнина.

Далече там в хълмистото поле
е паднал доблестен герой,
с юнашкото, с голямото сърце,
загинал във неравен бой.

По пътя ме месец огрява
с букети от много лъчи
и нейде селякът запява
от радост или от тъги.

Аз чух песента за юнака,
загинал за правда народна,
вдигнал високо байрака,
да брани земята ни родна...

Шуми и пее яворът в полето
за падналия наш герой,
с куршума смъртоносен във сърцето,
тръгнал пръв, последен паднал в бой...

Над гроба явор виси се високо,
венци му оплитат кичести клони
и пътникът вижда, замислен дълбоко,
листи като викове рони.

А пролет, щом слънцето радост размаха
и славей запее във клони,
и щъркелът в негова памет затраква,
правят сърдечния помен.

Вечна памет, явор стар
над героя в гроба,
щом един куршум коварен
извисява роба!

8 ноември 1944г.

с. Капатово

(Никола Янкулов – един от лидерите на анархо-комунистите,
изчезнал безследно в Казанлък като запасняк през м. юни 1944

г. около американските бомбардировки, най-вероятно убит за бунт между запасните!)

ЗАВИНАГИ

На Веселин Бабалеев,
доведен брат на Никола
Янкулов, доброволец от
с. Хърсово, загинал на
Унгарския фронт

Един живот изгуби се в мъглата,
едно сърце престана да тупти,
един герой загина там в борбата
сред гръм на буря в светли младини,

Далеч, далеч във оня край самотен,
де тихо плаче вятърът с печал,
там гроб стърчи, на младост гроб сиротен
и смел герой във него е заспал.

Сред студ и мраз, и песен на куршуми,
сред гръм ехотен, страшен боен вик,
о, кой ли чу последните ти думи
кога куршумът те прониза в миг

Там!... Там далеч в оная Пуста дивна
навеки спиш в студената земя,
сред буря бойна, в битките проливни
прегърна те жестоко теб смъртта.

Загина ти геройски във борбата,
но славата ти вечно ще гърми,
на всички, що смъртта разби сърцата ни,
безсмъртният ти дух над нас ще бди.

Когато бойното поле утихна
и спря топовният гърмеж,
денят на пролет се усмихна
за нов и по-щастлив вървеж!

Тъй гинат герои за правда народна,
щом буря в гърдите им честно гърми,
умират да бъде земята свободна
на първите наши борци.

23 март 1945 г.
гр. Свети Врач (днес Сандански)

ПРОГОНЕН

На Давко, първият горянин
след Девети септември 1944 г.

Отдавна те виждам да скиташ бездомен,
подобно на птица проклета летиш
и песен страхотна на вятър злокобен
напомня ти нови безрадостни дни.

Тъй вечно се скиташ със погледа морен,
с живота ужасен се бориш безспир,
премяташ се бързо с вълните съборен
и всякога ти си без мир.

Пътеките твои потоци заливат,
пред теб се изпречва нерада съдба,
мечтите заветни навеки замират,
очаквайки скоро да срещнеш смъртта.

Години минават, все тъй си бездомен,
животът протича на буйна вълна,
от всякаква хорска врата си прогонен...
О, грозна е твоята съдба!

Но скоро ще дойде денят на утеха,
за всички бездомни ще има стреха,
на щастие дните пред нас се засмяха,
ще бъдем всички със бодри сърца.

28 ноември 1945 г.
Петрич, с. Капатово

Давко разбойника – Давко става бунтовник и приятел в
Алиботушката чета на Благой и Кръстьо не без тяхно влияние
и след 9.IX.1944 г. пак става
горянин, загинал геройски срещу болшеvizма.

ПОСЛЕДЕН ДЕН

На Стоян Ицев

Пей славейо, тиха тъжна песен,
в китен клон над моята глава.
Ранна пролет, но за мен е есен.
Чувствам аз, че дебне ме смъртта.

Чувствам аз, че този ден последен е,
скрито чувствам, че угасвам веч.
В страх дочувам стъпките й ледени
на смъртта, що иде отдалеч.

Тя с хищната ръка ще ме повлече,
където хиляди са като мен
Земята черна! ...Така е далечна
от всяка радост и от всеки блен.

Пей, славейо, песента си чудна,
като тази песен е животът мой
и аз, герой на таз царица блудна,
ще полетя към вечния покой.

Като лист отбрулен, лекичко понесен
отправен към студената земя,
ще пея там аз вечната си песен
във хладен гроб, във вечната тъма!

Пей, славейо, слушам аз без злоба,
на певците цар си ти велик.
Дали ще пеш утре ти над гроба,
дали ще чуя сладкия ти вик?

И утре там ще висне некролога
по старите разхлупени врати,
ще пише там, че аз далеч съм в гроба,
че живот жесток ме умори.

Над гроба мой знам бури ще вилнеят
забили корени във моите гърди,
певци кат тебе песни ще ми пеят.
Над гроба мой ще пееш ли и ти?

12.VI.1946 г.
с. Капатово

МУЗИКАТА

Божествена утеха във живота,
единственото царство на мира,
това е музиката най-ехотна
омаяла със звуците света.

На кой в сърцето див пожар не пали?
На кой тя нежни думи не шепти?
И чувствата възторжени тя гали,
щом тихо, нежно, бавно затрепти.

Отнася всяка скръб и мъки черни,
развихрено те носи в дивен свет,
зефири те поемат с крила верни,
и валсово те носят те напред.

Това е музиката, що лекува
горчиви рани, ранени сърца,
в душата вихрено се възцарува
ново чувство, нова красота.

Това е музиката многотонна -
богиня вихрена на радостта,
това е буря с песен монотонна,
това е царството на волността.

От висш амвон на музиката чудна,
от вихъра, що носи ни далече,
дори тиранинът най-блуден
отказва се злини да върши вече.

22 април 1946 г.
Петрич

НЕЧУТА ПЕСЕН

В шумака млад на кичести дървета,
където вее пролетният лъх,
и див поток водите си премята,
там чудно пее славей с пълен дъх.

И всяка нощ, щом здрач покрий земята
и вцепени живота в тази шир,
там славеят обажда се в листата,
повтаря и заваря той безспир.

Но тази песен никой я не чува,
нечута песен в мрачна нощ е тя,
макар певецът с гняв да се бунтува,
че никой му не чува песента.

Проклина той съдбата най-зловеща
на рожбата си с болните криле
и чака той от Бога чудо нещо
да може утре тя да пролете.

Така светът под вечна нощ ужасна
спи окован, без дух за свобода,
но еква в нея песен сладкогласна
на хиляди певци за светлина.

Певци са те на трясъци и бури,
певци за нов живот и светлина
и всеки тон мечта е за лазури,
за полет смел, за хиляди слънца.

Но тази песен никой я не чува!...
От мрака, който грозота пилее,
от както свят създал се, боледува,
певецът нека песните си пее!..

27 септември 1947 г.
с. Капатово, Петричко

ВОЙНАТА

Дори и в мир, щом имат я в главата
владетели, палачи, политици,
облита тя невидимо Земята,
призрачна като злокобна птица,
проклета: със страдания сърцата
препълва тя на майките в света.

Проклинат я, защото ѝ треперят,
от ужаса, понесла го навред,
и всичките искат смъртта ѝ без гняв да намерят,
мечта наивна на потъващ свет.

Треперят от нея, защото е страшна и злобна,
по пътя си кървав тя всичко помита без страх,
със грозната песен, със смъртната песен надгробна
руши и оставя след себе си пепел и прах.

Войната е гневна богиня на кръв ненаситна,
мръсница най-блудна от всички мръсници в света,
хищница клета, живота със ярост помита,
навсякъде слага печатите на пустота.

И милионните жертви проливат кръвта си,
най-свидните жертви на тази кърмяща земя.
Те рози са майски, с тях кичи войната гърдта си -
да бъдат по-силни страхотните нейни слова.

Несвършила още и ето я – пак се завръща
по-страшна, по-дива и още по-жадна за кръв,
отново света тя в пожарища пак преобръща
сред ужаси страшни, последният ужас е пръв..

И хората бледи отново словата повтарят:
“ Ще имаме нова война”!
“Война”!...”Война” – те отдалеч отговарят,
което ще значи: пак жертви, пак нови тегла!

Тя иде със трясък, с курбаните тежки и скъпи,
с куршуми за млади сърца,
с морета от сълзи, на гробищни кръстове стъпва,
със траурни кърпи за стари и млади чела.

Тя хищно–безмерна приканва си рожбите черни,
по-хищни, по-страшни, посяващи смърт, грозота,
това са безбройните болести - язви неверни,
що в пъкъл обръщат или загробяват света.

И целият той е на подлост обречен,
войната разбърква тук всякакъв ред
и без униформа, с коварство облечена,
едни богатееят, а други умират във гнет.

О, подлост! О, бури! Света разорихте,
земята накиснахте с кръв,
с черепа, с кости я вие покрихте,
че най-ненаситна е вашата стръв.

О, хора невинни на бурна епоха,
смъртта на войната търсете без гняв,
понесли хомота без ред в суматоха,
дочувате вече предсмъртния рев.

Но скоро не ще тя така да умира,
защото крепи се от здрави и мръсни ръце,
защото леговища в златни корони намира,
богати магнати, злодеи и подли царе.

Убийците страшни, за мърша родени,
те – бухали мрачни, царе на нощта,
във подлост, в измами, в лъжи закърмени -
те искат да бъде нощ вечна в света,
в която да бъдат всевластни слънца!...

Неверници скверни, на мъдрости черни пророци,
с войната страхотна намирате гроба си вече,
пресъхват сълзите, кървящите луди потоци
и с бързите крачки светът ще отмине далече.

Вдигни се, народе, часът ни е сварил,
не вярвай на клетви и подли лъжи,
дордето нов ужас не ни е ударил -
и пак да залеем света със сълзи!

Вдигни се, не чакай! Развей знамената
на своята мъдрост, на скрития гняв,
стисни си ръцете и смело в борбата
да спрем военните танци навред!

И тази богиня на кръв, на разврата,
достигнала края на своята мощ,
не ще да ни пълни със горест сърцата,
не ще да ни мори безкрайната нощ.

И тези останки от вещица стара
ще идат в музеите на лудостта,
да могат във бъдеще с гняв да повтарят
за минали бури, за зли времена.

7 ноември 1947 г.
с. Капатово, Петричко

НОВА ГОДИНА

Ден първи е утре на Нова година,
ден с радост обкичен във всяка страна,
ден чакан от всички във всяка родина,
ден, носещ надежди навред по света.

Със стъпки последни на пътница морна,
достигнала края на дългия път,
със тихия шепот на песен затворна
годината стара напуска светът.

Годината Нова – едни я причакват
със песни и танци и с радост в гърди,
но други горчиво, печално проплакват,
посрещат я мрачни със скръб и сълзи.

И тези сълзи на безбройни нещастни
ще текнат подобно река в пролетта,
със бурната песен, с вълните си страстни
неправдите всякакви ще пометат...

**И време ще мине на робски неволи,
ще грее във радост и мир този свят
и няма да има ни гладни, ни голи
и Нова година ще чакат с привет.**

31 декември 1947 г.

.....

ТОВА Е ПРОЛЕТТА

Щом щъркелът пристига, трака
във сини небеса,
на къщата застава в мрака –
това е пролетта

Разцъфват ли се дървесата,
разлистват ли листа,
със радост казва си душата:
това е пролетта.

Запей ли славей със гласа си
От тъмно сутринта,
Събудил ме със песента си –
това е пролетта

Полята ли зазеленеят,
подкара ли трева
и агънца ли там заблеят –
това е пролетта

Щом кукувицата закука
сред клонки и листа,
повява радост и разтуха –
това е пролетта.

Затичат ли децата боси
в полето за цветя,
от юг ветрец ли свежест носи –
това е пролетта.

След залез слънце в мрачината
щом в селските блата
закрякат жабите, си казвам
това е пролетта.

III. ДЕТСКО ТВОРЧЕСТВО

БЪЛГАРИЙО!

Българийо, майко мила,
ти си много плодородна,
ти си земен къс от рая
и затуй ще си свободна.
Грозде, жито, всичко раждат
твоите гърди богати...
Ний за тебе ще измреме
жертва всички ще станеме!...
Ех, да питат балканите
как са крили войводите,
как живели са дедите
и очували земите!...

23. II. 1938 г.
с. Капатово, Петричко

Публикувано във в. "Пирин" 1995 г., писано когато едва е навършил
8-годишна възраст.

РАЗГОВОР

Луно златолика,
що светиш в небето
виждаш ли кокиче,

нашето сестриче?...

Минзухарче цвете,
нашето сестриче
виждам във полето,
мръзнещо и клето,
затова му светя –
да не е самичко,
искам да го сгрея.
Ах, дано успея!

3 март 1937 г.
с. Капатово

Това е първата запазена стихотворна творба на Кръстьо, едва научил буквите и едва навършил 7 години

ЛЯСТОВИЦА

Лястовицо чернодреха,
като пееш пролет тука
и играеш по полята,
по полята, дървесата,
защо бягаш ти наесен?
- Бягам, бягам дете мило,
от дебели снегове,
от студени ветрове.

13 септември 1937 г.
с. Капатово

ПЕТЛЮ

Петлю рано става,
силно кукурига,
всички ни събужда
и ни вика: - Стига!

- Хей, деца, станете,
че е време вече,
на школо вървете,
слънцето напече!

23 септември 1938 г.
с. Капатово

Днес в лъжедемократичната България на демографския срив 90% от децата на неконтролируемо или стимулирано размножаване на тъмните ни събрата не отиват на училище, а кукуригането на петлите предизвиква у тях хищнически асоциации по пътя към Европа!

ПОГРЕБЕНИЕ

Славей пее на клончето,
на клончето цъфналото...
Пушка пукна, та удари
пиле славей във крилцата,
във крилцата, в раменцата!...
Падна славей на земята
и при ранна чудна пролет
окапаха дребни листи,
погребах пиле-славей
пиле-славей сладкопоен.

1938 г.
с. Капатово

Стихотворението е написано на 8-годишна възраст

ЦВЕТЕНЦЕ

Там в полето разцъфтяло
с фантастични цветове
сред игрите на птичките
то се смее от сърце.

То във радости големи
тъй прекарва цели дни
и наоколо разнася
ароматни миризми.

Ах, защо не съм цветенце,
като него да цъфтя,
всичките да ми се радват,
да разнасям миризма.

5.V. 1940 г.
с Капатово

Стихотворението е написано на 10-годишна възраст

СЕЛСКИЯТ РАБОТНИК

Работник се труди в полето
под слънцето - пещ от небето.
Потта безспирно, горещо се лее,
а песни юнашки той пее.

Тук сред тази чудна красота
труди се с надежда във сърцето
и си пее страстно песента,
огласява с радостта полето.

Приглася му свободна чучулига
и слънцето му весело намига,
а той замахва ударите смело,

земята бори сръчно и умело.

След ден усилен капнал се завръща,
когато слънцето залезе
и в схлупената малка къща
почива, месец щом излезе.

28 август 1940 г.

с. Капатово

ЗА НАРОДА

О, ти глупави народе,
правда трябва тук за вас,
затова - борец свободен -
за боя съм готов и аз.

Стига роби ний сме били,
пусто време сме губили,
а със мъдрост във живота
да премахнеме хомота.

Стига роби ний сме били,
джоб грабителски пълнили,
с пушка във ръка станете,
свободата възкресете!

Не борбата за богатства е,
а за правда и свобода,
това е гордост, път и щастие
за родината и за народа.

31 декември 1940 г.

с. Капатово

ЕСЕН

Долетява златолиста есен,
долетяха тихи ветрове.
Няма вече в ниви дивна песен
и полето мъртво опусте.

Опустяха шумните дерета,
отлетяха птички до една,
само вятър тръните подмета
и отронва жълтите листа.

Дъждовете тихи зачестиха,
спуснаха се бурните мъгли,
там, в балкана, снегове обвиха
върховете, страшните скали...

Отлетяха слънчевите дни,

отлетяха птички сладкопойни,
славеят със песента се скри,
свършиха се дните бурни, знойни.

Лъх и тук на зимни ветрове
и сирак заплака без утеха,
че го чакат тежки денове,
че беди към него налетеха.

10 септември 1942 г.
с. Капатово

НАД ГРОБА

Мракът се простира грозен,
слънчеви лъчи прогони.
Майчин поглед с тъжни взори
скръбни сълзи рони.

Стене тя над гроба клета
с безутешните сълзи,
мисли за душата света,
скубе черните коси.

С вощеницата над гроба
шепне с устните горещо,
къса се сърце в прокоба
със смъртта насреща.

Тук едничкият й син
в земните гърди почива
и в сърцето бие клин,
всяка дума е плачлива.

И наоколо гробове,
тлеят мъртвите тела,
но без майки с тъжно слово...
някъде са у дома.

Тази майка тук остава
до среднощната тъма,
нима дома си забрави
та ще чака сутринта?...

Мрак, студен и грозен страшен,
спуска се като орел.
Ще ли се смили уплашен,
че синът е тук умрел?

Ето – в късна нощ потегля,
мисли си дано е сън!...
В къщи ходи да погледне,
пак да чуе детски звън!

А над гроба свети сама
жалка вощеница
и прехвърква с глас сподавен
черна нощна птица.

6 ноември 1942 г.
с. Капатово

РОВАЧ

Полето мъртво се спрострело,
пустота навред цари.
Ровач лопата мята смело
Преди слънчеви зари.

Единствен работи в полето
самотен в мрачна тишина,
над него се ведрей небето,
избистря се като роса.

Слънчев лъч небе пробощда,
на връх изпраца светлина
и триумфално тук дохожда
слънцето със топлина.

Стадата идат многобройни,
пленяват цялото поле
и гласове ечат безбройни
и слушат глухи долове.

Това поле, що рано спеше,
бързо вече оживя
и след реката, що шумеше,
селянинът наш запя.

Ровач земята смело мята,
воюва като на война,
но ражда му тя плодно злато,
неуморна с благодат!

5 март 1943 г.
с. Капатово

Творбата е писана, когато бащата правел ров за лозе, а Кръстьо отишъл да му помага.

ПРОЛЕТНА НОЩ

Гладен мракът се долича
и поглъща светлината,
секва веселба обична
и настъпва тишината.

Работници и овчари,
уморени се прибират
сладкопойните другари
във гнездата си се свират.

Звездният сеяч в небето
почва светлина да сее,
че е мрачно по небето,
тружениците не пеят.

И от изтока далечен
лъчи – струни заблестяват
за триумфа на луната
ни предизвестяват.

За бой с мрака тя изскочи
и със шлема си блестяща
пак невидимо закрачва
с погледа светяща.

И издига се високо
сред звездици ясни
и поглежда надълбоко
простори прекрасни.

Тишина царува
в нощния простор
и сън ми се струва
пролетният взор.

И шум ненадейно -
в малката горичка
с гласеца упойващ
пее улуличка.

Тюхка - нощна птица
звукове издава,
в китната горица
тихичко застава.

Искам да запея
сред спящия народ,
да литна, да се смея
под лунен небосвод.

24 юни 1943 г.
с. Капатово

ОРЕЛЪТ

Издигай се, орльо, в небето,
размахвай ти смело крила,
там волно се чувства сърцето
на всяка свободна душа!

Издигай се там, във лазура,
из волните дивни страни,
високо над хаос и бури
животът на младост лети.

Издигай се горе високо
и виж ни как гърчим се ний
и с погледа горд нашироко
човешките виж ти борби!

Виж ти народът как плаче,
облян вечно в кръв, пот, сълзи,
тъй както на бедно сираче
живота му буря ломи.

А ти, що се спускаш на воля,
от мъки човешки стресни се,
аз искрено с болка се моля,
изслушай на роба тъгите...

Вдъхни му на волност крилата
и нашето слънце с очи разтопи
да цъфне човешкият рай на земята
със сбъднати вечни мечти.

Че време е вече народа
да стъпче престъпен закон,
да викнеме: “Хляб и свобода”,
на съд всеки черен барон!

29 юни 1943 г.

с. Капатово

СПИ СПОКОЙНО

На Илия Цветанов
От с. Хърсово – Петричко

Спи спокойно, приятелю скъпи,
спи, почивай в земните гърди,
ти прага на смъртта пристъпи,
завинаги от нас далеч се скри.

Дните страшни нека са проклети,
часът, който тебе умори,
нека, брате, костите ти свети
родната земя да приюти.

Спи, почивай, в хладния си гроб,
прегърнал страдната земя.
Но твоят дух не ще остане роб,
а ще раздава свят и светлина...

Не ще изчезне призракът ти свет
на този дух със най-достойни мисли,
ще помним вечно образа ти блед
със поривите ти кристално чисти.

Със гроб посаждаш вярата в земята,
за да кълни в поледени гърди,
завет ни даваш - твърдост във борбата,
успех, успех към по-щастливи дни.

19 октомври 1943 г.
гр. Петрич.

ЗАКЪСНЯЛ СИ

Бързай, щърко, закъснял си,
махай смелите крила,
пътят дълъг, що поел си,
вдъхва светлата мечта!

Всички птици отлетяха
в края, който ги зове,
песни чудни тук замряха
по игривото поле.
Тебе дълъг път те чака
и сам пътник ще вървиш,
тук вече лятото заплака,
а ти сам защо стоиш?

Бързо прелети Егея,
Средиземното море,
откъдето ни ветреят
топли, южни ветрове.

Че от север идва есен,
от сибирските гори,
мразовете ще ни стреснат,
зимата ще ни мори...

Бързай! Пътят ти е страшен,
ти си пътник закъснял,
тъй и аз съм пътник пращан
за живот съм замечтал.

Отлетяха дни на радост,
отлети и ти на юг,
безнадеждната ни младост,
зима ще посрещне тук.

Пътници със теб сме ние,
закъснели във нощта,
вятър тихо песен вие,
властва вече есента.

24 октомври 1943 г.
с. Капатово, Петричко